SOBOTNA PRILOGA

foto: Majda Širnc

Demonstracija moči in slepote

Četrtkov »incident« v Mariboru, ko so močne enote JLA v sozvočju s pretečim rožljanjem orožja po vsej Sloveniji obkolile vojašnico na novo pečene slovenske vojske, je potekal po scenariju, kot si ga lahko zamislijo le v zloglasnem Zastava filmu, znanem predvsem po filmskih »dokazih« proti hrvaškemu obrambnemu ministru Martinu Špeglju. Najprej se na prizorišču pojavita provokatorja, naivni Slovenci ju za pol ure pridržijo, potem pa se nad vojašnico zgrne pravcata nevihta železja, topovskih cevi in bojevitih oficirjev. Med obema dogodkoma sicer mine kar nekaj ur, ko sta provokatorja že zdavnaj spet med svojimi, toda toliko pač JLA potrebuje za skupno operativno načrtovanje »incidenta« z Beogradom, se posede v tanke in se prepelje tistih nekaj kilometrov, kolikor jo od mariborske Kadetnice loči do Peker, kjer je center za urjenje teritorialne obrambe.

Z omenjanjem Beograda smo pravzaprav že pri samem bistvu: samo najbolj naivni lahko verjamejo v spontanost četrtkovega mariborskega dogajanja in v to, da so tukajšnji oficirji sami krenili v akcijo v skladu s »splošnimi navodili« za takšne okoliščinie. Marsikaj govori, da Beograd že dalj časa načrtuje takšne »incidente« v Sloveniji, da jih je tudi morebiti že poskušal izpeljati, vendar je pač tako naneslo, da se je začel načrtovani konflikt prav v tem trenutku in prav v Mariboru, kjer je bilo mogoče vsaj do nedavna govoriti o tako rekoč zglednem sožitju enot JLA in prebivalstva.

No, vsaj kar zadeva trenutek, je bil zagotovo skrbno izbran: zvezni premier Ante Marković je ravno odhajal v Pariz in tako je lahko pariškim sogovornikom posredno, toda zelo nazorno pokazal, kaj se dogaja, če gospodarja ni v hiši. Ali pa nas bo morda zvezni premier prepričeval, da nima prav nič s tistim, kar se je v četrtek dogajalo v Mariboru? Če je tako, potem res nima česa iskati za krmilom zvezne vlade: premier, ki ne obvladuje vojaškega ministrstva, je ali marioneta generalov ali pa z njimi sklepa tajna zavezništva. Pri tem je zanimivo, da sta se točno opoldne, torej prav v trenutku, ko so tanki prihrumeli pred vojašnico v Pekrah, Janez Drnovšek in Veljko Kadijević pogovarjala o nameri Slovenije, da zapusti jugoslovansko skupnost: gre za tistega vojaškega ministra Kadijevića, za katerega je Marković nekoč dejal, da se z njim v nobenem primeru ne namerava spreti, in tudi za tistega Kadijevića, ki v četrtek opoldne seveda ni imel pojma, kaj se dogaja v Mariboru.

Skratka, datum slovenske razdružitve se vrtoglavo približuje in iluzorno bi bilo pričakovati, da bodo njeni partnerji v teh okoliščinah ostali križem rok. Pravzaprav se je tudi njim začelo muditi, saj je očitno, da evropske države tako rekoč po tekočem traku spreminjajo svoje dosedanje uradno stališče o ozemeljski nedeljivosti Jugoslavije in začenjajo pragmatično prepoznovati boljše možnosti glede prihodnjih razmerij na Balkanskem polotoku. Zlasti se seveda mudi JLA, ki ji sicer Slovenija ponuja nadvse razumne pogoje za sporazumni umik (triletni rok, vsa zakonska in socialna zagotovila oficirskemu kadru itd.), vendar so dejanski apetiti generalov, vajenih dosedanjega samopaštva, pravzaprav neznanka. Mariborski »incident« vsekakor lahko jemljemo tudi kot signal, da se armija ne bo pustila prav poceni »odpoditi« na južno stran Kolpe in da je – v položaju, v kakršnem je – zmožna nastopiti tudi z najbolj nerazumnimi zahtevami. Generali se nedvomno dobro zavedajo, kako pomembno je za Slovenijo, da tujini demonstrira dejansko oblast na svojem ozemlju ali da vsaj pomaha z ustreznim »papirjem«, zato ni dvoma, da bodo skušali svojo navzočnost še kako politično in finančno vnovčiti.

V tej igri je seveda tudi »večni« Ante Marković, ki mu slovensko razdruževanje meša strene še bolj kot jih JLA, saj bi odhod ene same republike zagotovo pomenil njegov dokončni politični konec. Zvezni premier je skušal s Slovenijo sklepati že najrazličnejše kravje kupčije, med drugim tudi glede nabornikov. Znano je, da je prav s predpisi, sprejetimi pred kratkim v zvezni skupščini, ki naborniške zadeve docela protiustavno prepuščajo JLA, dolgo špekuliral in jih »pacal« po kanalih skupščinskih postopkov; Slovenija ji je imela možnost »odkupiti« z rednejšim plačevanjem zvezni blagajni in z drugimi koncesijami ambicioznemu premieru. Tu je poleg vsega še carinska vojna med Slovenijo in zvezno vlado pa še cela vrsta podobnih neprijetnih zadev, neprijetnih seveda predvsem za Markovića, ki mu pesek v peščeni uri čedalje hitreje pohaja.

V razmerah, ko se je jugoslovanska notranja politika docela približala ravni bizantinske tržnice, ni potemtakem prav nič nenavadno, če se v kakšni bolni glavi porodi tudi takšen scenarij, kakršen je mariborski, samo da bi se zavrli procesi slovenske osamosvojitve in na tem območju inscenirali konflikti, ki bi še dodatno zastrli zakulisje jugoslovanske žaloigre. Toda, kot že rečeno, Ante Marković in Veljko Kadijević, edina človeka, ki še imata v rokah vzvode federalne oblasti, o vsem tem nič ne vesta; eden po Parizu šarmira s svojim razvpitim nasmeškom in si (za svojo zasebno zbirko?) nabira nova zagotovila o nedeljivosti Jugoslavije, drugi pa kot kaže, nima niti najmanjšega pojma o tem, da so v Slovenijo prišle močne enote vojaške policije, da so tukajšnje enote v stanju povečane bojne pripravljenosti itd. Skratka, gospoda paradira po dvorih in salonih, umazani del te igre pa bodo tako izpeljali prostaki, in sicer na svojo roko, brez vednosti predsednikov in generalov!

V tem trenutku še ne vemo, kako daleč se kani spustiti armada, vsekakor pa je s svojo mariborsko akcijo uprizorila nadvse naivno in klavrno, toda tudi nevarno predstavo, ki bo prej ali pozneje končala v mozaiku dosedanje »tankovske« politike JLA. »Incident« v Pekrah utegne – po brzicah, ki nas še čakajo – prej ali slej utoniti v pozabo, vsekakor pa ne bo mogoče nikoli pozabiti prizorov, ko se je nad 120 slovenskih rekrutov, ki so jih komaj začeli učiti vojaških veščin, zgrnil plaz topovskega železja in primitivnosti nižjih oficirjev. Če bi imel tisti, ki je vse to načrtoval, količkaj občutka, bi se moral zavedati, da bo takšno postopanje vojaških oblasti izzvalo dokončno čustveno razporoko med Slovenci in JLA – ali pa mu tega niti ni več mar? Kakorkoli že, po teh dogodkih bo vsekakor težko najti Slovenca, ki bi lahko še našel kakšno dobro besedo za vojsko, ki je v teh krajih nekaj desetletij vendarle imela določeno legitimnost, zdaj pa se sama potiska v položaj, v kakršnem je sovjetska armada v nekdanji Vzhodni Nemčiji.

Vrhunec brezobzirnosti in popolne politične slepote je soldateska, ki je izvedla mariborsko »akcijo«, pokazala, ko so vojaški policisti med pogajanji na »nevtralnem terenu« meni nič tebi nič aretirali pogajalce iz vrst teritorialne obrambe. Takšnih »metod« seveda ni v nobenih vojaških učbenikih, zato lahko upravičeno sklepamo, da je oficirska loža, ki ima očitno nalogo zasejati konflikt širših razsežnosti, v svojevrstnem fatalizmu pripravljena iti do konca. Tokrat so se sicer zadovoljili s tem, da so po kavbojsko ugrabili pogajalce nasprotne strani, toda v prihodnje nam ne more prav nihče zagotoviti, da ne bodo pognali v napad tankov in pobili neizurjenih rekrutov. Mariborski incident torej ni le naravnost avanturistična uvertura JLA v vojno živcev s Slovenijo, temveč je tudi brutalna demonstracija moči, ki pa vendarle ni uspela; ko je minil prvi psihološki učinek nakopičene vojaške tehnike, se je JLA znašla pravzaprav v pat položaju in se je zatekla k docela nevojaškim prijemom kot iz kake ufilmljene zgodbe o cosi nostri.

Ugrabitev oficirjev slovenske vojske po svoje močno spominja na razvpito »afero Špegelj« na Hrvaškem, kjer so se scenaristi specialne vojne v Jugoslaviji tudi spustili na raven, ki je zelo daleč od etike in dostojanstva častniške profesije. V tem trenutku vse kaže, da namerava JLA svoje »talce« izrabiti – tako kot v sosednji republiki – za razpihovanje dlje časa trajajoče psihološke vojne; če se ne bodo zadovoljili z dosedanjim »ponižanjem« slovenskih oblasti, ni izključeno, da ne bodo uprizorili novega sodnega procesa, podobnega tistemu v Zagrebu ali pred leti v Ljubljani, ko so sodili četverici. Kljub temu pa bodo generali morali po mariborski avanturi v svojih poročilih zabeležiti »opazko«, da Slovenija vsekakor ni Hrvaška; če je na Hrvaškem mogoče špekulirati s pojmom državljanjske vojne in vrivati tanke tja, kamor tistim, ki s to oborožitvijo pač »rokujejo«, ustreza, potem takšna strategija v Sloveniji ne le da ni izpeljiva, ampak bi bila tudi docela jalova.

S takšnim ravnanjem bi se armija odkrito legitimirala kot okupacijska armada, podobno kot nastopajo sovjetske enote v Litvi (mimogrede: mariborski »točno opoldne« natančno sovpada z akcijami sovjetske vojske v tej pribaltiški državi, to pa ponovno dokazuje nadvse »plodne stike« med Kremljem in Dedinjem). Toda JLA si preprosto ne more privoščiti okupacije štirih republik, pa še Kosova, Sandžaka in Banata za povrh. Njena edina možnost je, da izzove »splitski sindrom« ter s političnimi nemiri oziroma »državljansko vojno« upraviči samopašnost, s katerim se vpleta v jugoslovanski politični razvoj. Toda Mariborčani se niso pustili zavesti; spontani revolt se ni sprevrgel v ekscese, kar so si večina želeli v poveljstvu JLA, čeprav to še ne pomeni, da pod kožo Slovencev tiči kakšno »neproduktivno« gandijevstvo.

Slovenski razdružitveni evforiji pa bi vse to moralo biti v poduk, da se sicer na severozahodu – kot sporočajo politični meteorologi – hitro jasni, vendar pa je treba biti pripravljen še na marsikakšno nevihto, ki utegne prihrumeti prav iz nasprotne smeri. Slobodan Milošević in Borisav Jović sta menda Janezu Drnovšku zagotavljala, da Srbija tako rekoč »toplo pozdravlja« slovensko slovo od Jugoslavije, vendar so v tankih in oklepnikih, ki so obkolili vojašnico teritorialne obrambe v Pekrah pri Mariboru, sedeli predvsem srbski oficirji in vojaki. Težko je verjeti, da bi ta tandem lahko kdaj v Jugoslaviji prevzel vlogo Borisa Jelcina, ki se – vsemu navkljub – poteguje za neke nove odnose v Sovjetski zvezi. Na našem balkanskem bazarju so pač »naprodaj« še prav vse opcije, zato se še nekaj časa ne bomo smeli čuditi, če bo kdo našel dovolj tehten »razlog«, da pošlje tanke tudi v Portorož ali na Bled.

Boris Jež

VSEBINA PP poštni predal 29

Miha Jenko
Zaslužki »divjega prehodnega obdobja«
Tema tedna: Plače na Slovenskem
Mojca Drčar Murko
Gianni de Michelis
Portret tedna 19

Miha Zadnikar
Baronov smisel za metaforo
Opravičilo prof. dr. Francu Lazariniju
Goran Moravček
Veliko preseljevanje
Danko Plevnik
Boj Srbov za Srbe
Srbi na Hrvaškem 20

Marko Pečauer, Veso Stojanov
Stranka, ki dela v tišini
Krščanska demokracija pred izzivom
Slava Partlič
Pogojna javnost verskih šol
Pluralnost v vzgojno-izobraževalnem sistemu
Branko Vodušek
Štajerci streljajo sami
Obramba proti toči 21

Vinko Vasle
Spopad s političnim ozadjem
Afera »slovenski tolar«
Darijan Košir
Že dolgo neenotni do zahtev po enotnosti
Stališča Zahoda do Jugoslavije
Boris Jež
Evropski tretji svet 22

Vojko Flegar
Bojazen za 6.000 usod
Slovenski obveszniki in JLA
Dr. Janez Pečar
Policija v času konfliktov
Možnost policizacije Slovenije ob njeni demilitarizaciji 23

Mija Repovž
»V Ameriki bi mi rekli trouble-shooter«
Skrivnostni dr. Plesković
Peter Kodermac, Andrej Magajna
Golf v družbenih stanovanjih
Naša stanovanja 24

Stane Ivanc
»Predsedniku ni mogoče odreči«
Edith Cresson
Damijan Slabe
Nevarni nauki puščavske šole
Renesansa konvencionalnega orožja 25

»Ugasni – preveč je bilo svetlobe in pitja«
Kako rešiti otroke pred zasvojenostjo
Vojko Plevelj
Po vladavini Mengistuja – mir?
Etiopija
Countdown za 3000 dežnikov
Transcelinski umetnik Christo 26

Vesna R. Marinčič
Madonna, on ljubi Gino!
Cannes
Janez Strehovec
Obsojeni na disidentstvo?
Peter Kovačič, urednik Revije 2000 27

Dragiša Bošković
Naši »ameriški« varčevalci
Viktor Blažič
Razdruževanje od sebe
Pavel Gantar
Retorika odcepitve 32

Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevaje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolgih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strnitev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 23. maja
M. Aksentijević opozarja, da vojsko mineva potrpljenje

»Naloga, ki smo jo dobili, bo opravljena,« pravi delegat Aksentijević in pri tem misli na novo generacijo slovenskih nabornikov, ki naj bi sedaj odšla v J(L)A. Delegat Aksentijević, ki nosi uniformo, v slovenskem parlamentu grozi slovenskim staršem in slovenskemu narodu, da bo uprizorjen lov na njihove sinove. Drugače si njegovih besed res ni mogoče razlagati.

S takšnimi grožnjami še stopnjuje in zaostruje odnose med slovenskih narodom in J(L)A. Sinovom, ki so zdaj v J(L)A na ogroženem območju, gre vojaška služba h koncu in delegat Aksentijević bi očitno rad med slovenskimi fanti našel zamenjavo za kninski tampon ali pa še za kaj hujšega. Starši, ki v tem času preživljamo morda najhujše trenutke v svojem življenju samo zato, ker imamo sinove v J(L)A, ne želimo nikomur več, da bi doživljal kaj podobnega. Tudi nobenemu slovenskemu fantu ne želimo, da bi doživljal to, kar naši sinovi doživljajo zdaj na območju srbsko-hrvaških spopadov. Zato bomo storili vse, da to nasilno mobilizacijo preprečimo.

Iz zgodovine dobro vemo, kdo je uprizarjal lov na skrivače, pa tudi iz zadnje vojne vemo, da je nemški okupator nasilno mobiliziral slovenske fante. Tedaj so fantje bežali v partizane, zdaj bodo bežali kam drugam. In zagotovo jim bomo množično pomagali. Če delegat Aksentijević res misli uprizoriti lov na slovenske fante, potem naj posledice, ne za morebitne, temveč za zanesljive konflikte pripiše zgolj sebi in svojim gospodarjem. Verjemite, da se bomo množično postavili v bran nasilni mobilizaciji naših najdražjih. Če smo šli na cesto za »četverico,« bomo zanesljivo šli na cesto za nekaj tisoč fantov.

Delegat Aksentijević in njegovi gospodarji bodo najbolj prispevali k »umirjenemu delovanju federacije v prehodnem obdobju,« če bodo pustili naše fante na miru. Nehote pa se vsiljuje misel, da si gospodje generali želijo novo krizo območje.

Starši zdajšnjih in prihodnjih nabornikov se zavzemamo, da slovenska oblast v tako imenovanem prehodnem obdobju izpolnjuje nekatere materialne obveznosti do J(L)A in s tem omogoči njeno normalno prestrukturiranje, ne dovolimo pa, da si lasti naše sinove. Zato roke proč od naših fantov, tovariš Aksentijević!

Starši seveda tudi pričakujejo, da bo slovenska oblast poskrbela za vse ustrezne varnostne ukrepe, da KOS ali kakšna druga tuja služba ne bo prišla do seznamov slovenskih nabornikov. Pravzaprav to zahtevajo!

Delegat Aksentijević pa naj vendar že enkrat spremje slovensko realnost in poskuša razumeti, da si Slovenci želimo sami urejati svoje stvari. Ne potrebujemo nobenih skrbnikov, še najmanj pa v uniformah. Po svojih grožnjah v skupščini naj se ne čudi, če bodo ljudje začeli vzklikati: go home, Aksentijević. Tudi starše vojakov in nabornikov ter vso slovensko javnost prav tako mineva potrpljenje. Zadržujemo se samo zato, ker imate 6.500 naših talcev.

Silvo Kristan, Ljubljana

Delo, 30. marca
Spravna prepričevanja in Izseljenska matica v Avstraliji

Pred slabima dvema mesecema sem napisal pet tipkanih strani o polemiki med zagovorniki in nasprotniki Slovenske izseljenske matice, ki je potekala v Avstraliji, kjer sem se mudil na obisku. Obširnemu citiranju sem dodal nekaj komentarjev in sprožil srdito vojno o SIM tudi tukaj. Mislim, da je takšno čiščenje nujno potrebno, saj se je končno pokazala Matičina vloga med slovenskimi izseljenci, ki je v Sloveniji nismo poznali. To vlogo sem imenoval razdor in upam, da je zdaj tudi dokazana.

Nekateri so se namreč potrudili, da ta razdor nadaljujejo tudi na straneh Dela, čeprav hkrati govorijo o »napakah preteklega režima« in prenovljeni Matici zdaj. In prav ti so polemiko tudi umazali z razboljeno osebno travmo in domišljijo. Tako pač odpove moč argumentov. Zanimivo in poučno je videti, da pišejo nespodobnosti izključno predstavniki Matice. Tak je tudi Jože Žohar.

Čeprav sem z veseljem sodeloval in prijateljeval s slovenskimi izseljenci v Avstraliji vseh barv in prepričanj in kot urednik Mladinske knjige tiskam dela po literarnih, ne pa političnih kriterijih (zato tudi Žoharjevo) in mi je bilo zato težko delati razlike med njimi, pa moram reči, da Žohar ne zasluži nikakršnega zaupanja več. Kot moj avstralski gostitelj in predsednik Slovensko-avstralskega literarnega krožka (SALUK) bi moral vedeti, da svojega gosta in pišočega človeka iz Slovenije, ki je predaval prostovoljno, brez honorarja in je prinesel s seboj 25 kg elitnih knjig svoje založbe v darilo gostiteljem, ne sme dolžiti, da si skuša od druge politične strani prislužiti »poldrago kamenje in lepljive dolarje«, kadar se z njegovimi sektaškimi in pobesnelimi spisi, ki jih piše v časopise, ne strinja. Zato je Žohar nespodoben in nesposoben voditelj SALUKA in z njim in to organizacijo v celoti prekinjam stike.

Ker pa zmerja tudi svoje rojake in polemike v Avstraliji s »polzapitimi zidarji, polsenilnimi gradbinskimi meceni, eremitskimi kamnokopači«, je mogoče lepo videti, kako se je pogovarjala SIM, ko je govorila in govori s svojimi nasprotniki. Zdaj je njen elitni vojak z vsem orožjem spregovoril tudi v Sloveniji. Da je Jože Žohar sicer sam popoln samouk, je po vsem povedanem razumljivo. Da pa lahko v času, ko si celo SIM prizadeva za spravo in sodelovanje s politično emigracijo, namiguje, da so tisti, ki prisluhnejo politični emigraciji, »gotovo zainteresirani za nadaljevanje zadnje državljanske vojne«, pa je komaj še razumljivo hujskaštvo. Ali mu je bilo treba iti tako daleč v svet, da je postal skojevec? To bi že zdavnaj lahko storil tudi tu in bi mu potem ne bilo treba iz Avstralije zaničljivo govoriti o Društvu slovenskih pisateljev in slovenskih intelektualcih, ki so sprožili temeljne družbene spremembe v Sloveniji. Eno je gotovo: Žohar pri tem ni bil zraven. Ni bil takrat in ni zdaj.

Slovenska sprava bo šla svojo pot kljub temu, da skušajo hujskači zanetiti nove spore. Mora iti, čeprav po poti težavnega očiščevanja. Sicer nas ne bo več. Samostojno Slovenijo lahko naredimo samo vsi Slovenci skupaj: rdeči, črni in beli in upam, da bodo še kakšnih barv, da bo zares država in dom. Tu so sogovorniki iz Avstralije, ki so na oni strani Žoharjevega obsedenega fundamentalističnega strelskega jarka, kar dokazujejo tudi v tej polemiki, Sloveniji neprimerno bolj v pomoč. Navsezadnje smo imeli domačih Žoharjev, kolikor smo hoteli, zdaj naj jih pa še uvažamo. In SIM se bo seveda spremenila ali pa jo bosta čas in potreba povozila, ne glede na to, da skuša s svojimi vojaki umazati vse, ki kažejo njeno skrito podobo. Navsezadnje so pričevanja udeležencev njenega preteklega in sedanjega delovanja v tej polemiki dovolj zgovorna.

Naj mi bo dovoljeno, da povem še nekaj, preden zaključim to pisanje, ki bi se moralo zares spremeniti v samostojen pogovor med izseljenci in njihovimi izkušnjami s SIM v našem prostoru in tisku. Odveč mi je očitati, da sem na petih tipkanih straneh svojega prvega spisa sploh lahko upošteval vse bogato društveno, socialno in politično življenje Slovencev v Avstraliji, kot je storil gospod Marjan Peršič. Navsezadnje sem pisal samo o neki polemiki. Za kaj več je potreben dolgotrajen študij in dolgotrajno življenje med njimi. In seveda nekaj stokrat daljši spis. Veseli pa me, da po tem pisanju zdaj moji prijatelji iz Avstralije vendarle verjamejo, da sem o spravi, o sodelovanju z vsemi političnimi strankami izseljencev, o samostojni slovenski državi, o preteklosti, kakršna je pač bila, in o objavljanju litrerature vsakršne orientacije govoril tisto, kar govorim tudi tukaj. Ker sem bil za njih povezan z Matico, mi marsikateri ni verjel. Tega takrat sploh nisem vedel. Kljub izjemni gostoljubnosti, ki sem jo imel za prijateljsko, in sentimentalnemu poslavljanju mi namreč skoraj nihče, razen dveh stalnih Matičinih sodelavcev, ni odgovoril na božične čestitke in poslane fotografije. Zdaj razumem, zakaj. To pa je zelo zelo žalostno. Pa ne zaradi Slovencev v Avstraliji.

Aleksander Zorn, Ljubljana

Delo, 13. aprila
Odraščanje

Smilite se mi, Peter Klopičar, ker živite s toliko sovraštva do drugačnega in ker tako ozko gledate na svet. Vem, da je to posledica marksistične vzgoje, ki ste je bili deležni ves čas, toda glejte na svet bolj svobodno in neodvisno. Ne mislite, da je vsak, ki je drugačen od vas, vaš sovražnik, ki bo zdaj zdaj zasadil zobe v vaše meso. Poleg tega, da si ne znate pomagati, ko se bojite za zaposlitev, tudi ne zaupate ljudem, ki vam lahko pomagajo. Ne zamerim vam, Peter Klopičar, da me zmerjate, saj vas je revolucionarno usmerjena družba, tako kot vse delavce, tudi tako naučila. Vcepljali so vam sovraštvo do bogatih in politično drugačnih ljudi. O premoženju so se lahko pogovarjali le redki, vi pa še sedaj pišete, da je prizadevanje za pridobitev lastnine nazaj nekaj slabega. Obsojate ljudi, ki hočejo pomagati drugim ljudem, zato ker sami tako pomoč še najbolj potrebujete.

Izražanje drugačnega mnenja ne pomeni že napada na ustaljene navade in zakoreninjene običaje. Peter Klopičar, naučite se nekaj storiti zase brez bojazni, da je to napad na kogarkoli, brez strahu, da je to proti enostranski boljševistični maniri, da je treba najprej skrbeti za organizacijo, nato šele za človeka. Potem boste znali pomagati tudi drugim, ne da bi vam očitali, da kličete na pomoč koga, ki te pomoči ne potrebuje. Vsakdo jo nekoč potrebuje.

Ko bomo vsi spoznali, da je največje premoženje in bogastvo nesebična pomoč človeka drugemu človeku, ki je v stiski, ne glede na njegovo mišljenje, bomo najbogatejši ljudje na svetu. Takrat tudi ne bomo razglasili za sovražnika vsakogar, ki drugače gleda na svet, in ne bomo obsojali človeka tako kot vi, Peter Klopičar, če skuša povedati svoje mišljenje in svetovni nazor drugim.

Naučite se kaj od novih sindikatov, bodite samostojni pri besedah in dejanjih in postanite ponosni, ko boste znali sami skrbeti zase. Sedaj vas in vaše ime Peter Klopičar drugi uporabljajo kot posrednika, da skozi vaša usta in prek vaših besed posredujejo svoje kratkovidne misli, svoje zatohle in preživete ideje.

Ko se boste znebili sovraštva do drugačnega, ko se ne boste več bali ljudi, ki ne sodijo v vaš od drugih vsiljeni kalup, tedaj boste videli, da ni tako težko živeti, kot živite vi, Peter Klopičar. Najgrše pa je, čeprav vam ne zamerim, saj niste sami krivi, da zmerjate ljudi, ki hočejo pošteno in iskreno pomagati ljudem, kot ste vi. Vem, da je tako zmerjanje posledica vzgoje na temelju dialektičnega materalizma. Toda ljudje smo misleča bitja in treba je z razmišljanjem s svojo pametjo priti do stališča, ki je vredno človeka. Tudi z vami se bo to prej ali slej zgodilo.

Naučite se razmišljati s svojo glavo in ne boste se več spraševali, kdo hoče ali zna bolj zaščititi delavce. Hitro boste ugotovili, kdo je iskren in pošten in kdo se bori najprej za svoje stolčke in sobane. Meni tako ali tako ne boste verjeli, tudi če vam povem. Ugotovili boste, da tudi polemike s samim seboj niso nič nenavadnega. Ne zdijo se vam normalne zato, ker so bile v preteklosti vedno prepovedane, vi, Peter Klopičar, pa ste to in še marsikaj slepo nasledili, posnemali in se temu prilagodili. Zdi se vam nesprejemljivo vse tisto, kar je v normalnem svetu samo po sebi razumljivo, in to obsojate kot nekaj slabega.

Ko se boste iz branja člankov različno mislečih ljudi nekaj naučili in ne boste samo »uživali« ob njih, tedaj vedite, Peter Klopičar, da se tudi vi spreminjate, in to na bolje.

Ljudje se vedno odzovejo na ljubeznivost in prijaznost. Zavedajte se tega, zato se čimprej otresite sovraštva, saj ne prihaja od vas, Peter Klopičar, vsiljeno je od drugih.

Bogomir Ličof, SKEIS-Neodvisnost-KNSS

Delo, 22. maja
Operacija Slovenski vihar

V ponedeljek smo predstavili nove uniforme in oznake naše teritorialne obrambe in slišali že tudi prvi vic na njihov račun. Gre nekako takole: Ali veste, kako se imenujejo slovenski vojaki? Vprašani seveda odgovori, da ne, potem pa sliši: Ja, lipeti vendar, saj nosijo lipovo listje... Zveni pa prav prijateljsko. Ni tako imenitno kot nekdanji »kranjski Janezi«, toda tudi ni slabo.

Ta šala na račun nove slovenske teritorialne obrambe je simpatična, čisto nič simpatična pa ni bila karikatura, ki je bila objavljena na prvi strani Dela. Italijanski oficir (nobena druga vojska ne nosi savojskih zvezd na ovratniku) sprašuje predsednika slovenske vlade in našega sekretarja za ljudsko obrambo: »Povejta mi vsaj, zakaj prav maskirne uniforme?«, njima pa je pripisan odgovor: »Mar niste videli Schwaartzkopfa v Puščavskem viharju?!«

Sporočilo te karikature primerja našo skromno teritorialno obrambo z ogromno ameriško vojno mašinerijo, našim uniformam pa pripisuje, da so nastale po zgledih ameriških v puščavski vojni. Ker gre za karikaturo, naj bi seveda šlo za nedolžno šalo in nežno bodičko, toda ker gre v bistvu tudi za vprašanje o dejstvu, je odgovor vendarle potreben.

Na tiskovni konferenci ni nihče trdil, da so naše bojne uniforme nastale po zgledu ameriških v iraški vojni, niti ni Branko Soban, ki je zastopal Delo, kaj takega vprašal. Verjetno pa bi tudi težko opredelili natančen datum, ko se je naša teritorialna obramba odločila za uvedbo kamuflažnih uniform. Zagotovo pa je bilo to veliko prej, kot smo lahko slutili, da se bo neki ameriški general postavljal v lepo krojeni in praktični bojni uniformi za vojno v puščavskih razmerah. Prve kamuflažne uniforme slovenskih teritorialcev so bile živo zelene, toda ko sem v začetku decembra 1990 prišel v delovno skupino za uniforme, je že veljala odločitev o rjavih in ne zelenih tonih. Za rjave tone je bilo odločilno preizkušanje na terenu. Slovenskim razmeram in naši pokrajini so ustrezali veliko bolj kot zeleni.

Kamuflažne uniforme tudi niso slovenska posebnost, še manj tako ameriška, da bi se morali zgledovati po njih. Po svetu so bile sprva uvedene za posebne enote, v raznih sodobnih vojnah pa so postale splošna značilnost bojišč. Vse kaže, da tudi našim vojakom morebitna večja ali manjša zaresna preizkušnja ne bo prihranjena. Z uniformo, ki smo jo uvedli, jih želimo narediti čimbolj nevidne in tako ohraniti življenje kolikor le mogoče. Hkrati naj ta uniforma omogoči našim vojakom uspešno vojskovanje in možnost, da bodo pobili čim več sovražnikov. Naj je slišati še tako kruto, toda v tem je smisel vojskovanja, in če nas bo kdo napadel, nam drugega ne bo preostalo, razen če hočemo biti večni hlapci. Vseeno je, ali naša kamuflažna uniforma vznemirja italijanskega ali katerega oficirja, namenjena je za boj z vsemi, ki bodo segli po naši zemlji. Če bodo to Italijani, ki bi se jim zahotelo naših primorskih krajev, potem jih naj kar moti. Še bolje bo, če se je malo ustrašijo. Nam in njim bodo prihranili veliko življenj.

Janez J. Švajncer, Ljubljana

Delo, 13. maja
Pohlep po našem ozemlju

Ob vesteh, da je kongres italijanske liberalne stranke pred kratkim sprejel resolucijo, ki sproža vprašanje ozemelj, ki jih je Italija odstopila Jugoslaviji po II. svetovni vojni, je Janez J. Švajncer slovenski javnosti v pismih bralcev (18. maja) predstavil svoje poglede na to zadevo z izrazito vojaškega stališča. S tem ni le pokazal, da ne pozna zgodovinskih in pravnih dejstev o določitvi jugoslovansko-italijanske meje po mirovni pogodbi iz leta 1947 in osimskih sporazumov iz leta 1975, ampak da tudi ne zna razlikovati posebnega od splošnega. Kar na vse italijanske politike je naslovil opozorilo, naj ne mislijo, »da delamo novo slovensko teritorialno obrambo za parade in ne zaradi njim podobnih sosedov«. Obenem pa je tudi že predstavil scenarij možnega oboroženega spopada z našo zahodno sosedo, ki že meji na znanstveno fantastiko.

Pisec se je s podobnimi pogledi o realni potrebi nove slovenske vojske oglasil v januarski številki revije Obramba, kjer se je tudi uradno predstavil kot svetovalec v Republiškem sekretariatu za ljudsko obrambo.

Stvari naj bi potekale tako, da bi že ob najmanjši italijanski agresiji slovenska vojska prevzela pobudo in premagala italijansko armado. Pri tem bi nam priskočili na pomoč Srbi in Črnogorci, ki so tradicionalno gorki Italijanom, pa tudi Avstrijci ne bi stali križem rok. Če bi se Italijani skrivali za NATO, bi si mi poiskali zaveznike (sic!) v Washingtonu ali v Moskvi, »kjer jih bomo le dobili, nekje pa jih bomo gotovo našli«.

Za pisca teh ocen je spopad s sosedi povsem realen. In tudi v primeru resolucije italijanskih liberalcev, o katere neprimernosti so se izrekli številni politični krogi v Italiji in še posebej v sosednji avtonomni deželi Furlaniji-Julijski krajini, vidi avtor le vojaške rešitve.

Naša pot v Evropo že tako ni lahka. Neodgovorno pisarjenje, da bomo z orožjem uresničili z mednarodnimi sporazumi določene pravice nad ozemljem, ki nam po načelih nasledstva v mednarodnem pravu ob razdružitvi od Jugoslavije pripadajo, vsekakor ni primerno. Še več, scenariji, kot jih predvideva J. J. Švajncer, samo škodujejo priznanju slovenske države kot suverene in v evropske pravne, civilizacijske in kulturne norme vpete enakopravne članice družine svobodnih narodov.

In še nekaj! Če funkcionar slovenskega obrambnega ministrstva v dnevnem časopisju javno napoveduje, da predvidevamo vojšako dejavnost (pa čeprav le v obrambi) na ozemlju sosednje Italije, to ni samo topourno, ampak za v zamejstvu živeče Slovence kot posameznike in organizirano narodnostno skupnost pogubno. Spomnimo se samo zloglasnega načrta Gladio iz časov hladne vojne, v katerem so bili iz podobnih predpostavk predvideni srhljivi ukrepi zoper pripadnike slovenske narodne skupnosti v sosednji državi.

Meje s sosedi naj nam zagotavlja umna politika, ne pa rožljanje z orožjem, podkrepljeno s fantaziranjem, da se bo v primeru vojnih operacij na našem ozemlju »zgodilo« v Italiji ljudstvo, da bo Trst razglasil poseben državni status, da nam bodo priskočili na pomoč Srbi in Črnogorci ter nas bo podprl Dunaj in, če bo treba, še Washington ali Moskva.

Na provokacije določenih krogov iz Italije je treba vsekakor primerno odgovoriti, vendar jim je treba dati njihovo pravo razsežnost. Še posebej, ker so številni italijanski predstavniki že do sedaj izjavili, da spoštujejo in bodo spoštovali z mednarodnimi pogodbami določene državne meje.

Vsekakor nam mora biti tudi jasno, da meja z Italijo po mirovni pogodbi sploh ne more biti predmet kakšne enostranske odločitve in niti bilateralne kupčije. Mirovno pogodbo z Italijo je v Parizu leta 1947 podpisalo dvajset držav udeleženk v II. svetovni vojni na zavezniški strani. Samo del te pogodbe govori o spremembah jugoslovansko-italijanske meje, za njeno izvajanje v celoti pa garantirajo vsi podpisniki. Med temi so vse stalne članice Varnostnega sveta. Pod pogodbo pa je tudi podpis Jugoslavije, katere pravni naslednik bo Republika Slovenija, če se iz nje regularno izloči.

Nekoliko drugačen je pravni status tistega dela jugoslovansko-italijanske meje, ki ni bil določen z mirovno pogodbo, ampak je bil obojestransko dokončno priznan z osimskimi sporazumi leta 1975. Vendar obstajajo tudi za ta del meje, ki je istoveten z nekdanjo demarkacijsko linijo med cono A in cono B neuresničenega Svobodnega tržaškega ozemlja, čvrste mednarodne garancije.

Tone Poljšak, Ljubljana

Delo, 10. maja
Olivno zelena očesna mrena

Povod za to pisanje je komentar novinarja Borisa Ježa z gornjim naslovom. V odgovoru na vprašanje, kaj so generali storili za obstanek Jugoslavije, nikakor ne bi hoteli zagovarjati trditve, da je kdo brez greha, ker tudi generali niso popolni, toda zvračati krivdo za vso krizo, v kateri je zdaj država, na vojaški vrh, nima nič skupnega z zdravo pametjo.

Borisa Ježa opozarjamo, da je predsedstvo SFRJ kot vrhovni poveljnik oboroženih sil edino pristojno, da legitimno ocenjuje delo in ravnanje JLA v sleherni situaciji, torej tudi sedanji. Za drugačne trditve, da namreč JLA ne ravna v skladu z ustavo, so potrebni konkretni dokazi, ne pa sumljive, pristranske in nepreverjene izjave raznih osebnosti iz političnega življenja in prav takšni članki v javnih občilih, ki ne izbirajo sredstev, da bi dosegli svoje politične cilje.

Povsem enako kot predsedstvo sta delo in ravnanje JLA ocenila tudi ZIS in skupščina SFRJ, zato ne dvomimo o tem, da bi bile te ocene gospodu Ježu neznane ali nemara »izsiljene.«

Neutemeljene so trditve Borisa Ježa, da so politične inštitucije države svojevrstne civilne izpostave JLA, da generali sami pišejo zakone, ki jih prek delegatov izglasujejo in si povrh tega zagotovijo še podporo predsedstva. Jugoslavija ni militarizirana država samo zato, ker ima takšno JLA, temveč zato, ker so nekatera republiška vodstva kljub opozorilom vojaškega vodstva dovolila in organizirala oboroževanje in opremljanje številnih paravojaških organizacij. Očitno Borisu Ježu ni jasno, kaj je vzrok in kaj posledica, ko gre za krizo v državi in mednacionalne spopade, ker drugače ne bi govoril o paradiranju vojske po predelih, ki niso srbski.

Boju vojaškega vrha za ohranitev Jugoslavije pravi Boris Jež hud gospodarski nesporazum s to državo in njenimi narodi. Kot vse kaže, se ne meni za dejstvo, da ni racionalnih razlogov, zaradi katerih naši narodi ne bi mogli živeti skupaj. Ne le da teh razlogov ni, temveč tudi minulo sedemdesetletno obdobje življenja v skupni domovini kljub vsem težavam in sedanji hudi krizi dokazuje, da je Jugoslavija kot skupna domovina najboljši okvir za vse naše narode, pa naj gre za ohranjanje nacionalnih samobitnosti ali pa za gospodarski in kulturni razvoj ter izpopolnjevanje ustreznega obrambnega sistema.

Saj menda Boris Jež ne misli trditi, da je v zmoti tudi ves napredni svet, ki se zavzema za ohranitev enotne Jugoslavije. Tendenciozne, netočne in zlonamerne so njegove trditve o zapiranju državne meje in zbiranju srbskih enot okrog Ljubljane. Ali je mogoče, da ne ve, da v JLA ni nikakršnih posebnih, ne srbskih ne hrvaških ne slovenskih ne kakih drugih nacionalno čistih enot?

V komentarju Borisa Ježa pa je žaljivo in presenetljivo še dvoje. Prvič, njegov besednjak. Pojmi, kot so klika, ovce, volkovi itd., ki jih uporablja za vojaški vrh in vojaško organizacijo, med civiliziranimi ljudmi niso v rabi niti za označevanje najhujših sovražnikov. Drugič, njegovo posploševanje stališč in ravnanja vseh generalov. To je tako, kot če bi na podlagi tendencioznega in pristranskega pisanja nekega novinarja sodili o vsem novinarskem poklicu.

Jovan Mišković, Poveljstvo ljubljanskega korpusa

Delo, 15. maja
»Majhen korak na dolgi poti« Mace Jogan

Kaže, da pisec notice z gornjim naslovom Slavko Pezdir ni dobro slišal ali razumel misli, ki sem jih o razmerju med moškim in žensko navrgel ob čestitanju avtorici nove knjige Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma prof. dr. Maci Jogan pri predstavitvi knjige. Rad bi pisca korigiral, pojasnil nerazumljeno, obenem pa razložil tudi svoje mnenje o stališču ustavne komisije glede človekovega odločanja o rojevanju. Notica namreč v tem pogledu omogoča zgrešene sklepe.

Umljivo je, da ne štejem vseh treh različic, ki jih je oblikovala ustavna komisija, za izraz konservativizma. Za eno teh stojim in sem to tudi napisal v pripombah, ki sem jih poslal ustavni komisiji v času javne obravnave osnutka slovenske ustave (12. okt. 1990).

Zavzemam se za naslednje ustavno besedilo:

»Ženska in moški imata pravico, da svobodno odločata o rojstvu otrok.

To pravico se lahko omeji samo iz zdravstvenih razlogov.

V zvezi z uresničevanjem te pravice zagotavlja Republika ustrezno izobrazbo, socialno skrbstvo in zdravstveno pomoč v skladu z zakonom.«

V bistvu gre za besedilo sedanje ustave in tudi osnutka nove ustave.

Oznaka »vsakdo« (ima pravico...), ki je uporabljena v osnutku ustave, je preširoka; o rojevanju ne more (ker mu ni treba) odločati otrok, ki zaradi naravne telesne nerazvitosti ni sposoben za spočetje oz. za zanositev. Mislim, da izraz »ženska in moški« vendarle opozarja, da gre ta pravica po naravi stvari samo človeku, ki je v generativnem obdobju. Lahko bi uporabili tudi nevtralni izraz »zagotovljena je pravica«. Ni pa uporabljiv izraz »starši« (imajo pravico...), ki je postavljen v varianti osnutka ustave. Preozko je namreč šteti samo starše za imetnike te pravice. Človek postane roditelj, tj. eden staršev, ko dobi otroka; o rojstvu oz. nerojstvu otroka pa lahko odloča že prej, npr. z uporabo kontracepcije.

Ni nujno, da je v ustavi poleg določbe o svobodnem odločanju o rojstvu otrok še posebej navedeno, da ima ženska pravico, da odloči o prekinitvi svoje nosečnosti. S tem seveda nikakor ne mislim, naj bi država ženski to pravico vzela. Gre le za to, da je ta pravica že vsebovana v pravici do svobodnega odločanja o rojstvih, kajti prekinitev nosečnosti, splav, je edino sredstvo za preprečitev rojstva po spočetju.

Sem torej mnenja, da mora tudi nova slovenska ustava zagotavljati splošno pravico, s katero lahko človek uveljavi svojo voljo o tem, koliko otrok bo imel in kdaj jih bo imel.

Država naj skrbi za razmere in možnosti, da bosta ženska in moški to svojo odločitev lahko uresničevala. Pravico se lahko omeji kvečjemu iz zdravstvenih razlogov; drugi razlogi, zlasti zahteve prebivalstvene politike, ne bi smeli biti ovira. Zdravstvo mora zagotavljati načine in metode, s katerimi se lahko človeku po njegovi volji bodisi preprečí bodisi omogoči spočetje in rojstvo otroka. Med ukrepi za preprečitev rojstva mora imeti prednost prevencija: načini in sredstva za preprečevanje zanositve, zlasti sodobna, zanesljiva kontracepcijska sredstva. Umetna prekinitev nosečnosti je zdravstveno in socialno nezaželen ukrep za uravnavanje rojstev: izhod v sili, vendar naj ostane s pravom priznan in zagotovljen izhod.

Oblikovalci nove ustavne ureditve glede odločanja človeka o rojevanju naj bi – preden sprejmejo kakšno drugo varianto, kot je ta, za katero se zavzemam – razmislili tudi o sporočilih mednarodnih listin.

Dokument mednarodne konference o prebivalstvu (Združeni narodi, Mehika, 1984) priporoča vladam, naj omogočijo parom in posameznikom uporabo vseh medicinsko priporočljivih in ustreznih metod za načrtovanje družine. Lanska evropska konferenca z značilnim naslovom Od splava h kontracepciji (pod pokroviteljstvom Mednarodne zdravstvene organizacije in Sklada združenih narodov za populacijske aktivnosti, Tbilisi, okt. 1990) priporoča vladam, naj odpravijo ovire za opravljanje varnega in zgodnjega splava. Posebej priporoča zakonodajalcem, naj pri spreminjanju predpisov o pravicah v zvezi z rojevanjem upoštevajo v pravu uveljavljeno načelo o pridobljenih pravicah: nova zakonodaja naj človeku ne jemlje pravic, ki jih ima po obstoječih predpisih; le-ti naj bi bili v skladu z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in s Konvencijo Združenih narodov o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979). Ta konvencija, ki tudi nas pravno veže (Jugoslavija jo je ratificirala!), med drugim zagotavlja ženskam na temelju enakopravnosti z moškim enake pravice, da svobodno in odgovorno odločajo o načrtovanju družine, kot tudi, da imajo dostop do informacij, izobraževanja in sredstev, ki jim bodo omogočile uveljavljanje teh pravic.

S takim stališčem mednarodne skupnosti je v popolnem nasprotju ideja, ki jo je v Delu (sobotna priloga, 6. okt. 1990) zapisal neki nasprotnik splava, da bi bilo glede splava pametno prisluhniti tudi ženski, ki je »dala svoje telo v službo možu, otrokom ir. končno družini«. To službovanje, zlasti prvemu, pomeni ženski biti »dekla gospodova« (o čemer je bil govor na predstavitvi knjige); to službovanje sem označil za ogabno. In pri tem vztrajam.

Karel Zupančič, Ljubljana

Nadaljevanje na 28. strani

TEMA TEDNA: PLAČE NA SLOVENSKEM

Zaslužki »divjega prehodnega obdobja«

V slovenski javnosti se zadnje čase o plačah veliko govori. Javno mnenje so razburkale govorice o plačah, ki znašajo 100 tisoč in več dinarjev. Delili naj bi si jih nekateri vodilni v družbenih podjetjih, tudi v tistih, ki sicer svojim delavcem ne morejo zagotoviti niti treh tisočakov za zajamčene osebne dohodke. Postavljajo pa se tudi nove zahteve in dileme: naj bodo plače javne ali tajne?

Plače na Slovenskem bi lahko na grobo razdelili v vsaj tri glavne kategorije. Prva so osebni dohodki zaposlenih v družbenem sektorju gospodarstva in negospodarstva oziroma v podjetjih s prevladujočo družbeno lastnino. Razmere na tem področju formalno urejajo letos sprejeti intervencijski zakon o izplačevanju osebnih dohodkov in nekaterih drugih dohodkov delavcev, pa tudi kolektivne pogodbe, ki so večinoma še v pripravi. Druga skupina so delavci in funkcionarji v državni upravi, ki jim višino plač krojita dva posebna zakona. O tretji skupini, lastnikih in zaposlenih v zasebnem sektorju in podjetjih s prevladujočim zasebnim kapitalom, pa le toliko, da njihove plače urejajo interni podjetniški akti in kolektivne pogodbe. Od njih sicer država pričakuje samo to, da korektno zaslužijo in prijavijo dohodek ter plačajo davke.

Pogled v ministrske kuverte

V zadnjem času so v parlamentu dvignile precej prahu plače funkcionarjev in delavcev v državni upravi. Delno zato, ker so bile povod za odstop finančnega ministra, pa tudi zato, ker so podatki o plačah najvišjih državnih uradnikov vedno na voljo davkoplačevalcem v vseh demokratičnih pravnih državah, s katerimi se radi primerjamo. Kot bi lahko sklepali iz številk o plačah članov slovenske vlade, ki smo jih dobili na ministrstvu za pravosodje in upravo, ti zneski ne bi smeli zbujati zavisti državljanov, prej nasprotno. Kot nam je dejala Jelka Pečar, republiška svetovalka v tem ministrstvu, so znašale aprilske neto plače slovenskih ministrov z vsemi dodatki od 21.887,70 do 27.776,80 dinarja. Od tega so trije prejeli od 21 do 23 tisoč dinarjev, štirje od 23 do 24 tisoč, štirje od 24 do 25 tisoč, sedem od 25 do 26 tisoč, pet pa od 26 tisoč do najvišjega omenjenega zneska. Trije podpredsedniki vlade so skupaj z vsemi dodatki dobili neto zaslužek od 27.058,60 do 27.432,60 dinarja. Njihova bruto plača je sicer znašala od 47.096 do 49.270 dinarjev. Predsednik vlade pa je za april prejel neto plačo v višini 30.499 dinarjev in 10 par (bruto 53.816,10 dinarja). Kot je znano, ta čas vlada in del republiškega upravnega aparata delata tudi ob vikendih in praznikih, in kot nam je gospa Pečarjeva zatrdila, nadur niso dobili posebej plačanih. Opozorila pa nas je tudi na plače drugih zaposlenih v upravnih organih, ki da so nevzdržno nizke, skromne pa so po njenih besedah tudi dnevnice (200 dinarjev) in kilometrine (dva dinarja za km). Kot določata oba zakona o zaposlenih v državni upravi, se njihove plače oblikujejo tako, da se določen odstotek (ki ga določi IS, praviloma glede na proračunske možnosti) povprečnega osebnega dohodka v gospodarstvu pomnoži s koeficientom od 0,8 do 6,5. Najvišji koeficient velja za premiera, medtem ko imajo podpredsedniki koeficient 6,0, ministri pa od 5,8 do 6,0.

Plače ministrov nekako kažejo tudi zdajšnji finančni potencial slovenske države. Večina direktorjev podjetij, najsi bodo družbena ali zasebna, je zagotovo prejela precej več kot najvišji državni menedžerji – res pa je, da je njihov politični vpliv nikakršen ali pa bistveno manjši. Velika večina članov vlade, ki svoje delo jemlje resno – in nima doma in na tujem podjetij, kot jim očitajo nekateri republiški parlamentarci – pa vsaj po navedenih prejemkih sodi komaj v srednji sloj slovenskih državljanov.

Javne ali tajne plače?

V zadnjih dneh je še zlasti pogosto slišati predloge, naj bodo plače v tako imenovanem družbenem sektorju javne, češ da se v podjetjih dogajajo zlorabe in nepravilnosti pri izplačevanju osebnih dohodkov. Področje plač naj bi pri nas sicer uredile tudi splošna kolektivna pogodba ter druge pogodbe (pogodba dejavnosti, podjetniška pogodba ter individualna pogodba o zaposlitvi), ki so večinoma še v pripravi. Kot ugotavlja Meta Štoka Debevec iz republiškega sekretariata za delo, »dejstvo, da so si marsikateri vodilni delavci na podlagi splošne kolektivne pogodbe, ki izrecno določa, da ne ureja plač poslovnih delavcev, vzeli pravico do trajnih osebnih dohodkov ter zaprtih kuvert, potrjuje tezo, da si ljudje krojijo pravila po lastnih željah, kar v teh primerih deluje zelo neugodno. Po našem mnenju pa so visoka izplačila osebnih dohodkov sporna zlasti takrat, ko so slabi rezultati posledica dela tistih, ki si zdaj na podlagi individualnih pogodb izplačujejo tajne osebne odhodke, delavcem pa v opravičilo za njihove nizke plače navajajo prav te rezultate in zakonske omejitve.« Med kritiki tajne delitve nezaslužene je tudi dr. Jože Pučnik, ki nam je tokrat kot predsednik socialdemokratov povedal, da vztraja pri tem, da bi bile plače v družbenih podjetjih javne. »Živimo v času negotovosti, ko stari mehanizmi ne delujejo več, novih pa še ni. Zato obstaja stalna nevarnost nenadzorovanega prilaščanja dohodka. Državljani, negotovi zaradi ogroženih delovnih mest in slabega gospodarskega položaja, so občutljivi na resnične, pogosto pa tudi neresnične govorice o velikih plačilih vodstvenega kadra. Sem pa proti uravnilovki, vodstveni kader, ki uspešno gospodari, mora imeti solidno plačilo, po drugi strani pa se morajo minimalni osebni dohodki avtomatično prilagajati rasti življenjskih stroškov.« Povedal je, da imajo socialdemokrati »pri svoji zahtevi za javnost plač v družbenih podjetjih skoraj soglasno podporo Demosa. To je treba urediti v dveh ali treh tednih, vlada pa naj najde ustrezne pravne instrumente.«

Polemike o plačah, njihovi javnosti oziroma tajnosti, zlorabah itd. so privrele na površje zanimanja javnosti iz več vzrokov. Glavni gospodarski kazalci kažejo navzdol, realne plače pa so vsak mesec manjše. Slovenska družba se pospešeno razslojuje, nastajajo nove elite. Med lansko nebrzdano rastjo osebne porabe je večina zaposlenih dosegla rekordne plače, izražene v zahodnonemških markah, letos pa tudi zaradi devalvacij večina plač (izraženo v markah) že nekaj mesecev zapored realno pada. Zdajšnja povprečna neto plača v gospodarstvu se spet približuje 400, proti koncu lanskega leta pa je znašala že okoli 1000 mark. Na globalni, narodnogospodarski ravni se v tem času plače usklajujejo s splošno učinkovitostjo gospodarstva, med posameznimi poslovnimi subjekti pa so seveda precejšnje razlike.

V obdobju, ko pristojni še vedno ne vedo, kaj narediti z nesrečno družbeno lastnino, merila uspešnosti pa so vse bolj zabrisana, je seveda veliko možnosti za subjektivno ocenjevanje dela vodilnih poslovodnikov in s tem povezane »tajne kuverte«. Zdi se, da uspešnih menedžerjev, ki jih pri nas močno primanjkuje, ne bi smeli preganjati kar povprek. Problem je seveda v tem, da se gospodarstvo premetava po nemirnih vodah tako imenovanega prehodnega obdobja. Proces privatizacije, ki bi imel za cilj predvsem učinkovitejšo gospodarsko strukturo, se očitno še nekaj časa ne bo začel. Podjetja tako niso prava podjetja, večinoma nimajo lastnikov ter pravih upravnih in nadzornih odborov, ki bi zaposlenim določali plače in nagrade ter nato te prejemke nadzorovali v skladu z vnaprej znanimi merili (delovna uspešnost, prispevek k dobičku korporacije, inovativnost itd.)

V naši deželi so bile plače pred kakimi desetimi leti precej bolj javne kot zdaj. Takrat so po oglasnih deskah številnih podjetij, šol itd. viseli plačilni seznami. In še zdaj se lahko le sprašujemo, če so bile vse objavljene številke, ki so razvnemale samoupravljalce, res prave in ali niso bili taki seznami le formalizem in metanje peska v oči. V zadnjem letu, dveh pa so plače v skladu s sklepi različnih organov upravljanja po podjetjih postale bolj tajne, poleg tega pa njihovo javno objavljanje, tako kot še nekatere druge informacije, zadeva tudi zakon o varstvu osebnih podatkov.

Kot pravi mag. Janez Čebulj, višji raziskovalec na Inštitutu za javno upravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, »naj bodo podatki o plačah tajni, če pride do kakšnih nepravilnosti, pa imamo ustrezne inštitucije za nadzor, recimo SDK in sodišča. Plače so lahko javne in se tudi objavljajo takrat, ko je tako določeno z zakonom. Tudi zakon o varstvu osebnih podatkov pravi, da se lahko podatki zbirajo, obdelujejo, shranjujejo in posredujejo, torej tudi objavljajo le tedaj, ko je tako določeno z zakonom, če pa ni določeno, je javna objava odvisna od privolitve posameznika, na katerega se podatki nanašajo. Če želimo za posamezne primere izjeme, je to treba urediti s posebnim zakonom.«

Višina plače je informacija o tem, koliko je človek vreden, saj denar kot otipljiv kazalec uspeha kaže prav to. Osrednji problem je v tem, koliko se da razlike v uspešnosti utemeljiti. S tem ko hočejo menedžerji imeti tajnost plač, se temu problemu izognejo, meni dr. Edvard Konrad, strokovnjak za psihologijo dela na ljubljanski Filozofski fakulteti. Kot pravi, je za javne plače, »nima pa nobenega smisla, da bi bili podatki razobešeni na tabli. Kriteriji za delitev plač in sam sistem nagrajevanja morajo biti javni. Družba ne more delovati brez podatkov o tem. Vsak menedžer mora imeti argumente, s katerimi lahko pojasni višino plač – če pač pride do pritožb, zakaj ima kdo manj, drugi pa več. V diskusijah o plačah je lahko tudi dosti manipulacij. Vedno lahko najdeš človeka, ki je manj delal in dobil več kot ti. Pri tem pa seveda izbereš kriterije, ki ti najbolj ustrezajo, da s tem potrdiš svojo vrednost.« Pa je pri nas še vedno greh, če človek veliko zasluži? Kot pravi dr. Konrad, »pri nas še vedno premalo zaslužimo, če pa bi vsi zaslužili toliko kot zahodni sosedi, teh težav ne bi bilo. Pri nas je bil edini priznani vir bogastva le delo, zunaj pa se vsak zaveda, da zgolj z delom ni mogoče postati milijonar. Tudi tam ljudje niso zadovoljni, če kdo zasluži veliko več, je pa to zanje sprejemljivejše. Primerjanje plač, vrednotenje in tudi razočaranje je v človeški naravi. Problem je v tem, da pri nas plače realno padajo. Stalno se vrtimo v krogu: ker ni prave spodbude, ne delamo in ker ne delamo... Gre tudi za sistemske vzroke.«

Zakon brez sankcij

Višino plač v družbenih podjetjih vsaj na papirju omejuje intervencijski zakon, ki je dejansko v uporabi dva meseca, veljal pa naj bi le letos. Zakon omejuje plače v podjetjih, ki imajo več kot 50 odstotkov družbenega kapitala, plače v gospodarstvu pa omejuje z rastjo življenjskih stroškov. Za najvišjo določeno akontacijo osebnega dohodka določa petnajstkratni znesek zajamčenega osebnega dohodka. Ta po podatkih ljubljanske centrale Službe družbenega knjigovodstva znaša ta mesec v bruto znesku 82500 dinarjev, neto pa približno 41 tisoč dinarjev.

Največja pomanjkljivost tega zakona je v tem, da za kršitelje ne predvideva nobenih sankcij in ima tako moč nekakšnega družbenega dogovora. Poleg tega smo na SDK izvedeli, da niso pristojni, da bi nadzorovali višino plač posameznikov (to je stvar kolektivne pogodbe in internih aktov podjetja), temveč le skupno maso plač za posamezno podjetje ter iz nje plačane dajatve. SDK tako kontrolira pravilnost plačila davkov in prispevkov iz osebnega dohodka posameznika. Na obrazcu za plačila osebnih dohodkov, ki ga podjetja predložijo SDK, je v posebni koloni izpisan le znesek najvišje izplačane akontacije za bruto osebni dohodek v posameznem podjetju. Glede govoric, češ da direktorji v nekaterih poslovno neuspešnih podjetjih prejemajo tudi več kot 100 tisoč dinarjev, so nam na SDK povedali, da po njim predloženih podatkih najvišja plača ni nikjer presegla 15-kratni zajamčeni OD. Kot pravi namestnica generalnega direktorja SDK v Sloveniji Romana Logar, lahko s tako imenovano eksterno kontrolo podrobneje raziščejo plačilno disciplino v posameznem podjetju, so pa te njihove akcije predvsem informativne: »Tudi če direktorji kršijo določila, jih ničesar ne doleti. SDK lahko za preveč izplačani znesek izstavi v odločbi terjatev do delavca, o usodi plačila le-te pa odloča pravna oseba, organ podjetja, kjer je zaposlen. Neupoštevanje določil o najvišjem osebnem dohodku ni sankcionirano kot gospodarski prekršek ali prestopek. Marsikateri direktor to tudi ve. SDK nima nobene možnosti ukrepanja, ker ni sankcij, in če želimo resnično omejiti osebno porabo, potem mora zakon dobiti dopolnilo v sankcijskih določbah.«

V podjetjih so – kot smo pričakovali – že iznašli več načinov, kako izplačati večje plače, kot jih dopušča zakon. Tu pa se začenja scenarij, ki v resnično zgodbo o slovenskih plačah vnaša skrivnostne zaplete, vredne tistih v znani nadaljevanki Twin Peaks. Kot smo izvedeli na SDK, nekatera podjetja del plač izplačajo v obliki bonov. To je sicer zakonito, vendar le s pogojem, da so tudi od njih plačani vsi prispevki. Sicer pa so nam našteli primere podjetij iz Nove Gorice, s Kočevskega in še vrsto drugih (imen nam niso zaupali), ki so v bonih izplačala toliko kot sicer za osebne dohodke, prispevkov pa niso plačala. Zgodilo se je celo, da je podjetje od trgovske organizacije prejelo lažno fakturo za betonsko železo, v resnici pa je dobilo bone na kredit. Takim na SDK obračunajo prispevke za nazaj ter zamudne obresti in dogaja se, da je kakšno podjetje po obračunu teh stroškov zrelo za stečaj. Drugi način prikritega izplačevanja pa so dnevnice, kilometrine in drugi nematerialni stroški, indeks teh izdatkov pa se je po podatkih SDK izredno povečal. Čisti osebni dohodki v pravnih osebah so bili v prvih treh letošnjih mesecih za 22,1 odstotka višji od povprečnih lanskih, stroški za službena potovanja, avtorska in pogodbena dela pa so v tem času kar za 73,8 odstotka presegli povprečne lanske. Poleg tega so bile čiste plače marca za 3,3 odstotka višje od februarskih, drugi prejemki (nekaj je bilo tudi regresov) pa kar za 139,2 odstotka.

* * *

V tujini se vodilni menedžerji radi postavljajo s svojimi plačami, lestvice njihovih letnih dohodkov pa so javno objavljene v gospodarskem časopisju. Njihovi visoki zaslužki so dokaz uspešnosti podjetja, kjer delajo. Njihovi delavci pa nimajo nič proti temu, ker imajo tudi sami službo in praviloma tudi soliden zaslužek. Naša ekonomija in podjetja bodo postala normalna, ko bo tudi pri nas tako. Za zdaj se zdi, da je še najbolje, da so plače v podjetjih s pretežno družbeno lastnino popolnoma javne le tedaj, ko v to privoli tudi tisti, ki mu plača pripada. V tem »divjem prehodnem obdobju« pa bi morale biti plače tesno v povezavi z uspešnostjo podjetja, pooblaščene inšpekcijske službe pa naj bi po potrebi ugotavljale, kje se nezakonito okorišča jo. Tega za zdaj ne morejo početi, tudi zato, ker ni ustreznih meril in zakonov... V vsakem primeru pa bi bila nacionalna katastrofa, če bi začeli kampanjo proti uspešnim menedžerjem. Po drugi strani ni dvoma, da imajo davkoplačevalci pravico, da dobijo natančne podatke o plačah najvišjih državnih uslužbencev – navsezadnje je to v skladu s standardi dobro vpeljanih demokracij.

Miha Jenko

Foto: Srđan Živulović

Poslovni bonton in predpisi

Namen zakona o varstvu podatkov (Daten schutzgesetz) v ZRN ni prikrivanje, marveč preprečevanje zlorabe podatkov. Ker imajo davkoplačevalci pravico vedeti, kaj počne vlada z njihovim denarjem, niso javne (in zelo podrobne) samo proračunske razprave v parlamentu; javni in objavljeni so tudi dohodki iz zaposlitve v javnih službah.

Nemški zvezni kancler Kohl dobi mesečno 23.000 mark plače (in sicer trinajstkrat letno) ter je dolžan plačati davek na dohodek. K temu dobi še 2000 mark mesečnega službenega dodatka; če bi živel proč od doma, bi imel pravico tudi do dodatka na ločeno življenje. Kot poslanec Bundestaga dobi kancler mesečno še povračilo v znesku 4500 mark ter 3000 mark pavšala za stroške, ki jih ima s svojimi poslanskimi dolžnostmi.

Bonskemu dopisniku so te podatke vključno z zapletenimi podrobnostmi glede obdavčevanja oziroma davčnega izvzetja brez sleherih zadržkov nasuli v kanclerjevi pisarni. Skupaj z državnim predsednikom je kancler na vrhu zelo razvejanega sistema plačilnih kategorij za zaposlene v javni upravi: javna ni samo lestvica, marveč tudi konkretni zaslužki uslužbencev, na katere se lestvica nanaša. Kot poslanec ima Kohl pravico do enakega povračila kot drugi člani parlamenta.

Toliko, kar zadeva tako imenovani javni sektor. Malce drugačna je zadeva z dohodki v gospodarstvu in dohodki na sploh. Zakon o varstvu podatkov varuje vse osebne podatke, sem pa sodijo tudi tisti o premoženjskem stanju. Če ima kancler ob dohodku, ki mu ga daje njegova javna služba, še dohodke iz drugega premoženja (denimo iz delnic), ga zakon o varstvu podatkov ščiti in nobena nepooblaščena oseba nima pravice stopiti na davkarijo in terjati podatke o tem, koliko davka je kancler plačal v minulem letu. Tudi v direktorskih nadstropjih nemškega gospodarstva je višina dohodka zadeva, ki je ni treba oznanjati široki javnosti; nepooblaščena oseba se ne more sklicevati na zakon in terjati podatke o dohodku direktorja denimo Bundesbanke Pöhla ali koncerna Daimler Benz Reuterja. Nasprotno: zakon meni, da je njuna plača pač njuna zadeva in zadeva njenega delodajalca. Vendar pa vodilni možje nemškega gospodarstva po pravilu ne skrivajo svojih dohodkov, delno zato, ker vodijo delniške družbe, te pa so dolžne vsako leto objavljati podatke o personalnih izdatkih, delno pa zato, ker je poslovni bonton na tem področju že prehitel ustavne in zakonske predpise o varstvu podatkov. Zato je v gospodarskem časopisu, kot je Capital, mogoče vsaj enkrat letno prebrati več sto imen obsegajoči spisek zaslužkov najuspešnejših nemških gospodarstvenikov. Zato prizadeti direktorji svoja tajništva kar sami pooblaščajo, da javnosti dajejo podatke o njihovih zaslužkih. In zato denimo predsednik Bundesbanke Pöhl sproščeno govori o svoji plači in na začudenje, češ da je večja od kanclerjeve, prav tako sproščeno odgovarja, da so za to že kakšni pametni razlogi. Kar je tako, kot da bi rekel, da takšno plačo tudi zasluži. In v tem je tudi jedro problema: tistim, ki dohodek lahko legitimirajo z opravljenim delom, plače ni treba skrivati, kot skriva kača noge; nasprotno je visoko mesto na lestvici zaslužkov tudi dokaz kakovosti. Iz česar sledi, da plačo skrivajo tisti, ki je z delom ne upravičijo.

Marjan Sedmak

Javnost javnih služb

Vprašanje javnosti plač in drugih dohodkov se v Italiji deli na dve veliki področji – javne službe in gospodarstvo z večinsko državno udeležbo ter privatno gospodarstvo, nato pa še po kriteriju prijavljanja ali neprijavljanja davčnim organom.

Za prvo področje, torej za vse javne uslužbence od predsednika vlade, ministrov do generalnih direktorjev državnih podjetij in ostale, velja načelo **popolne javnosti.** V ta namen je leta 1984 začel veljati zakon, po katerem lahko vsak volilni upravičenec (torej polnoletni Italijan) pri posebnem uradu kadarkoli dobi podatke o dohodkih vseh javnih uslužbencev. Ne samo njihovih plač v ožjem pomenu, ampak vseh dohodkov (recimo od avtorskih pravic), toda tudi njihovega dela na zasebnem gospodarskem področju (vzemimo nastopanje na borzi). Pravijo le, da kdor je javna oseba, mora računati s tem, da davkoplačevalci vidijo, koliko je zaslužil, četudi je del tega pridobil kot privatni podjetnik.

Drugo vprašanje je, ali te osebe vse te dohodke tudi prijavijo davčnemu uradu; zgodi se, da ne, toda to je že vprašanje, ki se tiče učinkovitosti preganjanja davčnih utaj. Bistveno je, da so seznami javni (kakor so, mimogrede, javna lastnina davčne prijave, ki se pojavljajo tudi v časopisih). Zakon ima pomen informacije za volilce in ima namen dokazati **javnost pravne države.**

Na privatnem področju je seveda stvar povsem drugačna, čeprav zaradi visoke stopnje sindikalnega organiziranja ni mogoče reči, da vlada anarhija. Za delojemalce, ki dobivajo plače v okviru kolektivnih pogodb, se tako ali tako natančno ve, v kakšno kategorijo sodijo in koliko imajo. Za menedžerje se tega ne ve in tudi ni nobenih omejitev; je pač področje privatne pobude privatnega izračuna vrednosti in prevzema odgovornosti zanjo. Vendar pa se na primer pri prestopih kakšnih pomembnih nogometašev tudi tukaj ve, za kakšne vsote gre.

Italijanska državna blagajna ima velikanske primanjkljaje zaradi davčnih utaj. Večina teh je na račun svobodnih poklicev (tako imenovanih avtonomnih delavcev), ker je tudi edino področje dohodkov, ki ga davčni uradi ne morejo zanesljivo nadzorovati in so odvisni od prijave dohodkov konkretnih oseb, torej od njihove poštenosti.

(Trenutne plače ministrov se vrtijo okoli štirinajst milijonov lir; premier Andreotti pa je v minulem letu dobil 600 milijonov lir, kar obsega tudi njegovo bogato publicistično delo in avtorske pravice.)

Mojca Drčar-Murko

PORTRET TEDNA

Gianni de Michelis

Il ministro ballerino, minister plesalec, je pred časom pisec v tedenski prilogi Corriere della sera naslovil značajski portret italijanskega zunanjega ministra Giannija De Michelisa. Zagotovo ga to ni motilo – drugače bi plesal doma namesto v najbolj znanih diskotekah in se pač za to njegovo nagnjenost ne bi vedelo – kakor ga tudi ne moti glas, da se rad pojavi na javnih mestih v družbi lepih, mlajših gospa. Italija je pač drugačna; da ga občasno spremlja zvezda mehkih pornofilmov, mu je najbrž v očeh zainteresirane javnosti prineslo celo kakšno točko.

Nekoč je izjavil, da mu je v zadnjem desetletju naredil največji poklon genovski novinar, ki je napisal, da je »minister, ki je zelo malo podoben ministru«. Res je, da se je strinjal 50-letni Benečan, profesor kemijskih znanosti, avtor zamisli o svetovni razstavi v Benetkah, poprej že nosilec nekaterih pomembnih vladnih nalog (bil je minister za delo), predsednik italijanskega Aspenovega inštituta in... nebeška mana za novinarje, težko bi shajali, brez njegove zgovornosti in pripravljenosti, da kadarkoli odgovori na katerokoli vprašanje, toda tudi on bi težko brez njih.

»Res je, da bi obdržal svoje življenje; nosil dolge lase, hodil plesat in sploh živel normalno življenje« je dejal lani britanskemu novinarju, ko se je pripravljal, da sprejme italijanski mandat predsedstva Evropske skupnosti (v katerem je nato pokazal toliko pobud in političnе domišljije, da so ga ostali komaj dohajali, Britanci pa so proti koncu obupali in se pritožili nad zmedo, ki je nastala med neštevilnimi sestanki in pobudami).

De Michelis se je lani pojavil s takim občutkom »poslanstva«, s toliko projekti in teorijami – od sredozemskih Helsinkov do subregionalnega podonavsko-jadranskega sodelovanja – da ni bilo dneva, da ni bil na kakšni točki sveta v središču pozornosti. Na sterilnih hodnikih evropskih inštitucij je presenečenje, tudi zato, ker se loči od tipa italijanskega politika, zatopljenega predvsem v domače zadeve; je prvi italijanski zunanji minister, ki govori angleško. Rad piše v svetovne časopise, njegove študije objavljajo znanstvene revije, ki se ukvarjajo z mednarodno politiko.

De Michelis je, kot da bi gledal dve osebi v eni,« je napisal The Guardian. »Izraz na njegovem obrazu se lahko v trenutku spremeni iz inteligentne resnosti diplomata, političnega arhitekta, modernista in usposobljenega tehničnega strokovnjaka v prešernega živahneža, ki ceni umetnost in prijetno življenje.« Seznam objavljenih knjig brez problemov odseva dve plati njegovega značaja. Akcijski načrt za premagovanje brezposelnosti. Vodilna načela za Italijo proti letu 2000, Proti 21. stoletju – politične ideje; potem pa Kam bomo šli danes na ples, vodič po italijanskih diskotekah.

Dvojnost kritiki štejejo za diletantizem, občudovalci pa za svež veter na dolgočasnem italijanskem političnem prizorišču in ne manj v evrokratskih ustanovah v Bruslju in Strassburgu. Naj bo kakorkoli, videti je, da uživa v »delanju politike«, ve, da je napad najboljša obramba, vendar računa s tem, da ima prednost tisti, ki udari prvi, čeprav se pozneje izkaže, da ni imel prav; da ne govorimo o tem, da je prepričan, da ima vedno prav.

Ta vodila življenja so zabavna – okoli De Michelisa se vedno kaj dogaja, in v tem pogledu je minister perfekten dosežek italijanske socialistične stranke. Zvesta načelu, da je treba storiti vse za preživetje – ko jo je prevzel Bettino Craxi, je bila na robu političnega obstanka, zdaj je izenačena z naslednico KP Italije – je ustvarjala tip brezobzirnega uspešnega politika po ameriških vzorcih in zapovedovala, da je treba vedno poskrbeti, da se kaj dogaja. Samo ne utoniti v dnevno sivino, je geslo, ki ga Gianni De Michelis poosebља v popolnosti.

Človek z idejo, človek, ki ne popusti, sta dva opisa zanj, ko je lani z vsemi močmi (tudi brezobzirno, ko je italijanski diplomatski aparat po svetu uporabljal za pridobivanje glasov) branil zamisel o beneški svetovni razstavi in hkrati kandidiral za beneškega župana, da bi se z razstavo porušila občutljiva ekološka ravnotežja? Dajte no, starajočemu, potapljajočemu se očarljivemu mestu na kolih je treba pogumno nadeti nov obraz. Preprosto ni bilo argumenta, s katerim bi ga kdo lahko odvrnil od poslanstva, dokler pač zadeva ni prišla do vlade in tik pred glasovanjem potonila.

Z zadržkom, da gre za osebno prepričanje, bi bilo mogoče v kombinaciji popolnega prepričanja v svoj prav in nekakšnega političnega šestega čuta govoriti tudi o De Michelisovih stališčih do balkanske federacije. V njej je De Michelis zadnja leta videl eno samo močno osebnost, prav tip brezobzirnega ameriškega politika (z avreolo nekdanjega bankirja in človeka, ki je študiral v ZDA), in to je bil Milošević. Ko je osebni vtis o nepopustljivem človeku, ki gre naravnost proti svojemu cilju, povezal s širšimi teoretičnimi pogledi na Jugoslavijo, ni prišlo iz tega nič drugega kot enačba Milošević = Srbija = enotna Jugoslavija. Dvoumne poteze italijanske zunanje politike – s formulo srbskega piemontstva v obrambi enotnosti države – so posredno vzpodbujale prav stopnjevanje razdiralnega srbsko-piemontskega nacionalizma-unitarizma in so se tudi zaradi De Michelisove prepričljivosti širile po vsej Evropi. Ena od njih – vzbujanje vtisa, da bo Jugoslavija nekoč (po De Michelisovem prizadevanju) sprejeta v Svet Evrope, ne da bi bilo zvezni vladi treba prevzeti odgovornost za kršenja človekovih pravic na Kosovu – je dajala posredno prazno menico za oblike državnega terorizma, ki si ga je Srbija neposredno (s specialci na Kosovu) ali z oboroževanjem Srbov na Hrvaškem in političnim podpiranjem privošila v zadnjih letih.

Bilo bi krivično, če bi rekli, da je šlo za podporo avtoritarnih rešitev; ne, celo narobe, »razvoj demokracije« je v načelni politiki igral zelo pomembno vlogo. Šlo je za tako razporeditev prioritet z vidika italijanskih vrednot, za tak strah pred nekontroliranim porušenjem evropskega povojnega ozemeljskega statusa quo, da je nekatere konkretna politika potiskala na obrobje (človekove pravice, pravica narodov do samoodločbe), drugim pa dajala pomen progresivnih gledanj v evropskih integracijskih procesih (enotnost države, odklanjanje »separatizmov«), tudi za visoko ceno.

Italija je »unitarna«, poudarjeno centralizirano ustavno urejena, kar je bilo doslej povsem nedotakljivo že zaradi spomina na težave z združevanjem Italije pred stotridesetimi leti, pa tudi zaradi dejanske razdeljenosti Italije na dva med seboj zelo različna dela (Apenini niso samo zemljepisna, temveč tudi globlja ločnica med severom in jugom). Kot pozitivni veljajo vsi procesi, ki združujejo, kot negativni vsi, ki želijo iz dejanskih razlik izpeljati ustrezne ustavne spremembe (decentralizacijo upravljanja, večjo regionalno samostojnost tja do predloga o federativni državi, ker se zdi mnogim, še naprej, če ne izdaja risorgimenta, pa scenarij znanstvene fantastike).

Za prikaz De Michelisovega trdnega prepričanja, da so težnje po suverenosti narodov v vzhodnih multinacionalnih državah zgodovinsko retrogradne in da se jim je mogoče postaviti po robu s pozitivne smeri, torej s pomočjo mednarodne skupnosti »reformam v enotnosti«, je najboljši primer njegov govor na Svetu Evrope v Rimu 5. novembra lani. »Samoodločba narodov na eni strani in človekove pravice na drugi sta dve dinamični načeli helsinške listine, prvo zadeva narode, drugo posameznike. Ena najpomembnejših nalog bo najti ravnotežje med tema dvema vrednotama,« je dejal in našel razloge, da je načelo samoodločbe potisnil malo vstran: »Narodi, ki jim je priznana samoodločba, včasih nočejo spoštovati manjšin in so v skušnjavah, da ne bi spoštovali pravic nemočnih skupin. Če samoodločba pomeni omejitev državljanskih pravic, je rezultat nacionalna država brez svobode in nove oblike prisilnega homogeniziranja.«

»Zato bi se bilo bolje upreti drobljenjem, ki sta jih polna sleherni lokalizem in nacionalizem. Cilj je integracija različnih držav, pripravljenih uresničiti strukture, ki ne ukinjajo majhnih domovin, temveč jih posodabljajo. Evropa dvanajsterice ni slučajno bogata različnih ustavnih oblik, ki odsevajo zgodovinske posebnosti. Moramo se izogniti tveganjem balkanizacije, ki grozijo tistim državam, ki si šele prizadevajo postati del integracije.«

Toda De Michelis je poleg človeka s poslanstvom tudi pragmatični politik. Z izjemno samoumevnostjo v številnih izjavah vsakomur bolj poudari tisto, kar ve, da rad sliši. Prilagajanje »novim dejstvom« je iztočnica za ta del De Michelisove velike politične rutine in spretnosti. »Če se bodo spremenila dejstva, se jim bomo prilagodili,« je dejal lani ob slovenskem plebiscitu.

Mojca Drčar-Murko

OPRAVIČILO PROF. DR. FRANCU LAZARINIJU

Baronov smisel za metaforo

Ko se je sredi tedna prenekatera celica v vladnih glavah obrnila k dijaškemu adrenalinu in popustila, kjer še pred časom ni bilo nobenih možnosti, je zasedal strokovni svet za vzgojo in izobraževanje. In ker je človek harmonična žival, si mora še tisti hip, ko se pomiri s starim sovražnikom, poiskati novega. Nič novega pod soncem – dežurni krivci smo ponajvečkrat kar časnikarji, najbrž zato, ker smo venomer tam nekje blizu, ljudje pa so po naravi leni in se jim ne da razmišljati.

Izredna seja Strokovnega sveta Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje (SS) je najbrž pomembna reč. Domišljali bi si, da skuša predsedujoči v takšnem primeru takoj začeti s samo sivarjo in tako svojim sodelavcem brez odvečnih besed priznati, kako jih spoštuje, ker so se bili pripravljeni na hitro odpovedati drugim obveznostim ali celo prostemu času. V torek, 21. maja ob 18. uri se je SS zbral, da bi se odločil, kako bodo oblikovani letošnji zaključni izpiti za dijake zadnjih letnikov V. težavnostne stopnje. Naključnega poslušalca bi verjetno sploh ne zmotilo, kar je dr. Franc Lazarini povedal, preden se je vse skupaj začelo. Neobčutljivih ušes bi sploh ne prizadelo, kar je omenil in zahteval, saj bi zanje bržda obveljalo, da je šlo za ljubko nadrobnost.

Dr. Franc Lazarini je v uvodu, ki je zanj pozneje sam porekel, da je čustven in liričen, od podpisanega časnikarja zahteval, naj se mu javno opraviči, ker je v Delu 26. aprila za SS zapisal, da je vračevska inštitucija. Čeprav lahko za svojo osebo rečem, da je dovolj blaga, kar zadeva formalne spore, bi takšen poziv zagotovo ignorirala, ko bi na isti seji SS (21. maja), ki je kolikor toliko spoštovala dijake, ne izbruhnilo še nekaj pikrih in nizkih na račun množičnega obveščanja. Zato se velja ubraniti in prodreti v jedro tega obrata.

Oglejmo si, v kakšnem kontekstu sem tisti dan govoril o vračih. Na začetku članka »Pometanja z dijaki se nadaljuje« ugotavljam, da so zaključni izpiti sestavina šeg prehoda (»rites de passage«), iniciacija gospostvenih pravil. Zaradi nazornosti in v želji po enotnem slogu začetnega pasusa sem izpitno šego postavil med tiste plemenske atribute, ki si zaslužijo pozornost vseh oblastno-svetovlanih teles – poglavarja, sveta modrecev in vračev. Če sem se že tako potrudil, da sem v našem plemenu za prve poiskal ekvivalent v vladi in za druge med člani posebne skupščinske komisije, sem bil spričo miselne konsistence prisiljen nadaljevati in v naštevanju nadzornikov najti še vrača. Lazarinijev nedavni ugovor, češ da ga je oznaka užalila, ker je doktor kemijskih znanosti, potrjuje staro tezo, po kateri bralec noče, ne sme in ne more razumeti metafore v časnikarskem besedilu. Prepričuje se, da je to retorično sredstvo, ki piscu pomaga k trdnosti in jasnosti, v tako vsakdanjem opravilu kakor je časnikarstvo, odveč. V posebni nevarnosti je tako imenovana izvirna metafora, bistrc, ki ga v isti zvezi ni uporabil še nihče. Mahoma se natolcuje na druge možnosti in asociacije.

Lazarinijevo izjavo razumem kot napad na časnikarsko svobodo. Napadencu vsiljuje hlapčevski, suho poročevalski in navajevalni slog. Denimo, da bi me Lazarini tožil. Branil bi se lahko edinole s sklicevanjem na pravo besedno zvezo v pravem stavčnem trenutku. Če bi pravdo zgubil, bi to pomenilo zmago nekoga, ki »zna brati misli«. In v tem je težava: Ves čas pogajanj med dijaki in SS se je med slednjimi poudarjal nekakšen imaginarij »strokovnosti«. Za člana SS in človeka, ki mu je pleme zaupalo nalogo, da kroji usodo izpitnega reda, očitno ne zadošča izkušnja mature, temveč nekaj več, bodisi najvišja akademska izobrazba ali pa spretnost v rokovanju s pojmi iz šolske politike, torej učeniška izkušnja. Dr. Franc Lazarini nahaja strokovne razloge za tak ali drugačen zaključni izpit v tem, da je doktor kemije, in v tem, da je zraven, kadar se kroji šolska politika. Strokovni razlog za izpit je torej ločen od strokovnosti samega izpita. Pogojujeta ga položaj in moč tistega, ki je na takšnem oblastnem mestu, da lahko izreče: »Jaz imam strokovne razloge.«

Ko bi bil podpisani manj blag, kakor je, bi v temle ugovoru, ki nima niti najmanjše želje, da bi bil opravičilo, ostal na ravni Lazarinijevega imaginarija strokovnosti in izjavil: »Tako torej, če si Franc Lazarini dovoli negirati svobodo metafore zgolj z močjo svoje akademske stopnje in če je statusno tako močan, da lahko ‚strokovnost' uporablja kot evfemizem za ‚resno razpravljanje', potem je tudi možno, da mu oporekam, rekoč, saj imam diplomo z etnologije in s tem vse strokovne razloge, kdaj koga razglasiti za vrača in v kako širokem polju se pri tem z besedo gibati.« Ko bi si privoščil kaj takšnega, pa bi ostal zgolj maščevalec in obenem še priznal, da sem za mešanje delovnih ravni vsaj tako nadarjen kot sam Lazarini. Kljub vsemu je bil tisto časnikarski zapis, za katerega bi nikdar-nikdar ne uporabil argument suhe izobrazbe. Ugovor mora biti drugačen.

Med izredno sejo SS, ko so me kljub hitri in nujni razpravi o zaključnih izpitih zaradi spisov o dijaških težavah kar dvakrat osebno napadli, sem se zavedel, kako plemenit in častivreden je pravzaprav časnikarski poklic: nikoli nikogar ne siliš, da bi se ti opravičeval. Kako izzivalno je, ko si v svoji karieri zastaviš za cilj natančno poročanje in preverjeno informacijo, pri tem pa skušaš slogovno in retorično pokazati, na čigavi strani si. Na isti seji SS smo slišali tudi misel, po kateri »bodo dijaki spričo demonstracij veliko zgubili; zgubili pa bodo tudi tisti, ki so jih ves čas podpirali«. Nič drugega kot nova grožnja časnikarski svobodi, toliko bolj žalostna, ker prihaja s foruma, ki ima za svoje izjave strokovne razloge. Kako si lahko razlagam to plehko dedukcijo – bom omejevan pri nadaljnjem izobraževanju? se lahko obrišem pod nosom za kako štipendijo? mar ti ljudje res mislijo, da jih sovražim, če sem na nasprotnikovi strani? Profesor Lazarini je navzoče časnikarje razdelil na tiste, ki o SS pišejo prijazno, in one, ki so drugačni. Ko bi spet hotel vzdrajati na ravni te sugestivne izjave, bi lahko prof. Lazariniju očital, da je vrnitev v Smledniški grad praznoval v docela napačnem času: rodovinsko gostijo, ki se je je udeležil tudi minister za šolstvo, so Lazarinijevi priredili tisto soboto, ko je njegov neprijazni časnikar ptujskima dijakinjama poklonil nekaj denarja za vožnjo, saj ju starši v stavkovni vnemi niso hoteli več podpirati. In če barona Lazarinija ta neprijazni časnikar še potolaži in mu sporoči, da je hujši kakor si o njem misli, potem mora izdati, kakšno šalo si je privoščil ta ponedeljek na tiskovni konferenci. Samo zato, ker je videl predsednico Zveze dijakov tako izčrpano, da ni mogla več normalno komunicirati. Samo zato, da bi poleg nasmeška izvabil tudi konciznejšo informacijo. Rekel je namreč, da ni daleč dan, ko se bodo dijaki s kmetijskih šol oboroženi z vilami zbirali pod Smledniškim gradom in zahtevali baronovo glavo. In to brez slabega namena. Samo zato, ker je časnikar in tako zahteva njegova strokovnost. Del časnikarske stroke je namreč tudi neškodljiva manipulacija.

Povsem razumljivo je, da je bilo veliko članov SS zaradi mojega sloga vznemirjenih. Na dveh njihovih sestankih sem bil najmlajši, svež in neobremenjen. Vse druge poročevalce je dr. Lazarini tudi osebno poznal in se na njihovo verziranost in prijaznost zanašal še tako, da razpravljalcev ni predstavljal z imeni in priimki, kakor se spodobi zunaj lobbyjev. Od SS niti ne pričakujem splošnega razumevanja, doumel sem namreč, kako z redkimi izjemami razpravlja. Ne bi bilo čudno, ko bi se med njegovimi člani našel kdo, ki bi še v kratici SS iskal globoke in tendenciozne namene. Morda tisti govornik, ki ga je tako zmotilo, da sem pred tedni objavil tavtologijo, po kateri sem SS očital, da niso bili njegovi člani še nikoli v takšni izjemni situaciji, kakršno so tisti čas doživljali dijaki. Govornik se je norčeval in posumil, ali se morda nisem kako dokopal do njegovega dosjeja, da vem, kako se mu je godilo v učnih letih. Mar ima sploh kak pomen, da se zdevaš temu človeku razlagat, kako so situacije na našem svetu vedno znova drugačne in da nam o tem pričujejo že raznoliki dosjeji človeških osebkov? Če je nerazumljiva še tako preprosta tavtologija, v kakšnem slogu naj časnikarji sploh pišemo, da se prizadeti bralec ne bo našel v vsaki besedi?

Morda pa je to tudi naš namen. V isti številki Sobotne priloge si lahko preberete pismo ogorčenega pogajalca z dijaki, ki mi očita nekaj, kar citiram, potem pa še pravi, da izjavljavec citata ni pristojen za izjavo. Čeprav je taisti lahko organiziral tiskovno konferenco, on pa ne. Včasih imam občutek, da smo časnikarji na svetu samo zato, da se sporečemo z vsem živim in prepozno spoznamo, da so naši edini zavezniki uredniki.

Miha Zadnikar

Dr. Peter Vencelj ni dr. Franc Lazarini (desno).

Veliko preseljevanje?

Čedalje več Hrvatov in Srbov, sitih sedanjih političnih razmer in mednacionalnih sporov zaradi meja, noče več živeti skupaj. Ljudje, ki so skoraj pol stoletja poslušali nauke, da morajo čuvati bratstvo in enotnost »kot punčico svojega očesa«, so zdaj, in to ne samo na Hrvaškem, v zadregi, kako naj se razidejo. Le optimisti (brez pokritja) so se pripravljeni verjeti v mirno rešitev krize, ki tudi sosednje države že zelo skrbi. Kot lahko preberemo v časopisih, politiki v italijanski Furlaniji-Julijski krajini že razmišljajo o tem, kako bodo prestregli val jugoslovanskih beguncev, če se bo zgodilo najhujše.

Ali bodo prebežniki iz krajev, ki jih utegne ogroziti državljanska vojna, postali (tudi) naša usoda? Govori se, da Hrvatje in Srbi z nemirnih območij že bežijo. Menda je vzhodno Slavonijo zapustilo že več kot tisoč ljudi, približno toliko pa jih je pobegnilo »pred Martićevim nasiljem« tudi iz Dalmatinske Zagore. Eksodus in (ali) vojna kot da nista več sporna, ker so si Hrvatje in Srbi zaradi mednacionalnih sporov povsem obrnili hrbet. Zdaj, ko je postala kriza dramatična, saj pokajo puške in treskajo podtaknjene bombe, postaja čedalje bolj jasno, da dva največja jugoslovanska naroda, čeprav živita drug poleg drugega, pravzaprav nikoli nista živela skupaj. Povsod po nemirnih območjih Hrvaške je opaziti tudi fizično razhajanje prebivalstva, predvsem po vaseh. Hrvatje imajo svoja naselja in Srbi svoja, zato teza o medsebojni prepletenosti obeh narodov v glavnem ne drži, vsaj kar zadeva Kninsko krajino. Kijevo in Vrlika sta na primer hrvaški naselji, Ciljane in Četina pa srbski. Vrpolje in Potkonje v neposredni bližini Knina naseljujejo Hrvatje, Kistanje pa Srbi. Takole bi lahko naštevali skoraj v nedogled. Lovinac, Sveti Rok, Ričice nimajo skoraj nobenega Srba, tako kot v Srbu ali Donjem Lapcu ni sledu o Hrvatih. V Slavoniji so Mirkovci, Bobota in Pačetin naseljeni s Srbi in nobena socialistična parola o bratstvu in enotnosti tega etničnega dejstva ni mogla spremeniti. Izjeme so mestna naselja, kjer po sili razmer živijo ljudje v narodnostno mešanih okoljih.

V sedanji vstaji Srbov na Hrvaškem bi zatorej lahko videli nekakšen – kmečki upor, kajti žarišča so v glavnem etnično čiste srbske vasi. Med vsemi kraji je le Knin mesto v pravem pomenu besede, pa še to bi nemara lahko pojasnili z dejstvom, da je približno 95 odstotkov njegovih prebivalcev Srbov, česar pa ne bi mogli trditi o Vukovarju, Karlovcu in še nekaterih drugih večjih središčih. Titovi Korenici, Donjemu Lapcu ali Gračcu bi samo pogojno lahko rekli mesta, vendar tudi v teh krajih živijo skoraj izključno Srbi. Čeprav je teh občinskih središč tako imenovane SAO Krajine malo, pokrivajo neznanska administrativna prostranstva, zaradi česar se politični položaj na Hrvaškemi zapleta še bolj, ker si uporniki lastijo skoraj četrtino vse Hrvaške. Območje občine Gračac, na katerem živi na primer komaj deset tisoč prebivalcev, je dvakrat večje od Zagreba! Podobno velja tudi za druga nemirna območja v tej republiki, zato je razumljivo, da Hrvaška zaradi »peščice Srbov« ne bo kar tako dovolila ustanovitve »Zahodne Srbije«.

Naj se meje spremenijo ali ne, je jasno, da bo del sprtega prebivalstva po političnem razpletu ali še prej sklenil zapustiti svoja domovanja. Iz Dalmatinske Zagore odhajajo trenutno Hrvatje. Knin bi utegnili že jutri, če bo Tudman res »vkorakal«, zapustiti srbski prebivalci. Zdaj, ko je sprememba meja med republikami zares največja nevarnost, kar jih grozi krhkemu jugoslovanskemu premirju, nekateri že predlagajo, da bi meje raje pustili pri miru in da bi bilo bolje, če bi se začeli preseljevati ljudje. Po tej zamisli bi kazalo sedanje notranje meje pustiti, kakršne so, nezadovoljnežem pa dati možnost, da optirajo. Take rešitve v povojni Jugoslaviji niso neznane.

Spomnimo se, da je 150 do 200 tisoč ljudi, ne samo Italijanov, temveč tudi Hrvatov in Slovencev, zapustilo Istro, Reko, otoke in Dalmacijo, ko so se ti kraji priključili Jugoslaviji. Vlaki brez voznega reda, o katerih ne priča samo film režiserja Veljka Bulajića, temveč tudi neštete žalostne izkušnje ljudi, so odpeljali v Panonijo na stotine tisočev kolonistov. Ti so se naselili po hišah in stanovanjih ter zasedli zemljo Nemcev, ki so morali po porazu Nemčije v drugi svetovni vojni zapustiti svoje domove. Pravijo, da je takrat odšlo kakih 700.000 Nemcev.

Kot kaže, so prisilna preseljevanja kar nekakšna naša usoda. Skoraj tretjina Hrvatov živi v tujini. Mnogi med njimi so odšli po »maspoku« in velikih političnih čistkah v začetku sedemdesetih let. Predsednik Demokratske zveze Hrvatov v Vojvodini Bela Tonković trdi, da se število hrvaških družin v tej (bivši) avtonomni pokrajini spreminja iz leta v leto. Po uradnih statističnih podatkih je živelo tukaj pred dvajsetimi leti 138.000 Hrvatov, pred desetimi leti 110.000, koliko pa jih je danes, bomo izvedeli, ko bodo obdelani izidi popisa prebivalstva, torej verjetno že kmalu.

Italijanov pri nas skorajda ni več. Samo v obdobju med letoma 1953, ko jih je na Hrvaškem živelo še 37.565, in letom 1981, ko jih je ostalo le še 11.661, se je njihovo število torej zmanjšalo za dobri dve tretjini. Ali čaka takšna oziroma podobna usoda tudi Hrvate v tako imenovani SAO Krajini in Srbe na Hrvaškem? Sedanje politične razmere bodo brez dvoma povsem spremenile etnično, morda pa tudi etično podobo Hrvaške in Jugoslavije. Srbi in Hrvatje, v celoti gledano, in ne samo na Hrvaškem, so (p)ostali dva sprta naroda. Mednacionalno sovraštvo je marsikje popolnoma ušlo z vajeti in motijo se vsi, ki mislijo, da bi lahko morebitni dogovor med Tudmanom in Miloševićem, pa naj se zdi še tako nemogoč, omogočil sožitje navadnih ljudi. V zadnjih treh letih, odkar sta se pri nas razširila protibirokratska revolucija in svetosavski mit, sta obe strani izbruhali že toliko mednacionalnega sovraštva in toliko medsebojnih obtožb, da se lahko nepristranskemu opazovalcu zazdi ločitev dveh največjih jugoslovanskih narodov edina rešitev. Za zdaj je vprašanje le še to, kako bo to ločevanje potekalo, v miru ali vojni. Ali bodo z območja Hrvaške (množično) odšli ljudje in z njimi del ozemlja, tako da bo treba meje ponovno narisati? Naj se zgodi karkoli, jasno je, da bo Hrvaška v prihodnjih mesecih preživljala pravo politično in človeško dramo, kajti sleherno slovo je silno boleče. To velja še zlasti tedaj, kadar se (z zemljo vred ali brez nje, vseeno) razhajajo narodi, ki so bili še do včeraj »bratski«.

Goran Moravček

SRBI NA HRVAŠKEM

Boj Srbov za Srbe

Srbska demokratska stranka je bila svojčas edina realna opozicija HDZ. Ker pa je sčasoma postala tako radikalna, se je preprosto morala preusmeriti v popolnoma protiustavno dejavnost in duhovno pripravo terorizma oziroma nazadnje pripraviti »referendum« o priključitvi tako imenovane Krajine Srbiji.

Ta stranka je a priori nasprotovala legitimnosti novih hrvaških oblasti, največje uspehe pa je dosegla v krajih (Knin, Donji Lapac, Obrovac), kjer je bilo čutiti krepko nostalgijo za četništvom kot merilom svobode. Ne moremo reči, da ni spretno izrabljala čustvenih in nepremišljenih potez hadezejevskih oblasti in dela hrvaškega vodstva, ki so pogosto izenačevali protifašizem in totalitarni komunizem.

To kratkovidnost novih oblasti bi bilo mogoče odpraviti s potrpežljivo dejavnostjo v parlamentu, vendar so pripadniki te stranke zapustili sabor že po nekaj dneh. Med drugim so se izgovarjali, da nočejo »pod šahovnico«, ki simbolizira NDH. A pod tako zastavo so Hrvati šli na volitve že v stari Jugoslaviji, Tudman pa je naposled priredil tudi njo. Da je šlo za neprepričljiv in cenen izgovor, priča dejstvo, da so v teh krajih silno neradi razobešali tudi hrvaško zastavo z zvezdo. Prednost so namreč dajali jugoslovanski ali srbski zastavi.

Strategija te stranke ni bila, da bi se z demokratičnimi sredstvi uprla parlamentarnemu monopolu HDZ, marveč, da bi rabila za načrtovani vzvod velikosrbski strategiji. V tako ustvarjanem vojnem ozračju, so imeli veliko vlogo oficirji srbskega rodu iz Hrvaške, ki stanujejo v Beogradu. Ponesel jih je velikosrbski val, opravičilo za protihrvaško dejavnost pa so našli v »dejstvu«, da se je na Hrvaškem začel širiti fašizem, zato so se kot izkušeni organizatorji boja proti temu zlu vnovič vrgli na delo. Kaj to pomeni, je na lastni koži čutil eden izmed voditeljev SDS za Slavonijo in Baranjo, prof. dr. Vojislav Vukčević, ki je zavoljo pritiskov te militaristične strukture iz Beograda (Združenje Srbov v Hrvaški) moral odstopiti.

Vukčević si je prizadeval, da bi bila SDS stranka, ki bo delovala na podlagi avtohtonih, in ne uvoženih interesov. Rezultati te politike – 300 različnih diverzij, okoli 20 mrtvih in kakih 40 ranjenih policistov, spodkopavanje pravne države, ropanje in anarhistične orgije v tako imenovani Krajini – ne bi bili možni brez tihe podpore JLA in glasne podpore Borisava Jovića, Slobodana Miloševića, Ćosića, Draškovića, Šešlja ...

Odveč je poudarjati, da je ta politika najbolj prizadela pripadnike srbskega naroda v sami Krajini in v dalmatinskih krajih, kjer so v manjšini, saj se je jeza zaradi vsega, še posebej pa zaradi prometne izolacije Dalmacije, pogosto zgrinjala nad nedolžne Srbe. Ti so zdaj v precepu: komunistom ne verjamejo več, hadezejevce prenašajo, miloševićevce in babićevce pa prezirajo. Zato se je tudi porodila zamisel, da bi ustanovili ideološko in politično alternativo takšnemu političnemu huliganstvu in terorizmu. Demokratski opozicijski forum, katerega vodja dr. Milorad Pupovac je Srb po narodnosti, ne pa tudi po politični usmeritvi, ker poskuša delovati iz meščanskih izhodišč, se je nekajkrat poskušal »pogajati« s SDS. A »gospodar Krajine« Milan Babić se za te ponudbe ni menil, češ da se nima kaj pogovarjati s takšnimi intelektualci, ki nimajo ne oblasti ne moči.

Zato je razumljivo, da so lahko dejansko srbsko opozicijo organizirali le ljudje bližu oblasti in z nekaj moči. Ta vloga je pripadla Milanu Đukiću, nekdanjemu predsedniku izvršnega sveta občine Donji Lapac, ki je na tej funkciji nekajkrat presenetil promiloševićevske novinarje, ker je priznaval zakonitost hrvaških oblasti. Zaradi takšnih izjav so ga dobesedno vrgli iz službe. Nato se je zaposlil v Zagrebu kot pomočnik hrvaškega ministra za notranje zadeve Josipa Boljkovca in začel akcijo za ustanovitev Srbske narodne stranke. Za »nagrado« so njegov vikend v tako imenovani Krajini kmalu zajeli ognjeni zubljі. Tako se je začela bitka Srbov za Srbe.

Potem ko se ljudski stranki HDZ in SDS nista nikakor mogli sporazumeti, si zdaj veliko obetajo od dialoga med meščanskima strankama, Savkino HNS in Đukićevo SNS. Nekateri pravijo, da je Savka Dabčević-Kučar podprla ustanovitev stranke, ki ima podobno ime kot njena. Kot dokaz navajajo, da so funkcionarji HNS v nekaterih mestih pomagali iniciativnim odborom SNS in jim ponudili svoje strankarske prostore. Tisti, ki tej stranki niso naklonjeni, ker spodkopava esdeesovsko homogenost, potrebno Miloševiću, zatrjujejo, da se za ustanovitvijo SNS skriva sam Josip Boljkovac. Tega ne sklepajo le iz dejstva, da je Đukić prišel iz hrvaškega MNZ, temveč hkrati poudarjajo, da njegov namestnik Milan Vergaš odkrito obožuje Boljkovca. Vergaš je bil do pred kratkim poverjenik srbske stranke, ki jo je vodil Veljko Guberina, in se je izkazal v boju proti uničevalski politiki SDS. Pred leti je bil Vergaš obsojen zaradi verbalnega delikta, ker je izrekel nekaj žaljivih izjav o smernicah tedanjega jugoslovanskega prvega policista Staneta Dolanca.

Kritiki te stranke bi verjetno pripomnili, da v njej ni zbrana srbska intelektualna elita. To je res. Treba pa se je vprašati, ali je realno pričakovati takšno delovanje uglednejših srbskih intelektualcev. Prvič zato, ker številni srbski intelektualci, tako kot denimo Gaja Petrović, pravijo, da niso vajeni nastopati kot »srbski intelektualci«, temveč le kot intelektualci. Intelektualizem, ki dandanes prihaja iz Srbije, ni prav nič spodbuden. Po mnenju večine je tam edina normalna politična osebnost Latinka Perović, ki je bila žrtev gonje proti liberalcem v sedemdesetih letih, danes pa je zaradi svojega racionalizma popolnoma potisnjena na obrobje. Srbe na Hrvaškem je zmedlo dejstvo, da tudi doslej trezni predsednik Zveze reformnih sil za Srbijo dr. Ivan Đurić nastopa z Draškovićem in ljudi naslavlja s tistim arhaičnim »bratje in sestre«.

Zato so nekateri ugledni intelektualci srbske narodnosti, med njimi brez dvoma najboljši poznavalec srbskega vprašanja na Hrvaškem Drago Roksandić in Jovan Bamburač, sklenili skupaj s hrvaškimi intelektualci pod vodstvom prof. dr. Zvonka Lerotića, naslednika Slavena Letice v štabu dr. Tudmana in pobudnika za takšno rešitev vprašanja Srbov na Hrvaškem, kot so na Finskem rešili švedsko vprašanje, ustanovili Društvo hrvaško-srbskega prijateljstva. Ker so se srbski intelektualci doslej izogibali aktivnemu političnemu delovanju, je to velik korak naprej pri reševanju srbskega vprašanja na Hrvaškem. Društvo naj bi bilo permanenten debatni klub, v katerem bo mogoče katalogizirati vse pomembne probleme, ki obremenjujejo sedanje politične odnose med Hrvati in Srbi na Hrvaškem. Od njih pričakujejo, da bodo metodološko in idejno podprli zasnovo kulturne avtonomije Srbov na Hrvaškem. Pri priči je treba povedati, da nekateri srbski intelektualci, denimo Roksandić, dvomijo o možnosti mehaničnega prenosa tako imenovanega finskega modela v hrvaške razmere, ker je zgodovinska dediščina popolnoma drugačna. Švedska je namreč pomagala pri konstituiranju Finske kot države, Srbija pa je zgodovinska nasprotnica konstituiranja kakršnekoli hrvaške države. Švedi in Finci se niso vojskovali že več kot 200 let, Srbi na Hrvaškem pa še dobro pomnijo ustaški genocid nad srbskimi civilisti, to pa je za velikosrbske »scenariste« vedno uporaben adut.

Medtem ko so v vrhovih srbskih in hrvaških intelektualnih krogov tekle takšne akademske razprave, medtem ko so se prepuščali takšnemu ali drugačnemu teoretičnemu modrovanju, Srbi niso imeli nikogar, ki bi tako izvajal praktično politiko, da bi lahko pritegnil tudi navadne ljudi. Zato je bila SNS ustanovljena ob pravem času. Srbski narodnjaki so v nasprotju z esdeesovci razumeli lekcijo Pribičevića in Banovine Hrvaške – da so pripadniki srbskega naroda na Hrvaškem za velikosrbske imperialiste vselej le drobiž za podkupovanje. Žrtev boja za interese Srbije niso Srbi v Srbiji, temveč pripadniki srbskega naroda na Hrvaškem, ki jim nezgodovinska politika poskuša preprečiti sožitje s Hrvati. Srbski narodnjaki so proti dualizmu, za Hrvaško kot okvir tradicionalnih regij, za Jugoslavijo kot konfederacijo in za Evropo brez meja. Njihov simbol je Nikola Tesla, ki je dejal, da je ponosen na svoj srbski izvor in svojo hrvaško domovino. SNS je pozvala Srbe, naj glasujejo za suvereno Hrvaško.

Tako Društvo hrvaško-srbskega prijateljstva kot SNS sta prepričana, da je mogoče vse spore zgladiti z uvedbo evropskih meril. Nemara zbuja nekaj upanja simbolično dejstvo, da sta bila tako društvo kot stranka ustanovljena v prostorih – evropskega gibanja.

Danko Plevnik

Foto: Joco Žnidaršič

KRŠČANSKA DEMOKRACIJA PRED IZZIVOM

Stranka, ki dela v tišini

Veni, vidi, vici. S tem, že precej obrabljenim latinskim rekom bi lahko opisali kratko zgodovino doslej edine slovenske politične stranke, ki že s svojim imenom — Slovenski krščanski demokrati — jasno pove, v katero ideološko in nazorsko plast slovenske družbe je usmerjena njena pozornost. Pred dnevi pa je bila ustanovljena še ena stranka, ki v svojem imenu nosi naziv »krščanski« — Stranka krščanskih socialistov. Ali to pomeni, da krščanski demokrati izgubljajo primat nad političnim organiziranjem slovenskih kristjanov?

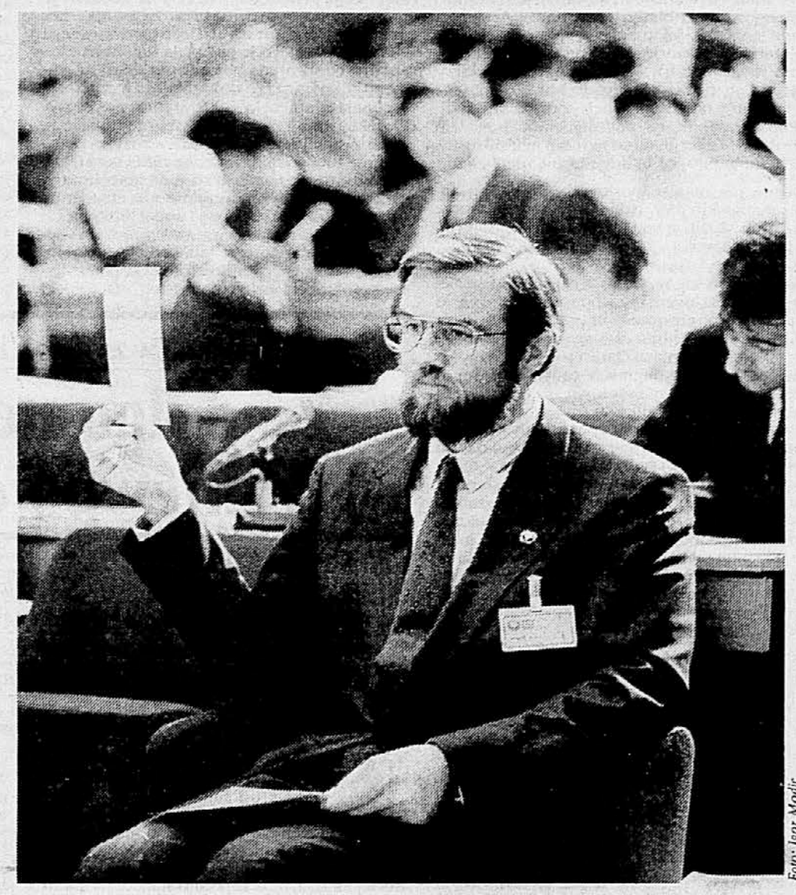

Foto: Igor Modic

Velik odstotek glasov, ki so jih Slovenski krščanski demokrati dobili na lanskih spomladanskih volitvah, je bil za marsikaterega poznavalca slovenskih političnih razmer presenečenje. Stranka, ki je formalno nastala pol leta pred volitvami, je kar naenkrat pobrala približno 13 odstotkov volilnih glasov in postala najmočnejša stranka zmagovite koalicije. Ob tem pa je treba vedeti, da je stranka SKD nastala po razcepu v Slovenskem krščansko-socialnem gibanju, ki je nastalo že kmalu po začetku slovenske politične pomladi. Del gibanja, ki se ni pridružil krščanskim demokratom, se je od razcepa jeseni 1989 do pred dnevi umaknil v ozadje. Na volitvah niso sodelovali, ampak so čakali na svoj trenutek.

Peter Kovačič-Peršin, vodja Slovenskega krščanskega socialnega gibanja, ki je pred dnevi spet obnovilo svojo dejavnost, nam je povedal nekaj o vzrokih razcepa in oblikovanja dveh »krščanskih« političnih strank. Po njegovem segajo prvi nesporazumi v čas, ko so »žagali« revijo Znamenje in dr. Vekoslava Grmiča kot njenega urednika iz Mohorjeve družbe. Lojze Peterle je bil povabljen v odbor Mohorjeve družbe, kjer je pripomogel k odstranitvi dr. Grmiča in postal odgovorni urednik. Takrat sta, priznava Peršin, s Peterletom tudi prvič prišla v osebni spor, saj je Peršin Peterletu očital neetično dejanje.

Kmalu po tistem je prišla ponudba iz cerkvenih krogov, naj postane Revija 2000 cerkvena revija za izobražence. Ta revija je bila namreč dotlej (in je še danes) teoretična publikacija za verska, filozofska, kulturna in podobna vprašanja, a izrazito laično usmerjena. Ob ponudbi, da to postanee cerkvena revija, je bilo postavljenih nekaj pogojev: naj Peršina na uredniškem mestu zamenja Peterle in naj revija odkloni subvencije Kulturne skupnosti Slovenije.

V Društvu 2000, ki je izdajalo revijo 2000, je ta ponudba izzvala ogorčenje, saj so hoteli ostati izven cerkvenega vpliva. Na občnem zboru je bil Lojze Peterle razrešen članstva v uredništvu, pojavila se je celo zahteva, naj se ga izključi iz društva. Kot pravi Peršin, je on osebno zahteval, naj Peterle ostane v izvršilnem odboru društva; predvsem kot tehnični urednik je imel Peterle precej zaslug za revijo, poleg tega pa je zanikal, da bi bil osebno vpleten v zadeve s to ponudbo.

Po tem se je začel Peterletov vzpon v cerkvenih oz. obcerkvenih krogih. Postal je član več cerkvenih odborov, predsednik prvega Pastoralnega zbora ljubljanske nadškofije, urednik revije Tretji dan, hkrati pa je bil opazen njegov počasen umik iz delovanja Društva 2000.

Razcep

V tistem času je postajalo vse bolj jasno, da bo prišlo do obnove večstrankarskega sistema,« nam je razlagal Peter Kovačič-Peršin. »Ocenjevali smo, da obstaja tudi možnost obnove klerikalne politike, ki je tako značilno obeležila slovensko predvojno politično življenje. Zato je v Društvu 2000 nastala pobuda za oživitev Slovenskega krščanskega socialnega gibanja kot politične organizacije, ki bi kasneje lahko prerastla v stranko. Od vsega začetka je bil namen blokirati klerikalizacijo politike in seveda tudi politično aktivirati kristjane, vendar na demokratičnih naprednih pozicijah.«

Spomladi 1989 je Društvo 2000 pripravilo posvetovanje o političnem organiziranju kristjanov, ki pa je spontano prerastlo v ustanovni zbor Slovenskega krščanskega socialnega gibanja. Gibanje naj bi nadaljevalo izročila predvojnega Krekovega gibanja. Tudi sedanji slovenski ministrski predsednik je bil tam. Šam se je predlagal za funkcijo tajnika. Nihče ni temu nasprotoval in Peterle je bil izvoljen.

»SKSG je bilo od vsega začetka deležno nasprotovanja cerkvenih krogov. Zato smo se dogovorili za sestanek z nadškofom, ki je potekal na sedežu Medškofijskega odbora za študente. Z naše strani smo bili v delegaciji Viktor Blažič, Franc Miklavčič, Lojze Peterle, Marjan Dvornik in jaz,« pravi Peršin. »Pogovor je potekal predvsem o tem, čemu obnavljati krščansko socialno opcijo. V nekem trenutku je zadeve zapletel Marjan Dvornik (sedanji novomeški župan), ki je nasprotni strani dejal: 'Če bi ustanavljali Slovensko ljudsko stranko, bi nam vi dali žegen, ker pa želimo krščanski socializem, ste proti.' Nastala je nelagodna tišina in naprej so pogovori tekli v rokavicah. Dobili smo občutek, da bodo mnogi predstavniki Cerkve zdaj nasprotovali našemu gibanju, vendar bodo taktizirali.

To se je tudi dogajalo. Dobil sem sporočila, da duhovniki prepričujejo posameznike, naj se ne včlanijo, dobivali pa smo tudi nenavadne klice. Spominjam se tudi nastopa dr. Capudra na nekem škofijskem zboru katoliških časnikarjev, kjer bi moral govoriti čisto o nečem drugem, pa je napadel našo politično opcijo. Ker so se stvari še naprej zaostrovale, sem poslal pismo vsem pripadnikom gibanja, naj se na naslednjem sestanku opredelijo o nekaterih vprašanjih, med drugim o tem, ali je smiselna navezava na koalicijo Demos, ki se je takrat začela oblikovati.

Razprava na sestanku je bila predvsem po Peterletovi zaslugi zvedena na obsodbo koncepta SKGS, na etiketiranje, da nas cerkveni krogi ne bodo podprli, dokler bom jaz vodja gibanja. Nekateri so takrat predlagali razcep gibanja. Moja ocena je bila, da razcepljeni ne bi imeli nobenih možnosti. Izjavil sem, da odstopam, ker ne želim sodelovati pri političnem gibanju, ki bo obnovilo klerikalno politiko. Pregovorili so me, naj ostanem predsednik SKSG do jesenskega kongresa. Pristal sem pod pogojem, da pod dokumente gibanja ne podpisujejo mene, če se ne strinjam z njihovo vsebino (to so namreč do takrat počeli) in da prenehajo z gonjo proti meni osebno. Teh pogojev niso spoštovali, zato sem julija 1989 javno odstopil. Pozneje so celo iz nekaterih cerkvenih krogov začeli prihajati namigi, naj ustanovimo krščansko socialistično stranko. Vendar takrat ni bilo pogojev za njeno ustanovitesv,« pravi Peter Kovačič-Peršin o vzrokih za razcep, ki je botroval temu, da imamo danes na Slovenskem dve »krščanski« stranki.

Ilegalci

Naprej so zadeve s Slovenskimi krščanskimi demokrati znane. Ustanovili oziroma preimenovali so se jeseni leta 1989, na volitvah postali najmočnejša stranka znotraj Demosa in s tem tudi dobili mandatarstvo za sestavo nove slovenske vlade. Predsednik stranke je postal predsednik vlade, večina najvidnejših članov je dobilo vladne ali skupščinske funkcije, stranka sama pa je kar naenkrat zaradi tega ostala brez ljudi, ki bi jo vodili. Lojze Peterle je bil in je še vedno preveč zaposlen z državniškimi posli, tako da bi lahko rekli, da trditev, da Lojze Peterle Slovenskim krščanskim demokratom vlada z odsotnostjo, kar drži. Če vam ne uspe priti do preveč zasedenega Peterleta — tokrat nam to kljub trudu — ni uspelo, je težko najti primernega sogovornika, ki bi imel celovit pregled nad dogajanjem v stranki.

Zaradi takih razmer je v javnosti nastal vtis, da je stranka preveč zaprta sama vase, saj se premalo pojavlja v medijih, zlobneži pa seveda zaradi tega že natolcujejo, da krščanski demokrati delujejo kot komunisti pred vojno — ilegalno. Predsednik poslanskega kluba SKD Iganc Polajnar pravi, da ne gre za vsebinski problem, ampak za problem, ki je tehnične narave: »V stranki imamo premalo ljudi, ki bi se ukvarjali s stiki z javnostjo. Že dalj časa govorimo, da moramo stranko okrepiti tako, da bi pogosteje in tudi odločneje komunicirala z javnostjo.«

O dogajanju znotraj te stranke se tako malo ve, da se človek kar vpraša, ali se sploh kaj dogaja. Verjetno pa se mora kaj dogajati, saj je konec koncev to najštevilčnejša slovenska politična stranka.

Kaj malo aktivnosti so poslanci SKD doslej pokazali v republiški skupščini. Redko se oglašajo v razpravi, ni zaslediti kaj veliko njihovega nasprotovanja vladnim predlogom, (druge koalicijske stranke to počno vedno pogosteje), le redko vložijo kak svoj amandma k predlaganim zakonom. Zgodilo se je celo, da je njihov poslanec glasoval proti lastnemu predlogu amandmaja; ko je Lojze Peterle pri glasovanju o posameznih amandmajih odkimal z glavo, češ »nobenih amandmajev!«, je poslanec SKD glasoval proti amandmaju, ki ga je sam predlagal kako uro prej, ko Peterleta še ni bilo v dvorani. Tudi ta detajl kaže, kakšno moč ima Lojze Peterle v stranki in priča o dokaj hierarhični organiziranosti stranke. Sodeč po pripovedovanju Ignaca Polajnarja, je ta njihova zadržanost v parlamentu posledica strankine usmeritve, da je osamosvojitev Slovenije temeljni cilj, ki mu je podrejeno vse drugo. »Mi bi lahko bolj izpostavljali socialne probleme, zahtevali izboljšanje razmer za družine, porodnice in podobno. Vendar smo presodili, da gre zdaj za tako pomemben čas, da teh stvari ni primerno na široko odpirati. Opozarjali pa bomo na te stvari, čeprav se zavedamo, koliko možnosti ima ta hip Slovenija, da vse te naše želje in interese udejani,« pravi vodja poslanskega kluba SKD.

Spor

Ker je bilo o stranki v javnosti le malo slišati, njena številčnost in moč pa sta naraščali, so se začeli — tudi znotraj Demosa — pojavljati očitki, da Peterle in njegovi svoje vladne dejavnosti izkoriščajo za strankino promocijo. Razširile so se vesti o sporu med Lojzetom Peterletom in dr. Dimitrijem Ruplom, najpomembnejšima vladnima možema, ki pa sta hkrati predsednika dveh Demosovih strank: SKD in SDZ. Kmalu zatem se je začelo govoriti o sporu kar med obema strankama. Spor je javno razkril sam dr. Rupel, ko je na tiskovni konferenci v Poljčah ob obletnici ustanovitve SDZ dejal, da je eden od ciljev SDZ preprečiti vrnitev boljševizma in klerikalizma, hkrati pa dokaj naravnost povedal, da je SDZ intelektualno jedro Demosa in njegova gonilna sila, nekatere druge stranke pa Demos izrabljajo za lastno promocijo. Seveda je bilo jasno, na koga je ciljal.

Spor je mogoče razumeti kot spopad med laično liberalnim delom SDZ in desnim konzervativnim delom Demosa. Razumeti pa ga je mogoče tudi kot spopad med SKD in SDZ za prevlado v Demosu. Navsezadnje pa gre tudi za osebni spopad in stare zamere. Brez poznavanja teh je — mimogrede rečeno — težko razumeti slovensko politiko.

Spor med SDZ in SKD sega v čas okoli lanskih volitev. Na sestankih takratnega predsedstva Demosa so bili najštevilčnejši in najglasnejši predstavniki SDZ, medtem ko so krščanski demokrati bili nekoliko v ozadju in večinoma tiho. Po objavi rezultatov volitev pa je predsedstvu na nekaj sestankih prevladovala dokaj mučna tema, katera stranka bo dala mandatarja. Predstavniki SDZ so bili glasni, ker so pričakovali premiersko mesto zase. Vendar jih je Lojze Peterle kaj kmalu utišal, ko jih je spomnil na predvolilni medstrankarski dogovor, da bo premiersko mesto dobila tista stranka, ki bo dobila največ glasov. Sdzjevci so se težko sprijaznili z dejstvi in so Peterleta spraševali, kaj bo naredil. Peterle si je vzel nekaj dni za premislek. V SDZ in tudi v Pučnikovi socialdemokraciji so pričakovali, da bo Peterle premiersko mesto prepustil SDZ kot intelektualno najmočnejši stranki. Peterle jih je presenetil s svojo odločitvijo. Zato pa je SDZ agresivno nastopila v pogajanjih za ministrska mesta.

Zaradi takratne šibke organiziranosti SKD so v Demosu, predvsem pa v SDZ pričakovali, da bo Peterle na premierskem mestu le podaljšana roka Demosa. In tudi tu jih je Peterle presenetil. Kmalu se je izkazal s svojo relativno samostojno držo. Tisti, ki ga dobro poznajo, pravijo, da se je naučil vladati v enem tednu.

V zadnjem času so se zaradi razmer, ki vladajo v Jugoslaviji, in zaradi bližajočega se 26. junija ti spori nekako utišali. Narobe pa bi bilo misliti, da so končani.

Izbira

Hkrati s tem sporom med SKD in SDZ pa se na slovenskem političnem prizorišču dogaja še en zanimiv proces, v katerega so krščanski demokrati še kako vpeti. Gre za vprašanje, katera od dveh najmočnejših Demosovih strank bo prevzela dediščino predvojne Slovenske ljudske stranke. Ali SKD ali Slovenska kmečka zveza, ki si je pred približno pol leta že nadela dodatno ime Ljudska stranka. Za zdaj ni še nič jasnega, čeprav se je v času po volitvah precej govorilo o združitvi obeh strank, ki bi hoteli biti dediča SLS. Poznavalci pravijo, da do združitve ne bo prišlo vse dotlej, dokler bosta na čelu obeh strank dve taki osebnosti, kot sta Peterle in Oman, ki imata — še posebej slednji — precejšnje liderske ambicije.

V slovenski krščanski demokraciji pravijo, da v zadnjem času o združevanju dveh strank ni bilo nobenih besed, čeprav stiki med strankama obstajajo. »Res pa je, da pripravljamo srečanje s SKZ-LS, na katerem pa naj bi se pogovarjali predvsem o težavah, ki nas čakajo pri osamosvajanju Slovenije, ne pa o tem, da bi se združili,« nam je povedal Ignac Polajnar. »Pri kakršnem koli zbliževanju dveh strank pričakujemo naraven tok dogodkov, in sicer v tem smislu: če na terenu SKD in SKZ-LS na neki način usklajeno nastopata in sodelujeta, to pomeni, da sta to vendarle stranki, ki sta si blizu po programu in tudi po načinu delovanja. Zaradi tega bo razmišljanje o morebitnem tesnejšem sodelovanju — ne pa o združevanju — tem močnejše, čim več takšnih pobud bo prihajalo s terena. Na republiški ravni imamo ta hip le nekoliko različne poglede na posamezna vprašanja, ki pa so po moji sodbi popolnoma razumljivi. Mi v krščanski demokraciji na stvari gledamo nekoliko manj obremenjeni. V kmečki zvezi pa pri tem izhajajo iz položaja kmeta, za katerega vemo, da ni najboljši. Kmečka zveza zahteva uresničitev vsaj nekaterih zahtev, ki so jih kmetom obljubili. V SKD pa razmišljamo takole: res je, da so kmetje v stiski, res pa je, da so v stiski tudi drugi. Poti reševanja problemov oziroma prednostne naloge so pri nas malo drugače zamišljene kot pri kmečki zvezi,« pravi Ignac Polajnar.

Zanimivo je, da si je za izhodišče svojega delovanja postavila »krščanski etos« tudi Slovenska kmečka zveza — ljudska stranka. Bližina idejnih izhodišč lahko privede do — sklica posveta ali sestanka obeh strank, kjer bi razpravljali o stičnih točkah in ki bi »spontano« prerastel v ustanovni sestanek združene slovenske ljudske stranke. Seveda pa bo do takrat minilo lepo število nedeljskih maš.

Z zbliževanjem med SKD in SKZ-LS lahko nastane na Slovenskem precej močna in vplivna desna krščanska politična zveza. Zato je povsem normalno, da se postavi na noge tudi leva krščanska politična opcija. »Slovenski politični prostor, kot se je vzpostavil z lanskimi volitvami, je v globalu ponovil politično situacijo, ki je bila z drugo svetovno vojno prekinjena. Edino krščanskih socialistov ni bilo. V predvojni paleti so bili krščanski socialisti opazna politična grupacija. Imeli so najmočnejši sindikat, delavsko zbornico, časopis Delavska enotnost, močne intelektualne kroge itd. Logično je, da se socialno napredna in laična politična smer vzpostavi tudi danes, kot je bilo logično pričakovati obnovo klerikalne politične opcije. Obe sta globoko zakoreninjeni v slovenski zgodovini,« razlaga Peter Kovačič-Peršin.

Z ustanovitvijo Stranke krščanskih socialistov je Slovenska krščanska demokracija izgubila »monopol« nad politično organiziranje slovenskih kristjanov, ali bo zgubila tudi primat, pa bo pokazal čas. Pomembno je pač to, da so kristjani dobili možnost izbire tudi med strankama, ki v svojem imenu nosita naziv »krščanski«.

Marko Pečauer

Veso Stojanov

PLURALNOST V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU

Pogojna javnost verskih šol

Ali spremembe zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ki jih je pravkar sprejel slovenski parlament, odpirajo vrata podržavljanju verskih šol in s tem kršitvam načela ločenosti Cerkve od države, ali pa nam obetajo le moderno, laično državo, utemeljeno v komunikaciji verskih, idejnih in nazorskih razlik, ki sestavljajo družbo?

Razprave republiških poslancev o spremembah omenjenega zakona so znova razkrile, da imamo Slovenci grenke spomine na državo, ki nas je skušala povezati v skupnost na temelju ene same, zveličavne religije — tako tiste, ki je to počela v imenu katolicizma, kot one, ki je za to uporabljala marksistični ateizem. Pokazala pa je tudi, da se z odpravo diskriminacije verskih šol, z drugačnim umevanjem načela ločenosti Cerkve od države, kot smo ga poznali doslej, z umevanjem, ki ne pomeni hkrati izločenost, razprava o sodobni, laični državi šele začenja. In zdi se, da še nismo čisto prepričani, da moderna država ne preneha biti laična, če verskih in nazorskih razlik ne izrinja iz javnega življenja, pač pa nasprotno — spodbuja in organizira stalen dialog med njimi.

Spremembe zakona o verskih skupnostih odpravljajo prepoved, ki je doslej veljala za verske skupnosti v vzgoji in izobraževanju, sociali ter drugih dejavnostih posebnega družbenega pomena. Odslej bodo verske skupnosti poleg šol za vzgojo in izobraževanje svojih duhovnikov smele ustanavljati tudi drugačne šole ter vzgojne in varstvene zavode s pravico javnosti — seveda če bodo izpolnjevale pogoje, ki jih določa veljavna zakonodaja. Spričevala in diplome teh šol pa bodo v takih primerih pomenile javne listine.

Druga bistvena novost, ki jo prinaša spremenjeni zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, pa je razglasitev diplom vseh treh že obstoječih verskih šol v Sloveniji — srednjih v Vipavi in Želimljah ter Teološke fakultete v Ljubljani z oddelkom v Mariboru — za javne listine.

Pravzaprav doslej veljavni zakon o verskih skupnostih tudi tem šolam ni izrecno odrekel pravice javnosti, toda njihovim diplomantom se pridobljena izobrazba ni priznala kot javno veljavna. Za ljudi, ki so se odločili za duhovni poklic, to v praksi — razen občutka zaznamovanosti in družbene zapostavljenosti — ni veliko pomenilo. Težave pa so imeli tisti dijaki in študentje, ki so se želeli po srednji šoli ali med študijem na teološki fakulteti preusmeriti in si pridobiti drug poklic. V takih primerih so morali diplomanti obeh srednjih verskih šol še enkrat opraviti izpite na srednjih šolah družboslovnih usmeritev, kajti sicer se jim srednja izobrazba ni priznala. Še enkrat so torej morali v srednjo šolo, čeprav so jo v resnico po identičnem programu že zaključili. Za ponazoritev pomena razglasitve javne veljavnosti spričeval verskih šol pa morda tile podatki: vipavska gimnazija, ki sodi pod okrilje koprske škofije, je bila ustanovljena leta 1957. Vsako leto je na njej šolanje končalo od tri do deset dijakov, v obdobju 1980/90 vsega 80 dijakov. Selezijanska gimnazija v Želimljah pa je bila ustanovljena leta 1967. Doslej je na njej maturiralo 125 dijakov, 73 le-teh je danes duhovnikov. Na Teološki fakulteti v Ljubljani pa je v zadnjih desetih letih diplomiralo nekaj več kot 250 študentov.

Spremembe zakona o verskih skupnostih pa vzbujajo tudi pričakovanja o skorajšnji vključitvi Teološke fakultete v sklop ljubljanske Univerze. Razprave o tem tečejo pravzaprav že dobra tri leta. Vlogo je fakulteta naslovila na Univerzo 20. marca letos, o njej pa naj bi kmalu odločil pedagoško-znanstveni svet Univerze. Nekatere fakultete in študentske organizacije so se med tem že izrekle za vključitev.

Izrinjanje Teološke fakultete iz sklopa Univerze se je začelo že takoj po vojni. Uradni dopis o izločitvi pa je prišel leta 1952. V njem je pisalo, da z 31. junijem tega leta fakulteta preneha biti državna ustanova in da ugasnejo vse proračunske in druge obveznosti vlade do nje. Ne glede na to pa so vezi med Univerzo in fakulteto živele še naprej. Nekatere profesorje Teološke fakultete je Univerza vabila na priložnostna predavanja v rednem programu ali na simpozijih in kongresih, pa tudi k sodelovanju pri mentorstvu diplom in disertacij. Zlasti denimo dr. Antona Trstenjaka, Vekoslava Grmiča, Jožeta Krašovca, Franca Perka, Antona Stresa. Sodelovanje je — razumljivo — teklo predvsem s Filozofsko fakulteto. Med obema je bil denimo aprila 1989 podpisan protokol o medsebojnem sodelovanju, ki govori o izmenjavi predavateljev, sodelovanju med znanstvenimi inštituti obeh fakultet, upoštevanju posameznih izpitov in študijske dobe ter akademskih naslovov. Skratka, mimo zakonov so odnosi vendarle tekli po civiliziranih poteh, »zapovedana« izločitev ni pomenila popolne izolacije študentov in predavateljev Teološke fakultete. Zdaj je čas, da se ti odnosi in vezi povsem razbremenijo sumničavosti, da postanejo sproščeni, kakor so drugod v civiliziranem svetu.

Seveda pa se ob vključevanju verskih šol v sistem vzgoje in izobraževanja, ob napovedanem ustanavljanju cerkvenih gimnazij odprtega tipa in drugih vzgojno-varstvenih ustanov pojavlja vprašanje njihovega financiranja. Spremembe zakona o verskih skupnostih tega vprašanja ne rešujejo. Mnenja o tem, ali naj imajo poleg državnih šol pravico do ustreznega deleža proračunskega denarja tudi zasebne in verske šole, če seveda izvajajo predpisan izobraževalni program, so ta čas še hudo deljena. Vsaj tako je pokazala razprava v parlamentu. Nekateri so prepričani, da verske šole v nobenem primeru nimajo pravice do denarja vseh davkoplačevalcev, da se naj torej financirajo le s šolninami in darovi svojih vernikov. Drugi so prepričani, da jim del teh sredstev vendarle pripada, pod pogojem seveda, da imajo koncesije za izvajanje predpisanega programa. Razprava o vključevanju verskih šol v sistem vzgoje in izobraževanja se torej nadaljuje.

Slava Partlič

OBRAMBA PROTI TOČI

Štajerci streljajo sami

V čem je hrvaška demokracija bolj demokratična od slovenske, sprašuje eden naših znanih zagovornikov streljanja v oblake. Sosednja republika namreč razvija svoj sistem obrambe pred točo, Slovenija pa ga zanemarja. Torej je to zanj postalo tudi politično vprašanje.

V dilemo ga je pravzaprav spravila novica, da Republika Hrvaška to pomlad gradi tri nove radarske centre, namenjene predvsem izpopolnjevanju protitočne obrambe. Razen na tradicionalno kmetijskih območjih bodo letos proti toči streljali tudi v Istri. S tem pa njihov sistem obrambe proti toči še vedno ne bo zaokrožen, kajti pet računalniških radarskih sistemov za spremljanje gibanja točonosnih oblakov gotovo niso kupili zato, da bi se na njih nabiral prah.

Ker slovenski kmetijci dobro poznajo tovrstno razmere in načrte v sosednji republiki, jih v svojem znanem prepričanju, da je vendarle bolje pošiljati v oblake rakete s srebrovim jodidom kot pa samo moliti, kujejo v zvezde. Vsak dan, še posebej pa po 20. maju, ko se je sezona obrambe tudi uradno začela, so bolj razočarani nad slovenskim odnosom do zaščite pred to naravno katastrofo, pred katero je vsakdo, ki živi od kmetijskih pridelkov, popolnoma nemočen. Toda vse kaže, da je v navdušenem zatiranju vsega, kar količkaj diši po realsocializmu, dobila protitočna obramba prednostno mesto. Neuki jo namreč neposredno povezujejo s slabostmi Sovjetske zveze, saj so slišali, da je v tej državi, sistem protitočne obrambe najtemeljiteje razpreden.

Toda redkeje se sliši, da štiri desetine držav, ki se na zemeljski obli sploh ukvarja s protitočno obrambo, skupaj s svetovno meteorološko organizacijo Sovjetski zvezi priznavajo primat. Brez zadržkov namreč verjamejo, da v tej deželi s 76 radarskimi centri na 10 milijonih hektarjev kmetijskih površin zmanjšujejo škodo pred točo povprečno za 80 odstotkov.

Slovenska protitočna obramba je prav ob svoji 20. obletnici zašla v hudo krizo. Lani je v parlament dvakrat prišel predlog, da bi zakon o obrambi pred točko ukinili, toda poslanci ga niso potrdili. Zakon še vedno velja, toda ko so bili z ustavnimi amandmaji ukinjeni sisi, je bila odpravljena tudi »svobodna menjava dela med uporabniki protitočne obrambe oz. kmetijci in izvajalci oz Hidrometeorološkim zavodom Slovenije«. V proračunu RS je bilo sicer za letošnjo obrambo predvidenih 25 milijonov dinarjev, toda v parlamentarnih razpravah o nujnosti varčevanja na vseh področjih so tri četrtine tega zneska oklestili, s petimi milijoni dinarjev pa bi Hidrometeorološki zavod Slovenije lahko poskrbel za streljanje v točonosne oblake le do sredine poletja. Na 136 strelnih mestih je še od lani ostalo kakšnih 5000 raket s srebrovim jodidom, še 3000 pa jih bodo lahko kupili za letošnje milijone.

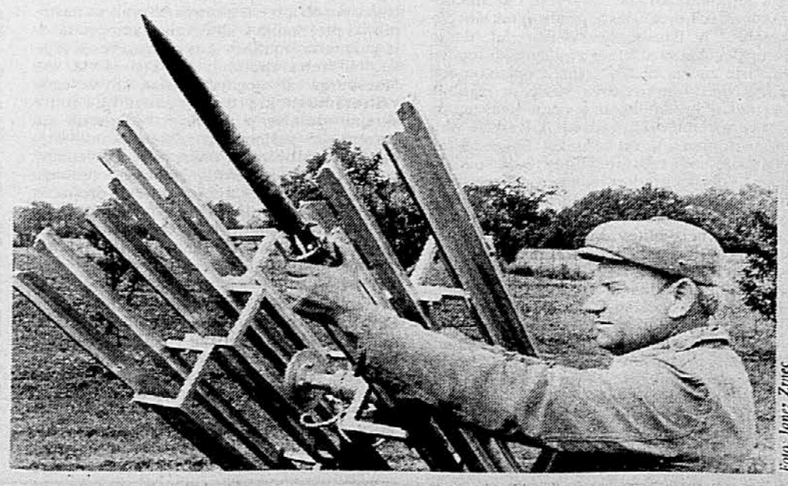

Foto: Janez Zrnec

Vse skupaj spominja le na odlašanje. Če so republiški strokovni organi s sekretariatom za kmetijstvo na čelu res prepričani, da obramba pred točo ni potrebna, je škoda še teh pet milijonov. Toda kljub študiji izpred dveh let, v kateri je ljubljanska naravoslovna fakulteta ugotovila, da ni mogoče zanesljivo govoriti niti o uspešnosti niti neuspešnosti protitočne obrambe pri nas, doslej še nihče od odgovornih ni zatrdil, da bomo preprosto prenehali. Posredno stvari sicer potekajo v tej smeri, vendar temu odločno nasprotujejo kmetijci 12 občin severovzhodne Slovenije — tukaj so pred dvema desetletjema tudi začeli s tovrstnimi operacijami. Takrat so se v Hrvaški od nas začeli učiti, danes pa bi se lahko že mi učili pri njih. Kmetijci pravijo, da je obramba bila uspešna vedno, kadar so brezhibno delovali vsi členi sistema. Priznavajo tudi, da je bilo veliko pomanjkljivosti, da so spuščali rakete v jasno nebo, da so jih zaradi pomanjkanja vozili iz enega kraja v drugega, pa je toča udarila prav tam, kjer so jih prejšnji dan odpeljali... Dokazujejo tudi, da je vodenje protitočne obrambe iz enega samega centra (na Lisci) bila zgrešena, Radarja iz Žikarc ne bi smeli odpeljati, pravijo in so tudi odločeni, da bodo vpeljali povsem svoj, samostojni sistem obrambe, če ga republika ne bo odločila obdržati na vsem ozemlju. Pred nedavnim so v Mariboru predstavili celo študijo, v kateri dokazujejo upravičenost obrambe (še posebej prepričljivo z ekonomiko). Za naložbe v sistem, ki bi teoretično in praktično razbijali točo v severovzhodni Sloveniji, bi lastnik vsakega hektarja zemlje prispeval 73,26 dinarjev, letni stroški obrambe pa bi zanj znašali okoli 90 dinarjev (za vsak hektar). Ti zneski so tako skromni, da bi bila koristnost samo ob desetodstotni uspešnosti obrambe trikrat večja od vloženih sredstev. Kljub temu pa ti izračuni niso prepričali še nikogar, da bi obdržali zakon o obrambi pred točo. Namesto tega slišimo, da bo v kratkem ponovno prišel pred republiške poslance — ti pa naj bi izglasovali samo njegovo ukinitev. To bi vsem, ki so odločeni nadaljevati obrambo, prineslo nove skrbi. Niso še namreč iznašli sistema, da bi ob značilni slovenski drobnoposestniški strukturi lahko zajeli večino, ki bi tudi plačevala za obrambni sistem. Ker je večina zemlje v lasti malih posestnikov in ker so kmetije v povprečju velike le dobre tri hektarje, zagovorniki obrambe pred točo ne vidijo možnosti, da bi sistem tudi nemoteno financirali, razen zakona. Predlagajo ustanovitev javnega podjetja, ki bi namesto Hidrometeorološkega zavoda Slovenije (kjer je večina prepričana, da streljanje v oblake ni najučinkovitejše) upravljalo z napravami in skrbelo za pripravljenost strelcev in ostalega. Vse očitneje pa je, da gre bolj za politična kot strokovna vprašanja.

Branko Vodušek

AFERA »SLOVENSKI TOLAR«

Spopad s političnim ozadjem?

Zgodba o slovenskem tolarju, ki naj bi počastil prvi slovenski svetovni kongres in zagotovil pomemben denar za njegovo financiranje, ne bi bila nič posebnega, če se ne bi hudo zapletla. In če ne bi vsaj posredno kazala, da ne gre samo za vprašanje »sporne« spominske medalje, ampak za stvari z močnim političnim ozadjem.

Nekateri akterji te afere pa so že postali takšne ali drugačne žrtve! Novinarka Barbara Goričar je postala predmet zasebne tožbe prizadetega in užaljenega idejnega tvorca tolarja Jožeta Anderliča, sicer predstavnika Volksbank v Ljubljani; predsednik celjske podružnice slovenskega svetovnega kongresa Peter Kavalar je zaradi afere odletel s položaja, Spomenka Hribar, predsednica osrednjega odbora kongresa konference za Slovenijo pa se čuti izigrano in skuša poiskati kakšno racionalno razlago gonje proti njej. Ob vsem tem je še največ škode doživela sama ideja slovenskega svetovnega kongresa, saj je afera že obšla skupnosti Slovencev po vsem svetu.

Vse skupaj se je zapletlo tako močno, da je našlo svoj odmev tudi v slovenskem parlamentu, ko je poslanec Ivo Daneu v bistvu zastavil poslansko vprašanje na temo »čigav je tolar«. Tolar oziroma njegovi tvorci in vsi, ki so bili kakorkoli v zgodbo o njegovem nastanku, uvozu in prodaji vpleteni, so bili v zadnjih tednih deležni številnih sumničenj, napadov in obtožb. Govorilo se je na primer, da je v zadevo vmešan nek koroški Slovenec, ki naj bi pri tem bajno služil, da je vmešana zasebna ljubljanska firma Eurotrade, da je Spomenka Hribar v tem primeru samovoljno ravnala, da se je tolar izognil carinskim dajatvam in plačilu prometnega davka, da je njegova prodajna cena petkrat višja od stvarne vrednosti. V vse skupaj naj bi bili vmešani tudi nekateri člani vlade, kar naj bi grdo luč vrglo tudi na vlado samo itn. Zato je ob vsem tem bivši finančni minister dr. Marko Kranjec tudi zahteval strokovno analizo zlitine (vsebnost in čistost zlata in srebra v tolarju), saj je bil eden od očitkov tudi ta, da tolar v sebi nima tistega, za kar ga deklarirajo.

Vso stvar naj bi pravzaprav zakuhala Spomenka Hribar in Jože Anderlič – ki naj bi bil tisti skrivnostni »koroški Slovenec«. Ta naj bi bil kriv številnih grehov iz preteklosti in kot takšen najmanj primeren za tvorca slovenskega spominskega tolarja. Anderlič je v Ljubljani šef predstavništva avstrijske Volksbanke. Pred kakšnimi osmimi leti se je izselil v Avstrijo, vendar je vseskozi obdržal naše državljanstvo in potni list. V pogovoru nam je povedal, da k vsemu, kar je doslej storil za Slovenijo in Slovence – vključno s projektom tolarja – ni pristopil zaradi kakšnega osebnega finančnega interesa, ampak zaradi svoje tesne navezanosti na slovenski narod in svoj rod. Anderlič je formalno član Slovenske demokratične zveze.

V predvolilnem času se je – kot pravi – angažiral v podporo slovenski pomladi in demokratičnim težnjam Slovencev.»In tudi v tujini sem skušal s številnimi akcijami vzbuditi simpatije za Slovence. Tako sem v avstrijskem Die Presse na lastne stroške objavil resolucijo o neodvisni Sloveniji, poskušal sem finančno podpreti Demos tudi z zbiranjem sredstev in tako sem posredoval edinemu slovenskemu opozicijskemu časopisu v tistem času – Demokraciji – pomoč avstrijskega časopisnega združenja. Vse to je zagotovo znano tistim, ki jim vse to ni bilo simpatično, zdaj pa se mi skušajo na tak način maščevati.«

Spomenka Hribar

Anderlič trdi, da za napadi nanj pravzaprav stoji v ozadju bivši član društva Virtuti et Musis (kjer se je porodila ideja za Domus Slovenica na Dunaju in za kar ima prav Anderlič velike zasluge, ki je položil 500 tisoč šilingov varščine za najetje prostorov) Feliks Jorg Bistra, koroški Slovenec, ki že več kot 30 let živi na Dunaju in ga novinarka Barbara Goričar, ki je o tolarju in Andreliču precej pisala – kot trdi Anderlič – zelo dobro pozna še iz časov, ko je bila dopisnica na Dunaju.

»Z gospodom Feliksom J. Bistro sem prišel v konflikt leta 1989 na sestanku društva v Ljubljani. On je bil v Domus Slovenica zadolžen za prirejanje razstav in drugih kulturnih prireditev. Na tistem ljubljanskem sestanku sem od njega zahteval, da korektno in natančno pojasni poslovanje te institucije. Reagiral je zelo nekulturno in grobo in mi ob odhodu še zagrozil, da me bo uničil. Zdaj se mi posredno maščuje, o meni se pišejo laži in neresnice. V vsem tem pa vidim še kakšen drug interes, ki s tolarjem in mano nima nobene zveze. Nimam dokazov za to, a menim, da gre za politično ozadje afere tolar in Anderlič.«

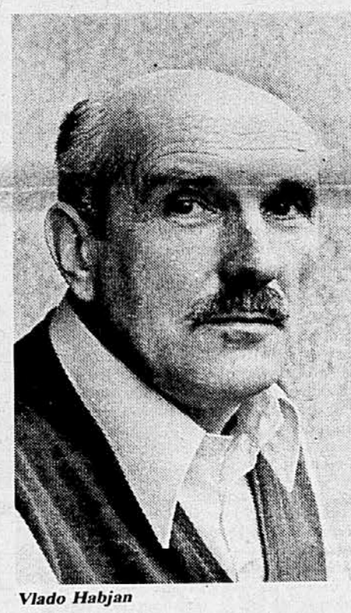
Anderlič pravi, da je iz osebno povsem neprofitnih namenov prišel na idejo o kovanju slovenskega tolarja, ker je poznal prakso v Avstriji in na Zahodu, da se na tak način – s spominskimi kovanci ali medaljami – financirajo nekatere pomembne akcije.

»Zamisel sem izpopolnil, napravil projekt in ga predložil ljubljanskemu osrednjemu odboru za organizacijo svetovnega slovenskega kongresa. Ocenil sem, da ima kovanje tolarja v Avstriji številne prednosti, v celjski Zlatarni pa tudi niso pokazali posebnega interesa, ko jih je nekdo v mojem imenu pobaral, koliko bi to stalo. Direktorica Brglezova je samo povedala, da bi to – preračunano – stalo 350 šilingov za gram. Potem sem začel primerjati različne ponudbe, kakovost, izdelavo, roke, način financiranja, nakladо itn. Pokazalo se je, da bi se to najugodneje dalo izpeljati v Avstriji, saj sem našel dobro in zanesljivo kovnico, tam je bila nizka obrestna mera – okrog deset odstotkov – v Jugoslaviji pa že čez 50-odstotna.«

Anderlič pravi, da so pri kalkulaciji tolarja upoštevali stroške priprave, materiala, kovanja, embalaže in stroške financiranja. »Cel projekt je stal nekaj manj kot 9 milijonov šilingov, brez avstrijskega prometnega davka. Seveda sem vkalkuliral tudi minimalni zaslužek, ki pa je šel po zlu tisti trenutek, ko so se v Jugoslaviji spremenili uvozno-izvozni plačilni pogoji. Ta projekt je seveda zahteval tudi uvoznika oziroma prodajalca v Sloveniji. Čisto slučajno smo naleteli na Eurotrade, na firmo, ki je bila pripravljena nastopiti kot uvoznik. Eurotrade je tako februarja dobil prvih tisoč komadov tolarja, ki je bil hitro razprodan. Kasneje se je zapletlo, ko je Eurotrade hotel novo pošiljko tolarjev, prve pa še ni plačal. To tudi ni bilo mogoče, ker po novih predpisih firma ni mogla več uvažati, ker ni bila aktivni izvoznik. Potem je prišla s svojo ponudbo Emona, ki je svoj posel v pičlih dveh dneh korektno opravila. Prej pa je seveda zahtevala plačilo celotne protidinarske vrednosti deviznega plačila, vključno z vsemi carinskimi dajatvami in drugimi stroški. Emona je tako za komad tolarja plačala 1821 šilingov, kar pokriva samo stroške priprave, izdelave in delno reklame. Cena tolarja torej pokriva samo dejanske stroške, ki sem jih imel. Tako je bilo plačanih 4000 tolarjev, tisoč jih je še v avstrijski banki, ki še niso bili plačani in trenutno bremenijo samo moj žep. Tako imam ob tem projektu samo dve škodi – finančno in moralno, ko neupravičeno nekateri blatijo moje ime.« Anderlič tudi meni, da je v zadevo vpletena celjska Zlatarna (direktorice kljub prizadevanjem nismo mogli dobiti). »Verjetno v meni vidijo vse zlo in tistega, ki jim je pokvaril posel. Tega namena nisem imel. Zdi se mi tudi neumestno njihovo povzdigovanje kovanca Ulriha II. Lepo je, da so naredili nek surogat, še bolje bi bilo, če bi imeli lastne ideje za to.

Očitno jim manjka poslovnih, marketinških in tehnoloških idej. Bolje bi bilo, če bi moči, ki so jih vložili v napadanje tolarja, usmerili v lasten razvoj.«

Eden od razlogov, da so v celjski podružnici osrednjega slovenskega odbora za slovenski svetovni kongres razrešili predsednika Petra Kavalarja naj bi bilo tudi njegovo nepooblaščeno dogovarjanja z Zlatarno o izdelavi cekinov za svetovni kongres. V celjski Zlatarni so seveda slovenskemu svetovnemu kongresu že pred meseci ponudili svoj projekt cekina oziroma zlatih in srebrnih spominskih medaljonov. Spomenka Hribar pravi, da nikdar ni bila proti temu in tudi dokumentacija o dopisovanju med njo in zlatarno govori o tem, da je Hribarjeva od zlatarne precej dolgo zahtevala natačen projekt s finančno konstrukcijo vred. Pogodbo pa je prejela šele 22. maja – brez finančnega dela. Ob vsem tem se je razvila tudi živahna polemika o tem, kateri spominski medaljon – tolar ali cekin – je bolj slovenski in kateri zgodovinsko ustreznejši. Spomenka Hribar nam je postregla tudi z nekatero drugo dokumentacijo. Na primer z mnenjem republiškega sekretariata za kulturo, da spominski medaljon sodi med proizvode, ki so oproščeni plačila temeljnega in posebnega davka na promet proizvodov. Tu je tudi soglasje zveznega sekretariata za gospodarstvo, zavoda za mere in plemenite kovine, ki ga je ta organ izdal Eurotradeu, da je možno tolarje uvoziti brez žigosanja, ker ustrezajo deklarirani čistosti vsebovanega zlata in srebra. To je pokazala tudi naknadna analiza na institutu za kontrolo meril in plemenitih kovin, ki je dokazala, da je v tolarju vsebnost zlata celo 992, srebra pa 996,7. O deklarirani teži zlata in srebra v tolarju in njuni čistosti je podal pozitivno izvedeniško mnenje tudi sodni izvedenec zlatarske stroke Marko Šturm, izvedensko mnenje o upravičenosti vrst in višine posameznih elementov finančne konstrukcije pa je podal diplomirani ekonomist Janez Ogrinc, tudi sodni izvedenec. Ta poudarja, da je bila kalkulacija maloprodajne cene slovenskega tolarja postavljena korektno in celo minimalna. »Denar, ki naj bi ga zaslužili s prodajo tolarja, je ena od pomebnih postavk financiranja slovenskega svetovnega kongresa, zato je afera naredila veliko škode. Kongres financiramo s tem denarjem, s sponzorji, z reklamno dejavnostjo – tako smo se pač skupno odločili. Ni mi povsem jasno, kaj bi nekateri hoteli s tem, da me blatijo, sumničijo in celo marsičesa obtožujejo. Zato tudi ne razumem nekaterih prizadevanj Vlada Habjana, ki mi marsikaj očita. Zdi pa se mi, da so v ozadju tudi kakšni politični obračuni z mano,« pravi Spomenka Hribar in dodaja, da ima v zvezi s tolarjem popolnoma čisto vest. Sproducirana afera tolar je po njenem mnenju samo »dobrodošel poskus moje diskreditacije, ne pa glavni razlog za napade name«.

Vlado Habjan

Vlado Habjan, idejni oče slovenskega svetovnega kongresa, je bil tudi predsednik iniciativnega odbora. Ko se je kongres formalno oblikoval, je bila za predsednico izvoljena Spomenka Hribar. In medtem ko nekateri menijo, da od tod glavne zamere Habjana Spomenki Hribar, Vlado Habjan gleda na stvar drugače.

»Ne bi rad novih in dodatnih konfliktov, ker je svetovni kongres na trhlih nogah že zaradi dosedanjih dogajanj. Je pa res, da je ljubljanski izvršilni odbor kongresa politično enostranski, bolj SDZ-jevski in tako kongres ni postal razumniška mobilizacija vseh Slovencev po svetu in doma, ampak ideološka. Moja zamisel svetovnega slovenskega kongresa je temeljila na nadstrankarstvu, nadideološkosti, zdaj pa je ta ideja o uravnoteženosti potonila.« To naj bi se kazalo tudi v odstavitvi Petra Kavalarja (ki je član prenoviteljev) in v poskusu kadrovskega preoblikovanja tudi mariboške podružnice svetovnega kongresa. Gospod Habjan meni, da so prav SDZ-jevci zadali smrtni udarec naideološkosti in trajnosti ideje o slovenskem svetovnem kongresu. Po njegovem naj bi šlo samo za spoznanje v slovenski demokratični zvezi, da je šibka stranka, ki na naslednjih volitvah ne bo dobila nobenega poslanskega mesta, zato skuša zdaj izrabiti slovenski svetovni kongres za svojo promocijo, samoreklamiranje in uveljavitev. Boris Pahor, pisatej in eden najzgodnejših pobudnikov ideje o kongresu, je v zadnji številki tržaške revije Zaliv med drugim zapisal, da ne bo sodeloval s kongresom, ker se noče in ne more podrejati firmi Nove revije . . .

Hribarjeva ugovarja, in pravi, da v delo osrednjega odbora in v delo njegovih sekcij ni bilo nikakršnega organiziranega naleta SDZ-jevcev. Čeprav je res, pravi Hribarjeva, da je v sekcijah relativno večje število sodelavcev, ne pa članov slovenske demokratične zveze, ki so pač bili pripravljeni delati. Sicer pa je Vlado Habjan na Hribarjevo naslovil še vrsto drugih očitkov, na katera je Hribarjeva obširno pisno odgovorila. Vse to pa kaže, da je afera s slovenskim tolarjem samo ena od oblik spopada znotraj članov slovenskega svetovnega kongresa, spopada, ki ima – žal – ideološka in politikantska obeležja in ni prav nič blizu ideji o narodni spravi, ob kateri se je porodila tudi zamisel o svetovnem slovenskem kongresu. Kako bo mogoče nesporazume – namerne ali nenamerne – spore in spopade, sume in obtožbe v korist neke plemenite ideje prebroditi, pa je seveda drugo vprašanje.

Vinko Vasle

STALIŠČA ZAHODA DO JUGOSLAVIJE

Že dolgo neenotni do zahtev po enotnosti

Britanski tednik Economist, glasilo londonskega Cityja, je v enem od uvodnikov v preteklih dneh zapisal približno naslednje: če bodo jugoslovanski narodi v prihodnje s pomočjo Zahoda našli mirno rešitev spora na ta način, da se Jugoslavija ohrani, potem v redu; če pa posamezni deli Jugoslavije ne bi našli svoje prihodnosti v takšni skupnosti in bi se želeli od nje ločiti, potem naj se ta volja izpolni.

Naloga Zahoda nikakor ni preprečevati Sloveniji in Hrvaški odcepitve od Jugoslavije, kot tudi ni njegova naloga preprečevati odcepitve Litve ali Estonije od Sovjetske zveze,« končuje ugledna revija britanskega konservativnega bloka. To je morda doslej najizraziteje zapisano stališče na Zahodu glede nujnosti drugačne obravnave problema Jugoslavije in Slovenije (Hrvaške). Zahod je doslej – to bomo pokazali v nadaljevanju – do Vzhoda in še posebej do večnacionalnih struktur tega dela Evrope nastopal kot Trnuljčica, ki bi želela zaspati in se zbuditi čez tisoč let, ko bodo vse tegobe mimo in bo mogoče složno in srečno živeti do konca dni, kot je duhovito ugotovil uvodničar hamburškega tednika Die Zeit. Toda v zadnjem mesecu dni je prišlo predvsem po zaslugi tiska, ki si lahko dovoli liberalnejše poglede, tudi v politiki do nenadnega zasuka, vsaj kar se odnosa do Jugoslavije tiče: zaradi vseh neprijetnosti, ki se dogajajo na teh balkanskih tleh, so se v kratkem času zvrstile pobude Mocka in De Michelisa za posredovanje v Jugoslaviji in skupen nastop obeh sosed, Nicklesov amandma o ustavitvi vsakršne finančne pomoči ZDA (neposredne ali skozi obe brettonwodski inštituciji) Jugoslaviji, kar je predlagal jugoslovanskim reformistom naklonjeni senator Robert Dole, in resolucija evropskega parlamenta o Jugoslaviji. Tuji tisk, ki vedno nakazuje bodoča stališča politike v celoti, pa že odkrito podpira možnost odcepitve Slovenije ali Hrvaške, če bi ti dve republiki izrazili takšno željo. Nihče si namreč ne želi vojne v Jugoslaviji, ki bi se lahko spremenila tudi v vojno izven države (v Nemčiji, med jugoslovanskimi priseljenci, kot se boji Zeit); zato je treba stališča prilagoditi, jih liberalizirati in dopuščati – čeprav neradi – vse možnosti razpleta. Je pa strah Zahoda vsaj razumljiv, če ne že upravičen: kot je dejal Mitterrand, bo slovenska odcepitev sprožila verižno reakcijo po vsem Vzhodu in morda bo razpadanje celo nekontrolirano. Toda izbire skorajda ni: ali dopustiti takšen proces ali pa zaspati kot Trnuljčica in misliti, da so problemi s tem za vedno rešeni.

Občuten premik

Sprememba in zasuk v omenjenih stališčih sta izrazita predvsem v tisku, pri čemer sta omenjena uvodnika zelo uglednih in vplivnih tednikov, kakršna sta Zeit in Economist, najbolj izrazita primera. Uradna politika Zahoda je seveda še bolj zadržana, ker ne more in ne sme prehitevati dejstev. Vseeno pa kratek in bežen pogled na zadnji dve pobudi, Mockovo o »svetu modrih«, ki naj bi internacionaliziral jugoslovansko krizo, in na Nickelsov amandma o ustavitvi ameriške pomoči Jugoslaviji, pokaže globok zasuk tudi v politiki, čeprav tega ne pokaže izrazito navzven. Ob Mockovi pobudi je Lojze Sočan, predstavnik slovenske vlade v Bruslju, jasno povedal, da je Evropska skupnost kljub vsej zunanji togosti vendarle začela blažiti stališča do enotnosti Jugoslavije; Markovićeva vlada je izgubila vsaj nekaj kredibilnosti v očeh Bruslja, pa čeprav ji je ameriški predsednik Bush še vedno naklonjen. V ta kontekst nekredibilne federacije sodi tudi preložitev – do nadaljnjega – obiska predsednika evropskega sveta in evropske komisije v Beogradu. Resolucija evropskega parlamenta je zaradi ugodnega trenutka (neizvolitev Mesića) polna novih poudarkov, saj prvič izrecno omenja pravico vseh republik in pokrajin do odločanja o lastni usodi in prihodnosti. To je posledica spoznanja med evroposlanci, da razvoj dogodkov v Jugoslaviji vedno zanika njihova predvidena stališča o »enotnosti« in da je treba končno – če želijo ostati realni in verodostojni – narediti premik k realnosti, torej od centristični k policentrističnim stališčem. Danes je tako le še nekaj poslancev evropskega parlamenta – kot ugotavlja Miran Potrč po obisku v Strasbourgu – ki trdno zagovarjajo »enotnost« in nujnost ohranitve jugoslovanske federacije. In končno, prekinitev vsakršnega gospodarskega in finančnega sodelovanja ameriške vlade z jugoslovansko je predvsem kazen za zvezo (federacijo), ki ni posredovala na Kosovu, ampak je vse skupaj prepustila Srbiji, ki je proste roke v celoti izkoristila, in kazen za Srbijo sámo zaradi blokiranja izvolitve zveznega predsednika in siceršnjega negativnega »separatizma«, ki se je doslej pripisoval le severozahodnima republikama; kazen zato, ker je Srbija prek federacije vedno dobivala največji del tuje pomoči, saj ima na zvezne organe daleč največji vpliv. Neuradno se ameriško stališče glasi – Mesića za nadaljnje gospodarsko sodelovanje, v samem bistvu pa gre za temeljni zasuk v stališčih ene od velesil do Jugoslavije, ki je vendarle nekoliko bolj dojela bistvo dogajanj in vzroke sporov v tej državi.

Odkod ta zasuk?

Bistveno vprašanje pri tem je, kdaj in na kateri točki je prišlo do navidez dokaj ostrega zasuka pri stališčih Zahoda do Jugoslavije. Na prvi pogled je sicer mogoče reči, da je za to kriv sam potek dogodkov v Jugoslaviji – neuspešna predsedniška pogajanja, nakazana državljanska vojna med Srbi in Hrvati, neizvolitev Mesića – vendar bi s tem priznali le del resnice. Po drugi strani je namreč treba vedeti, da stališča Zahoda (odštejmo za hip tista strogo uradna, ki morajo biti toga že zaradi nevarnosti, da ne padejo v kategorijo stališč, ki bi pomenila zloglasno »vmešavanje v notranje zadeve«) glede Jugoslavije že dolgo časa niso več enotna in da je bilo diferencirano in ne več enotno stališče glede enotnosti mogoče zaslediti že vseskozi v zadnje pol leta. Zahod ni bil tako kratkoviden, kot se morda zdi, in že dlje časa ni pristajal na srbsko igro, ker jo je že zdavnaj spregledal. Resda je stvar navzven videti povsem drugače, ker na tej izrazito vidni ravni (resolucije, izjave pomembnih politikov) ni bilo pomembnih odmikov od zahtev po enotnosti. Toda, kot rečeno, šlo je za diplomatsko previdnost. Pregled in bežna analiza številnih izjav v zadnje pol leta nam namreč pokažeta kontinuiteto v blažitvi in prilagajanju stališč Zahoda razvoju dogodkov v Jugoslaviji, torej v prid osamosvajajočim se republikam. Ta stališča so se namreč iz dneva v dan oddaljevala od denimo prve resne izjave ZDA iz decembra 1989, ki govori o podpori enotnosti in predsedniku vlade Markoviću in od washingtonske, bonske in pariške izjave iz lanskega maja o tem, da je Jugoslavijo kot subjekt mednarodnih odnosov nujno treba ohraniti, posameznim narodom v njej pa prepustiti, da na nov način premešajo karte medsebojnih odnosov (takrat je to pomenilo še možnost proste izbire med federacijo in konfederacijo).

In za dokazovanje zgornje trditve nam ni treba poseči po ekstremnih izjavah in nastopih, ki prej sodijo v kategorijo samopromocije nekaterih politikov kot pa med resne izjave. Ni treba uporabiti niti izjav Otta von Habsburga ali njegovih poslanskih kolegov v Strasbourgu, ki pripadajo krogu Le Penove skrajne desnice v Franciji, v katerih od evropskega parlamenta zahtevajo takojšnjo odobritev slovenske odcepitve. Pogledamo lahko že izjave »resnih« politikov visokega ranga, v katerih so izražena povsem drugačna stališča do Slovenije in Jugoslavije, kot smo jih vajeni. In brez tega ne bi bilo niti najnovejših zasukov v evropski (ameriški) politiki do Jugoslavije.

Tako smo bili v ZDA januarja letos priče dvema izjavama senatorjev Deconcinija in Dolea, v katerih poudarjata po eni strani nujnost pomoči ameriške vlade posameznim jugoslovanskim republikam (Dole), ki naj bi po drugi strani (Deconcini) tudi same – neodvisno od zveze – pristale na obveznosti KVSE in tako že napol formalno postale samostojne države, udeleženke evropskega procesa. Sredi februarja je prišla pobuda vlade Furlanije-Julijske krajine (zagovornik je bil predsednik vlade Adriano Biasutti) italijanski zvezni vladi, naj takoj podpre osamosvojitvena prizadevanja Slovenije in Hrvaške, teden dni kasneje pa je tudi razprava v nemškem bundestagu pokazala, da nemška politika nikakor ne bo soglašala z doseženo jugoslovansko enotnostjo, v kateri bi lahko srbski hegemonizem še naprej uveljavljal svoje težnje. Marca je Douglas Hogg, državni minister v britanskem zunanjem ministrstvu, s katerim se te dni sestaja tudi Dimitrij Rupel, v intervjuju za BBC povedal, da »s priznanjem samostojnosti posameznih jugoslovanskih republik ne bo problemov, če bo o tem dosežen dogovor znotraj države«, zatem pa so poslanci krščanske demokracije med razpravo o resoluciji evropskega parlamenta o Jugoslaviji zahtevali dopolnilo k izjavi o »enotnosti in ozemeljski celovitosti«, ki da je že passé in zahteva nove prijeme. To pozneje sicer ni bilo upoštevano, pokazalo pa se je, da med evroposlanci glede nujnosti enotne Jugoslavije ni enotnega stališča. V marcu opazimo tudi močan premik stališč Avstrije do Slovenije, ki je od strinjanja z italijansko formulo o enotnosti države prešla na maksimo »dobri sosedje«, kot jo je izrazil tiste dni kancler Vranitzky v pogovoru s Kučanom, in ki je kasneje svoj smisel pokazala v pobudah Aloisa Mocka, bistveno drugačnih od pobud njegovega italijanskega kolega de Michelisa. V aprilu nam ravno tako dva dogodka kažeta omenjeno neenotnost Zahoda do zahtev po enotnosti Jugoslavije: najprej je predsednik poslanskega kluba bavarske krščansko-socialistične CSU Bötsch zahteval od zunanjega ministra Genscherja »pojasnilo« glede »podpore komunistom v Srbiji« v zahtevah zunanjih ministrov ES po nujnosti ohranitve federacije, nato pa je še tiskovni predstavnik nemške SPD (socialdemokrati) ostro kritiziral ta ista stališča, izražena ob obisku trojice v Beogradu. V tem mesecu – in to pred resolucijo evropskega parlamenta in ameriškim zasukom – je treba omeniti še dve izjavi in jih pozorno prebrati: ameriški senator Clairborne Pell je v začetku maja izjavil, da »za ameriško vlado ne bo prezgodaj, če začne takoj formulirati politične opcije za sodelovanje z Jugoslavijo v razpadu«, na dan Mesićeve neizvolitve pa je tudi razvpiti de Michelis v tolmačenju stališč ES do Jugoslavije dodal nov odtenek z besedami, da ES »noče dajati vtisa, da podpora enotnosti pomeni podporo srbski formuli reševanja krize« in da bo »ES prisluhnila tudi avtonomističnim težnjam republik in se zavzela za evolutivni prehod v neko vrsto konfederacije«. Od tod naprej pa sta resolucija evropskega parlamenta in zasuk ZDA samo še logično nadaljevanje opisane poti.

Vpliv slovenske zunanje politike

V pojasnilo zgornjih trditev je vredno omeniti Potrčevo izjavo po vrnitvi iz Strasbourga, da »nacionalna in strankarska pripadnost evropskih poslancev pogojujeta poznavanje položaja Slovenije in oblikovanje stališč do nje«. Na naše vprašanje je zadevo še nadalje pojasnil: poleg že omenjenih oseb (Otto von Habsburg, lepenovci) so Sloveniji relativno blizu nemški, danski in nizozemski socialisti, evropski zeleni, angleški konservativci in nemška krščanska demokracija, že iz nekaterih prejšnjih debat v evroparlamentu pa vemo, da med zagovornike sodijo tudi beneluški krščanski demokrati. Tako se postrani držijo le še pripadniki združene evropske levice in francoski socialisti. Upamo si reči, da je to poznavanje in približevanje posameznih evropskih strank Sloveniji premosorazmerno z intenzivnostjo stikov, ki so jih imele slovenske stranke z njimi. V tem pogledu zasluži pohvalo slovenska krščanska demokracija in pri nemško-avstrijski navezi tudi stranke socialistične in socialdemokratske (prenoviteljske) usmeritve, medtem ko se je rahlo pozabljalo na sredozemske socialiste. Vendar kaže, da bodo tudi na tej strani do osamosvojitve potekali še številni stiki slovenske levice z ideološko sorodnimi strankami Italije, Španije, Grčije in tudi Portugalske.

Skratka, najnovejši zasuk v stališčih Zahoda do Jugoslavije in Slovenije ni naključen, ampak logičen; je posledica že dlje časa trajajoče neenotnosti Zahoda do zahtev po enotnosti Jugoslavije in posledica – to si sedaj moramo priznati – relativno uspešne slovenske zunanje politike, čeprav delno tudi po strankarski liniji. Še največ zaslug za spreminjanje zahodnih stališč pa ima Srbija s svojim rokomavharskim ravnanjem. In vrhunec v tem drugačnem razumevanju teženj obeh severozahodnih republik je prišel v pravem času. Ni sicer nujno, da to pomeni olajšanje pri dosegi morebitnega mednarodnega priznanja, smo pa lahko zaradi takšnih spremenjenih stališč Zahoda vsaj nekolikanj bolj optimistično razpoloženi.

Darijan Košir

Evropski tretji svet

Beograjski komentatorji te dni izražajo osuplost nad »prostodušnostjo«, s katero naj bi se ZDA vmešavale v jugoslovanske notranje zadeve. Kot je znano, gre predvsem za tako imenovani Nichelsov amandma, ki predvideva ukinitev ameriške pomoči Jugoslaviji zaradi kršenja človekovih pravic na Kosovu. Ameriški veleposlanik v Beogradu Warren Zimmermann naj bi še pripomnil, da je uresničevanje amandmaja delno odvisno tudi od tega, ali bo Stipetu Mesiću dovoljeno opravljati funkcijo predsednika državnega predsedstva, kar je komentatorje še posebno razkačilo.

Pri tem je zanimivo, da sta beograjski tisk in politika privlekla iz ropotarnice načelo nevmešavanja v notranje zadeve druge države, kakršno je bilo v rabi v obdobju hladne vojne in blokovske razdelitve sveta. Vojna v Zalivu z genocidom nad Kurdi in ekološkim terorizmom iraškega predsednika ga je praktično razveljavila in postavila zahtevo po oblikovanju novih mednarodnih institucij (ne)vmešavanja. Beograjskih dežurnih kritikov Warrna Zimmermanna očitno tudi ne moti, da se ZDA pravzaprav že vseskozi vmešavajo v jugoslovanske notranje razmere – navsezadnje tudi s pomočjo, ki jo dajejo Jugoslaviji. Če se je v Titovem času zdelo, da se z Washingtonom in drugimi svetovnimi centri moči pogovarjamo dokaj enakopravno, je bil to predvsem videz, ki so ga ustvarjali za notranjepolitične potrebe.

Vsekakor v prihodnjih letih noben politični subjekt na ozemlju sedanje Jugoslavije ne bo mogel več v mednarodnem prostoru nastopati niti s senco tiste vehemence, ki je bila značilnost Titove Jugoslavije. Sedanja jugoslovanska drama zahteva ne le vmešavanje tujine, ki bi predvsem morala preprečiti krvave sledi puščajoče piruete operetnega imperializma, ampak tudi neposreden poseg, če bi bilo nujno. Zelo blizu verjetnosti je namreč trditev, da bi jugoslovanski lonec že zdavnaj eksplodiral, če ne bi bilo vsaj »pasivne prisotnosti« tujine.

Tuje vmešavanje torej načelno ne bi smelo biti sporno; sporno pa postaja, da se način, kako nas obravnavata Evropa in še posebej ZDA, vse hitreje približuje tistemu, ki ga je deležen tretji svet. Za to smo si nedvomno tudi sami krivi, saj smo v minulih letih naredili prav vse, da bi se »preselili« iz tako imenovanega drugega sveta (pa še pripadnost temu svetu smo ponavadi ogorčeno zanikali) v tretjega. K takšnemu razvoju je veliko prispeval tudi Zahod, ki je dolga leta trmasto vztrajal pri Jugoslaviji v enem kosu, to pa je bil tako rekoč mrtvaški prt za procese demokratizacije, ko so bili v najbolj občutljivem obdobju. Večnacionalna Jugoslavija je tako, polna neosvobojenih energij, ki so se sprevrgle v nacionalistične strasti, zagorela kot hiša iz lepenke in nobeno gašenje ne pomaga več . . .

Zahod si prizadeva zdaj ta goreči »objekt« potisniti čim dlje od svojega dvorišča, nekaj podobnega pa velja tudi za Sovjetsko zvezo, ki se krči v plamenih podobnih problemov. Tako je že zdaj mogoče sklepati, da Vzhodna Evropa v prihodnje ne bo figurirala kot enoten politični prostor, ampak bo sestavljena vsaj iz dveh delov: tako imenovanega sanitarnega kordona in držav, ki bodo po marsičem pripadale tretjemu svetu. Prvo skupino držav sestavljajo Poljska, Češkoslovaška in Madžarska, te bodo sicer navidez enakopravne članice Evropske skupnosti, dejansko pa utegnejo biti za dalj časa v svojevrstnem kolonialnem odnosu, pri čemer Zahod zanima predvsem njihova razmeroma kvalitetna delovna sila.

Druga skupina, v katero spadajo balkanske države in Sovjetska zveza, se bo v najboljšem primeru znašla v položaju, v kakršnem je bila Jugoslavija v sedemdesetih letih v odnosih do EGS. Evropska skupnost se bo skušala ščititi z vrsto inštitucij, v katerih bo za Jugoslavijo ali Sovjetsko zvezo rezerviran kvečjemu stol »pridružene članice«. V razmerju do tega »surovinskega zaledja« bo skušal Zahod voditi znano protekcionistično politiko, propadla in prezadolžena gospodarstva evropskega tretjega sveta pa bo ohranjal pri življenju z novimi in novimi finančnimi injekcijami, kar je razmeroma utečen »scenarij«.

Seveda upamo, da bomo doživeli bistveno ugodnejši razvoj dogodkov, kljub temu pa se ne bi smeli predajati iluziji (kot smo se zlasti na začetku slovenskega razdruževanja z Jugoslavijo), da je minil čas klasične politike moči. Nekatere postavke v logosu svetovne politike so nespremenljive in tako so pač vlogo nekdanjih mestnih držav iz minulih dveh stoletjih prevzele velike nacionalne države, zdaj pa jih očitno kanijo »nadgraditi« večnacionalne družbe, kakršna je Evropska skupnost. Že trgovinska vojna med ES, ZDA in Japonsko je verjetno dovolj trdno zagotovilo, da se bo mednarodna tekma, v kateri nekateri zmagujejo in postajajo še močnejši, drugi pa ostajajo na obrobju in postajajo čedalje bolj podrejeni, v takšni ali drugačni obliki nadaljevala.

Slovenija, ki lahko prav zdaj v procesu razdruževanja okusi vso grenkobo, ki je namenjena majhnim (podrejenim) narodom, se mora pač pragmatično odločiti za pravo stran. Doslej je bila članica združbe, ki se imenuje Jugoslavija, zdaj pa ji gre očitno za to, da presedla v veliko perspektivnejši tabor – Evropsko skupnost. Jugoslovanska notranja razmerja so očitno preveč zapletena, da bi jih bilo mogoče v razumnem času ustrezno preurediti, zato država kot celota še dolgo nima prave možnosti, da bi se vključila v evropski skupni dom. Kakšno utegne biti njeno nadaljnje pogrezanje v tretji svet, lahko v tem trenutku predvsem ugibamo, vsekakor pa ni pametno ostati na tej ladji.

Zato je naš odnos do zunanjega vmešavanja pravzaprav ambivalenten: po eni strani prav v vpletanju tujine vidimo zaprta vrata proti Evropi, po drugi pa postaja vse jasneje, da brez primernega »sodelovanja« mednarodne skupnosti ne bo nič iz slovenske razdružitve. To nevarno/koristno igračko je torej treba znati pravilno uporabljati, to pa bo nedvomno zelo koristna šola za čase, ko se bo treba znajti v ugledнejši družbi od tiste, s katero se zdaj prerivamo po balkanski krčmi.

Boris Jež

SLOVENSKI OBVEZNIKI IN JLA

Bojazen za 6.000 usod

Ko smo se v sredo pozno zvečer na Kerniskovi v Ljubljani, v prostorih, kjer »podružnica« Amnesty International gosti Odbor staršev za varstvo in povratek slovenskih vojakov, pogovarjali o razmerah, v katerih obvezniki zadnje mesece služijo vojaški rok, še nihče od prisotnih ni mogel vedeti za smrt devetnajstletnega Matjaža Urha iz Radovljice. Niti za okoliščine centra v Pekrah in ugrabitev poveljnika vzhodnoštajerske TO Vladimirja Miloševića. S tema opombama je treba brati tale članek, kajti tisto, kar je v njem o ravnanju armade z bojaznijo samo predvideno, se je na žalost že uresničilo. Ta uvod smo zamenjali tik pred zaključkom redakcije.

V JLA je, po odpustu lanske majske generacije slovenskih nabornikov ta teden (približno 600), še več kot 6 tisoč državljanov – obveznikov iz Slovenije. Nekaj manj kot 2 tisoč jih je tik pred odsluženjem vojaškega roka. To je tako imenovana dijaška generacija, pravzaprav zadnja, ki je v polni sestavi, v skladu z zahtevami zveznega sekretarja za ljudsko obrambo, lani junija oblekla uniforme. Naslednji, septembrski oziroma študentski kontingent, je bil že manjši od zahtevanega. Glede na znane odločitve slovenske skupščine je v JLA odšlo okrog 70 odstotkov nabornikov, tisti pač, ki so dobili razpored na 5. in vojaško-pomorsko območje oziroma za centre in specializacije, ki jih na teh dveh območjih ni. Navzlic temu je ta generacija z 2600 obvezniki najmnožičnejša. Še manj, približno polovico zahtevanih vojakov (oziroma 200) je JLA iz Slovenije dobila lani novembra, medtem ko se je decembra odstotek znova dvignil na 70 (1400), enak pa je ostal januarja letos (200). Marca, po sprejetju moratorija na pošiljanje vojaških nabornikov v JLA, so njene uniforme oblekli le še »prostovoljci«. Nekaj več kot 100 jih je, četrtina tistih, ki jih je načrtoval in zahteval ZSLO.

Kako doseči predčasni odpust

Zadeva ima, s stališča obveznikov in njihovih svojcev, slovenske javnosti in politike oziroma oblasti, dve bistveni razsežnosti. Po eni strani gre za problem vpletanja armade v mednacionalne konflikte v drugih republikah, trenutno predvsem na Hrvaškem, čeprav naj bi imelo to pomirjevalni, »tamponski« namen in učinek. Po drugi strani gre za služenje državljanov v armadi, za katero po slovenskem ustavnem zakonu z začetka maja pravzaprav ni več zakonske podlage, po slovenskem zakonu o vojaški dolžnosti pa (za večino obveznikov) tudi »pravne potrebe« (če velja pravilo, da se za nazaj uporabljajo za prizadetega ugodnejši predpisi); zvezni zakon o vojaški dolžnosti za slovenske državljane namreč ne velja več, razen letošnjih generacij (skupno okrog 300 obveznikov) pa so vse lani napotene v JLA sedem oziroma šestmesečno obveznost že izpolnile ali pa jo bodo junija. S stališča armade oziroma zveznega obrambnega ministrstva ter federalne oblasti sploh pa obeh problemov kajpak ni.

V najugodnejšem primeru, če torej v naslednjih desetih dneh ne bo novih oboroženih spopadov ali če generali ne bodo poiskali kakšnega (drugega) izgovora za ponovno povečanje bojne pripravljenosti ali nespoštovanje zvezne ustave in zakonov, bi se moralo nekje do srede junija od omenjenih šestih tisočev ex lege vrniti še 1900 obveznikov. Ostane jih še nekaj več kot 4 tisoč, večina, kot rečeno, z izpolnjeno dolžnostjo po slovenski zakonodaji. Kako doseči (predčasni) odpust teh in kako zagotoviti, da vsi skupaj ne bi več opravljali policijskih nalog, za katere niso strokovno kvalificirani in psihično pripravljeni in zaradi katerih niso bili napoteni na služenje?

Vsi trije zbori slovenske skupščine so 18. aprila, sicer z ne povsem enakim besedilom, ob sprejemu slovenskega zakona o vojaški dolžnosti sprejeli sklep, da naj »pristojni republiški organi uveljavijo, da se vsi vojaški obvezniki, ki so na dan uveljavitve tega zakona na služenju vojaškega roka več kot sedem mesecev, v roku enega meseca odpustijo iz JLA«. Glede na to, da je zakon začel veljati 5. maja, je bil datum 10. junij, ki zdaj velja kot nekakšen rok, določen kasneje, očitno tudi z ozirom na dejstvo, da bo takrat večina slovenskih obveznikov izpolnila »formalni« pogoj po slovenski zakonodaji. O zahtevi oziroma predlogu za odpust slovenskih vojakov so pred tem skupščinskim zasedanjem stranke veliko govorile, toda na koncu je bil predlagatelj izvršni svet oziroma sekretariat za obrambo, zaradi česar je še ob sprejemanju poslanec Jože Školč vprašal, kaj se bo zgodilo, če pristojnemu organu tega ne bo uspelo uveljaviti. Ali bo predstojnik tega organa odstopil, kar bi bilo najbolj normalno, glede na to, da je sam predlagal ta sklep? Na Školčevo vprašanje, ki je takrat ostalo brez odgovora, je kasneje posredno odgovoril Janez Janša, ko je začel izjavljati, da slovenska država pravzaprav nima možnosti, da skupščinski sklep uveljavi »enostransko«, ampak lahko to stori le v sporazumu z zveznimi organi.

Pravo in politika

Prav tu pa je težava, četudi za hip zanemarimo politično »nepripravljenost« federacije na kompromis. Pravno namreč ni osnove za predčasni odpust. Zveznega zakona o vojaški dolžnosti ni mogoče spremeniti le za »skupino ljudi«, ker bi bilo s tem kršeno načelo splošne veljavnosti zakonov; preprosto povedano, vanj ni mogoče vnesti člena, ki bi določal, »da se vojaškim obveznikom iz Slovenije 12-mesečni vojaški rok skrajša na sedem mesecev«. Predsedstvo SFRJ (ki trenutno tako in tako ni sposobno odločati, ker niti predsednik Stipe Mesić niti »koordinator« Sejdo Bajramović ne moreta zbrati petih članov) ne more ukazati skrajšanja, ker po uveljavitvi enotnega vojaškega roka za to nima več pristojnosti (pa tudi prej ga je lahko le za en mesec). Za kakršenkoli odlok zvezne vlade o »demobilizaciji« ali pravilnik oziroma navodilo zveznega obrambnega ministra pa prav tako ni podlage. Skratka, gre za naprotje med dvema pravnima sistemoma in zvezni organi lahko prav v tem primeru dokažejo, da res spoštujejo le zveznega. Pravno utemeljitev za odpust glavnine slovenskih obveznikov imajo samo v slovenski zakonodaji, kar drugače rečeno pomeni, da bi z ugoditvijo predlogu slovenske skupščine de facto priznali slovensko suverenost. To pa je že daljnosežna politična odločitev, za katero po vsem sodeč v zvezni skupščini, vladi in JLA nihče noče biti pristojen. Slednja nenehno poudarja, da tega ne more in ne sme storiti samovoljno. Markovićeva vlada je ob zavrnitvi slovenskega predloga načel delitvene bilance povedala, da bi s tem prekoračila pooblastila, zvezna skupščina pa bi ob uvrščanju tega na dnevni red razpadla.

Navedeno Školčevo opozorilo je v tej luči umestno, seveda pa je moč v njem videti še politično ost, naperjeno na vladajočo koalicijo, njeno vlado in ministra Janšo osebno. Lahko, da je oboje hkrati (umestnost in ost) Demosovega poslanca Daniela Starmana prepričalo, da je treba »za vsak primer« v zadevo poimensko vključiti še predsedstvo Slovenije, saj je 8. maja predlagal skupščini sklep, da predsedstvu naloži, naj do »18. maja predloži skupščini poročilo o izvršitvi sklepa skupščine o prekinitvi služenja vojaškega roka v JLA državljanov Republike Slovenije, ki so v JLA več kot sedem mesecev«. Sklep je bil sprejet, takšnega poročila pa še ni bilo. A tudi povedati ni o izvršitvi, kakor se glasi zahteva, kaj; kvečjemu o prizadevanjih za sporazumno rešitev, čeprav niti o tem veliko, ker pač zvezni organi in armada vztrajajo pri svojem.

Vljudna armada

... »Kdaj pa se je zadnjič oglasil?« ... »Aha!« ... »In je šel?« ... Dajte prosim ...« »Aha, po zakonu ima pravico do dopusta tudi na koncu! ... »Ja« ... Janko Stušek, pomočnik Janeza Janše, je zadnje tedne najbolj iskana oseba na obrambnem ministrstvu. Za starše vojaških obveznikov iz Slovenije je svetovalec, posredovalec, prijatelj, tolažnik in strelovod hkrati. Poklicno nehvaležna vloga, iz cele vrste razlogov, vendar je Stušek ne opravlja samo s profesionalno, temveč tudi »človeško«, moralno korektnostjo, česar pa starši ne bi potrdili za vse občinske »referente«, recimo v Novi Gorici ali Domžalah.

Zapletenost problema, vseh njegovih pravnih in političnih plati, obvezniki in njihovi starši večinoma ne poznajo, slutijo oziroma vedo pa, da so proti svoji volji udeleženi pri nečem, kar se morebiti – iz tega ali onega vzroka, tako ali drugače – v posameznih primerih ne bo nujno srečno izteklo. Povod je sicer nerazveseljiv, toda dejstvo je, da je s »samovoljnim zapuščanjem enot«, različnimi pasivni oblikami nepokorščine vojakov in nazadnje z ustanovitvijo Odbora za varstvo in vrnitev slovenskih vojakov civilna družba na Slovenskem izpričala svojo vitalnost. Pravzaprav je to, če odštejemo »stare aktiviste«, ki nadaljujejo z delom pri enakih ali novih projektih, prva civilnodružbena pobuda po lanskih volitvah.

V tem smislu so pozivi in zahteve odbora najprej »moralne« (zaostreno politično stanje v Jugoslaviji naj se umiri in kriza reši po mirni poti, ljudje širom po Jugoslaviji pa naj ne zaostrujejo odnosov z JLA) in »minimalistične« oziroma »nepolitične«: odbor zahteva, da se JLA drži zakonov in predpisov o pravicah vojakov do odmora, dopustov, polnovredne prehrane, obiskov, izhodov v mesto v civilni obleki, komunikacije s starši, da jih zavaruje skladno z obveznostmi, da ne podaljšuje vojaškega roka z vpoklici v rezervo (kar je, mimogrede, počela brez poprejšnjega akta zveznega predsedstva) ipd. Po pričevanjih, s katerimi razpolaga odbor, so vojaki na kriznih žariščih in tudi drugod za večino teh pravic prikrajšani, mnogi tudi za mesec ali več dni. Dlje od tega gredo zahteve, naj JLA zmanjša stopnjo bojne pripravljenosti in naj namesto obveznikov za dušenje uličnih demonstracij in oboroženih spopadov uporablja poklicne enote, saj je imela, vsaj doslej, vojska za to pooblastilo zveznega predsedstva in potemtakem o spremembi »režima« ne bi mogla odločati samostojno.

Odbor očitno skuša ravnati zelo pragmatično, saj je večina obveznikov na 5. armadnem območju, doslej najbolj »vročem«, saj zajema tudi Hrvaško in tamkajšnja krizna žarišča. Iz bojazni pred morebitnimi dodatnimi šikaniranji vojakov hoče od JLA doseči le toliko, kolikor bi ta v bistvu morala »samodejno« zagotoviti, iz istega vzroka pa starši v odboru želijo ostati neimenovani. Z imenom in priimkom se v javnosti pojavlja le profesor Janez Stergar, koordinator odbora, ki pa ni »neposredno prizadet«. JLA se do odbora, kolikor lahko sklepamo po nastopu generalmajorja Cirila Zabreta na tribuni v Cankarjevem domu in takojšnji pripravljenosti generalpolkovnika Konrada Kolška, da se »v imenu armadnega vrha« pogovori z delegacijo staršev, obnaša na moč vljudno. A nič več. Odbor si pred generali ne upa na dan s konkretnimi podatki, saj ima izkušnje, da so nekatere individualne pritožbe imele nasproten učinek (če že ne za pritožnika, pa za njegove sonarodnjake), ti pa lahko dotlej trdijo, da je vse v redu oziroma da ugotovljeno kratenje pravic vojakom zaradi samovolje častnikov in pojave zaostrenih odnosov v enotah takoj sankcionirajo.

Odbor kot trojanski konj

Že od vsega začetka nam je bilo jasno, pravi ena izmed članic odbora po sestanku, ki so ga imeli po vrnitvi iz Zagreba, s pogovorov s Kolškom, da nas bo navzlic naši »nepolitičnosti« in previdnosti doletela kopica diskvalifikacij prav po politični plati. Tako odboru eni podtikajo, da je nekakšen trojanski konj slovenske oblasti, ki da ga je »angažirala«, ker sama ne more izpolniti lastnih obljub, drugi pa bi ga radi iz istega razloga izkoristili za obračun s to oblastjo. Kdor je pazljivo bral časopise, je lahko opazil, da včasih eni in isti počnejo oboje. Dejstvo je, da je odbor dobil ponudbo za pomoč, zlasti finančno, iz obrambnega ministrstva oziroma vlade in iz predsedstva Slovenije, vendar jo je zavrnil.

Od oblasti sprejema le strokovno oziroma »tehnično« pomoč, kar pa ne more biti sporno. Res je tudi, da je marsikateri od članov odbora oziroma prizadetih staršev razočaran, če ne že jezen, zaradi občutka, da slovenska oblast ni ravnala najbolj premišljeno, pa tudi odkrito, ko je usklajevala posamezne osamosvojitvene ukrepe. Nekaterim se celo zdi, da še kar naprej brez potrebe »draži« armado in to so, kot pravijo, ministru Janši tudi povedali. Toda zato, ker jih ta trenutek pač bolj skrbi, grobo rečeno, usoda otrok kot slovenska suverenost, seveda ne nameravajo na nobeni strani sodelovati v političnih igrah med opozicijo in vladajočo koalicijo.

Naš interes je preprosto povedano sebičen, pravi Janez Stergar. Fante bi radi nazaj žive in zdrave in vsak, ki nam lahko pri tem pomaga, je dobrodošel. Zato se bomo potrudili, da svojo pobudo razširimo čez slovenske meje. Zamisel, ki se je splača resno lotiti, kajti srbski mediji so se že potrudili, da skrb odbora za slovenske obveznike svoji javnosti in srbskim obveznikom prikažejo kot »ekskluzivistično«, češ da lahko svoje cilje odbor doseže le na škodo vojakov drugih narodnosti. To je, ne le po informacijah, ki jih imamo iz odbora, že dodatno zaostrilo odnose v enotah, ponekod do tolikšne mere, da morajo slovenski obvezniki poslušati grožnje v slogu »zaklaču te ako te puste pre mene«. Odbor seveda ne računa, da bo s pobudo in avtentičnimi informacijami o namenih prodrl v sami Srbiji, upajo pa, da je še kje drugje v Jugoslaviji kdo zainteresiran, da vojaki ne bi bili ob vse pravice in da ne bi bili prisiljeni sodelovati v »tujih bitkah.«

V nekajdnevno zatišje na »bojiščih«, med katerim je vojska znižala stopnjo bojne pripravljenosti, ni mogoče preveč zaupati, zato se utegne kmalu vprašanje dezerterstva še ostreje zastaviti. Po Janševih besedah tudi »uradnega«, če bi slovenska skupščina ocenila, da mora, glede na okoliščine, odpoklicati slovenske državljane na služenju vojaškega roka. V tem primeru bi za varnost ubežnikov morala poskrbeti slovenska država, na njene stroške in v njeno škodo pa bi šle vse posledice neuspešnih pobegov. Odbor staršev je za zdaj, ko niti takšnega »delnega« jamstva ni, proti posamičnim pobegom in svetuje svojim članom in obveznikom, naj tega ne delajo, vendar ne izključuje, da bo morda treba uporabiti tudi to skrajno možnost. Vsekakor pa ostaja vtis, da bo tudi o tem odločal avtonomno: lahko že pred morebitno tovrstno potezo oblasti, lahko pa ji bo celo nasprotoval, če bo ocenil, da bi bili obvezniki »pretirano« ogroženi.

Vojko Flegar

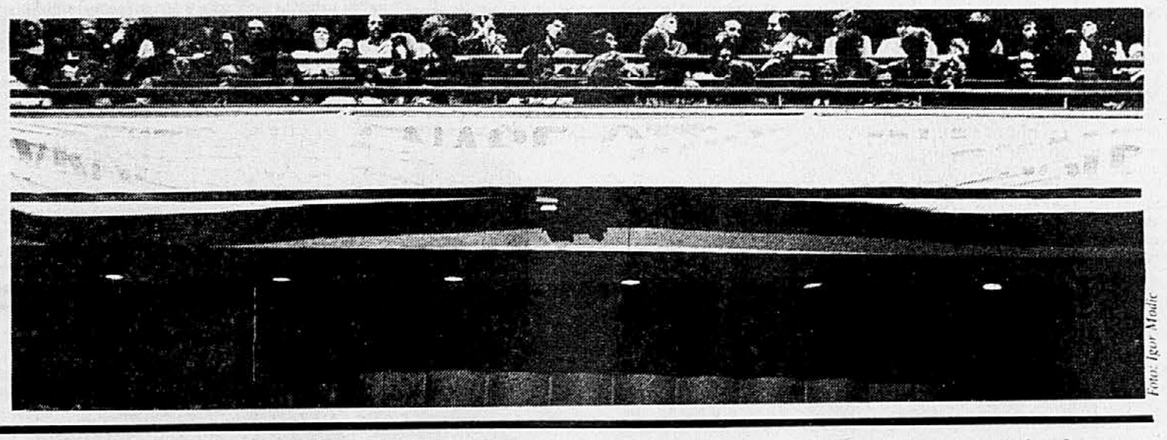

Foto: Igor Modic

MOŽNOST POLICIZACIJE SLOVENIJE OB NJENI DEMILITARIZACIJI

Policija v času konfliktov

Procesi v zvezi z dejavnostjo policije, ki danes pritegujejo pozornost, so njena politizacija, militarizacija in etni(ci)zacija, zelo malo ali skoraj nič pa ne zasledimo v literaturi o policizaciji družbe, vsaj toliko, kolikor je pisanja o družbeni militarizaciji.

Policijsko delovanje vabi k razmišljanju o porazdeljenosti varnosti, ki je že od nekdaj diskriminatorna, kot je lahko hkrati tudi selektivna in diskrecionarna. Vsi ti tokovi so znani in čeprav je policija navadno zanesljiva služba, pa je v marsičem tudi nemočna. Navadno »prodira« v posamezne, predvsem nižje sloje in skupine, vse drugo pa se ji močno izmika in jo neštetokrat tudi nevtralizira. Zato je **zmogljivost njenega porazdeljevanja varstva močno omejena, saj »ogroža« predvsem nekatere, medtem ko »varuje« druge,** in to že ves čas njenega obstoja. Pri posameznih opravilih je starejša od države in ves čas deluje v dvojnosti trdo-mehko, ob neprestanem spreminjanju svoje podobe, ki jo ustvarjajo razmerja politika – policija. Ker je policija v glavnem orodje politike (in ne narobe), se pogosto označuje **kot nekaj, kar je v nasprotju z demokracijo, civilno družbo, pravno državo, svobodo** in še čem, kar je večinoma tudi krivično.

Tole obravnavanje možne »policizacije« Slovenije ob domnevi njene demilitarizacije je hipotetično razmišljanje o takšni organizaciji policije, ki je oboje: **policija in hkrati vojska** (seveda lahko v različnem obsegu). Zato je ta sestavek določeno napovedovanje z ustrezno stopnjo nepredvidljivega toda brez ustreznih parametrov razvoja Slovenije v prihodnosti, med katerimi je dosti neznanih. Zato je nemogoče dokazovati, **ali je bolje imeti policijo in vojsko ali biti brez vojske,** kajti brez policije si države ni mogoče zamišljati, velik del vojaških dejavnosti pa lahko opravi policija, ki se že tako ali drugače tudi militarizira ali vsaj ob določenih opravilih uporablja vojaško tehniko in tudi sredstva.

S policizacijo družbe pa gre za posebna razmerja med to »službo« in drugimi pomembnimi družbenimi dejavniki, za politiko rabe policijskih inštitucij pri zaščitnih in obrambnih namenih, za odnos vodilnih struktur pri določanju sredstev za policijsko delovanje, za poudarjanje njene družbenopolitične umeščenosti ter koristnosti, ne le za vzdrževanje potrebne družbene discipline in poslušnosti, marveč še več, zaradi česar nobena ureditev ne more obstajati in vlagati vanjo, ne da bi pričakovala tistega, kar policija zmore ipd. Vse to bi lahko bili določeni kazalci njene potrebnosti in smrtnosti.

Stoletja, tudi konfliktne **simbioze med družbo in policijsko funkcijo** (kakršnakoli naj bi že bila), so gotovo zamračila jasnost v razmejevanju, kaj je lahko še dobro in primerno in kaj slabo in neustrezno v razmerjih med obema. To slikovito ponazarja geslo: »Javnost je policija in policija je javnost.« Zato nobeno od omenjenih dejstev samo zase morda ne pomeni veliko, ampak je le indic v procesih skupnega delovanja in v razmerjih družba – policija. Toda gotovo gre vedno in povsod zdaj za večji, zdaj za manjši pomen policije kot organizacije, ki se kaže kot njen mehanizem za obstoj vsake družbe. Zato bi lahko rekli, da je **policizacija različno močan, težko obvladljiv ter dojemljiv proces družbenega uveljavljanja policijskih organizacij,** do česar prihaja zaradi njene vloge pri varovanju vrednot, ki se v katerikoli družbi zagotavljajo z njenim prispevkom. Na policizacijo je mogoče **sklepati iz moči, ugleda, prestiža, razpoložljivosti sredstev in vloge v družbeni skupnosti.** Stopnja potrebnosti policije zahteva vedno kot vzvratni vzvod (feed back) njeno družbeno zasidranost v skupnosti za katero opravlja določene zahtevane naloge. Zato je družbena skupnost vedno (v normalnih razmerah) toliko policizirana, kolikor to dopušča sama, hkrati ko so procesi policizacije zelo številni in pogosto docela subjektivizirani, toliko bolj, kolikor bolj dopuščajo policiji vdirati v zasebnost in ji omogočajo kršiti najrazličnejše človekove pravice in državljanske svoboščine.

Morebitna policizacija slovenske družbe v bližnji prihodnosti

Pomen družbene rabe **policijskih mehanizmov** za uravnavanje zahtev po varnosti je vedno **odvisen od več parametrov.** Od dejanske ogroženosti, od pričakovanja nevarnosti, stopnje varovalne sposobnosti, razpoložljivosti potrebnih vrst sredstev za obrambo in zaščito, od ravni pripravljenosti in še česa. **Od dveh dejavnikov državnega nasilja sta lahko uporabljena oba, tako vojska kot policija,** seveda odvisno od narave ogrožanja oziroma od smeri nevarnosti, ki prihaja (od znotraj ali od zunaj). Policijo v normalnih razmerah uporabljajo za ohranjanje notranjega reda in miru, vojsko pa za varstvo pred agresijo tujih držav. Čeprav vsak od obeh dejavnikov lahko nadomesti drugega.

Ob morebitni demilitarizaciji Slovenije, delni demilitarizaciji ali kakšnih drugih možnostih nedelovanja ustreznega vojaškega dejavnika mora ta izpad gotovo nadomestiti tisti, ki ostane še na voljo – to pa naj bi bila policija. Ta mora v celoti opravljati vse tisto, kar sodi v njeno konvencionalno vlogo, prevzeti zavarovanje meja in »imeti pod orožjem« določeno število obveznikov za varnost države. Iz tega razloga je nedvomno treba tudi več kvazipolicijskih sil, in če se režim čuti posebno ogroženega, sledijo tudi **večja vlaganja v direktno obrambo,** po vsej verjetnosti pa tudi razširitev policijskih pooblastil z omogočanjem manj nadzorovane diskrecije, ker je v takih razmerah mogoče pričakovati več »policijskih nevarnosti« in s tem več potreb po policiji, kadrovskih, materialnih, tehničnih in še kakšnih drugačnih zmožnostih. Kajti v takih razmerah se policija še posebno ubada z dvema problemoma, tako z nevarnostmi kot z zahtevami oblasti in kritičnostjo javnosti, oboje pa mora reševati pod nenehnimi pritiski in se kazati kot učinkovit mehanizem.

Militarizacija policije – policizacija družbe

Kolikor bo policija v obrambno in varnostno težavnih razmerah izpostavljena določenim **pritiskom politizacije,** kar je razumljivo povezano z nevarnostjo od zunaj in ubogljivostjo do vladajočih političnih sil, je hkrati v zvezi z njenim delovanjem mogoče pričakovati dva, sicer sorodna, toda različna procesa: **policizacijo družbe in militarizacijo policije.**

a. **Policizacija družbe je poudarjena z varnostno-obrambno funkcijo policije,** ki bo (če bo) kot edini oboroženi in usposobljeni dejavnik nujno morala pridobivati na ugledu, moči, prestižu, pristojnosti in sploh »oblasti«.

Med vsemi državnimi organi bo najpomembnejši zaradi namena, to je ohranitve in varovanja države in s tem njene oblasti, mu služijo vsi drugi, drugače pa mu vsaj pomagajo. Družbeni pomen policije bo toliko večji, kolikor bolj se bo država v morebitnih politično disfunkcionalnih razmerah morala ukvarjati s političnimi odkloni, kakorkoli povezanimi z zunanjo infiltracijo, še pred in med grozečimi zunanjimi agresijami. In ker so policijske odgovornosti pogosto hkrati tudi politične, se s tem v določeni meri **politizira tudi družba,** njene skupine ali posamezniki, ki so hkrati vedno tudi policizirani zaradi potrebnega vzdrževanja sumničavosti, nezaupanja, pripravljenosti, opozarjanja in kontroliranja (npr. mejni predeli).

b) **Policija,** ki v državi prevzema vojaške naloge ali sploh nadomešča vojsko, pa se kljub svoji notranji delitvi dela **nujno militarizira** in postaja militaristična navzven in navznoter, saj mora »krepiti moč vojaškega dejavnika v družbi« ob tem, da ji tudi s policijskim ne gre popuščati. Z lastno militarizacijo se policija vključuje v širše družbene dejavnosti, ne srečuje se več samo z dotedanjimi »klienti«, marveč posega v veliko drugih zadev in se na marsikaterih področjih prikazuje kot delotvoren in državotvoren organizem, pogosto brez tekmeca, se ustrezno oborožuje, opremlja, gradi, tehnizira, profesionalizira, centralizira ter integrira v nacionalno politiko. Policija zato nujno **čedalje bolj postaja vojska, kolikor sploh sama ni vojska,** že zaradi predmeta svojega delovanja in ljudi, ki jih mora imeti za vojaška opravila in ki jih dobiva od drugod, ker jih sama ne vzgaja izključno samo za vojaške namene. S tem pa tudi spremnja »filozofijo službe« in lahko se zgodi, da **vojaško miselnost vnaša tudi v policijsko delovanje, kot lahko policizira vojsko** in jo uporablja za vzdrževanje reda in miru poleg že obstoječih parapolicijskih mehanizmov.

Posledice policizacije

Nasilje je skupno policiji in vojski, izvajata pa ga za družbo z legitimnimi sredstvi na načine, ki so lastni vsaki od njiju posebej. V skrajnosti, odvisno od prevladovanja ene nad drugo, pravijo, da gre za **policijsko ali militaristično družbo.** Oboje pa je povezano s centralizacijo oblasti, večjimi stroški za vzdrževanje, omejevanjem, če že ne zatiranjem človekovih pravic in državljanskih svoboščin, strožjim nadzorovanjem in preganjanjem, zlasti režimu sumljivih ljudi, pomanjkanjem javnega sodelovanja pri upravljanju družbe ter uporabljanjem za varnostne namene, približevanjem, če že ne asimilacijo s politiko, in ne toliko z javnostjo zaradi koristi ljudi. Hkrati pa so tudi procesi družbenega odtujevanja, oblikovanja posebne kulture, ki jo imenujejo tudi podkultura ali čisto specializirano »cop culture«, iz nje pa se poraja še ustrezno »inovativna« nadzorovalna strategija ter različne oblike diskriminiranja posameznih vrst ljudi in ta diskriminacija je lahko prenesena, interakcijska, inštitucionalna, kategorialna in statistična.

Že doslej so opozarjali na **previdnost pred policijsko (sub)kulturo,** ki se izraža s pesimizmom in cinizmom ter zaradi tega tudi z medsebojno solidarnostjo, izolacijo, sumničavostjo, konzervativizmom in alienacijo, pragmatizmom ter ustvarjanjem stereotipov, kar vse skupaj v policijski sociologiji imenujejo Niederhoferjev sindrom. Premagovati ga skušajo predvsem z vključevanjem (para)militarističnih organizacij v javnost ter z ustreznim protiizobraževanjem in usposabljanjem. Subkulturni simptomi zadevajo predvsem osebnostno raven. Na inštitucionalni pa bi bilo pričakovati poudarjeno sodelovanje med državo in strankarskimi birokracijami, policijskimi organizacijami ter gospodarsko-industrijskim kompleksom, še posebno, če naj policija nadomešča vojaško funkcijo, saj s tem prevzema vloge militaristične organizacije in posebnosti, ki v morebitni delitvi moči iz nje izhajajo.

Povečanje nacionalnega pomena policije je razlog ne le za večji nadzor nad njo in njeno politizacijo, marveč s tem pridobiva tudi na svoji moči. S tem pa ni več, kot pravijo, »meso v sendviču« družbenih konfliktov, marveč lahko postaja konflikt sam, ki zastruplja družbo in spodbuja splošno previdnost tudi zato, ker je čedalje bolj utelešena v gospodarskih in političnih institucijah. Zaradi pristojnosti in delovnega področja se kot ključni obrambni dejavnik centralizira, specializira in tehnologizira, utemeljuje naraščajoče potrebe po mobilizaciji prisilnih zmogljivosti, ne le za vzdrževanje zunanje varnosti, marveč tudi za obvladovanje notranjega reda in miru, in to toliko bolj, kolikor bolj je nestabilno okolje zunaj državnih meja ali če preti nevarnost (čeprav niti ne dejanskega) sovražnika.

Kolikor je policija ključni dejavnik notranje in zunanje varnosti ter obrambe, mora v normalnih razmerah nenehno prilagajati svoje strategije za obvladovanje morebitne krize legitimnosti, za pridobivanje ali ohranjanje javnega zaupanja (še posebej oblastnopolitičnega), in še posebej zaradi varovanja svoje uspešnosti zlasti tam, kjer je nadzorljiva z vidnostjo svojega delovanja.

Zaključek

Verjetno se velja strinjati s spoznanjem, da je »policija lahko učinkovita samo takrat, kadar obstaja soglasje, kako je treba upravljati državo«. Ob tej premisi gre za (policing by consent) opravljanje policijskih dejavnosti po dogovoru, kar marsikje gotovo zahteva preusmeritev načina mišljenja o marsikaterih družbenih situacijah in političnih nevtralnost za marsikatera nadzorstvena vprašanja in brez mistificiranja policije. Zaradi tega naj bi dopuščali domnevo, **da policizacija ni vedno nujen, negativen, protidemokratičen in nekoristen proces,** saj je vendarle lahko sredstvo nacionalne svobode, dejavnik ohranjanja reda in miru, grožnja nasilju in anarhiji, povezovalec in navdihovalec varnostnih sil, vzgojitelj in izobraževalec javnosti za varnostna vprašanja in preprečevalec ogrožanja. Kolikor je policija depolitizirana, lahko postaja nevtralni in neposredni ustvarjalec potrebne inštitucionalne in individualne budnosti ter morebiti še kaj. In ker je treba v slabem videti tudi dobro, **velja o policizaciji razmišljati** tudi iz tega izhodišča ter se odločati za **stil policijskega delovanja,** ki ga danes poznajo kot stražarskega oziroma nočno-čuvajskega, pravnega in služnostnega in **policijo obravnavajo po njeni temeljni usmeritvi,** kot vzdrževalca prava in reda ter varuha civilnih pravic. Hkrati pa jo, glede na **izvajanje policijskih opravil,** po eni strani vrednotijo kot organizem z militaristično in po drugi kot organizem z »gasilsko« usmeritvijo. V postindustrijskih družbah pa si danes čedalje bolj prizadevajo za komunalno opravljanje policijskih dejavnosti, ki močno **spominja na deetatizacijo in samovarovanje.** To je gotovo v nasprotju z militarizacijo policije, toda zelo blizu policizaciji družbe, ki pa jo sploh ne ocenjujejo na ta način in s strahom, v tem vidijo predvsem prednosti in manj ali pa sploh ne vsega tistega, kar je v morebitni »policizaciji« negativnega. Od tod seveda tudi **dve dilemi,** od kod policizacija in do kod deetatizacija, samovarovanje, zasebno opravljanje policijskih opravil (tudi za plačilo) oziroma podružbljanje ob revitalizaciji policijskega etičnega kodeksa.

Družbeni **sistem, kakršen bo na Slovenskem v bližnji prihodnosti,** s svojo majhnostjo, ekonomsko neučinkovitostjo, tehnološko nerazvitostjo, socialno razkrojenostjo, politično različnostjo, z danostjo sosečine, z množično breposelnostjo, nezadovoljstvom, brezperspektivnostjo predvsem mladih, naraščajočo deviantnostjo z evropskim pojavoslovjem, toda domačo etiologijo itd. bo moral **vešče izbiriti med alternativami možnega policijskega delovanja,** da ne bo še z njim izzival konflikte ter ustvarjal nemir. S policijo bo moral reševati razredne spopade, ne pa jih zbujati, in si prizadevati za depolicizacijo družbe kot za depolitizacijo in demilitarizacijo policije ob čim doslednejši kontroli njenega dela.

Dr. Janez Pečar

SVETOVALEC DR. BORIS PLESKOVIČ

»V Ameriki bi mi rekli trouble-shooter«

V drugem nadstropju izvršnega sveta, soba 113 – 114, ima na voljo pol tajnice. Sicer je navajen na to, da mu pomaga osebje, staff, kot mu večkrat uide. O njem nekateri krogi v Sloveniji govorijo kot o priučenem ekonomistu, čeprav ima spričevala z dveh najbolj elitnih ameriških univerz, in, kot pravi uradna biografija, že deset let dela v Svetovni banki na ekonomskih programih in projektih, sodeloval pa je tudi na dvanajstih ekonomskih programih Evrope, Bližnjega Vzhoda in Severne Afrike. Govori se, da je član krščansko demokratske stranke, pa ni v nobeni. Je tudi zaradi čenč tako rekoč nedostopen za novinarje?

Za osebnega svetovalca predsednika Peterleta, dr. Pleskovič, ste menda prišli 1. januarja letos . . .

». . . ne, malo kasneje, ker sem bil zaskrbljen zaradi politične situacije v Jugoslaviji. V ZDA so namreč časopisi proti koncu lanskega leta ves čas pisali, kar je napovedovala tudi CIA, da bo konec leta v Jugoslaviji vojna. Toda potem so mi v personalnem oddelku Svetovne banke, ko sem jim povedal, zakaj sem zaskrbljen, rekli, da se bo to negotovo stanje še vleklo, v Sloveniji pa me prav zdaj verjetno najbolj potrebujejo. Če pa se že kaj zgodi, naj pošljem teleks in pridem nazaj.«

Kako pa vas je Lojze Peterle, ki je Svetovno banko prosil, naj vas za eno leto posodijo, sploh našel?

»Malo, čisto po profesionalni plati, sva se že poznala od prej. Ko sem bil še v Sloveniji, sem delal v urbanizmu. Kot on torej. Študiral sem namreč arhitekturo, celo tri odkupe in nagrade sem dobil na natečajih. To, da sem po osnovni izobrazbi arhitekt, da pa se zdaj in že dolgo časa ukvarjam z ekonomijo – moja specialistična usmeritev je makroekonomija in regionalno planiranje – je v očeh tukajšnje javnosti seveda zelo nenavadno. Če v Sloveniji doštudiraš arhitekturo ali, denimo, pravo, potem si pač celo življenje arhitekt oziroma pravnik. Drugod ni tako. Nizozemec Tinbergen je bil najprej fizik, kasneje pa je študiral ekonomijo in na tem področju tudi dobil Nobelovo nagrado. To, da v življenju opravljaš dva ali tri poklice, je zunaj nekaj povsem normalnega.«

Zakaj ste sploh šli v Ameriko?

»Dobil sem Fulbrightovo štipendijo za enoletni postdiplomski študij. Po tem letu, torej sredi magistrature, bi moral, kot je pri nas v navadi, domov. Nemci ali drugi, ki dobijo tako štipendijo, seveda študirajo do konca, vključno z doktoratom, pri nas pa si moral nazaj. Zato sem na Harvardu zaprosil za štipendijo in ker sem imel odlične ocene, sem jo tudi dobil. Po magistraturi sem prosil za finančno pomoč na Massachusetts Institute of Technology, MIT, in postal doktorski študent in instruktor ekonomije, kar pomeni, da sem poučeval, oni pa so mi plačevali šolnino in življenjske stroške. Potem sem se zaposlil na Svetovni banki. Sicer sem predaval na mnogih ameriških univerzah, med drugim pa sem leta 1987 vodil tudi skupino, ki je po naročilu kuvajtske vlade za to državo pripravljali ekonomski projekt.«

Niste pomislili, da bi se vrnili domov?

»Hotel sem priti za profesorja na ljubljansko Ekonomsko fakulteto, toda to mi ni uspelo. Doktorske disertacije, ki sem jo naredil na MIT in ki je bila leta 1989 objavljena v posebni izdaji Journal of Policy Modeling v čast nobelovcu Leontiffu, mi v Ljubljani dolgo niso hoteli priznati. Zanimivo je, da na Harvardu takoj priznajo diplomo Univerze v Ljubljani. Tako sem ostal pri Svetovni banki.«

Pod kakšnimi pogoji, s kakšnimi morebitnimi omejitvami vas je Svetovna banka posodila slovenski vladi?

»V Svetovni banki je to star običaj. Če imate dobre odnose in če vas cenijo, lahko dobite neplačan dopust za leto ali dve. Gre za neko obliko tehnične pomoči. Plačo, ki je resda desetkrat manjša, mi daje slovenska vlada, v ZDA, pa si ta čas sam plačujem pokojninsko zavarovanje, medtem ko mi zdravstveno normalno teče. In seveda me čaka služba. Edina omejitev, če temu lahko to rečem, je to, da v tem času ne zastopam Svetovne banke.«

Kaj sodi v vaš svetovalni resor?

»V Ameriki bi mi rekli trouble-shooter, skratka, človek za problematične, konfliktne zadeve. Tako sem se najprej skoraj mesec in pol ukvarjal z ekološkim projektom Slovenije, za katerega nam je pri Svetovani banki uspelo dobiti 600 tisoč dolarjev nepovratnega denarja od japonske vlade za izdelavo feasibility študije in v pripravi je projekt za 450 milijonov dolarjev posojila. Sicer pa skušam pomagati, kjer je pač potrebno. Na primer tudi tako, da sva se z gospo Bohovo dogovorila, da bomo povabili dva ugledna strokovnjaka za zdravstvo, enega iz Kanade, drugega iz ZDA, da bosta diagnosticirala vir težav našega zdravstva. Koordiniram pa tudi delo s Sachsovo svetovalno skupino.«

To, da je predsednik Peterle pripeljal Jefreya Sachsa v parlament, je med slovensko ekonomsko javnostjo zbudilo veliko začudenja. Svetovalci sodijo po teh mnenjih v kabinet predsednika vlade ali koga drugega, ne pa med poslance.

»Res ne vem, zakaj. Morda je bilo za sedanje prehodne slovenske razmere to res neobičajno, v demokratičnih državah pa je to stalna praksa. V ZDA je recimo Samuelson, nobelovec in svetovno znani ekonomist, od časa do časa povabljen pred ameriški Kongres, da razloži svoje poglede, tudi Sachs je že nekajkrat nastopil tam. Zgodi se, da povabijo, ker hočejo slišati različna mnenja o določenih problemih, celo po dva eksperta hkrati, enega Američana in Kanadčana na primer. Za tako ali drugačno odločitev so pač potrebni strokovni argumenti. Ekonomisti, ki v tisto, kar zastopajo, tudi verjamejo, se seveda za to, da prepričajo v svoj prav, tudi javno borijo. Ne moreš le vsevprek kritizirati, govoriti, da je vse skupaj zanič in da se ne da nič storiti, pač pa je včasih treba oditi v parlament in prepričati politike. Seveda ima to lahko tudi zelo neprijetne posledice. Pred leti je Reagan povabil na slavnostno večerjo nobelovca Jamesa Tobina. Na sprejemu ga je pred novinarji vprašal, kaj misli o njegovi makroekonomski politiki. ‚Imate ogromen deficit, ki povzroča inflacijo, nezaposlenost . . .' Odgovor v tem stilu ni trajal več kot tri minute, toda potem ni bilo nič s slavnostno večerjo in vsem ostalim. Če nekaj verjameš, potem moraš to tudi javno povedati, pa naj bo cena še taka. In seveda argumentirati. Zlasti tega se bomo morali pri nas še naučiti.

O tem, kaj pravzaprav počenja svetovalna skupina dr. Sachsa, ni veliko znanega.

»Tako je tudi zato, ker mora biti vsaj del teh programov, za katere je treba pripraviti celo vrsto tehničnih podrobnosti, v tej fazi zaupen. V nasprotnem primeru, če so torej objavljene podrobnosti, lahko pride do velikih špekulacij na borzah s slabimi posledicami. Ne Bela ne kakšna druga vladna hiša tega nikoli ne počne. Samo Ante Marković je že dvajsetega v mesecu objavil, da bo devalvacija. Lahko pa rečem, da Sachs svetuje vladi na področju vseh ekonomskih ukrepov, ki so potrebni za uvedbo tržne ekonomije in za ekonomsko osamosvojitev. To vključuje monetarno neodvisnost, makroekonomsko politiko, finančno prestrukturiranje podjetij z izgubo, prestrukturiranje poslovnih bank in privatizacijo družbene lastnine. Te naloge so med seboj zelo povezane in jih je treba reševati v enem samem paketu ukrepov. Najbolj kritični elementi makroekonomske politike so uravnotežen proračun, realni tečaj valute, kontrola plač in restriktivna monetarna politika, pa tudi s tem povezano prestrukturiranje podjetij in bank.

Si pri tem lahko pomagamo s tujimi izkušnjami?

»Te so seveda zelo pomembne. Ekonomske zakonitosti na enak način delujejo po vsem svetu, čeprav smo pri nas v času samoupravljanja mislili drugače. Velik primanjkljaj v proračunu in visoko precenjena domača valuta bosta pripeljala do nestabilne gospodarske situacije, ki se bo odrazila v visoki inflaciji, brezposelnosti, lahko pa tudi samo v recesiji, pa naj bo to drugod ali pri nas. Na napakah in specifičnih rešitvah v svetu se vedno vsi lahko veliko naučimo. Seveda pa je pri tem potrebno upoštevati podobnosti in razlike vsakega specifičnega primera posebej.

V slovenski javnosti, tudi ekonomski, je veliko dvomov okoli kompetentnosti takih skupin. Kaže se v vprašanju, ali je lahko skupina, ki pride in gre, tako odgovorna kot bi bili domači strokovnjaki, ki tukaj živijo? Lahko zaradi časovne omejenosti svojega bivanja dovolj dobro spozna konkretne razmere?

»V svetu je navada, da domači in tuji strokovnjaki sodelujejo pri oblikovanju in izvedbi ekonomskih programov. Pri tem nihče ne more zanikati ključne pomembnosti domačih strokovnjakov in važnosti poznavanja lokalnih razmer.«

Poznavanje lokalnih razmer je seveda potrebno, vendar le do neke mere. Ko so ameriške doktorske in magistrske študente ekonomije v anketi, ki jo je potem objavil Economist, spraševali, kateri so odločilni faktorji za uspeh v ekonomiji, so kot glavni razlog navedli odlično znanje matematike. Podrobno poznavanje lokalne ekonomije je bilo po njihovem mnenju bistveno manj pomembno. Poleg tega pa pri nas žal preprosto ni nekaterih znanj, saj slovenska oziroma jugoslovanska ekonomija doslej ni delovala po tržnih načelih. Spomnimo se samo tega, da so v začetku osemdesetih let morali tuji ekonomisti, iz firme Coopers&Lybarnd, izračunati višino jugoslovanskega dolga. Z dr. Mencingerjem sva se o tem večkrat pogovarjala. Zatrjeval je namreč, da so naši menedžerji boljši kot na Poljskem in Madžarskem, ker so imeli zaradi trgovanja z Zahodom z njim veliko več stikov. Žal to ni dovolj. Slovenija uvaja tržni sistem in zato potrebuje čim več ljudi, ki so zunaj študirali, tam delali. Revna Alžirija ima na Sorboni in drugih uglednih univerzah 65.000 svojih študentov, Maroko, ki spada med države v razvoju, okoli 25.000 na zahodnih univerzah in na delovni praksi po podjetjih, kjer si nabirajo izkušnje. Kitajska ima trenutno v Ameriki 70.000 študentov, ki jih je tja poslala v času, ko se je odločila za liberalizacijo, katero so sicer kašneje prekinili. Jugoslavija pa ima komaj 20 Fulbrightovih štipendistov in nekaj samoiniciativnih študentov na leto. Nedavno je bila pri nas misija IFC, ki je obiskala in pregledala lepo število slovenskih podjetij in v nekaterih so se srečali z lepim številom dobrih direktorjev.

Mnogi naši ekonomisti, teoretiki, tudi ugledni Aleksander Bajt, imajo pri Sachsovem sodelovanju veliko pomislekov. So ti res neutemeljeni, gre morda tudi za strah pred spremembami, prizadetost zaradi nezaupanja, ki da se na tak način, s povabili tujim, izraža?

»Ta strah pred spremembami sem srečeval tudi drugod po svetu. Toda tako strah kot nezaupanje sta del življenja in zato se je treba z njima spoprijeti. Tudi pri nas. Res je, da imamo v Sloveniji veliko sposobnih ljudi, zlasti mlajših, in tem je treba dati možnost, da se ob tujih strokovnjakih razvijajo in dopolnijo. Omenjeni pomisleki so v veliki meri rezultat dosedanje relativne zaprtosti, pomanjkanja strokovne konkurence in morda tudi naše majhnosti. V Svetovno banko lahko prideš skozi različne programe. Eden od njih je tako imenoval young profesional, na katerega se letno prijavi tri do štiri tisoč kandidatov iz celega sveta, sprejmejo pa jih samo 25. Izmenjava izkušenj, svetovanja, nastopi ekspertov v parlamentu, timsko delo in uporaba svetovno znanih strokovnjakov so na Zahodu dobrodošel in nujen del vsakdanjega življenja. Na to se bo treba navaditi, če hočemo da bo v Slovenijo prišel napredek. Kot se bomo seveda morali navaditi tudi na konkurenco. V Ameriki se na dobri univerzi za mesto profesorja prijavi 150 do 200 kandidatov iz vsega sveta, pri nas pa navadno eden ali dva. Ob sodelovanju se namreč eni in drugi, domači in tuji strokovnjaki, lahko medsebojno izpopolnjujejo. To velja za vsa področja, vključno za iskanje najprimernejših metod za privatizacijo. Težko bi bilo zanikati, da se ekonomisti, ki niso nikdar imeli nobenega opravka z borzo in delniškimi investicijami na sodobnem trgu, ne bi mogli nekaj naučiti od drugih, za katere je vprašanje delnic, delniških družb in analiza kapitalnih trgov del vsakdanjega življenja, posebno če so ti zadnji tudi eksperti s tega področja. Drži pa seveda tudi obratno.«

Kljub temu, da so nekateri segmenti, s katerimi se skupaj z vlado ukvarja Sachsova skupina, za Slovenijo dolgoročno enako pomembni, je duhove najbolj razvnela privatizacija. Podpredsednik vlade dr. Andrej Ocvirk, je po zatišju, ki je nastalo po odstopu dr. Mencingerja, povedal, da bo novi zakon kombinacija Mencingerjevega predloga in Sachsovih nasvetov. Kakšna so sedanja Sachsova stališča do privatizacije?

»Z izjavo podpredsednika dr. Ocvirka se povsem strinjam, le malo bi jo dopolnil. Že od samega začetka prof. Sachs poudarja naslednje: prvič, njegova skupina samo pomaga s strokovnimi nasveti, medtem ko o dokončnih rešitvah odločata vlada in skupščina; drugič, paket ekonomskih ukrepov osamosvojitve, vključno s privatizacijo, ne bo njegov model ali program, pač pa slovenski. V rešitvah, ki šele nastajajo, je namreč vedno več idej, ki so bile predlagane s strani domačih strokovnjakov in politikov ali pa so rezultat timskega dela. To pa vključuje tudi vrsto rešitev, ki bodo povzete iz sedanjega osnutka zakona o privatizaciji.

Kaj menite o pripombah in zahtevah strank v zvezi s privatizacijo?

»Zelo različne so, kar je znak, da začenjamo res demokratično živeti. Večina pa soglaša v tem, da je bilo o predlogu privatizacije premalo tehtnih strokovnih razprav in primerjalnih analiz. Posledica tega je, da je večina zahtevala, da se te opravijo in da se prvotni predlog dopolni.«

Tudi v zvezi s privatizacijo je veliko pomislekov, češ da ni mogoče imeti enakega pristopa do vzhodnoevropskih oz. ameriških držav na eni strani in Slovenije na drugi. Gre pač za to, da je Jeffrey Sachs tudi svetovalec poljske vlade pri privatizaciji.

»Res je, da ni mogoče imeti enakega pristopa do privatizacije v povsem različnih državah. To je in bo upoštevano tudi v dopolnitvah slovenskega zakona, ki bo specifičen. Vendar se kljub temu lahko učimo iz izkušenj drugih. Na primer: eden od bistvenih problemov v Vzhodni Evropi je pomanjkanje kapitala, kar je pogoj za odkupno privatizacijo. V tem smislu je Vzhodna Evropa vključno s Slovenijo bolj podobna tretjemu svetu kot pa razvitim državam. Drugi problem je v tem, da je v vzhodni Evropi potrebna masovna privatizacija, podobno kot je bila v bližnji preteklosti izvedena samo še v Bangladešu in Čilu. Pri tem so predvsem zanimive izkušnje Čila, kjer so bile začetne napake povod za spremembe privatizacijskega programa. Kot podrobnost pa je treba povedati, da vzajemni skladi, o katerih razpravljamo pri nas in tudi na Poljskem in Češkem, niso del latinsko-ameriške izkušnje, saj je stopnja socializacije v teh dveh državah bistveno višja od one v južni Ameriki.«

Eden od osnovnih ugovorov delni razdelitvi družbenega premoženja državljanom in zaposlenim v obliki delnic, ki naj bi zagotovila pravičnost privatizacijskega procesa, je ta, da najnižji, torej delavski sloji, od tega tako ali tako ne bodo nič imeli, saj bodo zaradi socialnih stisk te delnice zelo naglo prodali, zaradi česar jim bo, ker se jih bo veliko pojavilo na trgu, zelo padla cena. Poceni naj bi jih potem kupili tisti, ki imajo denar.

»V Čilu se je to res zgodilo. Anekdota pravi, da se je tam pojavil Smart Alec, ki se je postavil na vogale banke, poceni pokupil delnice in na lahek način dobil kontrolo nad bankami. To je mogoče preprečiti na dva načina: z zamrznitvijo prodaje za eno ali dve leti, predvsem pa s poučevanjem ljudi. Na splošno sicer ne bi bilo prav tako zelo podcenjevati naših ljudi. Ti niso tako nespretni, da bi delnice prodali takrat, ko bi bile vredne nekaj sto ali tisoč mark, če pa se njihova vrednost lahko čez tri ali pet let dvigne na 5.000 ali več. Poleg tega pa pri tej razdelitvi ne gre samo za delavce, pač pa za vse. Tudi za uradnike, profesorje, novinarje, ki so imeli petinštirideset let veliko nižje plače kot na primer njihovi kolegi v Avstriji, čeprav niso bili nič manj pametni. Družbena lastnina, za katero ne vemo, čigava je, verjetno do določene mere pripada tudi njim. Pri odkupni privatizaciji, je glavni problem ocenjevanje velikega števila podjetij v času visoke inflacije in makroekonomske nestabilnosti, argument o tem, da bodo te delnice kupili bogatejši, velja enako ali pa še bolj.

Kaj naj bo v ospredju, ekonomski ali politični učinki privatizacije? Zdi se, da bi morali biti glede na stanje v gospodarstvu in drugod prvi.

»Ekonomski učinki privatizacije se bodo pokazali šele tekom časa. Zato mora biti privatizacija hitra, celovita in enostavna ter sestavni del makroekonomskih ukrepov. Le na ta način bodo dani pogoji za uvedbo tržne ekonomije. Ko gre za politične vidike, pa je pomembno, da večina strank pristane na strokovne rešitve. Te morajo biti temeljito pripravljene in prediskutirane, poleg tega je potrebno doseči konsenz, s katerim bo zadovoljna večina. Potrebno je tudi najti rešitve, ki bodo kolikor mogoče zadovoljevale bivše lastnike in popravile bivše krivice. Na ta način naj bi privatizacija in denacionalizacija potekali vzporedno. Seveda pa ni mogoče privatizirati različnih vrst lastnine po istem vzorcu. Metoda vračanja gozdov in stanovanjskih stavb bo na primer različna od metode pri vračanju lastninskih pravic podjetij. Manjša podjetja bi bilo možno vračati v celoti, za velike korporacije pa bo oblika gotovo drugačna.«

Se je v časih osamosvajanja modro ukvarjati s privatizacijo, ko pa tako razvnema strasti?

»Privatizacija predstavlja resen političen problem povsod, kjer zapuščajo socialistično gospodarstvo, pa naj bo to v Južni Ameriki ali v Vzhodni Evropi. V tem pogledu se še vedno povsod iščejo najprimernejše rešitve. Torej smo si v marsičem podobni z Vzhodno Evropo in ostalim svetom. V trenutku osamosvojitve je zelo pomembno imeti dober in notranje trden ekonomski program. Privatizacija je zelo važen del tega programa, kjer se moramo na vsak način izogniti nepotrebnim napakam. Zato je upoštevanje tujih izkušenj v tem trenutku izredno pomembno.«

Kdo so pravzaprav člani Sachsove svetovalne skupine? Po kakšnih kriterijih jih je izbral?

»Prof. Sachs si je izbral skupino, ki dela z njim v Vzhodni Evropi in sedaj v Sloveniji. V njej so bivši uslužbenci Mednarodnega monetarnega sklada, Svetovne banke in profesorji s Harvarda in MIT. Nekateri med njimi so njegovi bivši študentje. Vsi so odlični ekonomisti z mednarodnimi izkušnjami in eksperti različnih področij, od bančništva, makroekonomije do prestrukturiranja industrije. Prof. Sachs vedno pravi, kakšno srečo ima, da se lahko, ko se znajde pred izjemno zapletenim tehničnim problemom, vedno obrne na Davida Liptona, in vrsto profesorjev z MIT ter Harvarda kot npr. Krugmana ali Fisherja, bivšega glavnega ekonomista in podpredsednika raziskovalnega oddelka Svetovne banke.«

Informacije o honorarju, ki naj bi ga dobila Sachsova skupina, 440.000 dolarjih, so v času odstopa dr. Marka Kranjca dvignile veliko prahu, čemur je sledil demanti slovenske vlade.

»Pisanje časopisov, da njegovo skupino plačuje slovenska vlada, je bilo povsem neresnično. Sachs s skupino svoje delo podarja Sloveniji. Le za dodatne eksperte je vlada predvidela 300.000 dolarjev. Poleg tega vladi pomaga pri projektu tudi dr. Jože Bernik, pravnik slovenskega rodu iz Chicaga, ki dela zastonj, enako velja za ekonomista dr. Marka Kremžarja iz Argentine. Sam sem, kot že rečeno, pred dvema letoma vodil skupino 12 profesorjev z Harvarda in MIT, s katerimi smo delali pri ekonomskem programu za kuvajtsko vlado. Stal je dva milijona dolarjev, ki jih je Kuvajt seveda zlahka plačal. Slovenija je torej te storitve dobila po več kot ugodni ceni. Naj se še tako čudno sliši, morali bi biti veseli, da se vendarle nekdo zmeni za nas. Sachs ne svetuje samo nam, pač pa Sovjetski zvezi, Poljski, Mongoliji itd. Če sodeluje pri takem projektu, je v primeru, da ne uspe, pod vprašajem tudi njegova kredibilnost v svetu. Ne more pomagati pri pripravi programa, potem pa vse skupaj pustiti.«

Mija Repovž

Foto: Aleš Černivec

NAŠA STANOVANJA

Golf v družbenih stanovanjih

Pred časom je nekdo ob razpravi o socialni državi izjavil: »Poznam možakarja, upokojenca, ki dobiva socialni dodatek, živi pa v tako velikem družbenem stanovanju, da bi lahko v dnevni sobi postavil igrišče za golf. Njegovo stanovanje je namreč večje od 100 kvadratnih metrov.

Primerjava je seveda pretirana. V enem stavku pa opiše celotno zapletenost in nedomiselnost ter nezdružljivost sedanjih različnih socialnih in ostalih politik. Po eni strani možakar sprejema socialno podporo, država ga prizna kot reveža, po drugi pa živi v stanovanju, ki si ga marsikje ne bi privoščili niti bogatejši sloji.

In to je bistvo problema slovenske sociale. Problemi so videti nerešljivi. Na različnih področjih imamo poglede in programe, ki so različni in si tudi odkrito nasprotujejo. Naštejmo jih samo nekaj: zaposlitvena in socialna sta v nasprotju s tezami imigracijske politike, stanovanjska politika nasprotuje davčni in razvojni, davčna je v neskladju z razvojno, populacijska politika ni podprta z ekonomsko in stanovanjsko . . . Še bi se dalo naštevati, toda vprašanje je, kako urediti sektorsko delo med seboj nasprotujočih si ukrepov, prepisovanje tujih zakonov . . . Pa pojdimo h konkretnemu:

Recimo stanovanjski problematiki.

Bistvena naloga socialne in populacijske politike v naslednjih letih je med drugim, kako rešiti stisko ljudi, čakajočih na družbeno ali solidarnostno stanovanje, ter stiske mladih družin, ki se po novem predlogu zakona ne bodo več reševale po standardnem obrazcu. Ta naj bi bila osnova za drugačno populacijsko politiko in reševanje usihajoče natalitete Slovencev.

Po izračunih bivše oblasti bi za **kritje stanovanjskih potreb potrebovali deset milijard mark,** kar je malenkost manj kot milijarda mark na leto (govorilo se je o gradnji 120000 stanovanj v dveh petletkah, od tega 40000 zgolj v Ljubljani). Denarja za tak projekt pa se razen z davčnimi obremenitvami ali visokimi stanarinami ne da dobiti, ker ob nujni razbremenitvi gospodarstva to ni realno. **Problem je zato s plati novih finančnih obremenitev za socialne novegradnje nerešljiv.** Davčne obremenitve so že previsoke, nacionalni dohodek pa pada. Novih obremenitev gospodarstvo enostavno ne bi preneslo. Stanovanjska socialna politika je glede na nujnejše akutne socialne probleme, kot so brezposelnost, življenje ljudi na robu eksistenčnega minimuma, tudi upravičeno v ozadju. Mlade družine bodo s svojimi potrebami očitno morale počakati na boljše čase.

Problema se je zato treba lotiti drugače. Če so socialne gradnje utopija, moramo problem, če ga želimo rešiti, zagrabiti drugje. Vpeljati je treba drugačne metode razmišljanja.

V Sloveniji imamo približno 220160 stanovanj v družbeni lasti (1988), to pomeni, da v družbenih stanovanjih živi približno četrtina prebivalstva. To je procentualno več kot v katerikoli zahodni državi, če število primerjamo s številom državnih stanovanj. Družbeni sektor je torej z nelastniškimi stanovanji zelo bogat.

Problema bi torej ne reševali z novimi gradnjami, temveč z že obstoječo lastnino države. Vprašanje je le, kako naj obstoječa stanovanja kompenzirajo sedanje pomanjkanje? Veliko družbenih stanovanj je danes praznih ali pa so slabo izkoriščena. Imetnikom večjih družbenih stanovanj, ki takšne stanovanjske kvadrature ne potrebujejo, se stanovanja ne izplača zamenjati za manjše, saj zato ni nikakršne stimulacije. Novi zakon predlaga za večjo mobilnost uporabnikov ekonomske najemnine, ki naj bi rešile problem. Toda to le delno drži. Tudi visoke najemnine problema ne bi rešile. Zakaj? Socialna stiska in nizek standard bi ljudi na robu eksistenčnega minimuma sicer prisilila v skrajno racionalni način bivanja. Sprostil bi se določen presežek stanovanj, ki bi ublažil del sedanjih potreb, imel pa bi precej negativnih učinkov. To so getoizacija manj premožnih družbenih slojev, prerazporejanje socialnih pomoči zaradi sofinanciranja bivanja plačilno nezmožnih, ukrep bi imel slabši učinek pri srednje in bolje stoječih družbenih slojih, ki so imetniki precejšnjega odstotka družbenih stanovanj . . . Visoke stanarine torej bistva problema ne rešijo zadovoljivo.

Vprašanje je tudi, zakaj bi se denar, ki bi se nabiral iz višjih stanarin in odkupa stanovanj, uporabil? Ali bi se resnično zbiral za gradnjo novih stanovanjskih kapacitet?

V 103. členu osnutka predloga piše naslednje: »Druge pravne osebe, ki imajo pravico uporabe do stanovanj in stanovanjskih hiš, postanejo z dnem uveljavitve tega zakona lastniki teh stanovanj.« To pomeni, da bo v sedanjih firmah, bivših ozdih, tozdih . . ., katerih lastnina stanovanja do danes ni bila ekonomska kategorija, sedaj to postala. Stanovanje bo s tem zakonom postalo način pridobivanja dohodka. Toda kakšnega? Zakon pričakuje, torej ne predpisuje, da se bo presežek dohodka iz povečanih stanarin stekal v nove gradnje. Nove gradnje naj bi večale fond stanovanj in tako reševale stanovanjski problem. Toda ravno to se ne bo zgodilo. Novih gradenj po vsej verjetnosti ne bo.

V zaostreni ekonomski krizi lahko namreč pričakujemo, da se bo denar prelival drugam. Ker je večina gospodarstva nelikvidna, bo ekonomska nuja prisilila podjetja, da bodo denar iz stanarin uporabila za reševanje solventnosti firme, torej za sprotno ekonomsko poslovanje. Denar, ki ga je družba v preteklosti namenila za gradnjo stanovanj **predvsem iz bančnega kapitala in sedanjih državnih dolgov**, bo postal lastniški fond, stanarine pa se bodo uporabljale za rentabilno ekonomsko poslovanje firm. Denarja od stanarin tako ne bo nikoli dovolj za novo akumulacijo in razširjeno gradnjo stanovanj, zbiral se bo prepočasi in preveč razdrobljeno.

Pričakovati je tudi drugi paradoks. Ob visokih davčnih obremenitvah gospodarstva, ki jih marsikdo ne zmore plačevati, bodo pravne osebe – novi lastniki prej družbenih stanovanj na boljšem. Zaradi predpisov se bodo stanarine lahko uporabljale za kritje visokih davkov in prispevkov. Končna posledica je prerazporejanje davčnih obremenitev, v katerih privilegij ni ekonomska uspešnost, temveč lastništvo nad stanovanji.

Podjetja, lastniki bivših družbenih stanovanj, bodo imela prednost. Mlada podjetja, ki te ugodnosti niso deležna, pa morajo vse davke in prispevke plačevati. Ukrep, s katerim podjetja postanejo polnopravni lastniki družbenih stanovanj, **je posredno državno subvencioniranje družbenega sektorja ekonomije.** Tak ukrep seveda ni ugoden za prestrukturiranje in večjo gospodarsko rast. Najbolj je razbremenjen tisti del, ki je v povprečju najmanj perspektiven, to je družbeni sektor.

Obstaja še drugi pomislek. Delu plačilno nezmožnega prebivalstva bo morala kriti ali subvencionirati stanarine država. Te pa bo pravni lastnik stanovanja lahko svobodno uporabljal, kar je še dodatno prelivanje, ker davke iz katerih se črpajo subvencije, plačujejo vsi. Tudi tiste pravne in civilne osebe, ki stanovanj nimajo. Razpršeni fond lastništva nad stanovanji stanovanjske probleme torej prej zaostri kot reši. Prestrukturiranje gospodarstva, enakomerna davčna razbremenitev, spodbujanje na novo nastajajočih perspektivnih tržnih subjektov je torej zgolj fraza.

Obstajajo pa tudi druge nepravilnosti. Država danes na primer sofinancira kadrovska stanovanja, ki po odhodu bivajočega ostanejo v lasti stanovanjskih sekretariatov. Če sta si firma ali delavec sama pripravljena plačati 40% za stanovanje, mu »država« sofinancira 60%, če je stanovanje last stanovanjskega sekretariata. Država je torej pripravljena vlagati celih 60% vrednosti za vprašljivo pridobljeno stanovanje, po drugi strani pa dopusti izgubo skoraj večine stanovanjskega fonda v Sloveniji. Z drugo besedo je to potrata ali **neodgovorno zapravljanje denarja davkoplačevalcev.**

Prvi pogoj za normalno reševanje stanovanske problematike brez opisanih nepravilnosti je podržavljanje in upravljanje z sedaj družbenimi stanovanji iz enega ali več neodvisnih fondov. Prav gotovo pa to ni atomizacija stanovanjskega fonda in stekanje pridobljenega denarja v denarne črne luknje družbene ekonomije.

Najin predlog je, da se ustanovi posebni fond, katerega osnovna naloga je skrb za obstoječa stanovanja in financiranje novih gradenj. S tem namenom naj bi bil fond kot neprofitna agencija tudi ustanovljen. Lahko pa je ustanovljen tudi kot profitna organizacija, toda deluje lahko le, če ji je edina dovoljena registracija stanovanjsko področje in če podpiše regulativno pogodbo za koncesije, ki mu jih da država. Profitni družbi morajo biti stanovanja edini dovoljeni način pridobivanja dohodka. S tem preprečimo prelivanje denarja. V ta fond ali več fondov naj se stekajo vsi prihodki od stanarin, odprodaje in odpravnine za družbena stanovanja.

Edino na tak način bi ekonomske stanarine dosegle svoj namen. To je graditev novih stanovanj in širitev stanovanjskega fonda.

Pridobivanje dohodka iz družbenih stanovanj

Obstaja več predlogov, kako pridobivati dohodek iz družbenih stanovanj. Sedanji zakon predlaga, da bi najemniki plačevali višje ekonomske stanarine in imeli možnosti odkupa družbenega stanovanja. Osnutek zakona predlaga, da bi v dveh letih vsa družbena stanovanja dobila svojega lastnika. Najemniki imajo možnost svoje stanovanje odkupiti s 30 odstotnim popustom, za kar imajo čas dve leti. Če se za to odločijo, plačajo 15% takoj, ostalo pa v 20 letih, pri čemer mora anuiteta ohranjati realno vrednost. Kdor tega v dveh letih ne bo storil, bo postal najemnik stanovanja, prepuščen logiki oblikovanja stanarin.

EDITH CRESSON

»Predsedniku ni mogoče odreči«

François Mitterrand je za predsednico vlade izbral zvesto sobojevnico, v boj za svojega naslednika pa je vnesel veliko negotovost.

O tako imenovanem »malem političnem svetu«, ki je v Franciji morda še bolj kot kje drugje zaprt za ženske, je imela Edith Cresson od nekdaj dokaj slabo mnenje. »Začnejo si deliti položaje in ko pridejo do konca in ko ni več kaj deliti, rečejo: ‚Slika bo lepša, če bo na njej kakšna ženska.' In najdejo priklopni sedež zanjo.« Pri sedeminpetdesetih letih je Edith Cresson tako rekoč iznenada dobila najboljši sedež v vladi, nagradil pa jo je edini moški v »malem političnem svetu«, ki ga je od nekdaj spoštovala – predsednik republike François Mitterrand. Edini moški, ki mu svojeglava, trmasta in vedno bojevita Edith Cresson ni nikdar mogla reči ne. Pridružila se mu je leta 1965, ko je v njegovem predvolilnem štabu kuhala kavo, lepila znamke in nosila papirje na ciklostil, iz dobre službe v firmi Schneider se mu je ubogljivo pridružila, ko se je nekaj dni po praznovanju desetletnice v Elizejski palači spet spomnil nanjo.

Francija je tako prvič v zgodovini dobila predsednico vlade in na tem položaju se je znašla ženska, ki so jo brž razglasili za francosko »železno lady«. Mogoče bi kdo rekel, da na zunaj ni primerjave, češ da je francoski šarm vendarle močnejši od angleškega, pa tudi politična kariera Margaret Thatcher je bila bistveno drugačna. Edith Cresson nima za seboj celotne socialistične stranke, kot je imela Margaret Thatcher v svojih rokah poveljstvo nad konservativci, Francozinja se bo morala poslaviti iz Matignona takrat, ko bo tako odločil François Mitterrand, »bog« francoske politike, medtem ko se Angležinji niti za kraljico ni bilo treba preveč zmeniti, kajti bila je prva med prvimi. Zato pa sta obe vrhunsko izšolani, prekaljeni v politiki, zagrizeni, vztrajni, neusmiljeni bojevnici. In ne nemški kancler ne japonski premier se ne moreta vnaprej veseliti bojev s francosko predsednico vlade, ki je prvemu dala vedeti, da hoče Francija doseči nemško gospodarsko moč, in drugemu, naj ne bo tako brez skrbi za japonsko tehnološko premoč. Čeprav francoska zmaga na teh dveh področjih verjetno ni tako blizu, pa je zelo mogoče, da bo politike v Bonnu in Tokiu marsikdaj bolela glava zaradi Edith Cresson. Pa čeprav bo samo izvajala tisto, kar ji bo naročil François Mitterrand: po znamenitem de Gaullovem in potem tudi Mitterrandovem mnenju, da »pratež spremlja vojsko«.

Dekle za ciklostilom

Po rojstvu in mladosti bi Edith Cresson pravzaprav morala delovati bolj na desnici kot na levici. Njen oče je bil visok uradnik in začetek druge svetovne vojne je dočakal na francoskem veleposlaništvu v Beogradu, takrat »ko je Francija pobesila roke, Jugoslavija pa je šla v boj«, česar Edith, ki je imela angleško vzgojiteljico, baje ni nikoli pozabila. Dekle iz premožne družine in potem z diplomami najboljših šol v žepu se je kljub temu odločilo za socializem, čeprav ne takšen, kot si ga predstavljamo pri nas. Zlasti še potem, ko je socialistično stranko prevzel in predelal François Mitterrand: odtlej je bolj miterandistka kot socialistka, bolj kot za oblast se je vedno bojevala za »stvar«.

Od »dekleta za ciklostilom« v letu 1965, ko je Mitterrand nastopil proti generalu de Gaullu, je bila Edith Cresson ena najzvestejših sodelavk človeka in politika, ki je dokazal, kako daleč se pride z vztrajnostjo in prebrisanostjo. Mitterrand pač ni premagal de Gaulla, a je le malo manjkalo, da ni ukrotil Giscarda, potem pa je bil izvoljen dvakrat, leta 1981 in 1988. V letu 1975 je postavil Edith Cresson v vodstvo socialistične stranke in jo pozneje poslal v boj za županstvo v Chatelleraut, ki je bilo v rokah desnice. Zmagala je in pozneje je bila izvoljena tudi za poslanko. V prvi socialistični vladi Pierra Mauroya (po imenitni zmagi socialistov na parlamentarnih volitvah) je Edith Cresson dobila najbolj nemogoče ministrstvo: dali so ji kmetijstvo in vzela ga je. Za kmete in njihove sindikate je postala »parfumirana Parižanka«, napadali in zmerjali so jo, kmetice bi jo najraje »slekle do golega«, vendar se ni dala, čeprav »sem tedaj spoznala, kaj je resnična zloba«. Toda odnosi s kmeti so postali tako napeti, da je leta 1983 prepustila ministrstvo – višek ironije, ko na to gledamo danes – Michelu Rocardu. Prevzela je še pomembnejšo ministrstvo za zunanjo trgovino in dosegla, da so ji dali zraven še eno važno področje: industrijo. Iz svojega ministrstva je hotela narediti nekaj takšnega, kar je mogočni japonski MITI, vozila je poslovneže s čarterskimi letali po svetu, vsem po vrsti je dopovedovala, da je treba znati izvažati, prodajati vse, kar je francosko. Po njenem mnenju bi morali država in podjetja hoditi z roko v roki, kakovost izdelkov je pomembnejša od velikih industriiskih načrtov, dobri voditelji podjetij so važnejši od visoko letečih idej birokratov z odličnimi diplomami v žepu.

Ni mogoče reči ne

V časih, ko je bil predsednik vlade golist Jacques Chirac in se je moral socialistični šef države z njim iti »kohabitacijo«, je bila Edith Cresson v opoziciji. Toda v vladi Michela Rocarda je spet dobila ministrstvo, tokrat za evropske zadeve. V vladi je zdržala do lanskega oktobra: »Naveličala sem se govoriti v prazno in jih dobivati po glavi. Francija potrebuje velik industrijski projekt, tega pa nočejo (v vladi) niti slišati. Zato odhajam,« je rekla in zaloputnila z vrati. Poslej je imela odlično službo v koncernu Schneider. In ko se je François Mitterrand sredi maja letos spet »spomnil« nanjo, ni mogla reči ne: »Predsedniku ni mogoče odreči.«

Nobenega dvoma ni, da bo Edith Cresson dobro vodila vlado oziroma da jo bo vodila tako, kot bo hotel predsednik republike. Sposobnosti in bojevitosti ji ne manjka. Toda prav tu se začenja bistveno vprašanje: zakaj je François Mitterrand zamenjal predsednika vlade, ne pa ministrskega kabineta, saj je večina Rocardovih ministrov ostala v njem?

Po ustavi V. republike, ki je nastala z »državnim udarom« generala de Gaulla (tako pravi Mitterrand), ima predsednik republike v rokah vse vzvode oblasti: teoretično in praktično lahko razpušča parlament in razpisuje nove volitve toliko časa, da ima v njem večino njegova stranka, vodi zunanjo in notranjo politiko, odloča v kriznih časih (med zalivsko vojno se je francoski del operacij vodil v Elizejski palači), skratka vlada je le »pratež, ki gre za vojsko«. Velikanska osebnost generala de Gaulla je popolnoma prevzela vse njegove naslednike in generalov kompleks je obsedal Pompidouja, Giscarda in zadnja leta Mitterranda. Če je general stopil v politiko iz zgodovine, bi Mitterrand rad postal šef države, ki je iz politike stopil v zgodovino. In prav pri stopanju v zgodovino je imel večne sitnosti z Michelom Rocardom.

Večni »zdrahar«

Michel Rocard, ustanovitelj in vodja PSU, manjše socialistične stranke, ki je razglašala lepote samoupravnega socializma, od nekdaj meša štrene Mitterrandu. Leta 1969 je kot kandidat PSU sicer zbral komaj 3,6 odstotka glasov, potem, ko se je PSU pridružila Mitterrandovi socialistični stranki, je leta 1981 hotel tudi kandidirati za predsednika republike, sedem let pozneje pa je spet »nagajal« šefu države, čeprav je bilo znano, da bo Mitterrand kandidiral še enkrat in da ima največje možnosti za zmago. Od leta 1988 je Michel Rocard dobro vodil vlado in si nabiral točke, vsem je postajalo jasno, da se bo leta 1995, ko se bo Mitterrandu iztekel drugi mandat in bo star devetinsedemdeset let (torej prestar za najvišji položaj v državi), potegoval za predsednika republike. In prav v takšnih časih je Mitterrand »pognal« Rocarda iz vlade. Zakaj?

Razlagajo, da zato, ker da bo treba drugo leto zmagati na regionalnih in leta 1993 na parlamentarnih volitvah. Po teh razlagah bi socialisti laže zmagali, če bodo imeli na vladi odločnega premiera, torej bojevnika, ne pa tehnokrata, kakršen je Rocard. Vendar bi moralo biti Mitterrandu jasno, da Edith Cresson po eni strani nima nobenih možnosti za njegovo naslednico v Elizeju, kakor tudi, da se bo Rocard poslej lahko nemoteno ukvarjal s pripravami na volitve, zlasti še predsedniške leta 1995, ko bo star toliko, kolikor je bil sam Mitterrand, ko je bil prvič izvoljen. Videti je, kot da je šef države z elizejskih vrhov dal vedeti, naj se zdaj izkažejo tisti, ki mislijo, da bi lahko postali njegovi nasledniki. Kajti doslej je bil še nad vsemi razočaran. V primerjavi z drugimi živi vsak francoski predsednik v prepričanju, da je izvajanje oblasti »samotni užitek« . . .

Stane Ivanc

RENESANSA KONVENCIONALNEGA OROŽJA

Nevarni nauki puščavske šole

Ameriški predsednik George Bush je avgusta lani postavil štiri zahteve za razplet zalivske krize: umik Iraka iz Kuvajta, obnovitev kuvajtske suverenosti, zagotovitev varnosti za vse Američane in stabilne razmere na celotnem območju. Te cilje je lahko dosegel le s pomočjo multinacionalnih vojaških sil in s koncentracijo konvencionalne oboroževitve.

Briljantna puščavska vojaška zmaga, ki je temeljila na neverjetno spretnem uporabljanju vrhunske klasične vojaške tehnologije in ki je dokazala, da je mogoče v novih političnih razmerah tudi z vojaško silo brez večjega tveganja zagotoviti spoštovanje tistih norm mednarodnih odnosov, na katerih temelji ustanovna listina OZN, je že postala predmet številnih analiz in raziskav. Vsem je skupno, da po dolgih letih izrazitega poudarjanja jedrske oboroževitve, ki naj bi z ustrahovanjem omogočala uveljavljanje politične volje, spet poudarjajo pomen klasične oboroževitve, s katero naj bi si politiki »podaljšali roko«.

Kirurška natančnost tehnološko izpopoinjenega klasičnega orožja in mit o »humani« vojni, ki sta ga pod pritiskom ameriškega političnega marketinga skupaj ustvarila vojaški vrh s politično premišljeno cenzuro informacij in vsemogočna ameriška televizijska mreža CNN, ki je v zalivski vojni prikazovala (ker je to po diktatu generalov in politikov edino mogla in smela) le precizne vojaške zadetke brez civilnih žrtev, sta očitno naredila svoje. Veliko ljudi je dokončno prebolelo sindrom druge svetovne vojne in začelo verjeti v drugačno učinkovitost novega klasičnega orožja – v nekakšne bodoče nekrvave vojne robotov, v katerih bo tu in tam padel kakšen vojak, civilistom pa bo prizaneseno. Vojna kot logično nadaljevanje politike torej, vojna, ki se zaradi uničevanja drage tehnologije pozna predvsem v žepu in ki je daleč od apokaliptične klavnice štiridesetih let tega stoletja, hkrati pa tudi možen beg pred grozno podobo napovedanega jedrskega spopada, pred katero smo ljudje trepetali zaradi hladne vojne med Moskvo in Washingtonom in zaradi dolgoletnega kopičenja enormnih zalog jedrskega orožja.

Zanimivo je, da takim predstavam in takim novim pogledom na bodočo podobo reševanja sporov, ki jih je prinesel zalivski spopad, v zadnjem času podlegajo tudi analitiki in vojaški strokovnjaki. Puščavska šola jih je namreč okužila z mislijo, da je vojne mogoče dobivati drugače, kot so bili prepričani še včeraj, in da je vojskovanje na ta način veliko bolj smiselno. Vsi vojaški strategi, z ameriškimi na čelu, so začeli poudarjati mobilne, tehnološko vrhunsko opremljene, visoko učinkovite in relativno majhne (toda multinacionalno kompatibilne) enote, ki naj bi v bodoče skrbele za red na svetu. Zaloge jedrskega orožja v tej novi usmeritvi postajajo manj pomembne, saj jih velesili sporazumno uničujeta, kemično orožje bo kmalu uničeno, klasično pa ne glede na skorajšnji ameriško-sovjetski dogovor o radikalnem zmanjšanju tovrstnih sil v Evropi po zaslugi novih strategov doživlja pravo renesanso.

O kokoši in jajcu

Je vzrok za tako spreminjanje politika, ki se je v novih časih odločila drugače urejati konflikte, ali pa so vzrok drugačne razmere, ki silijo politike k iskanju novih rešitev? Če bi vedeli odgovor, bi bilo relativno enostavno pojasniti renesanso (za zdaj predvsem ameriške) klasične oboroževitve, ki po Reaganovem izrazito jedrskem obdobju ustrahovanja že postaja zaščitni znak vojaško-politične usmeritve njegovega naslednika Georga Busha. Za zdaj je videti, kot da je bila puščavska vojna z njenim lavreatom Schwarzkopfom tista, ki je spremenila tokove razmišljanja, vendar je malo verjetno, da bi bila kaj takega sposobna storiti relativno kratka, komaj stodnevna bitka. Verjetneje je, da je bila ta vojna, ki je bila politično pravzaprav posledica spremenjenih razmer med Vzhodom in Zahodom, le katalizator, ki je z razorožitvenimi procesi med velesilama pospešil že davno prej nakazano usmeritev in začel postavljati na glavo dolga desetletja veljavne oboroževalne trende. Kopičenje jedrskega orožja je naenkrat postalo nesmiselno, sovjetski gospodarski kolaps, ki ga je povzročilo, je bil njegov največji domet, zbližanje med Moskvo in Washingtonom pa njegova posledica. Od tega trenutka naprej pa jedrsko orožje ni bilo več toliko uporabno, da bi njegov strahovito drag razvoj upravičil vlaganja. Njegova politično-preventivna vrednost je začela upadati, možna nekontrolirana uporaba pa je postala prenevarna – še zlasti v tretjem svetu, ki se je medtem dodobra oborožil (nekatere države tudi z jedrskim orožjem) in v kriznih žariščih, kjer velesili s svojimi jedrskimi raketami nista več enakomerno obremenjevali strateške tehtnice. V novih razmerah je bilo torej treba poiskati nove načine za ustrahovanje regionalnih srboritežev. In zalivska vojna je navrgla (na določen način pa tudi testirala) idejo o možnem novem multinacionalnem nadzoru pod enim samim nadzornikom (Američani).

Prožni odgovor

Neverjetno zanimivo je opazovati, kako hitro se je to zgodilo in kako brezkompromisno so z ameriških televizijskih ekranov izginile drage Reaganove »risanke«, v katerih so Združene države pred rdečimi raketami branili elektronsko vodeni protiraketni dežniki tako imenovane »vojne zvezd«. Zdaj so alfa in omega vsega tanki in »patrioti«, vesoljske sisteme pa so zamenjali srčni ameriški vojaki, ki so na vsakem koraku pripravljeni braniti svobodo in demokracijo sveta – vrednote torej, ki jih Rusi po novem ne ogrožajo več.

Tiste kopenske sile, ki so bile dolgo časa predvidene le kot uvertura v »fleksibilen« odgovor, ki naj bi se zelo hitro razvil v jedrski spopad, so zdaj postale vsemogočne na drugačen način – jedrske rakete, ki so bile do zdaj jamstvo ameriške in svetovne varnosti, pa so se skupaj Reaganovimi zvezdnimi sanjami znašle na stranskem tiru. Mnogi jih omenjajo le še kot nujno rezervo, če bi se v Sovjetski zvezi stvari razvijale po črnem scenariju, v katerem bi velika jedrska moč nekdanje velesile predsedniku Gorbačovu ušla iz rok. Sicer pa naj bi ameriške klasične kopenske, pomorske in letalske sile, ki bodo po novem še mobilnejše, vrhunsko opremljene in učinkovite, ter multinacionalno kompatibilne (v Nato in tudi širše) obvladovale razmere v Evropi in tudi v vseh tistih delih sveta, kjer naj bi bilo treba zaščititi ameriške interese, svetovno ureditev in demokracijo. Model multilateralnega organiziranja takih sil z blagoslovom svetovne organizacije, kar smo lahko videli v primeru Puščavskega ščita in kasneje viharja, naj bi bil načelno sprejemljiv, ni pa seveda nikjer rečeno, da naj bi postal pravilo. Američani namreč razmišljajo širše – tudi o bolj ali manj inštitucionalnih povezavah ameriških enot in tehnologije s posameznimi armadami v kriznih predelih sveta (npr. na Bližnjem in Srednjem vzhodu) in tam, kjer naj bi bilo Američanom treba nujno skrbeti za ameriške in posredno tudi za svetovne interese (v tem vrstnem redu, seveda).

Perestrojka in prestrojka

Prvi znak te vojaške prestrojke, ki jo je povzročila politična perestrojka v SZ, kar je močno vplivalo tudi na spremenjene odnose med Vzhodom in Zahodom, je nova organiziranost severnoatlantske vojaške zveze. V Natu so relativno hitro našli odgovor na vprašanje, kako utemeljiti obstoj svojega pakta v času, ko nasprotnega ni več. V Bruslju so namreč prav te dni napovedali ustanavljanje vojaških sil za »hitre posege«, ki naj bi delovale od Baltika do Sredozemlja in ki naj bi po novem namesto za enega samega »medveda« (sovjetskega) skrbele tudi za vse tiste »medvede«, ki jih je, kot pravijo v Natu, vsak dan več (tudi jugoslovanski je očitno med njimi). Umikanje sil z meje nekdanje železne zavese bo torej povzročilo nastajanje novih sil za hitre posege (RRF – rapid reaction force) in dodatnih enot za takojšnje posege (IRF – immediate reaction force), ki bodo povezane z že obstoječimi združenimi mobilnimi silami (AMF – allied mobile force), nameščenimi v Sredozemlju.

Očitno so to neke vrste »gasilske brigade«, ki bodo skrbele za krizna žarišča in prevzele vlogo tistih dveh čuvajev, ki sta do zdaj z uravnoteženim oboroževanjem, miritvijo, gospodarsko in politično podporo, pomočjo ali hujskanjem skrbela, da se ravnovesje strahu ni podrlo ne v odnosih med Moskvo in Washingtonom, ne v tistih ključnih delih sveta, kjer so se interesi velikih križali. Seveda pa je, tako kot pri vseh spremembah ustaljenih razmerij sil, tudi tu zelo tvegano napovedovati, kako bodo te brigade delovale. Prvič zato, ker so za zdaj (in verjetno nekaj časa tudi še bodo) pod neposrednim poveljstvom ene same supersile (čeprav v Natu to dejstvo skušajo čim bolj zabrisati), in drugič zato, ker po izkušnjah iz zalivske vojne veliko bolj računajo na učinkovito vojaško posredovanje s klasičnim orožjem. To pa skladno z razmišljanjem vojaških strategov, ki so med zalivskim spopadom ljudi skušali prepričati v nekakšne novodobne humane konvencionalne vojne v imenu demokracije, nevarno zmanjšuje strah pred katerokoli vojno kjerkoli v svetu, ker bi ta (tako kot je bilo to v časih hladne vojne) zaradi takojšnje neposredne vpletenosti obeh jedrskih velesil utegnila prerasti v jedrsko katastrofo nepredvidljivih razsežnosti.

Damijan Slabe

Meniva, da zadnji predlog **zakona vnaša v veljavo prevelike popuste in prekratke roke.**

Država oziroma firma za odprodano stanovanje dobi takoj zgolj 15% cene. Predlog »odkupa« tudi ne stimulira večje mobilnosti sedanjih najemnikov družbenih stanovanj, npr: zamenjave večjega stanovanje za manjše, gradnje lastne hiše. V predlog zakona je sedaj na najino pobudo vnešena nova stimulacija, ki se imenuje **odpravnina.** Osnovno vprašanje reševanja stanovanjskega problema bi se zato moralo glasiti, **kako sprostiti stanovanjski fond in šele nato, kako ga lastniniti.**

Odpravnina

Stimulirati je treba vračanje sedanjih družbenih stanovanj v prosti stanovanjski fond, s čimer bi dobili presežek praznih stanovanj. V nasprotju s **predlogi, ki temeljijo na principu eksistenčnega minimuma,** torej sproščajo stanovanjski fond na račun tistih, ki so plačilno nesposobni. Meniva, da je treba stimulirati vse sloje, tako tiste, ki imajo dovolj denarja, da družbeno stanovanje zapustijo ter samostojno urejajo svoj stanovanjski problem, kot tiste, ki si z odpravnino rešujejo eksistenčni problem.

Kako to storiti?

Veliko najemnikov družbenih stanovanj ni sposobnih graditi, dograditi ali kupiti lastni stanovanjski objekt, kot so hiša, vrstna hiša, stanovanje nižje kategorije, stanovanje v drugem kraju in s tem samostojno rešujejo svoj stanovanjski problem. **To mejo je zato z ukrepom treba znižati.** Zato sva predlagala odpravnine.

Kdor danes vrne družbeno stanovanje, ni deležen nobenih bonifikacij. Da se vnovči 30 odstotni popust, ki bi ga najemnik dobil z odkupom, mora stanovanje najprej odplačati, šele nato pa ga lahko proda. Marsikdo pa denarja za celoten odkup, kar znaša 70%, nima v celoti ali pa se mu zdi 20 let predolga čakalna doba. V tem primeru se mora želji, da bi šel na svoje, odpovedati. Doba čakanja 20 let je za večino ljudi predolga in nestimulativna. Bistvo predloga odpravnine je, da tridoset odstotni popust lahko izkoristimo takoj, ne šele z nakupom in kasnejšo odprodajo stanovanja.

Kako to storiti? Država oziroma ustrezna inštitucija naj bi najemniku, ki se izseli iz sedaj še družbenga stanovanja, podarila trideset odstotkov njegove vrednosti. Kakor se čudno sliši, je odpravnina lahko profiten in eleganten način pridobivanja novih stanovanj. Stanovanje, ki je na primer vredno 100.000 mark, pooblaščena inštitucija ob izplačilu odpravnine izprazni že za 30% njegove vrednosti, to je 30.000 mark. Razlika 70.000 mark je čisti dobiček. Za gradnjo novega stanovanja bi bila potrebna celotna vsota, to je 100% **Prazno stanovanje se torej pridobi za 70% ceneje.**

Možnost odkupa po sedanji zakonodaji pa prenese zgolj 15 odstotkov vrednosti stanovanja. Ostalih 55% pa šele v 20 letih. Že eno stanovanje, pridobljeno z odpravnino, ki se ga proda na trgu po tržni ceni, pokrije stroške izplačila odpravnine dveh drugih stnovanj. Pridobljena stanovanja se lahko uporabijo v socialne ali druge namene, del pa se jih lahko odproda, s čimer se krijejo odpravnine. Že če je delež odprodanih stanovanj tretjina pridobljenih, se da poslovati brez stroškov in obremenitev proračuna. Ostali dve tretjini sta seveda dobiček.

Poglejmo primer:

Če bi na tak način nazaj pridobili v Sloveniji 50000 stanovanj po ceni 100.000 mark za stanovanje, znaša prihranek 3,5 milijarde mark. Gradnja novih stanovanj za socialne namene bi nas po isti ceni stala okoli 5 milijard mark. Investicija v trideset odstotkov vrednosti pa zgolj 1,5 milijarde. Razlika je torej občutna. Pri dražjih stanovanjih je še večja. Brez investicije 1,5 milijarde pa bi od 50.000 stanovanj zastonj pridobili 35000 stanovanj. Treba je še poudariti, da so vsa družbena stanovanja sedaj večinoma negibljiv fond, s takim ukrepom pa bi se sprostil. Možnosti oblikovanja in inačic odpravnine je veliko.

Prednosti odpravnine so med drugimi tudi te:

– Omogoča, da se do določene količine stanovanj pride hitro in brez novih gradenj.

– Dodatno se stimulira mobilnost uporabnikov družbenih stanovanj.

– Montažno hišo lahko dobimo že za 30.000 do 60.000 mark, kolikor marsikje znaša odpravnina.

–Upokojenca, ki ju zapustijo otroci, večje stanovanje zamenjata za manjšega. Denar lahko uporabita za izboljšanje standarda (manjši avto, dodatek k pokojnini, počitnice . . .) s čimer rešimo marsikateri socialni problem.

– Stimulira se vračanje praznih družbenih stanovanj. Marsikdo, ki ima tako stanovanje, ga sedaj oddaja podnajemnikom. Ob uvedbi odpravnine in ekonomskih stanarin se mu to zaradi premajhnega zaslužka ne bi več izplačalo. Stanovanje bi zato za odpravnino vrnil državi.

– Kakršnakoli bo v Sloveniji imigracijska politika, je odpravnina kot ukrep pozitivna stimulacija za tiste, ki bi življenje želeli nadaljevati v domačem kraju. Odpravnina omogoči restriktivno imigracijsko politiko, ne da bi bila ta represivna.

– Zmanjša se gradnja novih sosesk. To se iz velikega paradržavnega betoniranja usmeri v privatno razpršeno gradnjo, kar ima tudi pozitivne urbane in ekološke prednosti.

– Za gradnjo boljše montažne ali navadne zidane hiše bi ob nakupu zemljišča z odpravnino in s kreditom brez lastnega denarja plačevali obresti v višini 0.5 do 1.5 realne stanarine približno 20 let.

– Možnost intervencijskega vplivanja na znižanje in oblikovanje cen prostih stanovanj na trgu.

Ostali predlogi:

Že na začetku sva predlagala, naj se stanovanjski denar ne atomizira, ker se s tem porazgubi in izgine. Če pa se sredstva iz stanovanjskega sklada že prelivajo, naj se to stori tam, kjer je to racionalno in ima razvojne učinke. Največji greh bi bil današnji družbeni stanovanjski fond podariti firmam. Izgubili bi del lastnine, ki nam omogoči profit, stabilizira potrebe in izniči sedanje slabosti. Če bomo stanovanjski fond po nepotrebnem razdali, se nam bodo čez nekaj let pojavili še huši problemi.

Naložbe v gradnjo stanovanj so tudi ob večjih stanarinah še vedno najmanj profitabilne. Vrednost denarja je namreč taka, da so realne obresti danes tudi 40 odstotkov letno, česar na Zahodu ni, stanovanja pa tega profita še zdaleč ne prinašajo. Poleg tega pa bo tržišče še naslednjih nekaj let prinašalo večje profite v drugih dejavnostih. Stanovanj bo zato ali premalo ali pa bodo stanarine morale biti višje kot v deželah razvitega kapitalizma. Ob nizkih cenah delovne sile pa take stanarine niso mogoče. Investicije v stanovanja se torej ne izplačajo, podoben problem imamo celo vAvstriji, ki je veliko bolj urejena država. Nastopila bo ali stanovanjska kriza ali pa bo v dogajanje morala poseči država s subvencijami za prenapihnjene stanarine kot posledice cene denarja. Sredstva pa, bo zajemala iz davkov: Stanarine bo država lahko tudi omejila z dekretom, toda v tem primeru bo stanovanje morala graditi sama. Čez nekaj let bo reševanje stanovanjskega problema lahko velik strošek in problem. Danes se vsemu temu še lahko izognemo. Zato predlagava, da skupščina ne sprejme desetega poglavja predloga stanovanjskega zakona z imenom: Lastninjenje in privatizacija stanovanj in stanovanjskih hiš ter stanovanjskih podjetij oziroma 95., 96., 97., 98. člena poglavja tega zakona, ki govorijo o tem, na koga se bo prenesla lastnina družbenih stanovanj.

Peter Kodermac
Andrej Magajna

KAKO REŠITI OTROKE PRED ZASVOJENOSTJO

»Ugasni – preveč je bilo svetlobe in pitja«

Mati se spominja na »plavolasega angela«, vendar pripominja, da je bil že od rojstva težaven otrok. Tako je jemala težave s Patrickom in to je bilo brez dvoma napak, kot misli danes.

Kar zadeva vzgojo pri nas, ni bilo prav nobene avtoritete. Zrasla sem iz dogajanja leta 1968, bila sem mlada in nisem vedela, da je Patty otrok, ki potrebuje jasno začrtane meje.« Mati se je učila, da je postala učiteljica, a je morala zase ugotoviti: »Človek se edino tega ne more naučiti, kako naj vzgaja svoje otroke.« Potem ko jo je izučila bolečina, našteva vse, kar je utegnilo Patricka že kot otroka navajati k uživanju mamil: da ni mogel prenesti razočaranja in da ni trpel discipline, da pa je hotel vse početi »vihravo« kot takrat, ko je hotel igrati kitaro. »Toda ko bi se moral potruditi, je njegova vnema takoj splahnela.« Zmeraj je hotel biti v središču pozornosti, tako pravi zdaj njegova mati, toda ko se zalemu dečku ni zlahka posrečilo, je hotel vzbujati pozornost z izbruhi. Oče je hotel biti sinu »prijatelj« in »tovariš«. Uspešni münchenski reklamni poslovnež je strpen človek, ki je svojemu prvorojencu spregledoval skoraj vse objestnosti. Seveda, Patrick je vedno znova povzročal težave, ker »je tako slabo prilagojen in tako blazno vzkipljiv«, vendar je bilo očetu všeč, da je njegov sin »tako svobodoljuben in da ni nikakršna šleva«.

Že ko je bil star šest let, so mu v spričevalo napisali: »Patrick se le težko vživlja v okolje razreda. Če s svojim pogosto pozornost zbujajočim ravnanjem ne povzroči zaželenega odmeva med sošolci, postane nemudoma nasilen.«

Pozneje je mati dejala: »To je bilo opozorilno znamenje.«

Nihče, ne straši in zlasti državne vzgoje ustanove niso pravilno ukrepale ob teh opozorilnih znamenjih. Nasprotno: Patricka so štirikrat nagnali iz šole. Druščina uživalcev mamil, v kateri je docela omamljen mladenič zabodel pijateljico, ga je potegnila v prepad. Potem so prišli policisti, ki so ga zapletli v neko slepilno operacijo, tožilci in sodniki. In ti so poskrbeli še za tisto, kar ga je uničilo. Njegov sen »sijajno živeti« se je končal v starosti 19 let v zadnji popolni omami.

Mati je poslala mrtvemu sinu žalno pismo z besedami iz Simplizissimusa, ki so jo pretresle. »Ugasni – preveč je bilo svetlobe in pitja – in sanjaj o cilju in svetlobi žitja! Nekdo je mrzel in bled od sanj in je v nebesih, ko vzide dan . . . Ugasni.«

Letos bo umrlo nad 2000 ljudi zaradi uživanja prepovedanih mamil, medtem ko so lani prvič registrirali nad 1000 smrti, natanko 1479. Številni med njimi so bili še v rosnih sedemnajstih letih, večinoma komaj odrasli mladi ljudje. Fotografije skrotovičenih trupel ob zadnji pošastni sekundi, posnete v javnih straniščih, se tako ponavljajo, da jih je mogoče zamenjati, in izražajo nadvse gorečo željo javnosti: obvarujte mladino pred takšno usodo.

Zvezni kancler je novi Nemčiji osebno predstavil »nacionalni načrt za boj proti mamilom« in obljubil: »Naša glavna naloga je, da storimo vse za preprečevanje.« Preventiva – to novo »čudežno besedo« je slišati povsod, kot pravi psiholog Walter Kindermann iz ministrstva za socialne zadeve hessenske dežele vlade.

Iz usod žrtev je mogoče razbrati, da nesrečavanje ni apokaliptično treščila z jasnega. Uživanje mamil se je že dolgo nabiralo v njihovi psihi, preden se je v resnici začelo. Življenjske zgodbe, ki so jih odkrivali na primer pri terapijah, so vedno znova razodevale zgodnja slaba nagnjenja, a tudi zgodaj zamujene priložnosti za popravke. Pet mesecev po Patrickovi smrti pravi mati, da bi morala peljati sina k otroškemu terapevtu, ko je bil še v osnovni šoli.

Iz bolečih izkušenj se je rodila nova strategija preprečevanja, ki se začenja uveljavljati v socialnem vesolju poklicnih preganjalcev mamil: sproščen odnos do mamil, vendar občutljivost za težave otrok. »Problem niso mamila,« pravijo v organizaciji Akcija za varstvo mladine, »ampak moteni odnosi v družini, v krogu prijateljev, v družbi.« Potrebno je kolektivno razumevanje opozorilnih znamenj, ki se pojavljajo že pri otrocih.

Preskok na drugačno usmeritev pri preprečevanju je posledica izredno velike vznemirjenosti. Kar je dve desetletji veljalo za pravilno, je moralo biti naposled ocenjeno kot zgrešeno: mlada generacija se je spametovala, ko so jo na vse pretege strašili, toda dosti preveč mladih ljudi, ki jih je mamil prepovedani sad, je izgubilo življenje. Tudi tisti, ki so mladi postali zasvojeni, so bili dobro obveščeni.

Policisti in carinki so trumoma vdirali v šole ali pozivali cele razredev svoje urade. Hamburški višji carinski inšpektor Peter Szage je imel navado sežigati pol grama hašiša z opozorilom: »Izogibajte se skupinam, ki tako smrdijo.«

Po nalogu je nastala cela armada »učiteljev za pouk o mamilih«, »svetovalcev za mamila«, a tudi »učiteljev za stike z mamili«, kakor so jih imenovali, najsi se še tako nenavadno sliši. Toda uradno zaukazano pojasnjevanje nevarnosti, ki grozijo zaradi njuhanja in vse do vbrizgavanja mamil, in ogromno gradiva, vštevši mojstrsko fotografirano mleko, ki tako naravno lepo priteka iz makovih glavic, vse to se je izkazalo kot usoden pouk z velikim reklamnim učinkom.

Foto: Igor Modic

Celo žalostna usoda Christiane F., ki so jo morali prebirati šolarji, je zapeljala otroke, da so jo posnemali. Vrsta takšnih izpovedi je pokazala: zastraševanje ni zaleglo ali pa je – kar je še huje – privlačevalo.

Od raznih poskusov preprečevanja je naposled ostala samo osnovna misel: živela preventiva.

Vendar od represije ni mogoče pričakovati uspeha. Uspešnejši od policije so še vedno lovci na dobiček, ki v mednarodno prepleteno nezakonito trgovino z mamili vpletajo čedalje širše kroge porabnikov – in hkrati uničujejo tudi načela zvestobe in zaupanja, zakona in reda.

Noben zakon ni zalegel. V med seboj prepleteni in popustljivi družbi je mogoče dobiti vsako mamilo tega sveta. Dobi ga lahko vsakdo, ki ga prav hoče dobiti, in to velja tudi za vsakega obsedenega otroka.

Trg se dinamično širi. Brez dvoma bo farmakološko znanje bogatilo ponudbo z vedno novimi mamili. Crack bo že kmalu postal izrodek včerajšnjega dne. Družba obilja stoji pred orjaškim izzivom. »Navzlic pomembnim uspehom, ki sta jih dosegli policija in carina,« se je po oceni zveznega kriminalističnega urada, kot pravi njegov direktor Erich Rebscher, »celotni položaj glede na zlorabo nezakonitih mamil dramatično poslabšal.«

Policija, ki bo sicer ve samo za del prepovedanega dogajanja, bo letos odkrila nad 10.000 »začetnih porabnikov« trdih mamil, kot so heroin, kokain ali amfetamini. Še vsako leto se je njihovo število povečevalo. Sedemnajst odstotkov 12-letnikov do 25-letnikov ima izkušnje s prepovedanimi mamili, nadaljnjih 5 odstotkov pa bi jih poskusilo.

Že ustaljena zasvojenost pri odraslih nenehno prehaja na mladino. V Severnem Porenju-Vestfaliji pije alkohol vsak peti otrok med 12. in 14. letom po večkrat na teden ali celo dnevno. V starosti med 15. in 17. letom ima že vsak drugi najstnik navado »dajati ga na zob« ali pri malici »kaj cukniti«. Pet odstotkov šolarjev je v nevarnosti, da bodo postali odvisni od alkohola, kakor je 2,5 milijona odraslih, od katerih jih bo letos brez hrupa in objavljene policijske fotografije umrlo 40.000 zaradi mamila, ki ga uživajo.

Vsak tretji mladenič kadi in si s tem krajša življenjsko dobo za deset let, če bo še naprej kadil. Število armade 800.000, ki so zasvojeni s pomirjevalnimi zdravili, narašča: 14 odstotkov šolarjev redno jemlje sredstva proti bolečinam, za spanje, pomiritev ali poživitev. Na temelju raziskave, ki jo je organizirala hessenska deželna vlada, so ugotovili, da četrtina šest do deset let starih osnovnošolcev uživa preparate za večanje sposobnosti ali za zboljšanje koncentracije, ki jih dobivajo na recept.

»Da so naši otroci čedalje bolj bolni,« vznemirja strokovnjake in tudi profesorja Klausa Hurrelmanna, ki na univerzi v Bielefeldu raziskuje socialne in zdravstvene pojave. Deset do 15 odstotkov mladih ljudi kaže znamenja psihičnih motenj, kot so hiperaktivnost in agresivnost, a tudi utrujenost in depresije. Množijo se poskusi samomorov.

Znanstvenik je tudi opazil psihosomatske simptome – Hurrelmann jih imenuje »motnje« – »ki so povsem nedvoumno povezani z napetostmi in konflikti v družini, šoli in prostem času«. Pojavljajo se številne motnje pri prehrani, med njimi pretirano hujšanje, a še bolj silna želja po sladkih ali mastnih kaloričnih bombah. Najmanj 15 odstotkov šolarjev je predebelih.

Če se ozremo po premožnem zahodnem svetu, pravi Hurrelmann, ki zna bolje ustvarjati čisto večjo vrednost kot osebno srečo, »se ne čudi, da pri čedalje večjem številu otrok odpoveduje telesni in duševni telesni sistem«. Problem je nezaslišano visok odstotek takih otrok, ki jih ustvarja zasičena družba. Tem otrokom so mamila – po zakoniti ali nezakoniti poti, kar je prekleto vseeno – le nastavljena.

Kako se v otroštvu razvijajo nagnjenja, pripoveduje nova, doslej še neobjavljena raziskava, ki sta jo opravljala psihologa Jonathan Shedler in Jack Block na kalifornijski univerzi v Berkeleyu. Zbrala sta 130 obiskovalcev v starostih treh let in jih vzela kot vzorec. Ko so bili stari pet let, sta temeljito preučila njihove osebnosti. Takrat sta tudi natančno preverila ravnanje staršev z otroki.

V 7., 11., 14. in naposled 18. letu sta psihologa pregledala 101 mladeniča in dekle. V štiriurnih pogovorih sta tudi spraševala najstnike, ali uživajo mamila. Iz teh pogovorov so se izoblikovale tri približno enako številne skupine:

– »eksperimentatorji«, ki občasno, vendar ne pogosteje kot enkrat na mesec kadijo marihuano in poznajo samo eno mamilo;

– »porabniki«, ki vsaj enkrat na teden zahajajo v lokal in so zaužili vsaj še eno drugo mamilo;

– »abstinenti«, ki zavračajo mamila.

Eksperimentatorji so se izkazali kot duševno najbolj uravnoteženi, vključeni v družbeno okolje, razumni in priljudni. Če občasno kaj ponjuhajo, je bolj v skladu z navadami mladih ljudi v ZDA kakor v Evropi.

Da bi znanstvenika preprečila vsako napačno tolmačenje, sta »kategorično« poudarila, da nikakor nista mnenje, da »lahko uživanje mamil kakorkoli ugodno vpliva na duševno zdravje mladostnikov«. Ugotovila sta le, da so se eksperimentatorji v puberteti »normalno« obnašali: zanimali so se za mejne izkušnje, vendar niso potrebovali mamil kot ventil za čustvene stiske ali kot nadomestek za nezadovoljive odnose.

Njihovo pravo nasprotje so bili porabniki, ki so se vsak teden omamljali. Bili so duševno hudo prizadeti, sovražno razpoloženi in »odtujeni ljubezni in delu, ki dajeta življenju občutek zadovoljstva in smisla«. Ker so bili osemnajstletniki zbegani in so se čutili nespособni, so se zapirali vase in so se počutili še slabše. Znašli so se, pravita psihologa, »v začaranem krogu«. Z mamili so v sebi dušili občutke osamljenosti in neuspeha. Svojih energij niso mogli usmerjati v bodoče cilje, ampak so sledili trenutnim pobudam.

Takšni nesrečneži so bili že kot otroci. Že pri sedmih letih se je pri njih izoblikovala podoba osebnosti malih ljudi, ki so nespособni ustvarjati dobre odnose z drugimi otroki in zlahka postanejo grešni kozli. Bili so brez samozavesti in tudi niso znali biti ponosni na svoje dosežke. Počutili so se ničvredne in slabe, vendar so tudi pri drugih zbujali malo zaupanja in so bili nezanesljivi. Bili so neodločni in so prav malo mislili vnaprej, hkrati pa so se bali, da ne bodo kos svojim nalogam. Ti otroci se skoraj nikoli niso istovetili s kakimi idoli pri odraslih. Sedemletnikom, ki so začeli pozneje uživati mamila, niso dosti pomenile moralne vrednote, a tudi ne medsebojno dajanje in sprejemanje ali pošten odnos. Poleg tega niso bili odločni ne živahni in tudi ne pripravljeni na nove izkušnje. Pod pritiskom so se pri njih pojavljali telesni simptomi in so le s težavo spet lovili ravnotežje. Namesto da bi dosti govorili, so se zatekali k molku.

Pri enajstih letih so zbujali pozornost s svojo togostjo in nepriljudnostjo. Bili so nezaupljivi in sumničavi, niso se mogli osredotočiti in so bili čustveno nepovezani s tistim, kar so delali. Mladostniki so pri malekostnem razočaranju preostro reagirali, trmasto so gnali spore na ostrino. Kratko in malo niso hoteli biti drugim všeč.

Duševno načeti pa so bili tudi abstinenti, to je kategorija ljudi, ki v družbi niso motilni dejavnik in doslej niso zbujali znanstvene pozornosti, ker je veljala, kot pravita Shedler in Block, »kategorična domneva, da je merilo za duševno zdravje dejstvo, da človek ne uživa mamil«. Nasprotno se je pokazalo, da so abstinenti najstniki plašne narave s slabo razvito sposobnostjo za čustveno zadovoljitev in prijateljstvo, toplino in človeško bližino.

Bili so socialno nenadarjeni, čemerni in zadrti, pri drugih niso bili priljubljeni, a tudi družabni niso bili ne očarljivi in tudi ne odkriti ali pošteni. Osemnajstletniki so delali vtis nepristranih in razumnih ljudi, nagibali so se k moraliziranju. Toda njihovo zavračanje mamil ni bila v tolikšni meri posledica moralnih načel kot njihove odtujenosti in preveč nadzorovanega načina življenja. Brez potrebe so odrivali zadovoljitev svojih potreb in so bili nesposobni uživati v čutnih doživetjih.

Že pri sedmih letih niso zbujali pozornosti s svojimi lastnostmi, ampak s tem, da so bili kot otroci brez lastnosti: niso bili veseli ne dejavni, niso bili radovedni niti dostopni, ne prisrčni in tudi ne zmožni, ne ustvarjalni in ne spretni. Tudi govoriti niso znali. Niso bili ponosni na svoje dosežke, kot morajo biti majhni otroci. In tudi si niso znali česa priboriti. Bili so prototipi ubogljivega, boječega, redoljubnega in pridnega otroka.

Pri enajstih letih se je ta profil izostril: neveseli mladostniki so zapeti in zadrti in brez zanimanja čakali, da bodo od odraslih dobili navodila, a tudi pomoč.

Očitno je, kako podobne so si bile matere otrok, ki so pozneje mamila zavračali ali jih zlorabljali. V nasprotju z ženskami, to je materami duševno bolj zdravih otrok, ki so bili vzgojeni tako, da niso imeli zadržkov do preizkušanja raznih stvari, so bile hladne in ravnodušne. Niso bile sprejemljive za potrebe svojih otrok, zavračale so njihove zamisli in predloge, jemale so jim pogum s svojo kritiko in so bile potem še razočarane zaradi nesposobnosti svojih otrok. Protislovje, ki je nabito z napetostjo, pa tiči v tem, da so bile te matere nadvse zaverovane v dosežke svojih malih objektov, vendar jih niso spodbujale in podpirale, ampak so izvajale nanje pritisk. Bile so brez vseh čednosti matere, ki zna varovati svojega otroka.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Der Spiegel, Hamburg

TRANSCELINSKI UMETNIK CHRISTO

Countdown za 3000 dežnikov

Umetnik »pakiranja« Christo je z raznimi materiali oblagal poslopja, most, obrežje, zastrl dolino z zaveso, čez celo pokrajino postavil ograjo iz robcev. Vse to so nenavadni dogodki v upodabljajoči umetnosti, ki več pozornosti usmerjajo na spremenjene pokrajine in kraje kot pa na sama sredstva spreminjanja, hkrati pa svojevrstno obogatijo pogled. Njegovo najnovejše delo sega celo čez Tihi ocean: sončnično rumeni dežniki v Ameriki, akvamarinsko modri na Japonskem.

V Stockdale Country Clubu na obrobju mesta so Lakesovi, lastniki tovarne v Bakersfieldu, priredili sprejem in večerjo za Christa, ki bo oktobra na obmejnem področju med Kern Countyjem in Los Angeles Countyjem izpeljal svoj novi projekt Umbrellas (Dežniki). Postavil in razpel bo svoje nove »umetnine za določen čas«: natančno 1760 sončnično rumenih dežnikov bo planilo kvišku iz ravnin Kern Countyja, se dvignilo iz višav in nižav Los Angeles Countyja, se vilo čez prelaz Tejon, ki je natančno 1400 metrov visok. Istočasno pa bodo v Ibarakiju, na obalnem področju severno od Tokia, nad japonskimi riževimi polji razprali 1340 akvamarinsko modrih dežnikov.

V dvorani Country Cluba postopa naokoli približno 50 ljudi. Dame iz Bakersfielda so se lepo opravile. »Mucho denero,« pravi mož, ki v kozarcu z viskijem premetava koščck ledu in pri tem evropskemu obiskovalcu pojasnjuje družabna razmerja. Veliko denarja je tu prav zares, čeprav tega v družbi malomeščanskih velikih kmetov, ki so se tistega večera prvič srečali z umetnikom in njegovim spremstvom, očitno ni videti. A kdor ima opravka s kalifornijskimi namakalnimi napravami, tako kot Lakesi, preprosto ne more ostati reven. Začasno so 3100 rumenih in modrih dežnikov spravili v eno njihovih tovarniških dvoran. Posamezni deli in materiali so iz Ameriki, Kanade, Japonske in Nemčije. In posestnik, na čigar zemljišču bo stalo največ dežnikov, ima tako veliko denarja, da ga je porazdelil na delniške družbe: Times Mirror Corporation (h kateri med drugim sodita Los Angeles Times in newyorška založba Abrams) je lastnica farme v Fort Tejonu s 6000 govedi (ki jih je bilo pred dolgoletno sušo dvakrat toliko), njene pa so tudi hiše, šola, trgovina, pošta, cerkev in policijska postaja, vse skupaj pa se imenuje Lebec. Tu je Christo najel bungalov, ki je tudi last korporacije, in vanj naselil kalifornijski urad projekta Umbrella. Tukaj s šestimi pomočniki dela Tom Golden, ki od prvega Christovega dela Running Fence (Neskončna ograja) skrbi za vse projekte in svojo drevesnico bolj redko vidi. Za bungalovom v zeleni travi leži prvi rumeni dežnik. Težak je približno dvesto kilogramov, dolg je šest metrov, ovit pa s tkanino. Ko ga bodo oktobra razpeli, bo njegova površina v premeru devet metrov. Zdaj je videti kot boja na suhem.

Popoldne odropotamo z džipom po poljih, po prašnih peščenih poteh, čez drn in strn. Christo iz varnostnih razlogov sedi zadaj. Christova žena Jeanne-Claude, ki je tudi menedžerka in predsednica korporacije The Umbrellas, Joint Project for Japan and USA, pri vkrcanju da ustrezna navodila in ker je zelo vroče, v džip, porine še steklenico vode. Christo sam je celotno področje že večkrat prevozil in prepotoval, preden je jeseni leta 1988 na 20 kilometrov dolgi progi označil mesta, kamor bodo posaddili dežnike.

Na vsakih nekaj kilometrov skočimo iz džipa, si tu in tam ogledamo paličice s trakom, ki jih bodo oktobra nadomestili z dežniki, z zemljemerčevimi koraki stopamo za Christom, z očmi sledimo njegovi iztegnjeni roki in njegovi razburljivi opisi nas spodbudijo, da na nasprotnem pobočju že vidimo vse rumeno, rumena goba se dviga tudi iz globeli, dva dežnika pa sta tudi na oni strani avtomobilske ceste. Tam se bodo dežniki razrasli kot na gredi, tu bodo zaznamovali pregib zemljišča, pri bencinski črpalki ne bodo ovirali tovornega vlaka, policijski postaji bodo dali nov sijaj.

Christu se je znova posrečilo, spet enkrat je njegov projekt še bolj zamotan, še večji, še dražji od prejšnjega. Odkar se je odločil za dežnike in leta 1984 skiciral prve zamisli, je z letalom prepotoval na tisoče kilometrov, stotinam ljudi potrpežljivo razlagal svoje zamisli, jih nagovoril k sodelovanju, jih prepričal, naj mu začasno prepustijo svoja zemljišča, se pogajal s kmeti, uredniki, inženirji in ekologi, govoril s politiki, predaval študentom. »Za to delo ne morem najeti agentov za stike z javnostjo, vse sodelavce si moram sam zagotoviti,« pravi Christo, ki je pravkar prijatelj z Japonske, jutri bo predaval v bakerfieldski šoli, dva dni pozneje pa v Santa Barbari.

Skorajda ni umetnika, ki bi se s svojo umetnostjo in delom približal tako številnim sodobnikom iz tako različnih slojev družbe. Christov fenomen lahko razložimo s tem, da umetnik ne išče občinstva, ampak sodelavce, da ne prodaja niti umetnin niti ideologije, ampak pojasnjuje svoje zamisli in zanje pridobiva ljudi.

Seveda pa je povsem jasno, da plačuje delo in material, tovarni, ki izdeluje blago, bo plačal ravno tako kot japonskim kmetom, ki mu bodo za tri tedne prepustili svoja riževa polja. Projekt Dežniki stane 26 milijonov dolarjev, vsak dan ameriško-japonskih dežnikov bo veljal torej nekaj več kot milijonov dolarjev. Stroške bo Christo pokril, tako kot pri vseh dosedanjih projektih, s prodajo risb in kolažev. Ali bo to silovito dejanje umetniške svobode, ki pokaže vso absurdnost kapitalističnega sistema, bolj presenetilo direktorja korporacije Times Mirror ali japonskega majhnega kmeta. Vsekakor je oba po začetnem odporu prepričal in ju pritegnil k sodelovanju. Prvega šele potem, ko mu je zagotovil, da se ne bo osmešil niti on niti njegovo govedo niti njegovi nameščenci niti firma. Drugega pa potem, ko mu je povedal, da je umetnik.

V naslednjih mesecih bo 1200 pomočnikov v Ibarakiju in 1500 v Kaliforniji poskrbelo za to, da bodo 8. oktobra istočasno v Ameriki in na Japonskem odprli 3100 dežnikov, trdno zapičenih v tla. Christo bo zraven na obeh koncih oceana. Polete si je mojster enodelnega diptiha že rezerviral.

Umetnost za določen čas

Od kod vam zamisel, da bi izpeljali projekt v dveh deželah, v Ameriki in na Japonskem, gospod Christo?

Opravka imamo z dvema najbogatejšima državama na svetu, pa tudi z nenavadno ljubeznijo in sovraštvom Japonske do zahodnega sveta, zlasti Amerike. Prevzetost in trenja, občudovanje in odpor obstajajo že dolgo. Azijci se že desetletja najraje priseljujejo v Ameriko, zlasti v Kalifornijo, tu pa uradno niso nič več kot manjšina. Tako na Japonskem kot v Kaliforniji prevladujejo isti občutki pripadnosti pacifiškemu obrobju, skupni občutki pacifiških sosedov. Projekt odraža tudi zahodnjaško zaznavanje velikanskih naravnih bogastev v Aziji, tehničnih zmožnosti in tehnološkega razvoja. Med Kalifornijo in Japonsko je veliko podobnosti, na primer strast za avtomobile in nove tehnologije. So pa tudi velikanske razlike, predvsem kulturne. Namen projekta oziroma zamisli je poudariti to skupno in istočasno protislovno energijo.

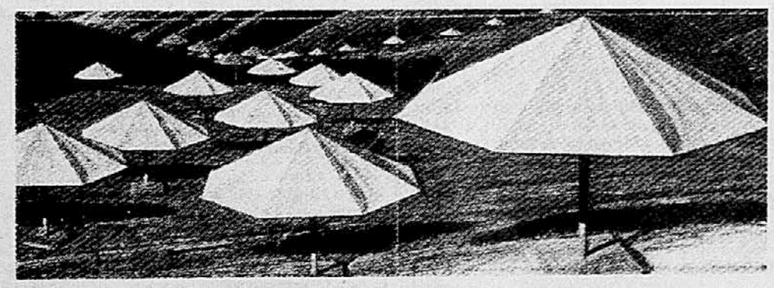
Kaj ste se med pripravljalnimi deli, ki so se vlekla sedem let, o tem naučili, in ali bodo ta spoznanja lahko videli in doživeli tudi drugi?

Na Japonskem, kjer sem bil prvič leta 1970, potem pa občasno še večkrat, smo izbrali zemljišče, ki meri 18 krat 2,5 kilometra in pripada 453 kmetom. V Kaliforniji, ki jo, odkar sem ustvarjal Neskončno ograjo leta 1976, dobro poznam, smo izbrali zemljišče, ki meri 26-krat 2,5 kilometra in pripada 28 kmetom in enemu veleposestniku. Že iz teh številk spoznamo, da je zemljišče na Japonskem razdeljeno na veliko manjše površine, torej je veliko dragocenejše in veliko intenzivnejše obdelano.

Sicer pa smo na Japonskem dovoljenje za projekt in za postavitev deženikov dobili le zato, ker tam dežniki veljajo za hiše. Tam bomo torej postavili 1340 hiš. Na Japonskem je vse povezano z izrabo prostora. Ta razlika v geografski gospodarnosti bo seveda vidna tudi v mojem projektu. Do zadnjih podrobnosti nadzorovana in s predpisi urejena pokrajina na Japonskem je zahtevala tudi ustrezno razpostavitev in razvrstitev dežnikov. Ravnajo se po natančni geometriji prostora, namakalnih napravah, vzorcih riževih polj, obliki kvadrata. Nasprotno pa imamo v Kaliforniji na voljo neskončen prostor, širjavo, življenje na prostem, ki je neomejeno in obsijano s soncem. Tudi struktura dela je tam svobodnejša, nepreračunljiva, bolj se ravna po figuraliciji in obliki narave, kot pa po človeških vzorcih. Dežniki so v Kaliforniji v svoji celoti bolj podobni vejam drevesa.

Pri pripravljanju projekta nista imeli opravka le z dvema geografijama, ampak tudi s pripadajočima zgodovinama in dvema miselnostima. Kako ste se znašli tam in tukaj?

Ko smo prišli na Japonsko in smo si hoteli pridobiti privolitev lastnikov zemljišč, smo si poiskali vodnika, starega moža, ki je z nami hodil od enega zemljišča do drugega in nas predstavljal. Lastnik je prišel ven, se z nami pogovarjal, nas pol kilometra ali cel kilometer pospremil in se potem poslovil s stavkom: »Zdaj vas ne morem več spremljati, kajti tu je meja mojega posestva.« V Kaliforniji pa je bilo čisto drugače. Potem ko je farmar premagal svoj začetni odpor in nam za čas projekta prepustil zemljišče, mu je bilo precej vseeno, kaj se bo tam dogajalo.

Na Japonskem so nas takoj povabili skoraj v vsako hišo in navezali smo veliko osebnih stikov. Vsi ljudje so bili zelo radovedni in večina jih je presenetljivo izobraženih in načitanih. Na nekem srečanju pozno zvečer pozimi je bilo 60 kmetov, vsi so sedeli na tleh. Najmlajši je imel 65 let, najstarejši 80. Razložil sem svoj projekt in kmetje bi si morali zapisati neki naslov. V Ameriki bi morda v takšnih primerih nekaj kmetov imelo pri sebi svinčnik in bi ga nato posojali še drugim. Na Japonskem je bilo drugače. Vsak je predse takoj postavil svinčnik in papir, si zapisoval in vmes zastavljal vprašanja. Ljudje so zares hoteli zvedeti, kaj se bo dogajalo, kako veliko bo vse skupaj in druge stvari.

Z oblastmi in vladami pa je bilo spet drugače?

V Kaliforniji ni bilo težko dobiti privoljenja, težav nista delala niti šerif niti prometna policija. Na Japonskem se je guverner sicer strinjal, vendar pa so bili uradniki gradbenega ministrstva trmasti. Na Japonskem namreč velja zakon, po katerem je dovoljeno graditi samo z jeklom, lesom in cementom. Aluminij, ki ga uporabljamo za naše dežnike, je prepovedan. Veliko in dolgo smo se pogovarjali, a se ni dalo ničesar storiti. Pretresali smo tudi možnost, da bi naši dežniki na Japonskem veljali za hiše, vendar pa bi stali samo tri tedne. Končno so nam dali vedeti, da lahko najdemo luknjo v tem zakonu, če si pridobimo mnenje renomiranega profesorja. In tako smo storili. Profesor in še nekaj drugih zanstvenikov so eno leto opravljali teste, nato pa izdelali mnenje, dolgo kot telefonski imenik velemesta, kar nas je stalo milijon dolarjev. In to v deželi, kjer so nam že na začetku povedali, da ni vljudno govoriti o denarju.

Pri svojih prejšnjih projektih ste dolino ovesili z oranžnimi najlonskimi zavesami (Valey Curtain v Coloradu leta 1972), pešpoti v parku obložili z rumeno tkanino iz umetnih vlaken (Wrapped Walkways v Kansas Cityju 1978), otoke ste venčali z rožnatim polipropilom (Surrounded Islands na Floridi 1983). Zakaj ste pri zadnjem projektu snovi dali obliko dežnikov?

Pri tem projektu sta odločujoča prostor in občutek prostora. Zato so mi na misel prišli dežniki, struktura dežnika. Moral sem najti mersko enoto, ki bi lahko presegla prostor, po drugi strani pa ne bi bila povezana z ničemer drugim kot s funkcijo dežnika. Vrhu tega imam rad geometrijo dežnika, njegovo osnovno obliko, ki jo določa šest reber. Dežnik je po eni strani zelo odprta oblika, po drugi pa ima notranji prostor, ki zagotavlja zaščito. Ugaja mi misel na to, da lahko človeka povabim pod dežnik, da ga nekako zavarujem pred dežjem in soncem. Poleg tega pa nas pod dežnikom ne omejujejo zidovi, lahko gledamo ven in naokoli, stopamo ven in noter. Oblika dežnika je enota projekta, čeprav so japonski dežniki modri, kalifornijski pa rumeni. In ravno ta misel in izkušnja me pri tem projektu najbolj zanima ta in razvnemata.

V Kaliforniji in na Japonskem, kjer je projekt Dežniki že predstavljen v turističnih brošurah, pričakujete milijone obiskovalcev. To bo torej umetnost za vsakogar, ki jo bo mogoče videti ob vsakem dnevnem in nočnem času, se do nje popeljati z avtom ali oditi peš. V svoji japonsko-kalifornijski celoti pa bo le umetnost za tiste, ki bodo imeli denar za polet iz Tokia v Los Angeles. Z drugimi besedami: ali ne bo projekt Dežniki, ki ga bo mogoče videti in doživljati le tri tedne, zelo elitistična prireditev?

Sploh ne! Projekt, ki se bo seveda dogajal tudi v glavi in domišljiji, je prvo delo v umetnostni in arhitekturni zgodovini, načrtovano v dveh različnih krajih na svetu in bo tudi nastajalo v dveh različnih krajih. Pred 20. stoletjem si ni bilo mogoče predstavljati, da bi človek lahko premagal takšne razdalje in doživel dva dela ene umetnine. Bil je na primer le en Versailles. Bile pa so že tudi dvodelne in tridelne umetnine, na primer diptihi in triptihi. Pri Dežnikih je izkušnja potovanja, premagovanja razdalj tudi del izkušnje umetnine. Vkrcati se moraš na letalo, polet traja devet ur. Potem prideš v svet, kjer drugačegovorijo, drugače jedo in se drugače sporazumevajo. Potuješ skozi čas in razdalje se krčijo. To ni elitistično.

Zares ne?

Mislim, da vsem svetu vladata čedalje večja banalnost in trivialnost. Naj gre za olimpiade, svetovne razstave, Documente ali bienale: nepretrgano kroženje ponavljajočih se prireditev. Mislim, da je veliko pomembneje, da ljudje enkrat v življenju doživijo resnično odločilno izkušnjo. To ni elitistično, ampak gre za vprašanje enkratnosti nekega doživetja. Le enkrat je bilo mogoče doživeti projekt Pont Neuf (leta 1985 v Parizu), le enkrat Surrounded Islands, pa tudi Dežniki bodo samo enkrat. Ta neponovljivost, ta smrtnost je priložnost našega življenja. Moji projekti so umetnine za določen čas, v vseh je tudi izkušnja izgube, pogrešamo jih kot prijatelja, ki je umrl. In ta izkušnja svobode je tudi del naše svobode.

Projekt Dežniki združuje arhitekturne, gospodarske, ekološke, tehnološke in urbanistične vidike, vse stvari torej, ki prvotno nimajo ničesar opraviti z umetnostjo. Naredili bomo projekt za določen čas in zanj dali 26 milijonov dolarjev. Dokaz za svobodo je prav gotovo v tem, da je kaj takega mogoče, brez kompromisov, neodvisno od industrije ali katerekoli mafije, nikomur zavezano, razen čudovitim ljudem, ki z nami sodelujejo. Porabil sem milijon dolarjev več, da sem dal blago, iz katerega so dežniki, tako sešiti, da sredi segmentov, ne bo nobenega šiva. Iz oblikovnih razlogov je bilo to zame zelo pomembno, ravno tako mi je veliko pomenilo, da te odločitve ne financirata reklama ali sponzor. Da lahko to storimo, je izkušnja svobode, ki jemlje dih. Je kot pesem, ki jo preprosto moraš napisati.

Die Zeit, Hamburg

CANNES

Madonna, on ljubi Gino!

Gina Lollobrigida je pred Madonninim prihodom najprej prav nič opravičujoče rekla, da je old fashioned, nato pa izstrelila, che cosa ha ancora intenzione pokazati, saj je sama izjavila, da je ni stvari, ki je še ne bi uspičila. Ampak nekaj si bo pred izidom nove plošče gotovo spet izmislila. Sicer pa za vse to niti ni sama kriva, novinarji jo tiščijo v ospredje, se pravi, da ima ženska prav. Misli Gina.

Junakinja filmov o kruhu in fantaziji pa Moraviina Rimljanka je vrhunec slave, tako pravi, doživela prav v Cannesu. Na stopnice, s katerih v karikaturah snažilke ob zori sesajo zvezde, jo je pripeljal Fanfan la Tulipe. »Zdaj sem si bolj všeč kot prej,« izjavlja zmagoslavno, »izgubila sem svežino, pridobila pa sem na notrini.« Občinstvo seveda spoštuje notranje bogastvo, prav posebno ga pa ne zanima. Kar je že skusila tudi Isabelle Huppert, zelo priljubljena igralka, ki je vlogo na žensko in intelektualko razcepljeno mislinjo (ženski mislec) v Malini (moško ime) odigrala z vsemi živčnimi vlakni, ki jih premore, a se niti pri nagradah niso spomnili nanjo.

Ženska, ki je v času festivala nekaj dni polnila prve strani časopisov, pa le ni bila Madonna, ampak nova francoska premierka Edith Cresson. Ko je v dolgem intervjuju za eno od francoskih TV mrež odgovarjala na vprašanja, kakršna človek lahko postavlja samo ženski, ki je prišla na čelo države, prej je bila pa ministrica za kmetijstvo, za industrijo, trgovanje s tujino pa za Evropske zadeve (po tem vrstnem redu) . . . se aktualni dilemi, »ali vam je všeč Madonna«, vendarle ni mogla izogniti. Kaj je rekla? Niti malo omalovažujoče se je nasmehnila in rekla, seveda mi je všeč.

Jeanne Moreau, leto dni mlajša od Gine Lollobrigide, ki je letnik 1927 (premierka jih ima 57), je bila, kot bi rekla Gina Nazionale, »najbolj sveža v času filmov Ljubimca, Dvigalo na morišče in Noč. V slednjem, Antonionijevem filmu, je bil njen soigralec takrat kot marelica rožnat Marcello Mastroianni. Po tridesetih letih, kolikor jih je približno minilo odtlej, sta se ponovno srečala v grškem filmu, izjemno aktualni pripovedi o albanskih, turških, kurdskih, iranskih in drugih beguncih, ki živijo v naselju (vagonov na slepih tirih) blizu Aten. Jeanne Moreau je imela vlogo tudi v sovjetskem filmu osemnajst let preganjanega Rustama Kamdanova, Anni Karamazovi, s katere je občinstvo trumoma bežalo. Igralka je šla v Moskvo, ker ni hotela razočarati režiserja, ki si je vse življenje želel snemati z njo. Enako kot Grk Angelopulos, ki je vpričo nje navihano izjavil, da je »Jeanne, odkar se zavedam, prav po freudovsko obremenjevala moj libido«. Tako ljudje, ki sanjajo o nekom, če so le dovolj vztrajni, zmeraj na koncu uresničijo svoje sanje: škoda je le, da si igralke v tem času naberejo leta. In postanejo, kot temu grdo pravimo, dostopne. Celo za nekoga iz Armenije, ki še nikoli ni posnel filma. Generacija Marianne Sägebrecht je seveda nekaj čisto drugega, ta Bavarka s svojo prisotnostjo zdaj, ko se je proslavila – Café Bagdad imajo francoski najstniki na vrhu svoje lestvice – zavestno lansira prav neznane režiserje neznanih dežel.

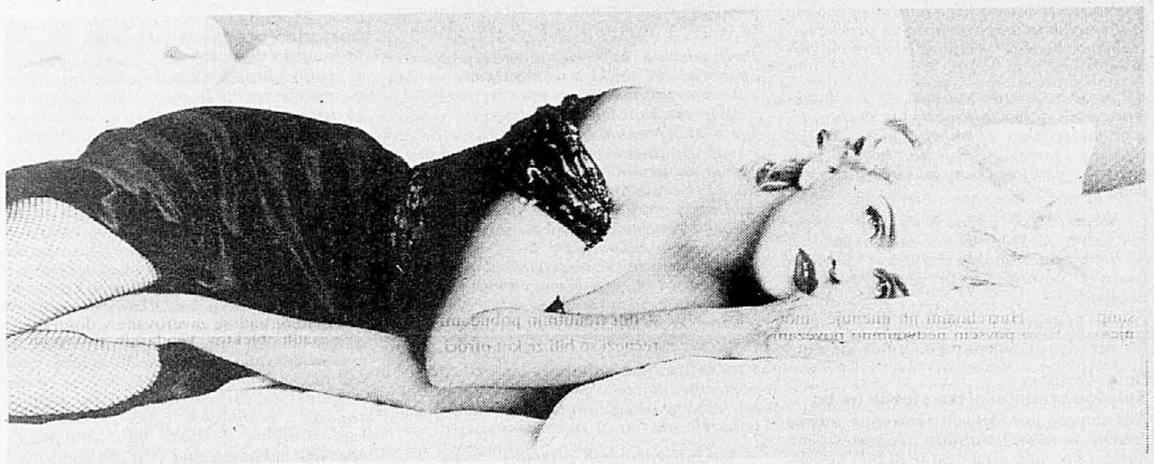
Oh, je rekla Jeanne Moreau, ljubim tiskovne konference, ko sem lani v Moskvi predstavila Julesa in Jima, je bilo občinstvo noro od navdušenja. »Nekdo me je vprašal, koliko moških sem imela v življenju . . .«, in ona mu je odgovorila , da ljubezen ni zbiranje trofej, nakar ji je neka ženska s plastično vrečko v naročju rekla, že prav, ampak potem pa te zgodbe z Julesom in Jimom in ne vem še kom res ne razumem. Kaj je rekla Jeanne o svežini? Ne v Moskvi, ampak v Cannesu. Da ne pije več, niti šampanjca ne, kajti »pri mojih letih se je treba nekaterim stvarem odpovedati«, sicer pa, »ali ne vidite, da imam lepšo polt«. Njen prihodnji film, ki je že posnet, ima naslov Starka, ki je hodila po morju. Koga igra? »Starko vendar, kaj pa drugega.«

Letala, ki so vsak dan krožila nad morjem, niso vlekla za seboj Madonne, ampak Columba oziroma Timothyja Daltona. In v pristanišču sta se pojavili dve Columbovi ladjici, ne jajci.

Kdo vse je torej spal v Madonnini postelji? Clint Eastwood na primer in, glej glej, Jacques Chirac. Oba sta bila v njej, seveda ob različnih dnevih, ko je bila prazna. Seznam ostalih, ki so spali v suite 644 Hotelu Du Cap, je mogoče dobiti pri enem od glavnih hotelskih uslužbencev. V istih prostorih, sweet številka 644, je bil v času festivala, se pravi hkrati z Madonno, tudi njen bivši soprog, režiser Sean Penn. Vse to in še marsikaj drugega pikantnega vem, a bodi dovolj, koga pa to zanima.

Poglejmo torej, kako je Madonna odkrila Aleka Keshishiana, 26-letnega režiserja »dokumentarca« Truth or dare: In Bed with Madonna, Mladega moža je vsekakor presenetilo, da so se našli ljudje, ki ga niso spraševali o Madonni, ampak jih je zanimalo, kako pa kaj on. »Navajen sem, da me obravnavajo kot Madonnin nadomestek,« pravi, »zmeraj se najde kdo, ki hoče slišati, kaj ji ta trenutek roji po glavi, kot da bi jaz to vedel.« Keshishianova biografija je bila zanimiva, že preden je Madonna vrgla oči nanj. Šolal se je na Bostonskem konzervatoriju, na Sorbonni in na Harvardu, kjer je diplomiral z gledališko predstavo, ki je bila, reci in piši, priredba Viharnega vrha (Brontë), opremljenega s pop glasbo. »Catherinin glas je bila na začetku Kate Bush, ko pa je Catherina zavrgla svojo pravo nrav in se predala pop sanjam, se je njen glas spremenil v Madonnin.« Kashishian je po filmu o Madonni dobil na dom šestdeset scenarijev, češ, naj jih prebere in se odloči. Posnel bo seveda svoj pop Viharni vrh (v katerem je svoje dni igral Laurence Olivier).

Ko je Madonna videla video Viharni vrh, je poiskala režiserja in ga »tako močno zgrabila za roko, da mu je pustila rdeče fleke«. Toda če naj bi pet mesecev svojega življenja porabil za snemanje, si je mislil, in naslednjih osem, da film zmontiram, se bo treba najprej prepričati, ali bo ženska držala obljube.

Madonna »v postelji z Madonno«

In Bed with Madonna ali v Postelji z Madonno je posnel 1990 na turneji Blonde Ambition. Madonna ga je poklicala in: »Štiri dni pozneje sem bil že na letalu proti Japonski. Kar zadeva obljube, sem mislil, da imam permanenten infarkt, tako sem se moral bojevati za svojo svobodo. Toda to je bila bitka, za katero je bila Madonna srečna, da jo je izgubila. Povedal sem svoji snemalni ekipi, jaz in samo jaz sem tisti, ki bo rekel Cut. Če bo kdo obrnil kamero drugam, ker bo Madonna to zahtevala, ga bom osebno posadil na avion in poslal domov. Sicer pa, če bi nas njeni telesni stražarji poskušali spraviti s prizorišča, bi bilo to za snemanje še posebej zanimivo!«

Posnel je 250 ur filma. Ker je mislil, da bodo Madonna in njeni plesalci, če jim bo dovolj dolgo držal 22 kamer pod nos, sčasoma pozabili nanje. Skratka, »šlo je zato, da Madonno utrudimo in jo nehamo ubogati«. V nekem intervjuju je pozneje res rekla, »Alek me ni ubogal, in zato mi je bil všeč«, kar je komentiral z vzklikom, »neverjetno, kakšno pomanjkanje nečimrnosti!« Ko so se vrnili domov in je Madonna videla posneti material, ji nikdar več ni prišlo na misel, da bi režiserju karkoli prepovedovala. »Na turneji je doživela veliko hudih stvari,« pravi Keshishian, »umrla ji je mati, kot zmeraj je imela težave s svojim bratom Martinom, ampak zdi se mi, da je bila ponosna, ker je zmogla toliko korajže, da mi je dovolila narediti ta film, navsezadnje je bilo, kot bi ležala na psihiatrovem kavču, vsemu svetu na očeh.«

Novinar, ki je v festivalskem biltenu igralkam pisal ljubezenska pisma, se je pri Madonni čudežno streznil. Ti ljudje so zmeraj nekakšni Schwarzzieji (mislil je Schwarzeneggerja) in Madonne, je napisal, in ne mislite, chère madame, da s tem, ko prebujate pujse v buržujih, delate seksualno revolucijo, oni so jo že zdavnaj absolvirali, torej capljate za časom. Pazite na svojo ritko, vas ne objema, ker se noče natakniti na vaš modrc, ampak vam prisrčno stiska roko, vaš ta in ta.

Truth or dare, kot se glasi prvi del naslova Madonninega filma, sta besedi, ki velja za iztočnici besedne igre. Svojega soigralca vprašaš, zakaj se bo odločil, za resnico ali pa bo »šel na vse«. Če si izbere resnico, mora pred vsemi iskreno odgovoriti na kakršnokoli vprašanje, če se odloči za drugo, mora storiti vse, kar mu je naloženo; na primer nekoga objeti, zapeti pesmico. Madonna pravi, da če se ljudje, ki se to igrajo, dobro poznajo med seboj – tako kot se poznajo člani njene ekipe – je to lahko skupinska terapija. Zelo kruta, kajti če so okrog tebe tvoji prijatelji, ne moreš lagati oziroma moraš biti zelo pogumen.

V filmu, ki ga je Madonna poslala v Cannes in nato prišla tja še sama, prevladujejo prizori, v katerih se njeni plesalci objemajo med seboj (da ne govorimo o tem, kako njihova šefica ravna s steklenico, kadar jo dobi v roke). »Kako nam lahko to razložite?« »To je zato, ker smo vsi mi seksualni perverzneži. Jaz sicer mislim, da so v filmu prizori, o katerih bi se dalo res polemizirati, ampak ljudje se pač raje spominjajo teh.«

Njen klip Justify my love je na ameriški TV še zmeraj prepovedan, »kar je dobro, kajti s tem škandalom sem ogromno zaslužila«, zato pa lahko vsak, ki hoče, kupi kaseto. Kaj je teve Američane motilo na tem klipu, ki ga na drugem ljubljanskem programu lahko mirno gledate? »Dve stvari, najprej prizor z dekletom, ki ima samo naramnice čez prsi, kajti prsi se ne bi smele videti, in pa tistih nekaj sekund, ko poljubljam na usta dekle.« Je, je odgovorna za svoja dejanja. »Ne ljubi se mi pa početi stvari, s katerimi se vsi strinjajo, ki dajejo človeku univerzalen občutek varnosti, se pravi, nekatere stvari, kot je na primer spolnost ali odnos med moškim in žensko, poskušam pokazati drugače, kot nam je bilo vcepljeno v glavo.«

Madonna »priznava«, da provocira, da je šokantna, ampak »vse to počnem s humorjem, ne pridem na oder, ne primem se za svojo mačko in fuck you, ne, to naredim z določeno mero ironije; zaradi česar sem še najbolj podobna Lennyju Bruceju, kajti njega so cenzurirali zato, ker se je svobodno izražal tako glede političnih idej kot glede seksa.« Nekaj časa je mislila, da spominja tudi na Bette Midler, »ampak zdaj, ko je začela snemati za Walta Disneya, ne misli več tako«.

V filmu se pojavi tudi Warren Beaty in reče, kako moreš početi vse to pred kamero. »Hotel je reči, pred kamero pa človek vsega že ne sme početi, se pravi, njega je strah, a to je njegov problem, ne moj.« Ničesar, kar je rekla v filmu, ne obžaluje, še najmanj izjavo, »rada imam okrog sebe emocionalno šibke ljudi«. »Če bi delala film o svojem življenju, bi v njem ne kazala samo svojih dobrih lastnosti, kajti to bi bila laž.« Kar pa zadeva šibke, ki jo obkrožajo, »gayi so veliko bolj tenkočutni kot drugi moški, bolj neposredni in pripravljeni pokazati svoja čustva, ne bojijo se jokati in ne znajo se sprenevedati, poleg tega jih preganjajo, in že zaradi tega sem popolnoma na njihovi strani.«

Sean Penn, njen bivši mož, je seveda »močan kot jaz«.

In odličen režiser, je rekla, in mimogrede naredila še reklamo za njegov film Indian Runner. A da ne bi zvenelo dolgočasno, dodala, »ko sem izvedela, da mu je njegova sedanja spremljevalka rodila sina, sem bila zelo žalostna, čeprav na tihem vem, da je še zmeraj zaljubljen vame.«

Ko je na vrhu stopnic, preden je pokazala svoj tankovski nedrček, na vprašanje evforične novinarke, »kaj pričakujete od filma«, rekla: »Uspeh!« je bilo to slišati bolj zgodovinsko kot tisto »majhen korak za človeka, velik za človeštvo«. Kar pa zadeva film: senzacionalno nehuman je.

Vesna R. Marinčič

PETER KOVAČIČ, UREDNIK REVIJE 2000

Obsojeni na disidentstvo?

Izid Kocbekovih Osvobodilnih spisov I in Mounierovega dela Oseba in dejanje v knjižni zbirki Revije 2000 je ponovno opozoril na kulturno in družbenokritično poslanstvo te revije, ki z obrobne pozicije že več kot dve desetletji kritično spremlja tako Cerkev kot Državo, vztrajno pa objavlja tudi leposlovne prispevke.

Ko sem slišal za težave kulturne revije 2000, katere jedro predstavljajo katoliški razumniki, dejavni v gibanju in društvu 2000, tudi pri novi oblasti, sem takoj spoznal, da to »podjetje« z vztrajno kritično, opozicijsko držo res nima sreče. Ker je v sedanji vladajoči koaliciji prevladala usmeritev slovenskih krščanskih demokratov, je ta revija krščanskosocialistične »barve« zopet obsojena na obrobje. Kot nekakšni trockisti izpadejo tudi do sedanjega esteblišmenta (tako njegovih posvetnih ustanov kot Cerkve), zato pravzaprav ne presenečajo njihove sedanje težave, ko jim je bila predlagana celo ukinitev, vsekakor pa republiški sekretariat za kulturo ni odobril njenega povečanega koncepta in rednejšega, dvomesečnega izhajanja.

Slavist Peter Kovačič sooblikuje in ureja revijo že od njenega začetka, zato sem ga najprej poprosil za kratko predstavitev zgodovine revije in njenega profila.

– Revijo 2000 je 1969. leta začel izdajati krog študentov različnih fakultet, od teologov (na primer Bratina, Stegu, Marolt, Koncilja) do študentov naravoslovja. Pri tem gre za študente, ki so se zbirali v semenišču okrog semeniške literarne revije Brazde in glasila Pogovori kot publikacije študentov teologije. Drugi krog pa je bila skupina študentov, ki so se zbirali v prvi veroučni skupini pri Sv. Jakobu, pa so se potem razšli.

Zakaj tak naslov revije, je v njem morda kaka simbolika?

– Ta revija je bila že v začetku zamišljena kot krščansko-prenoviteljska revija, zato je z naslovom mišljena 2000-letna krščanska tradicija, potrebna prenove. Tu gre tudi za simboliko slovenske orientacije spričo vstopa v 2. tisočletje slovenske zgodovine in za odprtost v prihodnost spričo bližajoče se letnice 2000, torej odprtost v novo tisočletje.

Podnaslov vaše revije je Časnik za mišljenje, umetnost, kulturna in religiozna vprašanja.

– Ta podnaslov je povezan s politično prisilo. Ko smo bili skupaj s Prostorom in časom ukinjeni 1974. leta in smo začeli ponovno izhajati šele v 1977. letu, smo se morali uskladiti z novim zakonom za to področje; zahtevali so, da moramo s podnaslovom točno precizirati, za kaj gre. Ker so nam zavrnili vse naše predloge, smo na koncu sprejeli tistega, ki ga je predlagal RSNZ, in pri tem podnaslovu smo tudi ostali. Sicer pa je bil naš prvi podnaslov Revija za krščanstvo in kulturo.

In prva duhovna obzorja, vplivi tradicije, iskanja profila pri vaši reviji?

– Že takoj smo se naslonili na krščanski socializem, (osebno smo bili v stikih z Edvardom Kocbekom) in na krščansko personalistično vizijo, ki jo je v literaturi zagovarjal Ivan Mrak. Kmalu je prišel k reviji tudi Marjan Rožanc in vplival na usmeritev revije s svojim zelo laičnim pogledom na krščanstvo (krščanstvo je treba obnoviti v smislu sedanje postkrščanske ere; krščanstvo kot inštitucija izgublja, vendar pa ima perspektivo kot ideja in duhovno okolje). V reviji pa sta že kmalu začela objavljati tudi T. Kermauner in P. Zidar in kasneje tudi bivši krščanski socialisti (recimo Stane Kovač).

Opazna je tudi vaša usmerjenost k personalistični filozofiji.

– Ob predstavitvi sodobne krščanske misli smo v reviji ves čas objavljali tudi personaliste od Bubra in Mounierja do Rosenzweiga. Prvi na Slovenskem smo predstavili tudi Holandski katekizem.

Ste imeli pri tem kako podporo Teološke fakultete?

– Ne, delali smo izključno sami, čeprav je pri reviji sodelovalo nekaj teologov (recimo Stres, Trstenjak, Kovač in Stegu). Uradna teologija ni imela veliko posluha za tovrstno filozofijo.

Ko smo pri filozofski usmeritvi revije 2000, ne moremo mimo vaše že kar zajetne knjižne zbirke, v kateri ste doslej objavili M. Bubra, S. Weil, I. Mraka, E. Mounierja, pa tudi Mesičkove Temelje humanistične etike in Prunkove Slovenske narodne programe in seveda prvo knjigo Kocbekovih Osvobodilnih spisov.

– S to zbirko nadaljujemo in imamo še veliko načrtov. Trenutno pripravljamo 2. del Kocbekovih Osvobodilnih spisov, ki zajemajo čas od njegovega odhoda v Jajce do konca njegove politične kariere, prav tako pa načrtujemo tudi zbornik o personalistični filozofiji, s katerim bomo v slovenskem prostoru celovito predstavili tako evropsko kot slovensko personalistično misel. Med domačimi misleci, ki so se oblikovali pod vplivom evropskega personalizma, bodo v tem zborniku zastopani E. Kocbek, A. Trstenjak in I. Mrak. Sicer pa bomo imeli v prvem delu zbornika pregledne študije o evropskem personalizmu, v drugem delu pa bomo s študijami in prevodi predstavili različne personalistične filozofe od Bubra do Berdjajeva do Marcela in Lavinasa, medtem ko bodo zbornik v tretjem delu končali slovenski personalisti. Gradivo je večinoma že zbrano, manjka le še nekaj prevodov. Zbornik bo predvidoma izšel do konca leta, filozofsko knjižnico revije 2000 pa bomo letos dopolnili še z drugim delom Kocbekovih Osvobodilnih spisov. V prihodnjih letih pa načrtujemo še en zbornik o personalizmu (zanj imamo zbranega že veliko gradiva), ki pa bo predstavil predvsem teološko razsežnost, se pravi duhovno obzorje personalizma. V ta zbornik bomo vključili nova imena in izpostavili druge poudarke.

Revija 2000 ima torej že dobro razviden duhovni, filozofski profil, toda to ni samo čisto kulturna revija, ampak . . .

– Ima tudi družbeno-kritično usmeritev, še posebno smo kritični do inštitucionalnih oblik religioznosti in Cerkve.

Zakaj tudi do Cerkve na Slovenskem, ko pa je znano, da je bila pod prejšnjo oblastjo na obrobju in potisnjena v defenziven položaj?

– V političnem smislu je bila v takem položaju, sicer pa je značilno, da se mikrodružbena skupina (v tem primeru Cerkev), če je pod pritiskom kake makrodružbene skupine, začne navznoter obnašati manj tolerantno in duhovno svobodno. Naša temeljna kritika cerkvene inštitucije in prakse je bila (in je) usmerjena v to, da mora Cerkev postati prostor duhovne svobode in se mora zato otresti nekaterih navezav, negativnih elementov izročila in predvsem klerikalizma in notranje idejne nesvobode. Zavzemali smo se za nadaljevanje tradicije predvsem predvojnega personalističnega in križarskega gibanja. Menimo, da se mora slovensko krščanstvo odpreti novim oblikam krščanske eksistence in novim teološkim pogledom.

In, na drugi strani, vaša usmeritev do samoupravnega socializma?

– Vedno smo v opoziciji, zato smo bili tudi ukinjeni. Tisto, kar nam je najbolj zameril stari režim, sta dve komponenti našega angažmaja, in sicer vztrajanje pri ohranjanju narodne zavesti in identitete (kar je bilo v preteklem obdobju označeno za nacionalizem), drugi konfliktni moment pa je v našem vztrajanju, da mora politika dopustiti tudi politično dejavnost drugačnih pogledov, zato tudi kristjanov. Že od začetka izhajanja vztrajamo pri družbenem dialogu; o tem smo že 1981. leta pripravili tudi okroglo mizo, na katero smo povabili tudi predstavnike kulturnikov in civilnodružbenih gibanj in ne samo teologe in marksiste, kar je bila navada v tistem času. Takrat smo bili od vladajoče politike obsojeni, da skušamo uvajati večstrankarski sistem.

Vaše temeljno vodilo na področju politične dejavnosti je bil torej dialog . . .

– in prepričanje, da mora krščanska družbena angažiranost izhajati iz krščanskega socializma.

Ali se ne bojite, ker ste dosledni pri svojem nezaupanju do inštitucij, da vas bodo spet ukinili?

– Poskus ukinitve je že bil, najprej lani v obliki nagovarjanja k temu dejanju, potem pa tudi pri odmeri sredstev za subvencijo, saj niso sprejeli naše pobude, da bi postali dvomesečnik. Skratka, dobili smo manj sredstev in ne upoštevajo dejstva, da smo bili začetniki pluralizacije na Slovenskem in smo 20 let ostali v disidentski vlogi (to vlogo si sicer danes prilaščajo drugi). Še vedno zato vztrajamo pri temeljni orientaciji: kritičnost do inštitucij (države, cerkve), zavzemamo se za dialog kot načelo in vztrajamo pri stališču, da mora krščanstvo ostati duhovna in ne politična sila. Prav tako smo proti porajanju novega kapitalizma, kar pa je povezano tudi s tistimi našimi pogledi, po katerih mora biti krščanska politična akcija predvsem socialno orientirana, da je torej treba nadaljevati tradicijo krščanskega socialnega gibanja (Krek–Gosar–Kocbek).

S tem stališčem pa prihajate v polemiko tudi s slovenskimi krščanskimi demokrati kot ta trenutek na Slovenskem zelo vplivno stranko.

– Pri njih opažamo pomanjkanje posluha za socialna vprašanja in izrazito težnjo k rekapitalizaciji družbe. Menimo, da bodo ti procesi izzvali socialne nemire; sicer pa je ukinitev socialne države tudi velik korak nazaj.

Tudi sedanji predsednik vlade, krščanski demokrat Lojze Peterle, je bil nekaj časa urednik pri vaši reviji.

– Nekaj let je bil odgovorni urednik in tajnik društva 2000 pa tudi tehnični urednik revije. Napisal je nekaj člankov z aktualno vsebino.

Ste se razšli s Peterletom?

– Znotraj kroga krščanskih izobražencev pri naši reviji in gibanju 2000, ki je bil dolga leta edini prostor za združevanje krščanskih izobražencev, so se zbirali ljudje različnih pogledov. Tu so se artikulirala različna stališča in interesi. Ko pa je prišlo do politične demokratizacije, so se ti različni koncepti nujno morali pokazati; ustvarjalno in teoretsko jedro je ostalo zvesto konceptu 2000, del članstva pa je šel v drugo politično orientacijo, pač v skladu s svojimi pogledi. Ne mislim, da je to kak velik problem, čisto naravna je takšna polarizacija.

Danes ste tako pri reviji še vedno v opoziciji tako do posvetnih kot cerkvenih oblasti?

– Tako včeraj kot danes smo označeni za disidentsko skupino znotraj krščanskega tabora. Kot take nas je skušala uradna Cerkev izključiti iz političnega in družbenega življenja. Če je to pametno za njeno politiko, v to se ne spuščam. V začetku (po uvedbi politpluralizma) se sicer naš krog ni nameraval politično angažirati. Ko pa se je pokazala politika krščanske demokracije kot konservativna meščanska politika, smo spoznali, da je treba tudi v slovenskem političnem prostoru oživiti izročilo slovenskega krščanskega socialnega gibanja in kasneje krščanskega socializma, ki je bilo oporečniško tako do klerikalne inštitucije kot do vseh oblik političnega totalitarizma. Zato je tudi bilo med vojno izključeno iz političnega življenja, težave pa je imel že Krek s svojim gibanjem pred prvo svetovno vojno.

Ob reviji ves čas omenjate tudi društvo 2000.

– Dejansko smo gibanje, društvo je le organizacija, ki so jo zahtevali upravni organi za izdajanje revije.

Danes pa gibanje prehaja v stranko, v krščansko-socialno stranko. Kaj bo zdaj z društvom in revijo?

– Društvo in revija bosta ostala avtonomna, ker želimo, da ostaneta odprta za različne pobude. Pri reviji in društvu bodo tudi ljudje, ki se ne bodo vključili ne v gibanje ne v stranko. Krščansko-socialno gibanje pa bo nadaljevalo predvsem politično dejavnost gibanja 2000.

Ste lahko bolj konkretni? Kaj bo še počelo gibanje poleg kulturne dejavnosti?

– Delovalo bo predvsem na socialnem področju, društvo pa bo še naprej uresničevalo kulturne naloge, pripravljalo bo tudi seminarje in predavanja. Stranka pa bo izrazito operativna politična akcija; ideje in akcije gibanja (socialno, ekonomsko in kulturno dejavnost) bo skušalo v javnosti realizirati kot politični subjekt.

Bo to levo usmerjena stranka?

– Ustanovitelji si jo zamišljajo kot izrazito sredinsko stranko, ki pa bo odprta do vseh strank in gibanj, ki bodo poudarjala skrb za človeka in socialne programe. To bo stranka, ki bo skušala uveljaviti politični, duhovni in kulturni pluralizem. Kako se bo povezovala v parlamentu in zunaj njega, je še odprto vprašanje. Ta trenutek je videti, da lahko naveže dialog predvsem z levosredinskimi strankami, kot so delavska stranka, SDU in nova socialdemokracija. S temi že najde skupni jezik.

Ko poudarjate socialno noto, se postavlja vprašanje o izdajateljski dejavnosti društva oziroma revije tudi na »nefilozofskem« področju.

– Društvo 2000 želi razširiti svojo dejavnost v smislu, da bi imelo poleg filozofske knjižnice tudi zbirko aktualnih poljudno pisanih družbenopolitičnih tekstov. To bi bile majhne brošure. Medtem ko je perspektiva za revijo 2000, da bi postala vsaj dvomesečnik (kasneje celo mesečnik) in to z veliko bolj aktualno vsebino. Ob reviji pa bi izdajali še teoretske zbornike, podobne temu, ki ga pripravljamo o personalizmu.

Slišal sem, da vam trenutno republiški sekretariat za kulturo ne gre na roko pri sofinanciranju vašega ambicioznejšega založniškega in revijalnega programa.

– Res ne vem, kako se bo letošnje leto finančno izšlo za revijo, upam le, da bomo program vendarle lahko izvedli vsaj v minimalnem obsegu in ostali pri sedanjih naročnikih. Razcep v gibanju 2000 je sicer osul članstvo, vendar revija še vedno izhaja v nakladi 1000 izvodov, kar je več od nekaterih sorodnih edicij ali vsaj toliko.

Janez Strehovec

PP poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

Delo, 11. maja

Kaj naj piše v ustavi o prekinitvi nosečnosti?

Z oživitvijo razprav o novi ustavi se zproščajo latentna vprašanja njene notranje problematike. Oglašam se kot član večinske polovice prebivalstva RS, odrinjene od soodločanja o vsem, kar spreminja in oblikuje naše življenje in našo politiko. Oglašam se, ker je to pač ena od oblik soodločanja.

Posredujem dvoje svojih vídenj in védenj, ki so bolj ali manj ozaveščena vídenja in védenja prebivalstvene skupine, ki ji pripadam, žensk.

Prvo zadeva zakonsko skupnost, kjer ugotavljam tendenciozno netočno uporabo izrazja za poimenovanje neregistriranega zakonskega partnerstva. Pri tem mislim na tako imenovano »zakonsko oz. zunajzakonsko oz. izvenzakonsko« skupnost. Pojasnjujem:

Od zmeraj velja za zakon, ki je recimo v krščanskem cerkvenem pravu uvrščen med sedem cerkvenih zakramentov, da je to ***edini zakrament, ki ga ne podeljuje in ne sklepa cerkev, ampak si ga podelita in ga skleneta zakonska partnerja samá.*** *Cerkev ga lahko samo požegna in vpiše v register; država ga registrira. To pomeni,* ***da je enako kot registrirana tudi neregistrirana zakonska skupnost polnoveljavna in legitimna.*** *To nadalje pomeni, da v okviru zakonske življenjske skupnosti izvenzakonska oz. nezakonska oz. zunajzakonska skupnost sploh ne obstaja. Pomeni dalje, da izraz označuje nekaj, kar mogoče sodi na področje kriminala ali hobijevstva.*

Moja intervencija ni formalna, ampak globoko vsebinska. Spoznanje o enakovrednosti registrirane in neregistrirane zakonske skupnosti je izhodišče za enakopravno vrednotenje obeh. Po drugi strani je to tudi izhodišče za enakopravno vrednotenje posebnih zakonskih skupnosti, torej zakonskih skupnosti moškega z moškim in ženske z žensko.

Ker je med pomisleki in proti enakemu vrednotenju registrirane in neregistrirane zakonske skupnosti pomislek o varnosti otroka, dodajam, da je ta varnost mnogo bolj odvisna od ravnanja oblasti in države z otrokom kot od česarkoli drugega. In preden končam, še tole: po sporadično opravljenih raziskavah je bilo ponovno ugotavljano, da so zavestno neregistrirane zakonske skupnosti trdnejše od tradicionalnih registriranih; pa tudi medsebojni odnosi med starši in otroki so bolj demokratični in spoštljivi.

Drugo moje védenje je zvezano z diskusijo dr. Rudija Koncilija o splavu in z njegovim zamenjevanjem pojma »začetka življenja« s pojmom »nerojenega otroka«. Zamenjava mu rabi za tezo o »umoru otroka« tako s kontracepcijskim sredstvom, ki deluje pooploditveno, kot z zgodnjim splavom.

Za dr. Koncilijo velja izhodišče, da se ***se začne življenje v trenutku, ko prodre moška semenčica v žensko jajčno celico.*** *Seveda ne verjamem, da se dr. Koncilija ne bi zavedal, kaj pravzaprav s tem razglaša. Mislim namreč na to, kar sega tja daleč do neolitske vaške prakulture, da je po njegovi tezi, če bi držala,* ***moški v trenutku oploditve ustvarjalec-stvarnik-bog.*** *Ker pa se življenje ne začne z združitvijo semenčice in jajčeca, ampak obstaja kontinuirano od tiste pradavne eksplozije, ki o njej razmišljajo biologi sveta; in je latentno navzoče v semenčici in jajčecu že v fazi, ko je »pol tukaj in pol tam«, kot so se v mojih časih radi norčevali fantje iz sebe in nas. Oploditev je potemtakem samo aktivizacijska razvojna faza, ena od razvojnih faz med preobrazbo v človeka. To pa seveda pomeni, da zarodek v času spreminjanj iz faze v fazo v nobenem pogledu še ni otrok in človek — in splav v tem obdobju ni umor, ampak samo odstranitev nečesa, kar naj bi nekoč postalo otrok in človek.*

Dodajam, da se mi zdi enostavno nemoralno (zlasti od nekaterih zdravnikov) razglašanje fizične škode, ki jo povzroči (pravočasen) splav; pa o (moralni) depresiji žene po splavu. Hočem ponoviti za zdravnico, da so fizične poškodbe po porodu dosti težje od poškodb po splavu; in če govorimo o depresijah, bi rekla, da so poporodne depresije, ki sledijo rojstvu tudi najbolj lepega, zdravega, zaželenega otroka, mnogo težje. So pač reakcija na določeno sprostitev in razbremenitev in ženske jih sprejemamo kot eno izmed svojih tegob. In jih prenesemo.

Seveda imamo pravico, da se zanje in za vse breme, ki ga nalaga vsak rojeni otrok na pleča matere, odločamo brez prilaščevalnih pritiskov, osvobojeno. In kolikor vem, hočemo imeti to zapisano v naši ustavi, ki jo bomo sprejemale z referendumom, če naj jo priznavamo.

Da se razumemo: nismo za splav, ampak za pravico do splava. Model dveh otrok na žensko je pri nas zaenkrat še dosti živ. Toda planiranje družine je naša pravica in planiranje rojstva prav tako. Verjetno pa je v imenu prenaseljenosti našega planeta celo vedno bolj naša dolžnost. V imenu velikanskega preobrata v našem mišljenju, ki je ekvivalentno preobratu v odkritju, da se svet vrti okrog sonca, in ne obratno. Človek ne more pretendirati na status krone stvarstva, ampak mora menjati svoje izhodišče. Je samo sopotnik skozi labirint življenj našega planeta.

Marija Vogelnikova, Ljubljana

Delo, 11. maja

Mencinger in Sachs

Začel bom tam, kjer je prof. Ribnikar v gornjem članku nehal.

»Preobrat v ekonomski ureditvi (odprava družbene lastnine in uvedba lastnine — ...) in ekonomska utrditev (...) Slovenije — ... To si velja posebej zapomniti! Za mojo pamet to pomeni — nikar, pod milim Bogom, z odpravo »družbenega kapitala« ne uničimo slovenskega gospodarstva! Ob tem, da je lastninjenje nujno opraviti.

Povem naj, da se štejem v »Ribnikarjevo šolo«, kar naj bi pomenilo, da sem njegove izdelke študiral, ne pa samo prelistal. S tem sem, upam, naredil nekaj korakov v razumevanju normalnih financ — pri nas še posebej odrinjene stroke — v strokovnem smislu, seveda. Tako nasplošno se pri nas nanje sicer vsakdo spozna.

Zato dopolnjujem naslov: »Ribnikar in/ali Mencinger in Sachs«.

Zakaj se oglašam ob vseh strokovnjakih, ki se ukvarjajo s to problematiko in imajo na voljo vse potrebne informacije? Rad bi izvedel, kaj je »več vredno« od uničenja slovenskega gospodarstva (uničevanje »good willa« slovenskih podjetij, »stečajna znanost« na ceni, povprečni brezposelni Slovenec »preživlja« dva do tri Slovence, kraja se enači s korajžo — to pa, ve se, med Slovenci nekaj velja...).

Ali tistega (?) ni mogoče doseči brez popolnega uničenja prednosti slovenskih podjetij pred podjetji netržnih sistemov?

V tržnih gospodarstvih (kam se podajamo, menda ni več dilema) je pri »manj poglobljenem« napovedovanju prihodnosti podjetja s strani poslovodečih pogostejši »sistem hokejske palice«, na splošno pa »nagnjenost« k precenjevanju vrednosti podjetij. Lastniki so v vlogi »prodajalcev«, menedžerji pa svoje delo seveda raje pohvalijo — zlasti prihodnje. Za hladitev samohvale pa so neodvisne inštitucije in trg.

Pri nas pa deluje ***»virus*** *narobe obrnjene hokejske palice« kot pripomoček za prospektivno ocenjevanje vrednosti družbenih (to je od vseh, kar žal pomeni nikogaršnjih) podjetij. Povzročitelji (razni »strokovni« svetovalci — »fotokopirci« in »tako imenovani menedžerji«) tega virusa, ki se lahko razširi v epidemijo, ne bi smeli biti glavni izvajalci preobrata, to je odprave družbene lastnine in uvedbe lastnine.*

Zato moramo interes po minimizaciji vrednosti podjetij ***takoj*** *preusmeriti in tako kanalizirati znanje in energijo v ustvarjalno smer. To pa je možno samo tako, da vsaj del »družbenega kapitala »(na primer tretjino) takoj razdelimo med državljane Slovenije (na primer polnoletne). Za to dejanje je knjigovodska vrednost »družbenega kapitala« povsem uporabna (prospektivno ovrednotenje podjetij je nujno pred vključitvijo dodatnega premoženja, na primer tujca oz. na sploh pravne in fizične osebe, v podjetje, takrat pa že s »pozitivistično« usmeritvijo pri vrednotenju podjetij). Stvari moramo tudi sicer pogledati skozi bilance premoženja (oz. stanja) podjetij, bank (narodne in poslovnih), čeprav jim ne gre povsem verjeti.*

No, pa nazaj k prof. Ribnikarju. Mislim, da bi moral kdo (seveda je jasno, kdo) »operacionalizirati« njegove predloge oz. že precej konkretne rešitve. Od profesorja financ (znanstvenika) menda ne bomo zahtevali, da nam bo pisal še zakone (in še to na interesno tako razvejenem področju, kot je lastninjenje in odprava družbene lastnine). Za izhodišče bi priporočil vsaj: I. Ribnikar, Gospodarska reforma ali preobrat v Jugoslaviji (kako priti do lastnine podjetij?), Bančni vestnik, Ljubljana, maj 1991, in I. Ribnikar, Finančni vidik privatizacije pri nas, Ekonomska fakulteta v Ljubljani, november 1990 (material za posvet: Privatizacija, kakor si jo moramo in moremo privoščiti). Zaradi omejenega prostora in jedra problema bodi dovolj naštevanja materialov — morda samo še to, da so nam bili na voljo pravočasno (spomnimo se samo še: Kako priti v novi gospodarski sistem? — hoja čez most).

Zaradi znanega neskladja med knjigovodsko vrednostjo »družbenega kapitala« slovenskih podjetij (kot edino znano, sicer podcenjeno — seveda pred uničenjem) in ustreznim premoženjem državljanov Slovenije, ki naj bi šla v menjavo (ekvivaletno!), in znanega nastajanja »družbenega kapitala« (poslovnih skladov) s pomočjo »deus ex machina« in inflacije nas zaradi razdelitve lahko peče vest manj kot zaradi perspektive vračanja v obdobje »prvotne akumulacije« (delovne sile, kapitala, trga); morda raje nadaljevati tam, kjer je bilo prekinjeno — Marx: delničarstvo pomeni »odpravo kapitalistične privatne lastnine na temelju kapitalističnega sistema samega«.

Torej:

— podjetja »drobnega gospodarstva v družbeni lastnini« (100 do 125 zaposlenih) bi lahko šla v prodajo;

— »družbena podjetja« z več zaposlenimi:

1. v tistih, kjer se večina zaposlenih tako odloči do določenega datuma, lahko gredo v začasno »samopodržavljenje« (zaposlenim se zagotovi ustrezen delež lastništva);

2. ostala gredo v »avtonomno dokapitalizacijo« (privatizacija s svežim kapitalom), medtem ko: tretjino njihovega »družbenega kapitala« takoj razdelimo polnoletnim državljanom Slovenije v enakih delih (zaposleni v podjetjih jih kot navadne delnice »vložijo« v svoja podjetja, občani pa v investicijski(e) sklad(e) kot preferenčne delnice) — prvim delnicam bodo rizičnost zniževali zaposleni sami, drugim pa še zakon velikih števil;

— preostali del »družbenega kapitala« pa v pokojninski(e) sklad(e), in to tako, da se evidenčno razdeli na polnoletne državljane Slovenije (50% vsi enako, 50% pa po lestvici: »bliže upokojitvi — več«); po preteku določene dobe se »evidenčne pravice« konvertirajo v delnice.

3. »Družbena podjetja« gospodarske in komunalne infrastrukture bi lahko šla po takšni poti kot podjetja pod točko 2, s tem da bi bile stvari organizacijsko ločene in da bi bila tako pri delitvi »družbenega kapitala« kot pri »dokapitalizaciji« teh podjetij vključena tudi država na republiškem in občinskih nivojih.

Na koncu samo še dvoje. Čim hitreje je treba zagotoviti vzdušje in razmere ustvarjalnega interesa v podjetjih za pripravo in izvajanje individualnih programov »going public«, kar je odgovoren in strokoven posel, in razmere za nastajanje novih oblik »finančne infrastrukture«. Ob naših skoraj izključno komercialnih bankah s hipotekami, ki jih je treba sanirati (del »družbenega kapitala)« podjetij in/ali premoženje občanov), in s svetovno izjemno »big one« situacijo in obvladovanjem borze (kar bi bilo treba spremeniti — odgovornost je preveč skoncentrirana!) še podatek: pozna 80. leta v ZDA so znana tudi po uspešni javni prodaji delnic podjetij — uspešnost pripisujejo predvsem nastanku številnih uporabnih skladov, dobro organiziranemu »over — the — counter« trgu in mreži »investment banking firms«.

Še veliko je tega, na primer »odmiranje družbenega kapitala«, čiščenje bilanc, postopna uporaba metod vrednotenja, zavarovalništvo kot pomemben del financ — toda prostor!

Nikolaj Zimšek, Celje

Delo, 23. marca

Denacionalizacija s priokusom pelina

Najprej je treba povedati, da ne dvomim niti o strokovnosti direktorja GG Kranj Miloša Martinoviča niti o njegovem poznavanju gozdno-gojitvenih dosežkov na Slovenskem. Še manj me moti oris gozdarskih dejavnosti, kakor ga bralstvu posreduje avtor. Vendar je vmes čutiti nadih enostranske samohvale, ki je morda opravičljiva, če gospodarjenje s slovenskimi hostami in moderno, napredno varstvenoeksploatacijsko strategijo obravnavamo globalno, iz ptičjega (nacionalnega) zornega kota. Pogled od blizu, osvetlitev cele vrste konkretnih primerov, pa spodbudno sliko trendov v zadnjih desetih, dvajsetih letih bistveno pokvari.

In zdaj smo v fazi, ko bo treba govoriti konkretno, torej o posamičnih lokacijah, o teh in onih nekdaj zasebnih parcelah v posameznih katastrskih občinah in pod upravljanjem te ali one organizacije, če ne celo o tem ali onem vodji revirja, po čigar krivdi se ni ali se je dogajalo, kar se pač je. Generalni pristop, kakršnega demonstrirajo gospod Martinovič in drugi pristaši makrorazmišljanja, je namreč v danih razmerah neploden, celo nevaren, saj grozi, da zaradi gozda ne bomo smeli videti dreves.

A preidimo k stvari. Dobesedno prazno rastišče (prazno zato, ker so ga potolkli in ne morda »sanitarno počistili« po kakšni naravni ujmi) najdemo v Crngrobu pri Škofji Loki. Gre za 2,15 ha površine »v lasti« KŽK Kranj, parcelna številka 941/53 k. o. Pevno. Kot se spominjam in kot lahko potrdijo domačini, je gozd odlikoval izredno lep sestav iglavcev, ki je že leta 1938 imel 215 kubičnih metrov lesne mase na hektar. (Taksacijo sta opravila inž. Kafol in inž. Zupančič.) Ker se ga je »jurišni odred« lotil šele leta 1987 ali 1988, je vmes zaloga gospodarsko zanimivega lesa narasla na najmanj 400 m^3/ha, kar je sicer mogoče preveriti v dokumentaciji kombinata. No, če danes obiščete parcelo 941/53 v Crnogrobu, boste uzrli skorajda šolski primer goloseka, dasi polnega madja. Lesna masa zdaj znaša kvečjemu še 85 kubičnih metrov na hektar.

Prav zanimivo bi bilo slišati razlago protagonistov »pokola«, o katerem si upamo trditi, da je — poleg drugega — brezobzirna negacija gojitvenih načel, uveljavljenih v slovenski gozdarski znanosti in praksi. Kdo je izdal dovoljenje, navodilo ali ukaz zanj? Kje so bili inšpektorji, kje poklicna morala in kje stroka? Kako naj si z izropanimi površinami pomagajo po vojni razlaščeni gospodarji in njihovi nasledniki, ki žal ne nameravajo živeti 150 ali 200 let? Bodo v KŽK priznali, da je nekaj odgovornih preprosto podleglo enkratni skušnjavi? Zrele, zdrave smreke na dosegu roke, tik ob poti proti Škofji Loki, so padale praktično na tovornjake, spravilo je očitno predstavljalo višek holcarskega udobja, minimalen trud pa je navrgel kraljevski izkupiček, izražen v tržni ceni vsaj 650 kubičnih metrov prvovrstne hlodovine. Pripravno, kajne?

A resnici na ljubo kaže zapisati tudi, da je KŽK Kranj doslej neoporečno, v mejah sprejemljivega, gospodaril z 12,84 hektarja gozda (p.št. 941/1 k.o. Pevno), ki se razprostira v bližini prej omenjene parcele in ki ga zahteva nazaj isti spodaj podpisani razlaščenec. Kljub intervencijski sečnji obolelih jelk in sušic se rastišče še vedno ponaša s skoraj 350 kubičnimi metri lesne zaloge na hektar; je pravcati biser, če upoštevamo, da povprečje v slovenskih gozdovih družbenega sektorja niha med 150 in 180 kubiki na hektar. Bilo bi pošteno, ko bi v sedanjem stanju dočakal napovedani sprejem obeh zakonov, ki bosta urejala način in pogoje vračanja odvzetega imetja.

Namesto sklepa pa še vprašanje gospodu Milošu Martinoviču in vsem ostalim vodilnim možem v organizacijah, katerih gozdni fond vključuje po vojni odvzeto premoženje zasebnikov. Pri zbiranju zgoraj navedenih in še drugih podatkov (recimo o posegih v gozdove na Lubniku; ti so domena GG Kranj) sem povsod naletel na polno razumevanje in pomoč, vendar se je ta končala v trenutku, ko sem poprosil za zbirne podatke o celotnem poseku v nacionaliziranih gozdovih naših članov v minulih 45 letih. Brez njih posamezni oškodovanci namreč ne morejo oblikovati dovolj argumentiranih vrnitvenih zahtevkov upravnim organom, od koder so ZLRP izrecno opozorili, naj skušajo kandidati potrebne informacije zbrati čim prej oz. vnaprej. Toda te številke je neznano kdo neznano kdaj vtaknil pod embargo in razglasil moratorij. Zakaj? V čigavi glavi je vzniknil sklep, da so integralne sečne bilance interesentom dostopne le, če in ko bodo prinesli odločbo pristojnega sodišča? Ali nemara hoče določen krog ljudi s pomočjo samovoljno oklicanih poslovnih (državnih?) skrivnosti otežiti, zaplesti in naposled blokirati poravnavo krivic? Bi morali že v uvodni fazi oblegati sodišča, ki bodo ob neizogibnih kasnejših zapletih imela še čez glavo dela?

Pričakujemo jasne odgovore brez kvazi pedagoških ekserciro.

Igor Guzelj st., član podružnice ZRLP Šk. Loka

Delo, 7. maja

Privatizacija po domače

V zvezi z gornjim člankom se oglašam pravzaprav samo zaradi naslova. Iz celotnega članka, ki plastično prikazuje enega od primerov prilaščanja družbenega premoženja, namreč veje duh izjemnega profesionalizma akterjev tega podviga, zato bi bil primernejši kakšen drug naslov. Takšen, ki bi javnost takoj opozoril, da gre za premetene spretneže, ne pa naivneže.

Čeprav je njihov kolovodja Triller, znamenit po celi vrsti afer v Iskri in navidezni rešitelj Elana, tako kot je prav za možaka takšnega kova, javnosti predstavljen s fotografijo, da bo vsakdo vedel, koga se je treba pri tovrstnih malverzacijah ogibati ali pa ravno njega iskati, kakor kdo in kakor kdaj, pa v članku manjka kaj več o tem, kar je v resnici edino pomembno. Namreč kako in na kakšni podlagi je celotno malverzacijo podprla banka. Brez njene podpore namreč ne bi bilo nič. Pa če je Triller še tako profesionalen!

Neusklajena razmerja med še veljavno zvezno in republiško zakonodajo; lažno sklicevanje sodišč na neodvisnost sodstva, zaradi česar sodišča kljub moratoriju slovenske skupščine še kar naprej registrirajo podjetja, ki malverzirajo na podlagi določil Markovićevega zakona o podjetjih in prav tako njegovega zakona o družbenem kapitalu; privilegiran položaj poslovodnih nomenklatur; nezaščitenost delavstva; možnost sistematičnega potapljanja družbenih podjetij in njihova »priprava« za polastitev; nesmiselni socrealistični predpisi, ki knjigovodsko ne vrednotijo tistega, kar je edino kaj vredno, tj. poslovnega ugleda, blagovne znamke, tehnologije ipd.; vsesplošna poslovna nemorala itd. itd., vse to ni dovolj, da bi še takšen spretneži prek raznih »by pass« firm in po sistemu stroškov lahko obogateli — če jim ne pomaga tisti, ki ima denar. Denar pa imajo pri nas samo banke in nihče drug!

Zato bi bilo v zvezi s primerom Finmedie treba ugotoviti predvsem to, na kakšen način so Trillerjevi »fantje« prepričali banko, da je dala denar za njihov podvig. In pa seveda tudi to, ali se zaradi takih poslovnih potez banka ne bo znašla pri vrhu sanacijskih ukrepov slovenskega bančnega sistema in ugotavljanja odgovornosti za preveč naklonjeno bančno podporo sumljivim poslom.

Ali pa se bo morda tudi tisti, ki je v banki omogočil celotno transakcijo in ekspropriacijo nesrečnega kolektiva Doma, smejal skupaj s Finmedio in njenimi lastniki in si mel roke nad kupčkom lahko zasluženega denarja.

Če bo tako — in bojim se da bo — potem vsa zadeva ne gre prav nič »po domače« in bo treba profesionalno analizirati »profesionalno« poslovanje. In seveda ustrezno ukrepati!

Danijel Malenšek, Ljubljana

Delo, 17. maja

Splošne srednješolske stavke ne bo

Kot smo že poročali, se razmere v našem šolstvu še naprej slabšajo. Težave so vse hujše, zelo malo ali nič pa še ni bilo narejeno za ureditev razmer. Stavkovni odbor srednjih šol pri Sindikatu vzgoje, izobraževanja in znanosti (SVIZ), ugotavlja, da do 15. maja niso bile izpolnjene stavkovne zahteve glede urejanja sistemskih vprašanj v šolstvu, saj skupščini še do danes — 21. maja — ni bil predložen noben zakonski predlog, ki bi skušal sistemsko rešiti krizo našega šolskega sistema. Prav tako so oblasti ostale le pri obljubah za reševanje drugih vprašanj, med katerimi izstopajo socialni programi za zaščito brezposelnih učiteljev. Najhujše pa je, da stavkajoči niso uspeli z zahtevo za izravnavo osebnih dohodkov v šolstvu s tistimi, ki jih izplačuje gospodarstvo.

Kljub temu se stavkovni odbor ni odločil za ponovno splošno stavko vseh šolnikov v srednjih šolah, ker se zanjo ni odločilo dovolj članov. Pri učiteljstvu je namreč prevladala skrb, da bi omogočil normalen konec šolskega leta. Noben profesor noče hujših motenj ob koncu šolskega leta, ko je treba z vso odgovornostjo zaključiti ocene, zaokrožiti učno snov, utrditi znanje. ... Letos je zaradi drugih šolskih zapletov že tako vse narobe in pri stopnjevanju kaosa pa tudi pri povzročanju vseh škodljivih posledic nismo hoteli sodelovati. Vendar se SVIZ ni odrekel drugim akcijam, s katerimi skuša javnost opozoriti, da bo slovenski narod zdaj zdaj brez funkcionirajočega šolskega sistema, državne oblasti pa prisiliti, da vendarle kaj storijo, da omogočijo v naših šolah normalne pogoje dela.

Odločitev nikakor ni bila lahka, zbuja pa vrsto vprašanj, med drugim se nekateri celo bojijo, da se bo sindikat razcepil, oziroma izgubil dobršen del svoje enotnosti.

Vodstvo SVIZ najbolj boli očitek, da smo dosegli Pirovo zmago in da za tristo din, ki smo jih s stavko dobili pri plačah, kolegi že ne bi stavkali. In istočasno se dobršen del teh kritkov ne odloči za nadaljevanje stavke. Očitno imajo svoje kolege, ki prostovoljno delajo v izvršnih organih Sindikata vzgoje, izobraževanja in znanosti, za neumne, nesposobne ali za prodane, saj očitno mislijo, da se je stavkovni odbor boril za tisti drobiž, ki je gotovo pesek v oči. Kot da se stavkovni odbor ne zaveda, da stavkovne zahteve niso izpolnjene! Vsakomur, ki ni pristranski, je jasno, da se boj za zagotovitev razmer za normalno delo v šolstvu ni prekinil zaradi vodstva SVIZ, pač pa zato, ker so šolniki manj vztrajni kot npr. dijaki; ker nihče ne more in noče kolegov prisiliti, naj se odrečejo poklicni etiki, ne upoštevajo vseh drugih razlogov, zaradi katerih se niso odločili za nadaljevanje najradikalnejše oblike protesta.

Gotovo pa se člani SVIZ nismo odrekli svojim upravičenim stavkovnim zahtevam, nismo pa tudi pozabili na vse druge probleme, katerih rešitev terjamo. Upoštevamo sicer nastalo politično situacijo, gospodarsko krizo, prazen proračun, vendar slišimo tudi, kakšna sredstva gredo za intervencije v gospodarstvu mimo skupščinskih klopi, kakšna sredstva so rezervirana za sanacije bank, čeprav te še niso prodale niti ene počitniške kapacitete, kaj šele kakšno palačo, v katerih preživlja armada direktorjev in superstrokovnjakov svoj delovni čas... Kako da denarja za šolstvo ni, če pa je za takšne »nujne« izdatke in so plače v zafuranem gospodarstvu vse višje, z njimi pa tudi davki in primarni viri proračuna?! Vemo, da so se februarja zvišale plače v gospodarstvu za več kot 4 odstotke, marca pa za nadaljnjih 6 odstotkov! Mi pa smo ostali delno usklajeni na januarski ravni!

Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti bo v svojem boju še naprej vztrajal in ponudil članstvu poleg stavke tudi druge oblike protesta, kot so npr. opuščanje del pri urejanju šolske dokumentacije (ki niso nikjer ustrezno ovrednotena in plačana, navadno pa so tudi sama sebi namen), opustitev popravnih izpitov v junijskem roku za učence, ki niso v zaključnih letnikih (ker so nam ta rok obesili, ko so odpravili zaključne izpite, niso pa jih opustili, ko so jih ponovno uvedli, čeprav je s strokovnega stališča povsem nesmiselno, da dijak popravlja zaključeno nezadostno oceno teden dni po zaključku celoletnega dela), lahko bojkotiramo različne zaključne, redovalne, pedagoške konference, lahko ne izdamo spričeval določenim skupinam učencev itd. Zaenkrat se stavkovni odbor za takšne ukrepe še ni odločil predvsem zato, ker ne bi rad z njimi oškodoval dijakov. Toda stiska je vse večja. Po nekaterih šolah prejemajo nižje plače kot delavci, ki so tehnološki presežek, da o drugih vprašanjih ne govorimo.

Nekatere šole in celo cele regije bodo kljub vsemu stavkale, ker menijo, da so njihove težave tako hude, da ne morejo delati kljub zavezi, ki jo postavlja pred nas konec šolskega leta. Pravzaprav jih vsi razumemo in podpiramo. Upam, da ne le deklarativno, zato si prizadevamo, da bi v ponedeljek, 27. maja, organizirali vsesplošen protest v vseh slovenskih šolskih zavodih, ko naj bi se ustavilo delo (ni pa nujno, da tudi nujne dejavnosti, kot je npr. varstvo otrok) v vseh šolah, dijaških domovih, na univerzi.

Pri tem ne gre zgolj za solidarnost, pač pa ima protest tudi določene pragmatične razsežnosti, ker se menda v izvršnem svetu ponovno dogovarjajo o višinah akontacij za določene dejavnosti v tekočem mesecu.

Predvsem pa moramo javnost ponovno opozoriti, da šolski sistem razpada in da pot v samostojnost ni mogoča le z orožjem, z diplomatskimi izleti, s policijo .. — za kar očitno premoremo denar. Ta narod je v svoji zgodovini vedno gradil tudi na drugačnih nacionalnih atributih, med katerimi sta bili kultura in izobraževanje kot njena dela neprecenljivi vrednoti in konstituanti vsakega resnega političnega programa od Trubarjevih časov prek snovanj razsvetljenskih krogov in vrenja v pomladnih mesecih leta 1848, tega ni mogel obiti Cankar, ki je od učitelja zahteval da mora »porušiti plotove, ki so jih človeku postavili duhovni in posvetni jerobi«.

Vse kolege, vse šolnike v Sloveniji torej pozivamo, da se v ponedeljek, 27. t. m., udeležijo splošnega protestnega dne in tako pokažejo, da jim ni vseeno:

— kakšnih razmerah delamo,

— kako razpada šolstvo,

— v kakšni stiski so kolegi, ki so še slabše plačani, kot smo mi.

Zoltan Jan, Nova Gorica

Čas neusmiljeno teče, v šolstvu pa se problemi kar kopičijo, in včasih imam občutek, da nas bo vse skupaj preplavilo. Dejstvo, da nihče ne more po naravni poti pripeljati učencev nazaj v šolske klopi, nas bi moralo vse skupaj dokončno strezniti. Situacijo bi mirne duše lahko opisali kot izredne razmere. Krivca pa ne iščimo le na strani šol in učiteljev in ne podlegajmo raznim pozivom, naj družba zaščiti dijake pred šikaniranji in manipulacijami učiteljev. Če so takšni primeri, jih je treba objaviti in ustrezno ukrepati, ne pa delati krivičnih posplošitev.

Upam si trditi, da je srednje šolstvo ta trenutek najbolj podrejena dejavnost v Sloveniji, pozabljena od oblasti in boga. V ljudi sta se zalezla apatija in strah; obljube, ki smo jih v svoji večni naivnosti iskali celo med vrsticami, so se razblinile kot jutranja megla.

Naši mediji so slovensko občestvo prepričali, da se je po dvodnevni stavki stanje v šolstvu uredilo. Naj mi kdo pojasni, kako naj preživimo z borimi 552.000 dinarji dohodka za 41 zaposlenih, kar znese v bruto povprečju 13.462 din. Je v tej masi zagotovljen tudi regres, odpravnine za tiste, ki odhajajo v pokoj, jubilejne nagrade?

Konec maja še ne vemo, kaj bodo prinesli prenovljeni predmetniki, če bodo sploh sprejeti, koliko učiteljev bo na cesti. Kaj jim bomo dali za odhodnico? 24 osebnih dohodkov, kot so si jih delili v razpadajočih sisih in še marsikje? Vlada bi se morala resno lotiti analize plač v vseh družbenih dejavnostih in stvari vsaj ublažiti. Že dolgo nazaj smo slišali, da je to prehodno obdobje. Kaj pa naj rečemo tisti, ki smo že 30 let v prehodnem obdobju? Naj tožimo državo, da nas je v vseh teh letih strahotno ogoljufala? Kdor se je s srcem posvetil učiteljskemu poklicu, se ni imel časa ubadati z vprašanjem, kako bi uspešno izigraval inflacijo ali si kako drugače kopičil materialne dobrine. Koliko učiteljev si bo s svojimi prihranki lahko odkupilo študentska leta, da bi šli v pokoj takrat, ko začutijo, da jim je zmanjkalo moči za večno prilagajanje in samozatajevanje.

In med tem se na skrivaj tke bodoča mreža šol in nit je vedno krajša (beri: denar za šolstvo). Kaže, da je bo zmanjkalo za šole v oddaljenih, demografsko ogroženih krajih in vedno več otrok bo ostajalo doma, saj si ne bodo mogli privoščiti dragih internatov ali čisto običajnih potnih stroškov. Pavšalne ocene, da s tem ne bo nobene škode, so podobne tisti izjavi, da se bodo šole z manjšim obsegom dela lahko rešile slabih učiteljev. Po tej logiki se bo država rešila slabih šol kar tako, mimogrede.

Pričakovala sem, da se bo kdo lotil temeljite analize letošnjih razpisov in prijav učencev. Saj to je prava katastrofa! Kdo bo v tej državi tudi kaj novega ustvaril, če bi bili mladi radi v prvi vrsti policaji, frizerji, kuharji, poštarji, peki in slaščičarji, trgovci in končno tudi gimnazijci. Že tako razredčeni programi v strojništvu ostajajo na pol prazni kot posledica katastrofalnih razmer v tej industriji. In na podlagi letošnjih »izjemnih« razpisov bomo delali bodočo mrežo šol.

Ob vsem tem ni dvoma, da je situacija popolnoma zrela za splošno stavko. V drugih dejavnostih bi gotovo šli do konca; v šolstvu pa se zavedamo, kakšne posledice bi to imelo za učence, ki so že tako v stiski zaradi nerešenih vprašanj z zaključnimi, sprejemnimi in diferencialnimi izpiti, s pripravništvom, brez možnosti za zaposlitev.

Pa vendar bi Republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje moral javno objaviti, koliko po veljavnih normativih šolam zagotavlja za čistilko in učitelja z visoko izobrazbo. Upoštevati je treba, da notranjih rezerv ni, še predvsem velja to za manjše šole, ki jim normativi že dolgo odmerjajo zelo tanke rezine. Če se je pri nas pogača spremenila v navaden hlebec črnega kruha, bi moral biti vsem zagotovljen enak delež in to imamo pravico zahtevati.

K mnenju in odnosu javnosti do šolske problematike veliko prispevajo tudi novinarji s podtikanji in komentarji kot na primer: učenci stavkajo, ker so jim učitelji dali dober zgled, ali: cinizem brez primere, da učitelji grozijo učencem zaradi bojkota pouka, ko pa so učenci morali prisilno ostati doma ob njihovi stavki. Izraz »prisilno« je rahlo za lase privlečen, ali ne? Pa priljubljena publica Jasne Tepina, kako bo šola boljša, ko bodo učitelji nehali iskati neznanje, in še bi se našlo podobnih cvetk.

Edino korektno poročanje brez navijaških strasti in objektiven prikaz celotne problematike bi bila v tem času v prid vsem prizadetim.

Prof. Gabrijela Vidic Mihelčič, ravnateljica Srednje šole družboslovne in tehniških usmeritev Edvarda Kardelja Črnomelj

---

Delo, 21. maja

Doktorja v predsedstvu bosta pomagala dijakom

V zvezi z gornjim člankom zahtevam objavo tega demantija in opravičilo podpisanega novinarja Mihe Zadnikarja. Gre namreč za to, da je novinar v prvem delu sestavka zapisal trditev, ki je nisem izrekel, ob tem pa se o mojih resničnih izjavah ni prepričal. Na omenjenem sestanku pri g. Pučniku sem bil s privolitvijo predstavnikov dijakov, ki sta želela od Pučnika izposlovati podporo za cestni protest. V prostem razgovoru, ki mu nisem prisostvoval od začetka, smo govorili o namenih in vzrokih za njihov protest. Kot bivši profesor SUAŠ sem jim pojasnil, da ni res, da je odločitev o zaključnih izpitih »od včeraj«, ker je konkretno meni to dejstvo znano že štiri leta, saj smo na naši šoli dijake ob sprejemu v 1. razred pisno obvestili, da so generacija, ki bo šolanje končala z zaključnim izpitom. Tako je 3-letni program že lani brez problemov opravljal zaključni izpit. Nadalje sem povedal, da je odgovornost ravnateljev, če svojih profesorjev o zaključnih izpitih niso obvestili, oz. niso od njih zahtevali, da svoje delo temu prilagodijo. Konkretno na naši šoli so bile zadeve jasne in urejene, tako da ne vidim razlogov za protest; kljub temu pa sem med protestniki opazil tudi svoje bivše dijakinje. Zato se mi poraja sum, da z njimi nekdo zlonamerno manipulira. Poudaril sem, da so ravnatelji šol odgovorni za pripravo in izvedbo zaključnih izpitov in seveda prek njih sami profesorji. Nikakor pa ni res tisto, kar je zapisal novinar. Mnenja sem, da bi se moral prepričati o danih izjavah, ne pa da verjame nepolnoletnim dijakom, ki so pod skrbništvom svojih zakonitih zastopnikov, to je staršev.

Tomaž Miklavčič, Ljubljana

Delo, 26. aprila

Pometanje z dijaki se nadaljuje

Demonstracije srednješolcev zoper zaključni izpit so v zadnjem času razburile slovensko javnost in sprožile vrsto najrazličnejši odzivov na to temo. Četrtošolci vztrajajo dalje in tako dobivajo njihove demonstracije vse bolj tudi politično razsežnost. Kažejo na skrajno neurejene razmere v šolstvu, na katere smo pedagoški delavci opozarjali že večkrat, tudi v aprilski stavki. Žal so naše zahteve po hitrejšem reševanju šolstva nasploh naletele pri šolskih oblasteh in javnosti na gluha ušesa in celo na ostre kritike. Naš protest so razumeli le kot zahtevo po višjih osebnih dohodkih, čeprav so ti posledica skrajno neurejenega sistema šolstva pri nas.

Vsi, ki delamo z mladimi, smo zaskrbljeni in tudi neposredno prizadeti. Izražamo bojazen, da bodo mladi spet nosili posledice napačnih korakov šolskih oblasti, ker te v vsem tem času niso bile sposobne poiskati za obe sprti strani ustrezno rešitev.

Šolstvo zahteva celosten koncept razvoja in vsako nepremišljeno, nestrokovno reševanje problemov se v šolstvu pokaže šele čez nekaj let (primer uvajanja usmerjenega izobraževaja v preteklosti).

Vsi posegi v šolstvu bi morali torej temeljiti na pretehtanih strokovnih podlagah in biti podprti z javnomnenjskimi raziskavami, vendar javnost danes ni niti informirana, kaj šele, da bi sodelovala. Menimo, da spremembe v srednjem šolstvu ne morejo potekati neodvisno od sprememb v osnovnem in visokem šolstvu.

Pedagoški delavci smo bili vedno le operativni izvajalci vzgojnih in izobraževalnih smotrov »uradne šolske politike«. Torej smo tudi odločitev o uvedbi zaključnih izpitov sprejeli ne glede na to, kakšni so bili naši pomisleki.

O potrebnosti zaključnih izpitov nihče ne dvomi. Zato smo se na šolah vsi maksimalno potrudili, da bi učenci pridobili čim več znanja in opravili tudi zaključni izpit kar se da uspešno. Žal so bile pri vsem tem šole bolj ali manj prepuščene same sebi. Izved-

bene razmere so bile formalno zagotovljene, medtem ko so bile same priprave na zaključne izpite slabe, saj so vsebovale le željo po takojšni spremembi, po bolj kvalitetni šoli, le nekakšno moralno oporo.

Porazno je sodelovanje med posameznimi inštitucijami – Zavodom za šolstvo, Pedagoškim inštitutom, Strokovnim svetom za vzgojo in izobraževanje in Sekretariatom za vzgojo in izobraževanje. Njihovo neusklajeno delovanje pri pripravi zaključnih izpitov je učitelju pogosto bolj v napoto kot v pomoč.

Posledice se že kažejo v protestih srednješolcev in v iskanju krivcev po posameznih šolah, češ da so dijake premalo pripravile na zaključni izpit.

Šolsko leto se bliža koncu. Za normalno delovanje šole, zaključek šole sta potrebna utečenost, notranji mir, ki pa ga že dalj časa ni. Učenci so na cesti, a 5. junija se za njih pouk tudi formalno konča. Sprašujemo se, ali se bodo dijaki lahko pod takim psihičnim pritiskom še normalno pripravljali na zaključne izpite. Kdo bo nosil odgovornost za morebitno neuspešnost četrtošolcev? Ali bomo to tudi tokrat srednješolski profesorji!

Peter Šterk, ravnatelj. za pedagoške delavce Srednje šole tehniških in zdravstvene usmeritve Boris Kidrič, Novo mesto

---

Kot očetu dveh srednješolcev in treh, ki jih srednja šola še čaka, mi je kakovost srednje šole posebej pri srcu. Neposredno in iz prve roke doživljam strahove in težave, ki čakajo letošnje četrtošolce. Oni in tisti za njimi bi morali biti deležni boljše šole, zato si moramo za izboljšave vsi nepréstano prizadevati. Toda namen ne posvečuje sredstev; pri tem prizadevanju se moramo odrasli držati nekaterih osnovnih pravil, še bolj pa moramo paziti, da učimo pravih pravil svoje otroke. V teh štrajkih žal ne ravnamo tako.

V dobrem letu dni sta me moja srednješolca že nekajkrat obvestila, da nimata pouka zaradi štrajka. Ko so štrajkali učitelji, sem verjel, da gre vse po za take primere izdelanih pravilih. Ko so štrajkali dijaki – tudi mladoletni – sem se pozanimal, kdo je prevzel odgovornost zanje. Ugotovil sem, da sva za udeležbo, morebitno škodo in nezgode ali druge nevšečnosti mojih mladoletnih otrok med štrajkom – odgovorna midva z ženo. Materialno pred oblastmi in moralno pred seboj, pred otrokom in družbo. Te odgovornosti nama ni nihče odvzel. Z njo je neločljivo povezana pravica, da z ženo odločava o tem, ali bo mladoletni otrok štrajkal ali sodeloval pri demonstracijah. Omejevanje te pravice pomeni kratenje osnovne pravice otroka do skrbi in zaščite staršev. Pričakujeva, da bodo v prihodnje morebitni organizatorji štrajkov mladoletnikov to pravico upoštevali in ne bodo za najine mladoletne otroke ničesar takega organizirali brez najinega pristanka.

Od kmečkih staršev pa sem prevzel zastarelo prepričanje, da sem odgovoren za nepreskrbljenega otroka, tudi če šteje celo leto čez osemnajst, in mu moram pomagati do primernega poklica. Tudi te naloge ni prevzel nihče drug. Pač pa dogodki v zvezi z zaključnimi izpiti izvajanje te odgovornosti ovirajo, ko mlade potiskajo v vedenjske vzorce, ki lahko peljejo samo v revščino in nered.

Če smo se odrasli odpovedali mitingaštvu, koliko slabše je spodbujati ga pri otrocih. Kajti kdor seje veter, žanje vihar.

Učenje je težko in mladi pri tem doživljajo težave in strahove. Vzgojitelji pa jim moramo pomagati, da bodo energijo za reševanje teh težav prav usmerjali: v pridno delo in učenje in ne v pravdanje z učitelji in šolskimi oblastmi ter v grožnje, da ne bodo volili tistih, ki jih ne bodo ubogali.

Nekatera javna občila se iskreno in prisrčno potegujejo za pravice otrok. Izvedeli smo na primer, da učitelji, ki opozarjajo otroke na šolski red, zakonitost in ustrezne kazni, kratijo otrokom njihove pravice. Vztrajanje in nasveti staršev, naj gredo v šolo in se učijo, se imenuje pritisk, ki je kajpak nekaj slabega. Nič slabega pa ni pritisk nekaterih sošolcev in posredno odraslih, ki so svojim sošolcem zapravili kar dva tedna dragocenega in nepovratnega časa. Če se bo pokazalo, da bo moral kdo zaradi neocenjenosti delati izpite čez ves letnik in morda ne bo izdelal razreda ali srednje šole, naenkrat ne bo nikogar teh advokatov. Posledice bomo čutili in reševali s svojimi otroki sami.

Res bi bilo lepo, ko bi otroci namesto nas odraslih mogli odločati o tem, ali se bodo ter kaj in kako se bodo učili. Žal je ta odgovornost še vedno na nas. Pred njo lahko zapiramo oči, ne moremo pa ji ubežati. Izobraževalni sistem moramo oblikovati in izboljšati mi. Če hočemo to prepustiti otrokom, jim nalagamo breme, ki ga ne morejo nositi.

To seveda ni edini pogled. Kdo drugi lahko misli drugače. Prav pa je, da šole v prihodnje dajo vsaj enake možnosti tudi tistim dijakom, ki ne želijo štrajkati. Zato naj imajo pouk, če vsaj en učenec pride v razred; in to samoumevno, ne da bi učenec moral posebej izraziti to željo. Starši, ki podobno mislimo in nam je blaginja otrok pred strahom, da nas čez leto ali dve ne bodo volili, pa pošiljamo otroke v šolo, in ne na cesto.

Drago Čepar, Ljubljana

Zadnji odmevi na levo ideološko slaboumnost ali »zločin stoletja«, kot je našo reformo srednjega šolstva označil dr. Branko Horvat – čeprav je sintagmo originalno formuliral filozof John Dewey: z njo je ožigosal akt, s katerim so odpravili latinščino z ameriških srednjih šol – so demonstracije srednješolcev, ki smo jim te dni priča na ljubljanskih ulicah. Kakorkoli in ne glede na to, kaj o demonstracijah mislim – med drugim denimo ne verjamem v argument ulice – me pri celi zadevi najbolj čudi trdovraten molk tistih, ki so reformo pravzaprav zakuhali.

Ker je Kardelj, ki je baje kot duhovni oče reforme kategorično terjal – kot je pred časom zapisal Sergej Kraigher – da je treba čimprej »šolo razšolati,« mrtev in potemtakem ne more več odgovarjati za svoje grehe, mi preostane le, da povabim pred oči slovenske javnosti klavrne eksekutorje te nore ideje, ki je z ukinitvijo gimnazij osiromašila celo generacijo Slovencev. Skratka, sprašujem se, zakaj se prav ti ljudje, takrat še zagnani odličniki ZKS, ne pojavijo zdaj pred razsrjenimi dijaki in jim razložijo, s kakšnimi gnilimi etiketami in političnimi diskvalifikacijami so pred skoraj desetimi leti zavračali argumentirane kritike in pesimistične prognoze nasprotnikov šolske reforme v Okrogli dvorani Cankarjeva doma. V mislih imam glavne protagoniste eksekucijskega voda, se pravi ***dr. Aleksandro Kornhauser, dr. Katjo Vadnal, dr. Emila Rojca, gospo Elo Ulrih-Ateno*** *in gospo* ***Majdo Poljanšek*** *et consortes. Torej še enkrat, če imajo našteti v sebi še količkaj poštenja in predvem »guts«, se bodo vabilu odzvali in vsaj poskušali razjarjenim dijakom razložiti svoj delež krivde in jim vsaj simbolično ponuditi svoje glave namesto pokore za storjeno packarijo, ki so si jo zaradi oportunizma ali neumnosti privoščili na njihov račun.*

Ker sem prepričan, da nosi tudi SDP kot naturna naslednica ZKS svoj del krivde za nastalo situacijo, upam, da bo prav tako pojasnila svoje stališče do šlamastike, ki so jo takrat pomagali ustvarjati nekateri njeni vidni sedanji funkcionarji. Hipotek preteklosti se pač ne da kar tako spregledati. Zlasti ker kolektivni spomin še ni do kraja atrofiral. Tudi tega ne smemo pozabiti.

Mišo Jezernik, Ljubljana

Zaključni izpit naj letos opravljajo tudi četrtošolci. Vzrokov za to je več. Zaključni izpit opravljajo že tretje leto tisti učenci, ki se šolajo po dveletnem programu, in drugo leto tisti, ki se šolajo po triletnih programih. Nevednosti direktno ne prepoveduje nobena ustava in zakon, toda trditev vodilnih dijaške organizacije, da so za zaključni izpit izvedeli šele februarja, je neverjetna. Če je to res, potem je vprašljiva njihova sposobnost za vodenje, ker se tako malo zanimajo za probleme vrstnikov v drugih srednjih šolah. Mnenja sem, da socialne krivice niso samo materialne narave, zame je jasno, da bodo prizadeti učenci v dvo- in triletnih programih. Glavni namen vseh izpitov je že dolgo znan: kvalitetno znanje, vse drugo je stranskega pomena. Toda tudi stranski učinki zaključnega izpita so lahko pozitivni. Ob poplavi vseh izpitov na univerzi je to odlična generalka, da učenci lahko ocenijo svoje znanje oz. neznanje. Bolj plahi učenci si bodo pridobili samozavest, ker bodo spoznali, da izpiti niso tako hud bavbav.

Pri poročanju o šolah in njihovih problemih me moti aksiom, da so naše šole slabe, temu se pokorava večina poročevalcev. Majhen dokaz: ko je udeleženec mednarodne šole v Devinu po radiu pripomnil, da naše šole v primerjavi z drugimi niso tako zanič, je novinarka to ugotovitev razvrednotila z dejstvom, da v to šolo gredo najboljši dijaki. Verjetno tudi iz drugih držav v devinsko šolo ne gredo najslabši. Sprašujem se, kdaj bo konec negativnega etiketiranja učiteljev. V prejšnjem sistemu so bili učitelji razglašeni za parazite, da ne rečem sovražnike delavskega razreda, danes se to negativno mnenje v sredstvih javnega obveščanja nadaljuje v hujši obliki, ker so učitelji postali sovražniki učencev. Upam si trditi, da bi naše šole lahko bile bistveno boljše brez dodatnih denarnih sredstev, če bi se vsi potrudili, da se povrne zaupanje med učence in učitelje, ki je pogoj za uspešno delo v šolah in ga sedaj rušijo samo negativna poročila o delu naših šol. Če pa so šole res zanič, je vprašljiva tudi objektivnost poročanja. Še predlog: namesto Žagarjevih nagrad prosvetnim delavcem, ki so bile tudi politične narave, naj se novinarji potrudijo in napišejo objektivno, vendar prijaznejše poročilo o delu kake šole, kakšnega učitelja.

Martina Koman, Zagreb

Ni čudno, da se nam vse podira, če nam vladata napuh in nadutost. Ljubljana in republika sta vzorčna primerka. Vzrok je gotovo v vzgoji. Kljub formalnim spremembam ne moremo ubežati naši vsebini. Vencelj tega ne more dojeti. Za dijake je takšno razumevanje stvari sestavni del njih samih. Omizje na TV 20. maja je povsem razgalilo okostenelost novih vladnih struktur. Borijo se za »križ« na hrbtih dijakov, namesto za »križ« v njih samih – za navidezno znanje namesto vsebinskega. In zakaj? Ker je to laže izvesti kot drugo. Ker je laže upogniti mlado vejo kot staro. Še zlasti, ker za drugo niti ne vedo – kako?

Za oblikovanje vzgoje za tretje tisočletje so nam potrebne sveže ideje. Za te je Vencelj že prestar. Svet stoji na mladih. Treba jim je le dati priložnost, pa bomo rešili ta problemček in tisoč drugih – brez tovrstnih povsem nepotrebnih konfliktov.

Branko Weixler, Logatec

Delo, 18. maja
Protest

Oddajniki in zveze (v nadaljevanju OZ) so del sistema RTV Slovenija, ki kot celota deluje v težkih finančnih razmerah. Naročnina se zaradi določenih političnih razlogov ni zvišala enajst mesecev, kar je povzročilo, da sta RTV in s tem OZ prišla v veliko izgubo. Posebno je bil v tem pogledu prizadet OZ, ki ne more ustvarjati dodatnih dohodkov iz ekonomske propagande. Posamezne organizacijske enote znotraj RTV Slovenija pa delujejo na principu samostojnega ustvarjanja dohodka in so zato pred RTV hišo kot celoto finančno odgovorne za svoje poslovanje.

Iz opisanih razlogov mora OZ delovati na podjetniškem principu, to pa pomeni, da zaračunavajo svoje storitve po ekonomskih kriterijih.

Pri delniški družbi Kanal A je OZ udeležen s približno 10 odstotnim deležem v glavnem v obliki opreme. Ta delež ne zajema obratovalnih in vzdrževalnih stroškov, niti televizijskega oddajnika. Kanal A je začel obratovati s testnim znakom konec decembra lani. Za zagotovilo kritja stroškov obratovanja, vzdrževanja opreme in najemnine oddajnika je Kanal A izdal naročilnico konec decembra lani. Ob tem sta se Kanal A in OZ dogovorila, da bosta sklenila pogodbo o obratovanju in vzdrževanju opreme in najemnine oddajnika do začetka oddajanja s programom Kanala A.

Po treh mesecih (15. 4. 1991) je OZ izdal račun za kritje stroškov obratovanja oddajnika s testnim signalom od januarja do marca 1991. Kljub opominu Kanal A do 14. 5. 1991 tega računa ni poravnal, niti ni bila sklenjena pogodba. Kanal A je obenem objavil, da bo začel oddajati program 17. 5. 1991.

OZ je s soglasjem Sveta RTV Slovenije obvestil Kanal A, da mora do 16. 5. 1991 poravnati stroške, ki so nastali do tega obdobja. V nasprotnem primeru bo OZ prenehal dajati svoje storitve Kanalu A, to pomeni, da ga bo izključil.

Ker do tega datuma Kanal A ni poravnal svojih obveznosti, je bil 16. 5. 1991 ob 18.00 uri izključen oddajnik na 55. kanalu na Krimu, prek katerega se je oddajal testni signal Kanala A.

Dne 17. 5. 1991 pa so predstavniki Kanala A in OZ dosegli soglasje o ceni stroškov. Kanal A je istega dne poravnal obveznosti za nazaj in se obvezal, da bo sklenil pogodbo z OZ. Kanal A od 17. 5. 1991 od 12.30 ure dalje ponovno oddaja na kanalu 55 s Krima.

Tržne razmere silijo tudi OZ, ki ima ogromne stroške za obratovanje vseh RTV mrež (npr. ena elektronka stane tudi več kot 55.000 DEM), zato se morajo danes in tudi v bodoče striktno poslovno obnašati. To pa pomeni, da ima pravico zaračunati storitve, ki jih daje tako, da pri tem nima izgub.

Leopold Gregorač, v. d. direktor OZ

Delo, 10. maja
Vprašanje kulturne dediščine

Dočakali smo, da so tudi naš zavod kot strokovno inštitucijo in z njim celotno naravno in kulturno dediščino potegnili v vrtinec aktualnih političnih dogajanj. To je opravil gospod, ki je desetletja lojalno mešal štrene tako imenovane politične kulture pri nas. Njegovo kritiko bi pričakovali v letih, ko je bilo naštete »napake« še možno preprečiti ali spremeniti, za kar je imel, ne samo kot konservator republiškega zavoda za VNKD, ampak tudi kot eden vodilnih likovnih kritikov in vodja likovno-muzejskih inštitucij dovolj možnosti. V sedanjem trenutku bi od njega pričakovali klic k strokovnosti, zakonitosti in razumnosti in ne pogromaške pobude za uničenje različnih spomenikov. Vendar ne mislimo odgovarjati v tonu, ki je sicer trenutno aktualen za varne fotelje. Odgovarjamo z nekaj strokovnimi in drugimi dejstvi, ki jih pisec ne ve in noče vedeti.

Spomladi in poleti 1961 so ob trasi nekdanjih žičnih ovir Ljubljane postavili 102 kamnita, osmerokotna pila. Ti pili so bili postavljeni na avtentične zgodovinske lokacije. Avtor teh stebrov in njihove postavitve je bil Plečnikov učenec arhitekt Vlasto Kopač, znan tudi kot žrtev dachavskih procesov. Že tedaj pobude niso izpeljali do konca, ker niso zasadili predvidenih 2500 dreves ob trasi, ki naj bi postala zeleni prstan nove Ljubljane. Leta 1968 je bil sprejet poseben odlok o zaščiti trase, ki pa ga tedanje oblasti niso dosledno izvajale.

Leta 1972 se je rodila pobuda o krožni pešpoti ob nekdanji trasi. Velik del poti so tedaj že zasedle črne in sive stanovanjske hiše, skladišča, ceste, objekti JLA in drugo. Aleja spominov in tovarištva, sedanja Pot, se je morala prilagoditi realnim razmeram. To ni bilo v nasprotju z zgodovinskimi dejstvi, ker je večina pilov ostala na mestih, kamor so jih postavili. Pot so gradili dolgo, kar do leta 1985. Že med gradnjo se je izkazalo, da postaja integralni del mesta, zeleno sprehajališče, ki ne rabi samo trenutnim političnim koristim. Pot, ki je sestavljena iz štiri metre široke peščene površine, praviloma obrobljene z enako širokima zelenicama ob straneh, je bila zasajena z drevesi. Novo rastoči drevored je edina večja zelena površina mesta, ki jo je uspelo urediti po letu 1945. Posamezne občine, kasneje pa mesto kot celota so spoznali pomen zelenega prstana in ga zaščitili kot zgodovinski spomenik in spomenik oblikovane narave (Ur. l. SRS 88/3). Na ta spomenik naj bi se navezali spominski objekti kot Gramozna jama, Žale, tiskarna Podmornica, nove Žale in s podporo spomeniške službe tudi nova cerkev v Stožicah.

Leta 1984 so za enotnejše označevanje Poti razpisali poseben natečaj, kjer je zmagal Janez Koželj (in ne neznani F. Kuželj kot površno pisari I. S.). Arhitekt je zasnoval celostne in kvalitetne smerokaze, pojasnjevalne table, talne označbe in jambore za zastave. Oprema je s formo in barvo skušala zajeti simbolno bistvo, ki jo je arhitekt začutil. Važen del te opreme so jambori, ki so zasnovani neokonstruktivistično, v tatlinovski tradiciji, navezavi na serijo likovnih rešitev, ki jih pozna sodobni kulturni svet. Najnovejši pariški park Villete je označen s serijo kovinskih, strupeno rdečih paviljonov, ki ob zelenih tratah učinkujejo kot znak. Nobenemu Parižanu ne pride na misel, da bi se jih lotil z žago, čeprav nekaterim niso všeč.

Zavod je ob nestrokovnem posegu opravil svojo zakonsko obveznost in ukrepal na podlagi navedenega odloka in zakona o varstvu naravne in kulturne dediščine, enako kot postopa v vseh podobnih primerih v zadnjih letih.

V sedanjem času se skuša spomeniška služba pod vodstvom ministrstva za kulturo postaviti na zakonske in strokovne temelje. Pri tem smo enako kot ostali del družbe obremenjeni z napakami preteklosti. Potrebujemo novo, boljšo zakonodajo in podporo vseh strokovnih ljudi, celo tistih, ki skušajo ves balast prenesti na pleča mlade, neobremenjene generacije.

Prof. Janez Kromar, direktor Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine

---

Delo, 22. maja
Sivi panterji trdijo, da je upokojencem hudo

V Delu smo brali obvestilo o kongresu upokojencev, ki ga je pripravilo društvo upokojencev Sivi panterji; z istopom iz Demosa je menda že konstituiralo samostojno in neodvisno stranko. Iz stališča po prebranih referatih je možno povzeti edini cilj stranke: pravilno vrednotenje, usklajevanje in izplačevanje pokojnin. Približno tako je zapisano tudi v obvestilu časopisa.

Nikjer pa nisem zasledil, ali vodstvo stranke že ima ali pa šele pripravlja obsežnejši, celovit program ali pa bo strankino delo omejeno le na pokojnine. Tudi na pripravljalnem sestanku 15. maja v dvorani občine Bežigrad nisem zasledil omembe programa. Prav tam sem imel priložnost povedati nekaj osebnih pripomb in sem poudaril ne le potrebo po programu, temveč tudi to, da je treba vnesti v delo stranke večji menedžment, akcijo in energičnost, ki bi povečala tako popularnost stranke kot števila članstva. Kljub navdušenju navzočih pa so besede očitno izzvenele v prazno. S sestanka in kongresa sem odšel z bojaznijo, da nas utegne nova stranka prepeljati »žejne čez vodo«, zlasti ko se sproži stroj Demosovega preglasovanja in monolitnosti v skupščini, ki je v praksi že izza socialistične vlade, o čemer se ne gre sprenevedati. To potrjuje najnovejši primer stavke četrtošolcev srednjih šol. Zmagala je oblast, poosebljena v enem človeku, ki je dovolj energično trmoglavil, čeprav s piškavimi argumenti.

Vendar je število upokojencev neprimerno večje od števila četrtošolcev, ki so protestirali, kar daje upanje, da bi stranka v svojih prizadevanjih uspela s primerno energičnim vodstvom.

Kamilo Misson, Ljubljana

Delo, 18. maja
Še enkrat: Pokojnine in prispevki

Članek strokovne komisije koordinacijskega odbora zvez, strank in koordinacijskih odborov upokojencev Slovenije g. Maherja, Pirnovarja in Erjavca z gornjim naslovom odkriva pravo resnico o vprašanjih pokojnin in prispevkov. Med drugim gre tudi za marca letos sprejeto spremembo zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, po kateri je povečanje pokojnin zadržano za toliko časa, da bodo povprečni čisti OD na zaposlenega v Sloveniji presegli 85 odstotkov povprečne starostne pokojnine, preračunane na polno pokojninsko dobo. Posledica te spremembe je, da smo upokojenci v letu 1991 do danes ostali brez uskladitev.

Iz tega članka in članka g. Bojana Maherja, ki je bil prav tako objavljen v sobotni prilogi Dela 29. marca 1991, a je očitno, da sta glavna krivca za nastale razmere pri upokojencih znana, in to: 1. sekretarka za delo Jožica Puhar, ker je na seji družbenopolitičnega zbora skupščine Slovenije 7. 3. 1991 ob sprejemanju sprememb pokojninskega zakona, s katerim se je določilo usklajevanje starostnih pokojnin (preračunanih na polno delovno dobo), zagotavljala poslancem, da uporablja v svojih dokazih uradne statistične podatke in da ni treba teh usklajevati s podatki, ki jih navajajo predstavniki društev in strank upokojencev, kar so predlagali poslanci SSS in SDP. Takšno usklajeavnje bi po njenem mnenju samo ogrozilo pokojninski sistem in zavlačevalo rešitev problema.

2. pomočnik republiške sekretarke za delo g. Marko Štrovs, ki pri sekretariatu skrbi za področje pokojninskega in invalidskega zavarovanja in je po svojem položaju sodeloval pri tej spremembi zakona ter 4. maja letos v sobotni prilogi napisal članek Pokojnine in prispevki, ki ga pisci v naslovu navedenega članka označujejo za ***zavajalnega.***

Pozivam sekretarko za delo in njenega pomočnika, da se javno opredelita glede resničnosti navedb v člankih:

1. g. Bojana Maherja z dne 29. 3. 1991;

2. g. Maherja, Pirnovarja in Erjavca z dne 18. 5. 1991; in

3. g. Jožeta Puharja z dne 4. in 11. maja 1991.

Vsi članki so bili objavljeni v dnevniku Delo.

Če je vse navedeno v člankih resnica, potem je vajina dolžnost, da odstopita, ker ljudje s takim odnosom do delavcev in upokojencev ne morejo zasedati tako odgovornih delovnih mest.

Miloš Skalič, Ljubljana

Delo, 6. maja
Sanitarna močvirja v Sloveniji

Gospod Maleiner,

Če sem pravilno razumel vaš apel slovenskemu narodu (predvsem pa tistim, ki dajejo denar za varovanje okolja), potem načelno nimate nič proti sanitarnim močvirjem kot sistemom za čiščenje odpadnih voda, vendar pod pogojem, da jih projektira podjetje Maleiner in Co. iz Celja in da so locirana z dragimi standardnimi čistilnimi napravami. Čim dražje so te naprave, tem večji je profit, kajne, gospod Maleiner?

Gospod Maleiner, zakaj ste si izmislili ceno 3 do 4 milijone mark, da bi jih porabili za pripravo projekta, ki bi raziskal nekaj, kar so na Zahodu že zdavnaj prenehali delati? Ker je vse znano ali preveč neznano? Kako to, da večina razvitih dežel, kot so npr. Amerika, Anglija, Nemčija, Francija, Nova Zelandija, Avstralija, Kanada, Južna Afrika itd. itd. tako finančno kot politično podpira raziskave in aplikacijo vodnih rastlin za sisteme čiščenja? Ali poznate stališča v zvezi s sanitarnimi močvirji, kot jih zastopa EPA (Environmental Protection Agency) za ameriške zvezne države? Ali poznate evropsko podporo EC (european Community Expert Contact Group) iz Anglije? Podatki so iz leta 1989 in 1990, in ne stari desetletje. Ne poznate, kajne? Pa ste vseeno zapisali, da so na Zahodu prenehali uporabljati te naprave.

Ali poznate vsebino in usmeritev našega projekta? Kakšni so naši cilji in znanje? Ne poznate, kajne?

Pa ste vseeno zapisali, da je vključevanje Slovenije v svetovne trende »obešenjaški humor«. Sami pa bi ali ste sadili rastline v glino. Kaj, gospod Maleiner, resnično veste o uporabi višjih vodnih rastlin v sistemih čiščenja odpadnih voda?

Ne po sreči, temveč ravno zato, ker smo se nekaj naučili iz tujih napak, nam že prva naprava v Ajdovščini uspešno deluje. Zakaj ste zamolčali, da kljub bogatim izkušnjam v Sloveniji ne deluje, oziroma ne dosega zahtevanih parametrov okoli 90 odstotkov čistilnih naprav, ki so tudi osiromašile naše gospodarstvo in zapravile ugled vaši stroki? Za ta denar bi lahko ne samo uspešno hazardirali v Las Vegasu, temveč v njem kupili kar nekaj igralnic.

Gospod Maleiner, ali vas je k pisanju spobudil strah pred razvojem sistemov, ki jih ne razumete, ali tisti 3 do 4 milijoni izmišljenih mark?

Dani Vrhovšek Notranje Gorice

Spoštovani gospod Maleiner,

Vedno se mi je upiral način razprave o strokovnih problemih, kakršnega skušate uvesti s svojim prispevkom. Sklicujete se na samozvano večvednost, evropsko strokovnost, pripravljeni ste deliti nauke na levo in desno, obenem pa v istem tekstu navajate argumente, ki kažejo na popolno nepoznavanje bistva problematike, o kateri pišete. Toda ne zavajajte slovenske javnosti in politike, katero še posebej opozarjate na grozljive posledice uporabe rastlinskih čistilnih naprav. Predvsem pa, večina visokošolsko izobraženih Slovencev nas je končala študij na ljubljanski univerzi. Ne dovolimo Vam, da bi profesorje te ustanove spravljali na mejo primerjave z obešenjaki in humoristi. Jaz sem, ki sem v začetku svoje službe poti tudi sodeloval v raziskovalnem in pedagoškem delu na tej ustanovi, pa še toliko manj. Prav gotovo teh ljudi ne boste pošiljali na dirke z otroškimi skiroji v Hockenheim, pa tudi na poti v Las Vegas boste najbrž osamljeni.

No, preidiva raje k drugim »strokovnim« argumentom v Vašem prispevku. Začniva z argumenti o zablatenju prodnatih strug rek (omenjate Savo) o sestavi komunalnih odplak (fekalije, maščobe, pesek, ostanki hrane, papir itd.), ki ne morejo pronicati skozi glinasta in ilovnata tla močvirij do rastlinskih korenin. Kot posledico slikate apokalipso z epidemijami, podganami, mrčesom, smradom in gnitjem, ki preti nam, ubogim in nevednim Slovencem. Gospod inženir, ni mi jasno, zakaj se spuščate v polemiko, če ne poznate osnov tehnologije tovrstnih čistilnih naprav. Še manj pa razumem, če te osnove res poznate, s kakšnim namenom potem zavestno uporabljate napačne trditve. Veste, čistilnih naprav z višjimi močvirskimi rastlinami je veliko različnih vrst. Prav Nemci so temeljito obdelali njihovo sistematiko. Pri nobeni pa se za rastni substrat ne uporablja gline, kot trdite Vi. Z njo tudi v Nemčiji tesnijo dno čistilne grede, kadar ne uporabijo plastične folije. Za rastni substrat pa tudi Nemci uporabljajo ali mešanico zrnatega materiala in zemlje (ne gline) ali pa izključno zrnati material. Predvsem pa se na tako napravo ne izpušča voda s sestavo, kot jo navajate. Obvezno je poprejšnje mehansko čiščenje. V umetno močvirje ne dotekajo maščobe, pesek, fekalije in ostanki hrane. Sam se ukvarjam predvsem z uporabo trstnih gred (to ime se mi zdi primernejše od umetnega močvirja) z zrnatim rastnim substratom in poprejšnjim mehanskim čiščenjem. Pri pravilno projektirani tovrstni napravi je, po navedbah v tuji literaturi, pričakovati nepropustnost v okr. 20 letih. Če se rastline kosi, pa se ta pojav pričakuje šele po 100 letih. Res ne vem, odkod teh 100 let, vendar se nobena taka naprava še ni zamašila. Je vse to za vas novost, gospod Maleiner, ali pa ste to vedeli in dejstva, ki ni v prid Vašim trditvam, namerno niste navedli? Pri trstni gredi se površinski odtok pojavlja pri izvedbah z dodatkom zemlje v rastnem substratu, če je hidravlično nepravilno projektirana, predvsem pa, če ima prevelik nagib. Ta pojav nikakor ne povzroči izbruha glodalcev, mrčesa in smradu. Ali veste za epidemijo, ki se je v Nemčiji pojavila zaradi trstne grede? Navedite vsaj eno trstno gredo, kjer je v Nemčiji leglo podganje zalege. Mar res ne veste, da so trstne grede izmed vseh čistilnih naprav najučinkovitejše, kar zadeva eliminacijo bakterijskega onesnaženja? Efekt je skoraj neverjetno blizu 100 odstotkom. Če ne veste, zakaj pišete? Če veste, zakaj strašite z epidemijami? Ne, z argumentom zasmrajene in okužene Slovenije zaradi uporabe trstnih gred ne bo nič. Imamo pa precej »tehničnih« čistilnih naprav, ki obupno smrdijo, so leglo mrčesa in podgan in res lahko postanejo vir okužb.

Primernosti uporabe trstnih gred za čiščenje izcednih vod si nismo izmislili v Sloveniji. Malo preglejte tujo strokovno literaturo in videli boste, zakaj veliko strokovnjakov to uporabo zagovarja. Veste, tisto o supermodernih tehničnih napravah je malo zgrešeno. Pozabili ste napisati, da se tehnika pri bioloških čistilnih napravah trudi kopirati in intenzivirati popolnoma naravne procese. Tehnična naprava, ki bi zajela vse procese, ki potekajo v trstni gredi, bi bila izredno draga in komplicirana. Pa še narediti je ne zna nihče. Mi pričakujemo efekte čiščenja, ki bodo ustrezali tujim izkušnjam na izvedenih napravah in našim izkušnjam pri modelnih preskusih. V laboratoriju podjetja BIO-TEHNA engineering imamo delujoč model trstne grede in zelo zanimive rezultate, ki smo jih dobili na njem. Ne trdim na pamet, da dirke s skiroji v Hockenheimu v zvezi z izcednimi vodami za nas niso zanimive.

Gospod Maleiner, prepričali ste me, da imate zelo slab pregled nad strokovnim dogajanjem v Sloveniji in da razvoja v svetu (ne le v Nemčiji) ne poznate najbolje. To, da je problematika rastlinskih čistilnih naprav na Zahodu že zdavnaj obdelana in končana kot neperspektivno področje, kratko malo ni res. Ker to trditev utemeljujete z »vsem dostopno literaturo«, moramo ugotoviti, da Vam očitno veliko literature ni dostopne. Je pa res, da bi zaključek dela na področju rastlinskih čistilnih naprav mnogim ustrezal. Svetovni trg na področju varovanja okolja predstavlja letno vrednost okr. 72 milijard ekujev. Odpor proizvajalcev opreme, ki bi pri uporabi rastlinskih čistilnih naprav postala nepotrebna, posrednikov take opreme, pa tudi nekaterih projektantov, ki bi se jim zmanjšal obseg dela, je pričakovan. To je zelo močan lobi! In zelo aktiven v dokazovanju neprimernosti uporabe rastlinskih čistilnih naprav. Tudi v Nemčiji. Saj Vi ne sodite vanj, mar ne?

Marko Meden, dipl. biol., BIO-TEHNA engineering d.o.o., Kranj

---

Delo, 16. maja
Pogumni častnik iz Prlekije

Zgodovinskih člankov ni lahko pisati. Resnica je samo ena in ne dopušča »pesniške svobode« pri oblikovanju tovrstnih besedil. Zato moram pokazati na nekatere nedopustne napake peresa Draga Medveda.

– Najprej o sliki ***. . .Pivko kot avstro-ogrski častnik . . .***

Uniforma je jugoslovanska, na častnem mestu se lepo vidi red belega orla z meči, ki ga Avstija ni nikoli podeljevala.

– . . .rojen pri sv. Marku v Markovcih . . . *Odločiti se moramo ali za predvojno ime Sv. Marko niže Ptuja ali za sedanje Markovci pri Ptuju.*

– odšel leta 1914 na zahodno bojišče, in sicer v strelske jarke pri Tolminu . . . Pri Tolminu Pivko leta 1914 ni imel kaj iskati, saj se je vojna z Italijo pričela šele spomladi leta 1915.

– . . . naglo ofenzivo je pozneje izvedel pri Kobaridu tedanji mladi nemški oficir Rommel . . . Strokovnjaki pravijo, da je njegov načrt hitrega preboja pri Kobaridu . . . *To pa je res popoln nesmisel. Takratni nadporočnik Rommel je v omenjeni ofenzivi res sodeloval (in to uspešno) s svojo enoto na liniji Volče-kota 1114 – Livek – Matajur. Prav gotovo pa ni načrt preboja pri Kobaridu njegov niti ni pri izdelavi načrta bil zraven, saj s takratnim činom ni spadal v krog generalov in polkovnikov, ki so načrte pripravljali.*

Na koncu priporočam piscu in tistim, ki bi radi bolje spoznali življenjsko pot našega junaka, naj preberejo knjižico spominov samega Pivka (ponatis bo letos izšel pri Založbi Obzorja pod naslovom Proti Avstriji 1914–1918) in feljton Janeza J. Švajncerja, natisnjen pred nekaj leti v Naši obrambi.

Jaka Ciglar, Maribor

Oglašam se v zvezi z gornjim člankom G. Draga Medveda in bi ga dopolnila s tem:

– Dr. Ljudevit Pivko ima ulico na Ptuju.

– V soglasju z živečimi sorodniki se je leta 1978 šola s prilagojenim programom na Ptuju preimenovala v Osnovno šolo dr. Ljudevita Pivka.

– Leta 1980 je ob otvoritvi osnovne šole v Markovcih bila razstava o življenju in delu dr. Ljudevita Pivka (pripravila Študijska knjižnica Ptuj).

– Ob 50-letnici njegove smrti je v Večeru g. Dušan Mevlja posvetil članek dr. Ljudevitu Pivku.

Hilda Slekovec, ravnateljica Osnovne šole, dr. Ljudevita Pivka

---

Delo, 18. maja
Obrtniki in njihova združenja

V sobotni prilogi smo prebrali dopis Liberalne stranke, v katerem njena predstavnica Marina Bahovec trdi, da je »sedanje kolektivno članstvo obrtnikov v obrtnih združenjih in Zvezi obrtnih združenj Slovenije nezakonita prisila«, ki naj bi temeljila na temeljnem načelu boljševizma: obvladovati prebivalstvo in ga kontrolirati s prisilo.

V Obrtni zbornici Slovenije (nekdanji Zvezi obrtnih združenj Slovenije) smo že kar vajeni nenehnih vročekrvnih napadov s strani Liberalne (bivše obrtniške) stranke. Vemo tudi, kakšen je njihov namen, zato se ne nameravamo spuščati v nesmiselno polemiziranje. Vseeno pa moramo odgovoriti vsaj na dvoje:

Prvič, vedeti moramo, da delovanje Obrtne zbornice Slovenije ni v nobenem smislu »nezakonito«, saj temelji na točno določenih in veljavnih zakonih. O tem torej ne bomo izgubljali besed.

Drugič, moti nas pojmovanje boljševizma, kot ga je razbrati iz omenjenega dopisa. Ob njem se namreč lahko upravičeno sprašujemo, ali so potemtakem boljševistične tudi obrtne zbornice vseh zahodnoevropskih držav, v katerih so obrtniki obvezno člani?

Dokazov za neprostovoljno včlanjevanje obrtnikov v zbornice v Zahodni Evropi imamo več kot dovolj in jih lahko, če je treba, tudi predstavimo. Ali naj bo Slovenija, ki se sicer na vsakem koraku skuša zgledovati po Evropi, pri tem izjema? Kako bo slovenska obrtna zbornica pred podobnimi organizacijami v Evropi (s katerimi sicer zelo dobro sodeluje) dokazovala, da je za razširitev sodelovanja in za še večje približevanje – hkrati pa se bo organizacijsko oddaljevala od njih?

Mislimo torej, da dileme ne bi smelo biti – tako kot je tudi ni v tujini. Vsi obrtniki v Nemčiji, Avstriji, Italiji, Franciji itd . . . so obvezno člani zbornice (bodisi samostojne obrtne ali pa imajo svojo močno enoto v splošni obrtni zbornici). Ta zbornica pa je seveda enakopraven partner države, zato lahko svojim članom vse tisto, kar od nje pričakujejo – to pa je poleg klasičnih zborničnih funkcij s področja izobraževanja, promocije in svetovanja predvsem soustvarjanje takih zakonskih razmer, v katerih lahko mirno delajo in se razvijajo. Slo-

▶

venski obrtni zbornici vloga partnerja države ni dana.

Sicer pa smo mnenja, da gre pri tem, ali naj bodo obrtniki v obrtno zbornico včlanjeni obvezno ali prostovoljno, za umetno dilemo. Bistvo je drugje. Za to dilemo se namreč skriva prepričanje tistih, ki jo sprožajo, da namreč Obrtna zbornica Slovenije, kakršna je, ni prava. Prava pa ni zato, ker ne podpira Liberalne (ex obrtniške) stranke, temveč se zavzema za nadstrankarsko pozicijo (kar je za zbornično organizacijo tudi edino logično).

Zavedamo se, da pri ljudeh, zaslepljenih s svetim bojem proti boljševizmu, argumenti ponavadi izgubijo težo. V tolažbo pa nam je, da so enaki očitki kot nam namenjeni tudi Gospodarski zbornici Slovenije.

Miha Grah, predsednik Obrtne zbornice Slovenije

Delo, 17. maja

Veseli so Delovega darila, a razočarani nad republiko

Po katastrofalnih poplavah novembra 1990 se je vsa slovenska in zamejska javnost humano odzvala pri zbiranju sredstev za odpravo posledic in pomoč prizadetim poplavljencem. O razdeljevanju zbranih sredstev je bilo izrečeno veliko kritike, sicer pa povsem pošteno ni bilo darov nikoli mogoče deliti.

Bolj boleče od že storjenih napak pa postaja še vedno nerešeno vprašanje obnove povsem uničene infrastrukture, kamor sodita na prvo mesto gradnja osrednjega mostu v Ljubnem in rekonstrukcija ceste Ljubno – Luče. O gradnji mostu se očitno pri različnih variantah ne morejo zediniti, eden od vzrokov pa naj bi bil tudi nezagotovljena sredstva republike za ta objekt. Menim, da je treba odmisliti pretirano namenskost zbranih sredstev, kot je akcija Dela, ki podarja sredstva za gradnjo »nadomestnega mostu za osebna vozila«.

Časi so najbrž pretežki, da bi lahko upoštevali vse subjektivne težnje za gradnjo infrastrukturnih objektov, katere je treba ne le zgraditi, ampak kasneje tudi vzdrževati. Ljubno dveh mostov najbrž ne potrebuje, temveč naj se z združenimi sredstvi na najbolj ustreznem mestu zgradi en most, četudi lokacija ne bo povsem pogodu vsakemu posamezniku. Tudi občani, ki živimo ob občasni obvoznici za Ljubno, moramo potrpeti, čeprav so razmere skrajno nemogoče. S to trditvijo se bodo strinjali vsi številni prvomajski izletniki in prevozniki, ki uporabljajo to cesto. Povsem lokalna cesta je bila že decembra 1990 nekoliko razširjena proti neutrjenemu nabrežju deroče Savinje, dela pa so bila tudi zaradi nesoglasij nekaterih prizadetih izvedena nestrokovno. Cesto spodjeda deroča Savinja, ki je po razdejanju skoraj vseh jezov postala pravi hudournik, in končno naj bi na slabo utrjen teren dali asfaltno prevleko, da bi tako preprečili vsaj neznosno prašenje. Rešitev bo slaba in nezanesljiva, saj se lahko zgodi, da bo morebitna ponovna ujma spodkopala še to cesto in potem bo Ljubno skupaj z drugimi više ležečimi kraji doline ostalo brez povezave s svetom. Glede na trenutne razmere in na možna ponovna razdejanja, saj vremena ni mogoče prognozirati, bi kazalo vsa zbrana sredstva ne glede na namenskost zbiranja čim smotrneje porabiti za regulacijo Savinje tudi na relaciji Ljubno – Okonina, za ustrezno obnovo obstoječe, še vedno najzanesljivejše obveznice skozi Juvanje in gradnjo zgolj enega mostu v Ljubnem. Če ne bo tako, se utegne zgoditi, da bo Ljubno ostalo z zgrajenimi lokalnimi mostovi brez povezave s svetom, krajani ob obvoznici pa bomo ostali ob uničeni lokalni cesti sekundarno prizadeti od poplav, zaradi parcialnih interesov, ki se še vedno kažejo v usmerjanju sredstev v večja središča, ki so pač bolj vplivna, krajani periferije pa bomo nosili vse posledice sami.

Apeliramo na vse odgovorne subjekte, da končno spoznajo, da je pri odpravi posledic nujno usklajeno sodelovanje cestnega in vodnega gospodarstva ter smotrna poraba sredstev ne glede na to, kako so se zbirala.

Frančiška Štiglic, Ljubno pri Savinji

Delo, 4. maja

Skušnjave obkoljene trdnjave

To, kar je zapisal komentator Boris Jež na prvi strani Sobotne priloge, pa že ni več stvar dobrega ali slabega okusa, ampak resnejša zadeva, saj je zapisal: »Za ‚slovensko politiko' je pred leti še veljalo, da v jugoslovanskem prostoru nastopa kot en mož in da praktično ne pozna umika, ko gre za nacionalne interese.« Jaz pa trdim, in za to je na kupe dokazov, da se to ni nikoli zgodilo. Za celih petinštirideset let povojne komunistične diktature je mogoče trditi, da je bilo to eno samo obdobje razprodaje in celo izdaje slovenskih nacionalnih interesov!

Drugače tudi ni moglo biti, saj je ena bistvenih dogem komunizma prevlada razrednega nad nacionalnim.

Začelo se je to žalostno obdobje z razpustitvijo slovenske partizanske vojske in podreditvijo Srbom (nič ni pomagalo, da so zavedni oficirji, npr. Jaka Avšič in drugi, nasprotovali). Tako imamo na našem ozemlju ves ta čas tujo vojsko, ki se je v zadnjih letih izkazala za pravo okupatorsko. Vse to obdobje so se iz Slovenije odlivala nepovratna sredstva (v vseh letih skupaj milijarde dolarjev) na jug za nerazvite, čeprav bi bila še kako potrebna pri nas. Vse to obdobje so bivši oblastniki pristajali na vsakršne, za Slovence že prav (samo)morilske zvezne in vojaške proračune. Vse to obdobje je bila naša mladina v šolah posiljevana s srbščino in cirilico. Vse to obdobje so naši komunistični oblastniki podpirali skoraj slehernega diktatorja, tirana in celo ljudožerca po Afriki, Aziji in Južni Ameriki, ki se mu je ljubilo iti revolucijo. Kaj se je zgodilo s Stanetom Kavčičem, ko se je zavzel za Slovenijo (ceste), menda ni treba razlagati. V samo petnajstih letih tega obdobja je uspelo bivši oblasti z uvozom nekaj sto tisoč ljudi z juga za večne čase temeljito spremeniti demografsko strukturo Slovenije. Ko je dr. Dimitrij Rupel pred nekaj leti začel govoriti o konfederaciji, so ga bivši boljševiški oblastniki skoraj linčali, da bi dokazali svojo pokornost in vdanost Beogradu. Ko je izšla 57. številka Nove revije (Slovenski nacionalni program), so bivši oblastniki kar noreli od jeze.

Edina primera, ko se je bivša oblast deloma izneverila svojemu klečeplazenju pred Beogradom, sta bila projekt skupnih izobraževalnih jeder in ustavni amandmaji, pa še to le zaradi velikega pritiska predvsem Društva slovenskih pisateljev v prvem primeru in že obstoječe tedanje opozicije v drugem.

Drago Rojnik, Slovenj Gradec

Delo, 26. aprila

Javna prošnja gospodu Zoranu Poliču in slovenskim narodnim herojem

Stanislav Klep, že pred časom ste pisali oz. postavili vprašanje Josipu Vidmarju, potem 33 prvoborcem in sedaj še Zoranu Poliču, da ocenijo znano povelje Edvarda Kardelja poveljniku slovenskih čet Ivanu Mačku, v katerem je med drugim ukazano »Duhovne v četah vse postreljajte. Prav tako oficirje, intelektualce itd. ter zlasti kulake in kulaške sinove«.

Pišete, da je imelo to povelje za slovenski narod hude posledice – zato, Stanislav Klep, na vas naslavljam javno prošnjo, da kot bivši partizan in zgodovinar ugotovite, kdo je dal zapoved domobrancem, da za sedem Kristusovih ran naj pogine vsak partizan« in kako hude posledice je imela za slovenski narod ta zapoved.

Kot pišete v Odprtih straneh Gorenjskega glasa 17. maja 1991, verjamete, da pri povelju niso sodelovali niti akademik Josip Vidmar niti Kocbek niti Josip Rus niti drugi vidni predstavniki OF. To povelje je bilo ukazano in izvajano v imenu OF. Toda tudi zapoved domobrancem je bila izdana in izvajana v imenu cerkve, zato prosite gospoda nadškofa Šuštarja, da to zapoved oceni, tako kot vi zahtevate od Vidmarja, prvoborcev in Poliča.

Prav tako pošljite to zapoved v oceno Venclju Dolencu, Ivanu Korošcu in Vinku Levstiku (od njih nikogar ne poznam, imena pa sem povzel iz člankov v Novem jutru). Ko berem njihove članke, imam občutek, da so ponosni na svoja dejanja med vojno, misleč, da je bila le njihova pot pravilna, in se torej še zdaleč niso pokesali za svoja dejanja. Torej še daleč od sprave. Pravijo, da so se borili za domovino, pa me zanima, koliko strelov so dali proti okupatorju?

Vi združeni ob Lipi sprave ste Kardeljevo povelje ocenili kot zločinsko in sedaj čakam, kdaj boste ocenili kot zločinsko tudi zapoved domobrancem; vesel bom, če boste to res storili.

Štefan Langus, Škofja Loka

PREJELI SMO

Javno vprašanje Zelenih Slovenije

republiškemu sekretarju za mednarodno sodelovanje

Dne 22. maja je bil na Koroškem sestanek kontaktnega komiteja slovenske in koroške vlade. Delegacijo Republike Slovenije je vodil republiški sekretar za mednarodno sodelovanje dr. Dimitrij Rupel. Med sklepi posveta je bil po novinarskem zapisu tudi naslednji:

»Avstrijsko-koroška stran je vzela na znanje, da iz gospodarskih razlogov JE Krško ne bo mogoče zapreti do 1995. leta.«

Republiškega sekretarja prosim, da javno odgovori na naslednja vprašanja:

Ali je zgornji zapis sklepa vsebinsko korekten? Če je zapis korekten, potem g. republiški sekretar za mednarodno sodelovanje na posvetu očitno ni izhajal iz vladnega programa in programa Demosa, saj je v obeh programih predvideno zaprtje JE Krško do leta 1995.

S spoštovanjem!

Dr. Dušan Plut,
predsednik Zelenih Slovenije

Izjava

Ob sporočilu iz seje kontaktnega komiteja slovenske in koroške vlade

S presenečenjem smo sprejeli informacije z včerajšnje seje kontaktnega komiteja slovenske in koroške vlade, ki zadevajo zaprtje jedrske elektrarne v Krškem. Po javno dostopnih informacijah je slovenska stran obvestila koroško, da gospodarski razlogi preprečujejo zaprtje krške nuklearke do leta 1995. Ponovno smo priča spreminjanju vladnih programskih smernic brez vsakih pojasnil in razprave v skupščini. Zato:

1. zahtevamo, da slovenska vlada javno pojasni, kateri razlogi so jo vodili v spremembo njenih programskih usmeritev iz lanskega junija, v katerih je prevzela zaprtje jedrske elektrarne v Krškem do leta 1995;

2. nasprotujemo vsakemu arbitrarnemu odločanju o usodi krške nuklearke brez opravljenih strokovnih analiz ter razprave o možnih poteh razvoja slovenske energetike in posledicah zaprtja ali ohranitve jedrske elektrarne Krško v skupščini in širši javnosti;

3. zahtevamo, da se na teh osnovah o dokončni usodi jedrske elektrarne Krško odloči prebivalstvo Slovenije na referendumu.

Mauricio Olenik, predsednik Zelene frakcije SDP
Dr. Ciril Ribičič,
predsednik
Stranke demokratične prenove Slovenije

Pobudniki in pogrebci Domusa Slovenica

Slovenska javnost je bila le bežno seznanjena z nastankom, delom in koncem dunajske ustanove Domus Slovenica. V javnosti so se pojavile različne neresnične govorice. Opozarjamo zlasti na pisanje Barbare Goričar v Delu Plus proti Jožetu Anderliču in drugim članom nekdanjega odbora društva Virtuti et Musis. S tem v zvezi je tudi izstop iz ozadja g. Feliksa J. Bistra v Delu Plus 19. 4. 1991. Zato smo se nekdanji člani upravnega odbora navedenega društva odločili, da sami pojasnimo nekatere okoliščine dunajskega projekta.

Ker smo se Slovenci v preteklosti premalo odločno predstavljali v svetu, se je skupina slovenskih kulturnih delavcev na pobudo g. J. Anderliča odločila, da se zavzame za oblikovanje slovenskega kulturnega centra na Dunaju. V ta namen smo ustanovili poprej navedeno društvo na občnem zboru v Celovcu 16. 9. 1986. Namen društva je bil spodbujati in predstavljati slovensko kulturo v Avstriji in širše. Kot pravna oseba v Avstriji smo začeli s pripravami ter poiskali prostore v strogem središču Dunaja v treh etažah palače v Plankengasse. Njen lastnik arg. M. Schwanzer je pokazal izjemno pripravljenost, da namero podpre. Ob podpisu najemne pogodbe je g. J. Anderlič plačal kavcijo za pokrivanje najemnine v ATS 500.000, –, ne da bi mu kdo kdajkoli jamčil vračilo le-te.

Da bi zagotovili tudi predstavljanje slovenskih gospodarskih dosežkov, se je društvo povezalo z Gospodarsko zbornico Slovenije, ta pa je k realizaciji pritegnila Razvojni center Celje. Društvo, MK – Koprodukcija, RCC in GZS so 19. 10. 1987 podpisali pogodbo o sodelovanju pri slovenskem kulturnogospodarskem centru Domus Slovenica na Dunaju. Med januarjem in marcem 1988 je bila v prostorih DS montirana oprema, izdelana po načrtu arh. Marka Mušiča v slovenskih podjetjih ter podarjena društvu V. et M. kot edini pravni osebi pri tem projektu v Avstriji.

Zaradi resnih spodrsljajev prvega direktorja DS, posebej pri otvoritvi, je društvo ostro protestiralo. Na to je GZS predlagala novega direktorja, za katerega se prav tako ni bilo mogoče ogreti.

Ker društvo ni moglo in ni hotelo biti pravni nosilec vseh dejavnosti v DS, sam DS pa tudi ni bil pravna oseba, je predlagalo zanj po avstrijski zakonodaji primerno obliko fondacije. Zamisel je J. Anderlič razložil g. F. J. Bistru, ki se je tedaj med drugim zanimal za zaposlitev v DS. Ta je ponudil pravne usluge svojih dobrih prijateljev, davčnega svetovalca dr. H. Brauna in odvetnika dr. E. Wiederkehrja, pri katerem je Bister uporabljal tudi pisarno kot nameščenec društva Pan Musica Austria. S predlogi teh svetovalcev ni bilo nič, kar bi sicer lahko povedali takoj, vendar potem ne bi bilo mogoče po preteku več mesecev izstaviti sorazmerno visokih računov za honorarje. Zato je društvo najelo eno samo etažo za galerijsko in drugo kulturno dejavnost, ostali etaži pa sta bili na voljo RCC. Društvo je podpisalo le delovno pogodbo z g. F. J. Bistrom kot art direktorjem z veljavnostjo 1. 2. 1989 in za tedensko 20-urno obveznost pristalo na 30.000 ATS mesečne plače. Predlog pogodbe je g. Bister sestavil sebi v prid, moral pa se je sprijazniti z določbo o takem poslovanju, da bo dejavnost pokrivala stroške.

Prve štiri razstave na Dunaju je pripravil g. Zoran Kržišnik, odprl pa jih je g. Bister.

G. Feliks J. Bister ni kazal kakšne posebne delovne vneme in o svojem delu ter poslovanju ni poročal, kakor je določala pogodba o delovnem razmerju. Poleg tega so se množili spori z drugimi vodilnimi nameščenci v hiši. Ker po štirih mesecih »angažiranja« gospoda Bistra položaj ni kazal na bolje, ga je upravni odbor poklical v Ljubljano na poročanje. Ostro kritiko za neodgovorno ravnanje je poskušal ublažiti po naključju navzoči dr.M. Kmecl, ki je predlagal, naj g. Bister v roku 10 dni napiše in po pošti dostavi zahtevano poročilo. Toda g. Bister tega ni storil in se sploh ni več oglašal. Zato je bil ponovno poklican, da stanje pojasni. Pri razgovoru v Ljubljani je nastopil s prostaškim izbruhom in ob protestnem odhodu N. Šumija in J. Anderliča zadnjemu zagrozil, da ga bo uničil. Ne da bi dal društvu zahtevane odgovore, je člane odbora s pomočjo svojih prijateljev zasul s tožbami, na katere nismo reagirali.

Njegovo poslovanje pa se je začelo razkrivati ob pisnem zahtevku »Z« banke v januarju 1990, in še z dodatnimi informacijami. Zbrana dokumentacija dokazuje, da je g. Feliks Bister, razen za ATS 5.000,–, dvigoval denar iz banke brez pooblastila (brez sopodpisa člana upravnega odbora) in prejel denar od tretjih oseb (brez odvajanja predpisanih davkov) v skupni višini ATS 529.123, – brez vsakršne obrazložitve, razen posredno preko tožbe, v kateri navaja, da je prejel ATS 57.078,30 plače. Iz večine primerkov dokumentacije ni mogoče razvideti zveze med porabljenim denarjem in dejavnostjo galerije oz. društva. Z upoštevanjem terjatev Bistrovih poslovnih prijateljev naj bi mu društvo poravnalo ATS 1.258.090.–. O vsem tem je društvo obvestilo republiškega sekretarja za kulturo in Cankarjev dom, ki je v gluhem predvolilnem obdobju skupaj z društvom zaman skušal rešiti projekt.

Zaradi navedenih razlogov je društvo v skladu z avstrijsko zakonodajo 15. 12. 1989 g. Feliska J. Bistra suspendiralo iz delovnega razmerja, posredovalo najem prostorov RCC in se 19. 3. 1990 razpustilo.

Iz poteka dogodkov je videti, da so projekt pokopale zlasti neprimerne vodilne osebnosti. Tudi društvo s svojo napačno izbiro g. Feliksa J. Bistra za art direktorja seveda nosi svoj delež krivde.

Dr. Nace Šumi,
Zoran Kržišnik
Slavko Pregl,
Jože Anderlič

Izjava slovenskega ekumenskega sveta

Slovenski ekumenski svet, v katerem so zastopniki vseh treh slovenskih škofij, redov in zamejskih Slovencev, je dal ob svojem letnem zasedanju naslednjo izjavo:

V skrbi za rast odrešenjske edinosti, v občestvu katoliške Cerkve v Sloveniji in vseh kristjanov v naši domovini se obračamo na vernike in vse ljudi dobre volje:

1. V času velikih družbenih napetosti in nevarnosti na poti v prihodnost slovenskega naroda kot učenci Kristusa, kneza miru, pozivamo vse k medsebojni strpnosti, razumevanju in praktičnemu uresničevanju krščanske ljubezni. Priznavajmo vsem pravico do drugačnosti in spoštujmo dostojanstvo in svobodo vsakega človeka in naroda tudi na verskem področju!

2. Na poti v samostojnost mora slovenski narod zagotoviti spoštovanje pravic vseh narodov in verskih skupnosti ter zavestno gojiti prijateljstvo z vsemi.

3. Ob usmeritvi v skupnost evropskih narodov, ki jih druži skupna krščanska dediščina, je zavest vesoljnega bratstva v Kristusu in odprtost delovanju Svetega duha najboljša osnova za duhovno edinost, brez katere ne more biti uresničeno trajno mirno sožitje ljudi, narodov in kultur na našem planetu.

Jože Vesenjak, predsednik
Bogdan Dolenc,tajnik

Tolminski neformalni inštitut

Po drugi svetovni vojni je planski razvoj realsocialističnega gospodarstva kadrovsko osiromašil marsikatero območje naše države. Ljudi so nove naložbe v gospodarstvu in družbenih službah vabile predvsem v centralno locirane kraje in občine. Čim večje je bilo mesto ali kraj, tem bolj se je bohotil in sprejemal pod svoje okrilje nove delavce, strokovnjake in prebivalce.

Obratno so se odmaknjeni kraji praznili in so morali dopuščati odhajanje ljudi v centre. Iz različnih razlogov so bili pri tem nemočni. Enako se je dogajalo tudi posameznim oddaljenejšim občinam. Na raznih koncih in v najrazličnejših okoljih je bilo mnogo poskusov, da bi ta negativni trend razvoja ustavili ali vsaj ublažili. Trud je bil ponavadi zahteven in običajno jalov. V posameznih obdobjih se je razseljevanje različno intezivno nadaljevalo. Le redkim odmaknjenim krajem ali posameznim obrobnim območjem je uspelo z revitalizacijo gospodarstva oddržati doma svoje ljudi in jih primerno zaposliti z znanjem domačih strokovnih kadrov.

Zato je toliko bolj zanimiv podoben poskus občine Tolmin, ki je v zadnjem času pripravila poseben program za vabljenje k sodelovanju in vračanje lastnega strokovnega inteligenčnega potenciala. Načrtu so dali ime: Projekt neformalni inštitut.

Ideja je pravzaprav vznikla na pogovoru s predsednikom IS občine Tolmin Karlom Gregorčičem in vodjem kadrovske službe Milošem Batistuto. K temu sem sam dodal le nekaj sistematike, ki bi bila potrebna pri organizaciji takega projekta. Škoda, da je predvideno srečanje kadrov pri prvem poskusu zaradi nekaterih spodrsljajev padlo v vodo. Ideja je dobra in jo kaže zato realizirati, ne samo v Tolminu, temveč tudi v drugih občinah, iz katerih so se strokovnjaki sčasoma izselili.

Občina Tolmin je zemljepisno zelo prostrana ozemeljska enota. Njena lega na skrajno zahodni meji Slovenije, odmaknjena od centrov in »čez« verigo Alp, je negativno vplivala na njen razvoj. Vsa povojna leta je bila obrobna, zapostavljena pokrajina. Nekoč, v času Italije turistično območje se je po vojni v to smer le malo razvilo. Izjema sta Bovec in deloma Kobarid. Gospodarstvo je nerazvito. Šolstvo je skoraj v celoti zapostavljeno. Druge družbene službe so relativno urejene. Komunalna infrastruktura je pomanjkljiva. Cestne povezave so nezadovoljive, telefonske komunikacije so nezadostne, in še bi lahko naštevali. Od leta 1948 do leta 1981 se je število prebivalcev v občini zmanjšalo s 24.600 na 21.400 oseb.

Te življenjske in delovne razmere so v celotnem povojnem času pospešile izseljevanje kadrov. Po dokončanju visokih šol so se mnogi Tolminci zaposlili zunaj občine. Nekateri so pri strokovnem delu in tudi na raziskovalnem področju dosegli vidne rezultate.

Prav gotovo pa nihče med njimi ni pozabil svojih krajev. Vanje se stalno vračajo in čim starejši so (torej imajo tudi več znanja), tem bolj so vezani na svoje stare domačije, domotožje pa jih vleče domov. To pripadnost in po prvih osebnih odzivih tudi pripravljenost še sodelovati z domom ter pomagati rojstni občini naj bi izkoristili z organizacijo inštituta.

Seveda je v vsaki občini že sedaj vrsta planskih služb in strokovnjakov, ki obravnavajo probleme in iščejo rešitve, primerne za posamezne situacije. Tudi v gospodarstvu, torej neposredno v podjetjih, je mnogo strokovnjakov, ki resno opravljajo svoje delo. Ne gre za to, da bi tem ljudem kakorkoli jemali vpliv in odločitve ali jih omejevali. Dejstvo je le, da je »zunaj« toliko oseb, ki imajo znanje, sposobnosti, informacije in pogosto vpliv, da je potencial škoda zanemariti in ga ne izkoristiti. K sodelovanju v občini naj bi bile torej povabljene tiste osebe, ki so se v življenju izkazale z znanstvenimi ali strokovnimi sposobnostmi. Raven njihovega dela je visoka, zato naj bi tudi njihovo sodelovanje predstavljalo najvišjo obliko organizacijskega ali posvetovalnega delovanja.

Za take povezave je možno in primerno uporabiti inštitutsko obliko dela. V občini ni specialnega znanstvenega inštituta. Ker gre v projektu za znanja z najrazličnejših področij, bi lahko imenovali to sodelovanje »neformalni inštitut«.

Inštitut bi bil opravičljiv zato, ker bi bile te dejavnosti pretežno take in na tem nivoju. Neformalni pa, kakor je bilo že rečeno, ker ne bi bile vezane na ustaljene oblike in področja dela ter običajne vsakdanje medsebojne stike. V Jugoslaviji in, kolikor vem, tudi v svetu ni take oblike strokovno-znanstvenega inštitutskega sodelovanja, pa bi jo zato lahko preizkusili. Tako se mi je zdelo, da se prikazano osnovno misel splača nekoliko obdelati in jih dodati elemente, ki bi jo mogoče lahko operacionalizirali.

Glede na pestrost znanj, ki bi jih združeval inštitut, naj bi se v njem obravnavala vsa področja družbenega življenja v občini. Seveda bi bila sestava udeležencev določljiva šele takrat, ko bo projekt v fazi izvajanja, in bi se nato sproti izpolnjevala. S preliminarnim pregledom dosedanjega odliva je možno relativno hitro ugotoviti strokovne kapacitete, s katerimi bo lahko razpolagal inštitut. Kljub temu se bosta število in usmerjenost sodelavcev zaradi poznejših in nekdanjih pristopov ter osipov stalno spreminjala. Iz tolminskega območja je bil največji odliv strokovnjakov verjetno v Gorico in Ljubljano. Nekaj uporabnih ljudi je v slovenskih obmorskih krajih, cela vrsta pa jih je v inozemstvu.

Seveda se ob tem pojavi problem, kako zbrati imena tistih, ki bi jih povabili k sodelovanju. Nekoč je obstajal sistem kadrovske evidence po republiškem odloku o statistični raziskavi iz leta 1975. Iz tega sistema bi lahko dobili seznam oseb, ki so izpolnjevale kriterije popisa kadrov in so bile rojene na Tolminskem. Nekoliko slabši vir je evidenca odjav stalnega bivališča pri upravnem organu za notranje zadeve. Kmalu bo morebiti mogoče podatke dobiti tudi iz popisa prebivalstva 1991. So še drugi, neformalni viri za oblikovanje seznama sodelavcev. Domačini vedo, kdo se je kam odselil. Tudi v posameznem kraju zunaj občine lahko skupine domačinov sestavijo sezname primernih oseb in jih pozneje izpopolnijo.

Med vsemi vprašanji, ki se zastavljajo v zvezi s tem podjetjem, je seveda zelo pomembna notranja organizacija dela. Od tega bosta odvisni dejavnost in uspešnost inštituta. Njegovi člani naj ne bi bili le sodelavci iz drugih krajev, temveč tudi lokalni zainteresirani strokovnjaki. Vsekakor bi predstavljal inštitut interdisciplinarno povezavo udeležencev projekta, ki bi bili na razpolago za sleherno potrebo občine, kraja ali območja.

V ta namen naj bi člani že na začetku nakazali področja delovanja in svojih znanj. Iz evidence bi nato vsakokrat izbrali potrebne sodelavce za konkretne naloge, raziskave ali posvete. Pri tem bi bile dodatne oblike delovanja prav strokovna srečanja, obiski, predavanja, okrogle mize, ekspertize, nasveti in podobno. Obveznost članov inštituta bi se kazala predvsem v načelnem strinjanju, da bodo v njem sodelovali. Sodelovanje naj bi se sprožilo ob potrebi, po pozivu pristojnega občinskega telesa ali druge organizacije v občini. Člani inštituta bi svoj interes izkazali tudi tako, da bi sami predlagali svoje neposredne nastope. Treba bi bilo vsekakor natančno opraviti popis ali opis znanj in drugih podatkov, kakor tudi kontaktne predloge, čase in modalitete dela.

Seveda bi se pri izvajanju dejavnosti morala temeljito potruditi občinska skupščina. V svojih upravnih organih bi morala oblikovati službo, ki bi skrbela za inštitut. Ta naj bi bila sposobna primerno opravljati to delo in naj bi bila neposredno podrejena predsedniku izvršnega sveta. Ta bo najlažje in najbolj pogosto uporabil možnosti, ki jih bo nudil inštitut. Občina bi morala tudi predvideti določena sredstva za njegovo delo. V začetku morda samo za kritje materialnih stroškov. Pozneje, z utečenostjo dela bi stroški bremenili posamezen projekt.

Vsak naj sam presodi, ali bi se to splačalo. Če bi hoteli na koncu ponoviti osnovne vzgibe za uvedbo inštituta, lahko rečemo, da:

– obstajajo v nekaterih necentralnih krajih potrebe po strokovnih kadrih;

– živi zunaj njih vrsta domačih strokovnjakov, ki bi bili pripravljeni in bi lahko pomagali rešiti mnogo tamkajšnjih problemov, situacij in dilem:

– sodelavce neformalnega inštituta bi lahko uporabili pri svojem delu, ugotavljanjih in raziskavah občinski upravni organi, javne službe in podjetja v občini. Pridobivali bi lahko nasvete, ideje, informacije in sodelovanje.

Možnost realizacije projekta je stvarna. Predlog za njegovo izvedbo v občini, kjer je ideja nastala, so dali ljudje iz njenega vodstva. Zato ni bojazni, da ne bi z resnostjo, vztrajnostjo in interesom tega tudi izpeljali. Po prvih ugotavljanjih je vrsta bodočih sodelavcev že pripravljenih pristopiti k inštitutu. Njihova resnost pa je temeljno jamstvo za njegov uspeh.

Boris Filli, Portorož

Kako poteka protidenacionalizacija?

V nasprotju s tistimi, ki zatrjujejo, da z denacionalizacijo preveč hitimo, želim s tem sestavkom opozoriti na nekaj dejstev, ki kažejo na drugačno resnico: da smo nekdanji lastniki v času priprave zakona o denacionalizaciji še vedno nazaščiteni, še več – tisti, ki sedaj gospodarijo z našim nekdanjim premoženjem, izrabljajo čas pred sprejetjem zakona za to, da bi zakonu ostalo čimmanj njegovega osnovnega poslanstva, to je vrniti nekdanjim lastnikom v naravi kar največ tistega, kar je nekoč že bilo njihovo.

Konec prihodnjega meseca bo nehala veljati še zadnja oblika začasne zaščite pravic prejšnjih lastnikov podržavljenega premoženja, ki jo je sredi lanskega leta uveljavil Zakon o začasni prepovedi sečnje v gozdovih v družbeni lastnini in začasni prepovedi prometa z nepremičninami v družbeni lastnini, to je prepoved prometa z drugimi nepremičninami (ki niso gozdna in kmetijska zemljišča), s katerimi razpolagajo družbenopolitične skupnosti. Za podržavljene premičnine, s katerimi razpolagajo druge, tako imenovane družbenopravne osebe, predvsem podjetja, pa že doslej niti take omejitve ni bilo, saj amandma poslanca gospoda Vitomirja Grosa, da bi prepoved prometa veljala za vse podržavljeno premoženje v družbeni lastnini, ob sprejemanju zakona v slovenski skupščini, ni bil sprejet kljub močni in argumentirani podpori Združenja lastnikov razlaščenega premoženja iz Ljubljane.

Če je res, da bi taka začasna prepoved prometa onemogočala normalno poslovanje »tržnih subjektov«, pa je nedvomno še bolj res, da sedanje stanje z vsakim dnem bolj oddaljuje nekdanje lastnike od možnosti, da bi tudi sami na svojem spet postali tržni subjekti, prepričani, da v veliki večini bolj uspešni od tistih, ki sedaj gospodarijo z njihovim premoženjem.

Kaj se dogaja? Podjetja, zlasti trgovska, ki več nacionaliziranih poslovnih prostorov očitno ne potrebujejo, le-te oddajajo zasebnikom. Lokale, ki jih uporabljajo, pa hitijo bogato prenavljati, očitno ne samo zato, da bi ugajali kupcem. Med takimi, da povemo naravnost, je tudi Trgovsko podjetje Hubelj iz Ajdovščine. Mi, bivši lastniki, ki bi v teh prostorih želeli sami ali s svojimi tudi nezaposlenimi otroki razvijati razne storitvene dejavnosti, ne pridemo do njih, tudi kot najemniki ne!

Drugi primer konkretno potrjuje, da se podržavljanje v senci nastajajočega zakona o denacionalizaciji nemoteno utrjuje – legalno, pač v skladu z veljavnimi drugimi zakoni. Profesor Ivo Kovač iz Ajdovščine – med NOB osemnajstleten partizan, v znani tragediji na Poreznu s tovariši odgnan na morišče in kot po čudežu edini preživeli, a s težko okvaro sluha, po vojni je z zaupanjem v novo oblast sprejel agrarno reformo, ki mu je odnesla skoraj vsa zemljišča iz premoženja njegovih staršev – si zaman prizadeva, da bi del te zemlje dobil nazaj za svoje sinove, tako zagledane v kmetovanje, da obdelujejo tujo zemljo, če jo le dobijo v najem. Del nekoč njegovega zemljišča, ki je vse doslej ohranilo prvotno naravo – travnik in njiva – je sedanji uporabnik Kmetijstvo Vipava začel januarja letos pripravljati za večji vinogradniški kompleks, pa jih je profesor Kovač takoj vljudno z dopisom zaprosil, da – glede na priporočilo skupščine občine Ajdovščina in njenega izvršnega sveta iz maja 1990 o nespreminjanju statusa nacionaliziranih nepremičnin in glede na načela pripravljajočega se zakona o denacionalizaciji – ustavijo začeta pripravljalna dela. Toda iz Kmetijstva Vipava – Agro Gorica so mu sicer čisto korektno odgovorili, da po veljavni zakonodaji ni razlogov za prenehanje del.

In tako grozi nevarnost, da bodo zasebnikom prodane nepremičnine, bogato prenovljeni poslovni prostori, ali v sadjarsko-vinogradniške komplekse vključena zemljišča izpolnjevali pogoje, ki jih osnutek zakona o denacionalizaciji predvideva kot izjemne primere, ko vrnitev premoženja v naravi ne pride v poštev.

Tako se torej ob bučni pripravi zakona o denacionalizaciji tiho izkoriščajo njegova bodoča določila za utrjevanje nacionalizacije. Lahko se zgodi, da bo za vračilo v naravi tako ostalo bolj malo in zakon bo lahko spet prevzel ime, ki ga je imel v prvi delovni zasnovi: zakon o državni odškodnini! Taki, kakršna pač bo!

Miloš Rušt, predsednik Združenja lastnikov razlaščenega premoženja, podružnica Ajdovščina

Izjava

Popolnoma podpiramo in zastopamo stališča, ki so jih javnosti predstavili Zeleni Kopra in še pred tem liberalni demokrati in nekajkrat tudi predsednik SO Koper gospod Aurelio Juri. Svojega glasu ne bomo dali za graditev plinskega terminala v naši občini, ne sedaj ne kasneje.

Nikakor ne želimo ponavljati vseh argumentov, ki so jih že drugi navedli in specificirali, omenili bi le to, da smo prvi še lani poleti, ko se je ta briljantna ideja o dokončnem uničenju slovenske morske obale pojavila, postavili poslansko vprašanje in dobili odgovor, da stvar sploh še ni aktualna in je praktično le v fazi ideje. Danes smo že mnogo dlje, obstajajo baje že načrti itd. Imamo tudi nepreverjeno informacijo, da je novi podpredsednik slovenske vlade dr. Andrej Ocvirk, dosedanji vodilni v Petrolu in tudi sicer baje duhovni oče tega projekta, postavil kot enega od pogojev, da bo prevzel sedanje mesto v vladi, ravno to, da se bo začela gradnja plinskega terminala na Debelem rtiču.

Tukaj živečim državljanom Republike Slovenije sta morje in njegova obala sveta, kot so drugim v notranjosti Slovenije mogoče in nedvomno sveti Planica, Kranjska Gora, Triglav in še kaj. Sprašujemo se, kako bi reagirala širša slovenska javnost, če bi kdo najprej prišel z idejo in nato grobo forsiral, naj se pod Poncami postavi npr. termoelektrarna ali cementarna v Kranjski Gori?

Tej Skupščini, občanom Kopra, prebivalcem slovenske obale in širši slovenski javnosti sporočamo, da npr. Madžarska, Avstrija, Švica, Češkoslovaška in še kdo nimajo morja in kljub temu po naftovodih, plinovodih in drugod prejemajo te prepotrebne surovine. Mar se tudi bodoča samostojna Slovenija ne bi mogla priključiti na naftovode, plinovode in druge vóde kakšne sosednje države? Mar res moramo imeti vse sami in v vsaki stvari biti samozadostni? To žal spominja na miselnost propadajoče socialistične Jugoslavije ali, še bolje, na miselnost Albanije, Enverja Hoxhe, ki je vedno trdil, da ima vse in ne potrebuje povezav z nikomer.

Zadnja »pogruntacija« je naslednja: prebivalstvo obalnih občin skušajo prepričati, da nam je potrebna plinifikacija bivalnega prostora in da je to izredno draga stvar, ki si je sami nikoli ne bomo mogli privoščiti, če pa bo postavljen plinski terminal, je to mogoče »zmašiti« v to veleinvesticijo. Torej nekdo poskuša skozi zadnja vrata priti tja, kamor skozi velika ne more. Sankta simplicitas!

Slovenija nima niti 40 kilometrov morske obale. Upamo si trditi, da smo je 3/4 že dokončno uničili. Sedaj smo na dobri poti, da uničimo še preostale kilometre. Bojmo se zanamcev – imeli bodo vso pravico, da nas prekolnejo!

SDZ – OO Koper
SKD – OO Koper
SDSS – OO Koper

Pokojnina v igri številk

Na mojo dvakratno prošnjo (Sobotna priloga Dela 26. aprila in 11. maja) ministrica za delo gospa Jožica Puhar oziroma njen pomočnik gospod Marko Štrovs – molči; noče, ne zna ali se ji ne zdi vredno pojasniti meril za upravičenost usklajevanja pokojnin (povprečna starostna pokojnina za polno pokojninsko dobo = 85 odstotkov povprečne mesečne neto plače v RS). Obakrat sem zagotovil, da bom po pojasnilu povedal in tudi dokazal – javno – kako nemogoča rešitev je bila podtaknjena skupščini RS v sprejem. Ne glede na to, da ni odgovora oziroma pojasnila, razgrinjam svoje poglede na ta problem, da ne bi kdo rekel, da sem se potuhnil. Mislim pa, da je to potrebno tudi zaradi tega, ker takšno rešitev povzema tudi osnutek za spremembo pokojninskega zakona, o katerem se že razpravlja (Delo, 11. maja). Kot je znano, je bil napravljen pokojninski rez – zamrznitev usklajevanja pokojnin – zato da bi se realno zmanjšale za preko 20 odstotkov, z obrazložitvijo oz. izgovorom, da so pokojnine v primerjavi s plačami previsoke. Kot merilo za to ugotovitev je bilo uporabljeno razmerje med povprečno starostno pokojnino in povprečno plačo. Določeno je, da se

lahko pokojnine usklajujejo, če znaša povprečna starostna pokojnina vseh starostnih upokojencev, preračunana na polno pokojninsko dobo (40 oziroma 35 let), manj kot 85 odstotkov povprečne plače vseh zaposlenih v RS. Sicer usklajevanja ni, ne glede na stopnjo inflacije, ne glede na povišanje plač, cen itd. Usklajevanje pokojnin je torej zvezano z gibanjem povprečnega mesečnega zneska plač vseh zaposlenih v RS in z gibanjem povrečnega mesečnega zneska vseh starostnih pokojin, preračunanih na polno pokojninsko dobo.

Gospod Štrovs ne more razumeti (Sobotna priloga Dela, 4. maja), »kako je lahko ob ureditvi, po kateri znaša pokojnina za polno pokojninsko dobo 85 odstotkov povprečne plače oziroma pokojninske osnove posameznega zavarovanca, sploh prišlo do tega, da je povprečje vseh starostnih pokojnin za polno dobo preseglo to razmerje«. To razmerje čisto zanesljivo ne bi bilo preseženo, če bi odhajali v starostni pokoj samo zavarovanci s povprečnimi ali celo nižjimi plačami. Napravil sem takšen preskus na primeru zavarovanca s povprečno plačo v RS in ugotovil, da bi znašalo ob takšnem usklajevanju, kot je bilo pred zadnjo spremembo, razmerje točno 85 odstotkov. Iz tega in ob površnem poznavanju načina oblikovanja pokojnine (odmera, usklajevanje) pa izhaja nedvoumen sklep, da znaša to razmerje pri zavarovancih s podpovprečnimi plačami manj kot 85 odstotkov in pri zavarovancih z nadpovprečnimi plačami več kot 85 odstotkov. Odločno trdim, in o tem bi se gospod Štrovs lahko prepričal na podlagi elektronske obdelave podatkov na SPIZ, da odhajajo v starostni pokoj pretežno zavarovanci z nadpovprečnimi plačami, kar je popolnoma razumljivo; saj so to ljudje z dolgo delovno dobo, večjimi delovnimi izkušnjami, večjim znanjem in seveda tudi z večjimi plačami. Zaradi tega »ni prav nič čudno«, celo pravilno in utemeljeno je, da znaša dejansko razmerje prek 85 odstotkov, še posebej če se upošteva tudi izbira najugodnejšega nepretrganega desetletnega obdobja prejetih plač za izračun pokojninske osnove. Ali Vam, gospod Štrovs, še vedno ni razumljivo?

Ne bom se spuščal v problem ugotavljanja mesečnega zneska plače, v to, kateri zneski prejemkov se po sedanji metodi ugotavljanja ne štejejo v plačo, pa bi se morali šteti, in je zaradi tega povprečje prenizko, upokojenci pa oškodovani. O tem je bilo že veliko napisanega, tudi v javnih občilih, in prepričan sem, da se bo še razpravljalo in pisalo.

Trdim, da **moja** pokojnina nima prav nobene zveze s povprečno plačo vseh zaposlenih v RS. **Moja pokojnina** je bila določena na podlagi **moje pokojninske dobe** in na podlagi **moje plače.** Če je bila opravljena valorizacija **moje** plače iz prejšnjih let na podlagi valorizacijskih količnikov, izračunanih po gibanju povprečnih plač vseh zaposlenih v RS, s tem **moja pokojnina** še daleč ni postala povprečna republiška pokojnina. Valorizacija je le metoda prevrednotenja **mojih plač** iz prejšnjih let zaradi inflacije na tekočo vrednost. Prav tako trdim, da **moja pokojnina** nima nobene zveze s povprečno starostno pokojnino, preračunano na polno pokojninsko dobo; povprečna starostna pokojnina je rezultanta prek dvesto tisoč individualnih pokojnin, ki postanejo na podlagi takšne metode usklajevanja med seboj soodvisni, pa čeprav je bila vsaka od teh pokojnin odmerjena popolnoma individualno, na podlagi zanjo specifičnih osnov (pokojninska doba, plača).

Kako bo delovalo navedeno merilo (85 odstotkov) na konkretno-individualno pokojnino, je vidno iz naslednjih teoretičnih razglabljanj: predpostavljam povprečno plačo 8000 din in serijo sedmih pokojnin 3000, 4000, 5000, 6000, 7000, 8000 in 9000 din, katerih povprečje znaša 6000 din; te pokojnine so odmerjene na podlagi 35 let (moški) oziroma 30 let (ženske) pokojninske dobe (75 odstotkov); potemtakem bi znašala njihova povprečna polna (85 odstotkov) pokojnina 6800 din; ta pokojnina znaša tudi 85 odstotkov povprečne plače (merilo za usklajevanje); ob takšnem stanju pogoji za usklajevanje niso izpolnjeni.

Zdaj pa poglejmo v razpredelnici spremembe povprečnih zneskov vseh pokojnin in razmerij nasproti povprečni plači (kar naj bi bilo merilo za usklajevanje), ki nastajajo v odvisnosti od zneska individualne pokojnine, ki jo nov upokojenec začne prejemati (vstopna pokojnina) oziroma jo dosedanji upokojenec preneha prejemati (odpadla pokojnina):

Sprememba	vstopna + odpadla − pokojnina din	vse pokoj. skupaj din	povprečje vseh pok. din 75%	povprečje vseh pok. din 85%	povpreč. pok. nasproti povpreč. plač. %	usklad: poveč. + zmanjš. − %
−	−	42.000	6000	6800	85,0	−
1.	+3000	45.000	5.625	6.375	79,7	+6,6
2.	+4.000	46.000	5.750	6.516	81,5	+4,3
3.	+5.000	47.000	5.875	6.658	83,3	+2,2
4.	+6.000	48.000	6.000	6.800	85,0	0,0
5.	+7.000	49.000	6.125	6.941	86,8	−2,1
6.	+8.000	50.000	6.250	7.083	88,5	−4,0
7.	+9.000	51.000	6.375	7.225	90,3	−5,9
8.	−3.000	39.000	6.500	7.366	92,1	−7,7
9.	−4.000	38.000	6.333	7.177	89,7	−5,2
10.	−5.000	37.000	6.166	6.988	87,4	−2,7
11.	−6.000	36.000	6.000	6.800	85,0	0,0
12.	−7.000	35.000	5.833	6.611	82,6	+2,9
13.	−8.000	34.000	5.566	6.422	80,3	+5,8
14.	−9.000	33.000	5.500	6.233	77,9	+9,1

S spremembo 2 npr. (vstopna pokojnina + 4000 din) se povprečje vseh pokojnin zmanjša (od 6800 na 6516), tako da se obstoječe 85-odstotno razmerje med povprečjem pokojnin in povprečjem plač zniža na 81,5 odstotka in je treba zaradi tega vse pokojnine zvišati za 4,3 odstotka, da se doseže prejšnje 85-odstotno razmerje; ali: s spremembo 6. (vstopna pokojnina + 8000 din) se povprečje vseh pokojnin poveča (od 6800 na 7083), tako da se 85-odstotno razmerje med povprečjem pokojnin in povprečjem plač poveča na 88,5 odstotka in je treba zaradi tega vse pokojnine znižati za 4 odstotke, da se doseže prejšnje razmerje 85 odstotkov. Znižati oziroma zvišati ni treba samo prejšnjih pokojnin, temveč tudi obe novi, vstopni pokojnini.

Iz gornje razpredelnice je vidno:

1. Čim manjša je **podpovprečna vstopna** pokojnina, tem manjše je novo povprečje vseh pokojnin in je tako tudi manjše njegovo odstotno razmerje nasproti povprečni plači, zato je potrebno tem večje zvišanje (uskladitev) vseh pokojnin; in obratno.

2. Čim višja je **nadpovprečna vstopna** pokojnina, tem višje je novo povprečje vseh pokojnin in tako je tudi višje njegovo odstotno razmerje nasproti povprečni plači, zato je potrebno tem večje znižanje (uskladitev) vseh pokojnin; in obratno.

3. Čim nižja je **podpovprečna odpadla** pokojnina, tem višje je novo povprečje vseh pokojnin in je tako tudi višje odstotno razmerje nasproti povprečni plači, zato je potrebno tem večje znižanje (uskladitev) vseh pokojnin; in obratno!

4. Čim višja je **nadpovprečna odpadla** pokojnina, tem nižje je novo povprečje vseh pokojnin in je tako tudi nižje njegovo odstotno razmerje nasproti povprečni plači, zato je potrebno tem večje zvišanje (uskladitev) vseh pokojnin; in obratno.

V približno takšnem kolesju statističnega preobračanja se znajde tudi **moja pokojnina,** ki bo bolj bolezna usode hazardiranja kot pa premišljenih potez in proučenih posledic.

Na ugovor zoper takšno argumentirano spodbijanje uveljavljene metode za ugotavljanje upravičenosti usklajevanja pokojnin, češ da to dokazujem na sedmih primerih pokojnin, ne da bi upošteval dejanske različne strukturalne vplive, predvsem dohodkovne, zakon velikih števil, izsledke statistične znanosti itd., naj rečem: da, strinjam se z ugovorom in priznam, da v praksi ne bo tako, kot kažejo gornji podatki. **Toda,** dokazati želim – načelno – neuporabnost takšne metode, po kateri postanejo vse pokojnine med seboj odvisne, tako da je vsaka odvisna od vseh in vse od vsake. To nima, po mojem prepričanju, z načelom solidarnosti nič skupnega. **Moja pokojnina** je bila odmerjena na podlagi **moje pokojninske dobe,** na podlagi **moje pokojninske osnove,** izhajajoče iz **mojih prejemkov** kot rezultata **mojega dela,** in tudi na podlagi **mojih prispevkov,** vplačanih v sklad pokojninskega zavarovanja. Kar naenkrat pa postane ta **moja pokojnina** karta v igri statističnih čarovnij in iz nje (iz pokojnine) suha številka dinarjev za igro strokovnjakov za statistična, ekonomska, socialna, sociološka, pa tudi politična in druga vprašanja .

V sedaj veljavnem pokojninskem sistemu se za določitev višine zneska pokojnine upoštevajo leta pokojninske dobe, višine plače, valorizacija plač iz prejšnjih let zaradi inflacije, desetletno neprekinjeno obodbje najugodnejših plač za izračun pokojninske osnove. Potem ko je pokojnina tako odmerjena, pa je njena višina odvisna od nadaljnjega zviševanja ali, bolje rečeno, od valorizacije zaradi inflacije (usklajevanje). Če so to temelji, na katerih sloni odmera pokojnine, potem bi bilo edino logično, da bi se v okviru teh temeljev iskala in tudi našla rešitev za morebitno spremembo zneskov pokojnin, če se za to pokaže utemeljena potreba, in ne v načinu usklajevanja pokojnin, ki pravzaprav z odmero nima nič skupnega. Kajti v stabilnem gospodarstvu ni bila tudi tako odmerjena pokojnina stabilna in se ne bi spreminjala in stalno zviševala (usklajevala). Stalna in visoka inflacija pa zahteva stalno in čimbolj sprotno prilagajanje pokojnine spreminjajočim se tržnim razmeram. Za to pa je dolžan skrbeti tisti, ki povzroča in spodbuja inflacijo; to pa je v vsakem primeru država. Želim reči, da usklajevanje pokojnin upokojencu ničesar ne daje, temveč delno nadomesti tisto, kar mu jemlje država z inflacijo.

Določitev obravnavanega razmerja na 85 odstotkov je bila neproučena, verjetno pa skladna z izračunom, kolikšne naj bi bile pokojnine, oziroma za koliko bi jih bilo treba znižati, da bi jih bilo še mogoče financirati pri vnaprej določeni stopnji prispevka za pokojninsko zavarovanje. Pri tem pa je bilo očitno zanemarjeno vprašanje, s kolikšno pokojnino se je še mogoče preživljati. Podatki kažejo, da okoli 47 odstotkov vseh upokojencev (okoli 190.000) prejema pokojnine do zneska 4.742 din, pri čemer pa ni nepomemben podatek, da znaša od 1. maja 1991 varstvena pomoč (rejnina) za nad 14 let starega otroka 4.260 din na mesec. Kako more ob takšnem podatku, da ne govorim o najnižjih plačah, oblast dovoliti izplačevanje – za marsikoga – astronomskih zneskov plač (30 pa tudi 40 in več tisoč din) ali regresov za letni dopust (12 pa tudi 40 tisoč din)?

Ob razmišljanju o takšni metodi zniževanja pokojnin se človeku nehote vsiljuje vprašanje, ali ne bo čez kakšen mesec to razmerje morda znižano na 80, pa na to na 75 odstotkov in tako nazaj, in ali se oblast ni morda zamislila sklada pokojninskega zavarovanja kot rezerve za še nadaljnje zmanjševanje porabe in razbremenjevanje gospodarstva ter financiranje drugih potreb?

Jože Puhar, Ljubljana

Vrnimo šolo otrokom!

Končno so se uprli tudi dijaki! Pogumnejši seveda. Ni sicer izključeno, da je dijaška stavka prišla prav tudi špekulantom, pa vendar, upor ima svoj smisel, namen in pomen. **Stavka je upor proti šolskemu sistemu, ki ga imamo.** Da pa je nekaj hudo narobe, je pokazalo tudi ponedeljkovo TV omizje šolnikov in »uporabnikov« in predvsem stavke učiteljev in dijakov, ki poskušajo opozoriti na probleme šolstva. In kaj je tisto, kar je tako hudo narobe? Vabljeni šolniki s šolskim ministrom na čelu so v ponedeljek pokazali vso svojo konservativno avtoritativnost, birokratizem in netoleranco, kar se je preverjalo tudi v ciničnem posmehovanju drugače mislečih. Poslušalcem se zazdi, da pri vsej zadevi ne gre več za problem zaključnih izpitov, temveč so le povod, ki naj bi odgovorne prisilili k intenzivnejšemu premisleku o ustreznosti našega šolskega izobraževalnega procesa.

Procesa? Kaj gre res za proces? Moralo bi iti. Za proces, ne le zaključni izpit, za proces, ki se preverja sproti in »popravnih izpitov« v smislu zaključnih izpitov balkanske smeri ne potrebuje.

Upam si zapisati, da naš šolski proces od 1. šolskega dne deluje kot diktatura močnejših (naj mi oprostijo tisti redki učitelji in profesorji, ki jim etika človekovih, torej tudi otrokovih pravic, toleranca in pedagoški »eros« niso tuji, ki pa ostajajo po šolskih zavodih kot redke ptice), ki podrejenih (?) nič več ne poučuje v meri, kot bi to veljalo v šolskem procesu, temveč povečini le še ocenjuje znanje, ki ga otroci prinašajo od doma tudi kot nezdrav podaljšek starševskih ambicij. Res je, da je **jedro problemov treba iskati že v osnovnih šolah.** Osnovnošolski uspeh raste premosorazmerno s **poslušnostjo in vodljivostjo** učencev, ki pa sta **kontradiktorni z ustvarjalnostjo** in svobodo posameznikov, ki jo imamo v vseh časih tolikokrat na jeziku in v parolah! Naš šolski sistem je preživet, tako kot je zastarel družbeni vzorec, ki ga zapuščamo in katerega odsev naše šolstvo še vedno je.

V tovrstnem »prežitku« iščejo ustreznejše poti učitelji, dijaki, učenci in njihovi starši. Osnovnošolci imajo še premalo osebne moči, da bi se lahko uprli. Namesto njih opozarjajo njihovi starši pa Klub staršev za boljšo šolo, ki je nastal, da bi se potegnil za pravice šibkejših, pa psihologi in zdravniki, ki že vrsto let opozarjajo na psihosomatske šolske sindrome najrazličnejših zvrsti in obsežnosti tudi z daljnosežnejšimi posledicami. Šolski birokrati pa kot da bi bili gluhi.

Pohabljamo lastne otroke: telesno z avtoritativnim in neprizivnim načinom učnega procesa in duhovno predvsem s tem, da jim onemogočamo razvoj lastne identitete, ki se lahko razvija samo s procesom samoustvarjalnosti. Bralca prosim, naj razmisli o teh besedah, ki nikakor niso prazne fraze! Teza o neobvezenem šolanju, ki so jo postavili ponedeljkovi šolniki, postavlja šolarje pred silno neprimerno izbiro: izberejo lahko neznanje, če se tovrstnemu šolanju odpovedo, ali psihofizično defektnost, če ga nadaljujejo. Tudi v evropskem merilu imamo najbolj tiransko osnovno šolo (po načinu vzgoje). Na teh dvomljivih temeljih pa se zamaje tudi vsa ostala nadgradnja, če še zasluži to ime, saj najkasneje **v srednji šoli preide v duhamorno prisilo ali razpustilo.** B. M. Zupančič je opozoril na **inertnost** slovenskih dijakov. Zdi se, da postaja inertnost vse bolj slovenski sindrom tudi med mlajšo generacijo, nad čemer bi se morali zamisliti. Kam to vodi, si lahko preberemo tudi v razpravah Antona Trstenjaka, ki poskuša odkrivati slovensko značajsko bit. Pripišem lahko, da sem opazila, da se je v zadnjih desetih letih dijaški intertnosti pridružila še **splošna apatija,** ki pa so ji s puntom dijaki končno stopili na rep. Žal pa nadaljujejo z brezupom in nevero v smisel šolskega procesa. Treba je tudi opozoriti, da obstajajo velike razlike med vaškimi in mestnimi šolami. Šolarji mestnih središč, ki preživijo v šolah največ svojega časa, sicer ne prihajajo od doma tako zavrti in ustrahovani z diktaturo patriarhalne neprizivnosti kot vaški otroci, zato pa to nadoknadi šola. Vaški učitelji se povečini trudijo razbremeniti kmečke otroke domače inertnosti, ki pa ima glede na kratkotrajnost bivanja v šoli odločilno vlogo. Ni se čuditi, da je punt zato najglasnejši prav v mestih. In čisto mimogrede: naši otroci prihajajo v šole hudo neprespani, saj nikogar ne briga naravni ritem časa in življenja. V času, ko Evropa ugotavlja, da ji t. i. »letni čas« ni prinesel nikakršnih prednosti – prej obratno – smo se ga mi šele dobro oprijeli. Da pa po teh deželah otroci zaradi uvedbe novega časovnega ritma prihajajo v šole vsaj uro kasneje, smo pri nas zanemarili, saj nikakršnega evropskega (duhovnega) importa ne prenašamo na naša tla celovito. Zdi se, da je (bo) tako tudi s sprejemanjem različnih vzgojnih vzorcev. Naše 20-letno zamudništvo za Evropo se tako iz dneva v dan razteguje še na večjo distanco, saj je afekt defekt.

Vrnimo šole otrokom! Uspešna je lahko le tista šola, v katero hodijo šolarji z veseljem in predvsem **z zanimanjem** in **zaupanjem,** le tista šola, v kateri najdejo tako učitelji kot dijaki **smisel** vzgoje in **samopotrditev** lastne ustvarjalnosti. Naj prosvetljujo to temo tisti pedagoški delavci, ki jim to že uspeva. Odprimo vrata človekoljubnejšim šolskim sistemom, kot je npr. waldorfski, ki temelji na spoštovanju brez cenene in samovšečne avtoritativnosti (trije šolniki so bili v ponedeljek naravnost »zgled« te zadnje, ki pa je temeljila na kvantitativnih dejstvih v smislu naštevanja števila let delovanja v šolstvu, in žal ne v kvalitativnem pomenu), ki zna in zmore potegniti iz ljudi (in otroci so ljudje, kajne!) tisto **presežnost znanja, ki jo pogojujeta volja** in čisto preprosto – **sočutje, razumevanje, podpora, toleranca, ljubezen** do sočloveka in do predajanja znanja. Saj vemo, kakšni avtoriteti lahko sledimo brez problemov: osebnosti »velikega srca«, a trdnih in predvsem smiselnih načel. Zgodovina nas je prepričala, da ni mogoče slepo verjeti avtoritetam, ki naj bi bile odgovorne za naš boljši jutri. Zatorej vsa čast pogumnim dijakom, ki so se ob tej zmešnjavi in stresni politični situaciji podali na ceste. Verjamem, da je kaos močno zavel tudi po učilnicah in da je punt pravzaprav odsev iskanja trdnih tal pod nogami, smislov in lastne identitete. Ne moremo reševati kaotičnih posledic našega vsakdanjika z računi otrok (ti jih že tako ali tako krepko plačajo zaradi naše brezosebne in potrošniške družbe), ki so vsakih nekaj let poskusni zajčki »novih pedagoških idej«.

Želela bi, da bi vsi šolski birokrati vsaj vsakih nekaj let prebrali dve knjižici, ki vsebujeta nesporna in **človeško večna pedagoška načela: Disneyevega Grdega račka** in **Exupéryjevega Malega princa.** Moto prvega bi se lahko glasil: spoštuj različnost razvojev posameznikov in ti se bodo razvili v najplemenitejša bitja. Moto druge knjižice pa: ko negueš nebogljeno, z nego rasteta ljubezen in sočutje, ki sta dajanje in dobitek obenem. Torej za negovalca in negovanca.

Pa še to: nisem mati srednješolca, temveč mati osnovnošolčka, in me skrbi tudi jutrišnji dan.

In pika na i: zaključni izpit kot **smiseln** pregled znanj – da, toda brezmiseln zaključni izpit, kot ga pozna naše šolstvo – ne!

Mira Omerzel Terlep, Ljubljana

Kmalu 80.000 Slovencev več

NAROČILNICA

Želim postati redni naročnik dnevnika SLOVENEC.
Časopis mi pošljite na naslov:

Priimek in ime .....

Naslov .....

Številka in kraj pošte .....

Naročnino bom plačeval s položnico: ☐ mesečno
(ustrezno obkrožite) ☐ polletno
☐ letno

Datum: ..... Podpis: .....

Mesečna naročnina je 275,00 din. Za vplačilo polletne naročnine priznavamo 5% popusta, za vplačilo celotne naročnine pa 10% popusta.

Naročilnico pošljite na naslov:
SLOVENEC d. o. o., naročniški oddelek, p. p. 113 61109 Ljubljana

SLOVENEC

DRAGIŠA BOŠKOVIĆ

Naši »ameriški« varčevalci

Burni odzivi Jugoslavije na vest, da ji bo Amerika odrekla pomoč, potrjujejo staro resnico, da je hvaležnost do dobrotnika v odnosih med državami še manj na mestu kot med posameznimi ljudmi.

Gospodarsko gledano so najnovejše ameriške odločitve, zlasti tiste, ki zadevajo predstavnike te države v mednarodnih ustanovah, kot sta IMF ali Svetovna banka, če je in kadar je na dnevnem redu jugoslovanski primer, očitno samo razglašanje tega, kar te ustanove že sicer počno. Ne vidimo, namreč, da bi bili francoski generalni direktor ali kateri koli drugi (nizozemski, britanski, japonski itd.) funkcionarji IMF, v nasprotju z ameriškimi, kaj bolj pripravljeni Jugoslovanom spet odpreti to mednarodno blagajno. Povsem enako je (ponovno) s Svetovno banko. Z Jugoslavijo, pa naj bo članica ali stranka teh ustanov, je tako že nekako od minulega poletja, po prvi ustavljeni pričakovani naslednji tranši posojila stand-by, ki naj bi podprlo program jugoslovanske vlade iz leta 1989. Odkar pa je s tem programom vse narobe, se v teh ustanovah nikomur več ne mudi, da bi do Jugoslavije zavzel kako stališče, ki bi se razlikovalo od sedanjega ameriškega. Vsebinsko je torej stališče vodilnih teles teh mednarodnih ustanov do Jugoslavije istovetno ne glede na narodnostno pripadnost. Američani se zdaj od drugih razlikujejo samo po tem, da so mimo tihega bontona, ki velja v svetu visokih financ, tudi javno razglasili svoje stališče. Javno ali za kulisami, razlike ni nobene: novih posojil ne bo, dokler določeni pogoji ne bodo izpolnjeni.

Obstaja zelo enostaven preskus, kako ugotoviti, koliko je tak odnos do Jugoslavije »upravičen«, predvsem v gospodarskem pogledu. Vprašajmo se samo, ali je kak jugoslovanski državljan pripravljen svoji državi (prek banke) posoditi kar koli, predvsem devize, kar ne bi bilo nič posebnega vse do minule jeseni, ko je prišlo do pravega obleganja deviznih okenc na domačih bankah. Ekonomski smisel teh obleganj ni samo istoveten, temveč je po svoje, zaradi narave problema, še bolj »neusmiljen« do jugoslovanske države kot že omenjeno stališče tujcev. To namreč pomeni, da so jugoslovanski državljani hkrati in kolektivno zahtevali od svoje države, naj jim nemudoma vrne ves (devizni) dolg, ki si ga je dolga leta pri njih nabirala. Nobenega reprogramiranja ali odlaganja odplačila dolga: državljani so vse, kar so posodili državi, zahtevali nazaj takoj. In seveda bi si tudi vzeli nazaj ves ta svoj dolg, če se jugoslovanska država, kar zadeva devizni dolg do svojih državljanov, ne bi razglasila za bankrotirano. Tega jim ni povedala natančno tako, vendar je ravno v tem smisel objavljenega in dejanskega moratorija na odplačilo tega dolga jugoslovanske države.

Novinar pozna kolega, ki je po objavi omenjenega ameriškega sklepa izlil veliko gneva na strani svojega časopisa in ki med pogovorom o tej temi, ne da bi trenil, stresa še več žolča na jugoslovansko državo, ker mu je zadnji hip preprečila, da bi s svojega deviznega računa dvignil deset tisoč nemških mark. Kdo ve zakaj je prepričan, da bi imeli lahko tujci do jugoslovanske države neprimerno lepši odnos, kot ga ima on kot posamezni upnik.

Resen problem je to, vendar ne samo zato, ker bi elementarno pošteni ljudje morali imeti istovetne standarde za istovetne probleme (in enako obravnavati vse upnike jugoslovanske države, pa naj bodo tujci ali domači ljudje) že zato, ker je pomanjkanje takih standardov prvi in najpomembnejši korak na poti do napačne diagnoze lastne situacije.

Tukaj, konkretno v tej temi, se skriva nekaj, kar je nemara vir najhujših težav pri kakršnem koli poskusu »tržnega reformiranja« držav, ki so se imele še do nedavnega za socialistične. Najnovejši ameriški nobelovec za ekonomijo je pred dnevi pripovedoval, da ga je ruski matematik, s katerim sta skupaj večerjala, že pred nekaj leti prepričeval, da zaradi dominantnega stališča do »bogatenja« (zaslužka, profita itd.) ne more biti nič s sovjetskimi »tržnimi« reformami, ki so jih ravno takrat napovedali. Menda je rekel Rus nekako takole: »Če obstaja nekje nekaj, kar je nekje drugje potrebno nekomu drugemu, bo tisti, ki bo to spravil z enega na drugo mesto in pri tem nekaj zaslužil, obvezno veljal za pohlepnega in pokvarjenega.« Kako leto kasneje so konfiskacijo rubljev na sovjetskih hranilnih knjižicah, kot smo lahko videli, opravičevali ravno s tem, da je treba stopiti na prste tem pohlepnim ljudem, ki zaslužijo s prenašanjem blaga z enega mesta na drugega, oziroma, kot bi se reklo bolj po domače, s črno borzo. Poglejte malo bolje, kako deluje ta socialistična tehtnica, na kateri je na eni strani peščica »črnoborzijancev«, na drugi pa milijoni varčevalcev, posamičnih posojilodajalcev sovjetske države. V želji ali v upanju, da bi prvim onemogočili zaslužek, se odločijo za nekakšen monetarni genocid nad milijoni lastnih varčevalcev, ki kreditirajo lastno državo.

Ali imajo jugoslovanske države, ki so se, kar zadeva domače posojilodajalce, že nevarno približale konfiskacijam v slogu Gorbačova, pravico, da se v tem bistvenem pogledu počutijo kar drugače? Ne bi mogli reči, če si pozorno ogledamo, kakšni strahovi pred »neupravičenim bogatenjem« že leta dolgo zadržujejo sleherno napredovanje pri urejanju lastninskih odnosov že desetletja trajajoče avtomije jugoslovanskih gospodarskih enot. Ali, če smo še bolj pozorni, kje se vedno znova razbijajo vsi poskusi normalizacije jugoslovanskega gospodarstva. To je že skoraj refren: odpor državnega (nacionalnega) lastnika, da bi karkoli izgubil pri neizbežnem restrukturiranju lastnine, se vsakokrat neizbežno konča s konfiskacijo (prek davkov ali »negativnih« obresti) pri tistih, ki »bogatijo«, ali onih, ki varčujejo. Nimamo torej opraviti z zatiranjem črne borze v tistem običajnem, pouličnem ali tržnem pomenu besede, temveč gre v bistvu za istoveten proces velikih razsežnosti, v katerem zaradi ohranjanja obstoječega stanja izgubljajo tako novinci v gospodarski strukturi kot kreditorji takšnega gospodarstva.

Nič se pri tem sklepanju ne spremeni, če je zdaj eden od teh zunanjih kreditorjev objavil, da iz političnih razlogov do nadaljnjega ustavlja svoja posojila. Ni ga načina, kako bi tu razlikovali med političnimi in gospodarskimi razlogi takega bednega stanja. Ali niso nemara tudi množične, spontane, kolektivne odločitve jugoslovanskih državljanov, da od jugoslovanske države nemudoma izterjajo ves devizni dolg, ki si ga je bila pri njih nabrala, in da ji v bodoče ne posojajo več, prav tako narekovali politični razlogi? Minulo jesen, ko je prebivalstvo »sprejelo« ta sklep, so bile devizne rezerve države še na rekordno visoki ravni in, gospodarsko vzeto, vsaj na papirju, ni nič kazalo, da bi imeli posamezni domači devizni posojilodajalci jugoslovanske države kake posebej nujne gospodarske razloge, da od nje nemudoma izterjajo vse, kar so ji bili posodili. Ne pretiravamo torej, če rečemo, da se razlogi Washingtona in razlogi jugoslovanskih deviznih varčevalcev po vsej verjetnosti v osnovi ne razlikujejo. Pravzaprav je razlika le v tem, da je bilo eno glasovanje o nezaupnici jugoslovanski državi opravljeno v ameriškem senatu z dviganjem rok, drugo pa kar stoje pred domačimi bančnimi okenci.

Ni ga načina, da bi vsaj kolikor toliko zanesljivo lahko prerokovali, ali se bodo krmarji jugoslovanske države zdaj, ko so posojila, napovedana in nenapovedana, presahnila, poskusili kako pobotati in si tako ponovno pridobiti vsaj nekaj izgubljenega zaupanja tujih in domačih posojilodajalcev, ali pa se bodo, če česa takega niso sposobni, zedinili, da konfiscirajo premoženje (terjatve) obojih?

V dolgi zgodovini jugoslovanskih odnosov s tujci so le redki primeri, ko je ta vrsta »pritiska« delovala kaj drugače kot kratkoročno (že sam izraz »pritisk« je ustrezen samo pogojno, ker implicira »pravico«, da se od drugih ljudi dobi denar na posodo ali v dar).

Eden najbolj spektakularnih uspehov je bil dosežen leta 1966, ko je ameriški senat končno črtal Jugoslavijo s seznama tistih držav, ki dobivajo pšenico po P. L. 480, torej na takšen način, ki je že blizu darovanju. Tistega leta je jugoslovanska vlada končno dovolila kmetom zamenjati vole s traktorji: »čez noč« je bilo konec teorije, da se bodo kmetje zapeljali v socializem prek domače različice sovjetskih strojno-traktorskih postaj. Od odrekanja pšenice sta imela torej jugoslovanski kmet in država sploh precej koristi, obratno pa le ena iz cele vrste dogem državnega vodstva, ki je že sicer povzročala samo škodo.

Prehud preskok pa bi bil, če bi iz takega primera po analogiji izvajali sklep, da bi odpoved vseh ali skoraj vseh zunanjih posojil naposled prisilila vse upravljalce na jugoslovanskih tleh, da bi končno res začeli delati tisto, o čemer sicer samo govorijo, da bodo storili. Na papirju si to lahko zamišljamo.

Brez tujih posojil je treba najprej posvetiti čim več pozornosti temu, pod kakšnimi pogoji bo domače prebivalstvo pripravljeno kreditirati svojo državo, gospodarstvo itd. ko so pogoji, ki so za to potrebni, izpolnjeni, ko si začno ljudje izposojati zato, ker se to izplača in ker si želijo zaslužiti, postane država skoraj »avtomatično« teren, na katerem bodo to enako radi počeli tudi tujci. Z dnevnega reda je potem črtano vprašanje, ali bodo tujci iz političnih razlogov odobravali posojila ali ne, motiv, ki je v obeh primerih nezaželen. Izkušnje kažejo, da ima država, ki se uredi tako, dobesedno obraten problem od jugoslovanskega, namreč, kako naj se ubrani priliva tujega kapitala in z njim povezanega precenjevanja lastnega denarja, ki daje državi lažna znamenja o njenem pravnem položaju v svetovni ureditvi.

Po tem, očitno zelo rožnatem »scenariju« bi bil brez dvoma črtan z dnevnega reda problem konfiskacije varčevalcev in sposobnih davčnih obveznikov za ohranjanje nesposobnih pri življenju, torej obrazec, h kateremu se, kot kaže, neizbežno zatekajo vsi državni lastniki premoženja, pa naj se imenujejo komunisti ali demokrati.

Toda rožnati »scenarij« ni verjeten, kot dokazuje že leto 1990, kajti mnogi tujci so, kot kaže, zgroženi nad razmerami v Jugoslaviji, prav tako kot njeni prebivalci. Bruselj je že dal vedeti, da Washington, kar zadeva odrekanje posojil, ne bo posnemal (tretji finančni protokol), sicer pa si tudi Američani sami niso prav tesno zvezali rok. Če na teh tleh ne bo prišlo nepričakovano do kake eksplozije, potem bo verjetno ostalo vse kot doslej. Bomo že nekako.

PAVEL GANTAR

Retorika odcepitve

Če naj verjamemo vladi in skupščini, ki jim seveda nikoli ne gre povsem zaupati, stopamo v zadnji mesec skupnega življenja v Jugoslaviji. Koliko bo ta mesec dolg – ali bo imel samo trideset dni, ali pa se bo raztegnil na nekaj let, seveda ne ve nihče. Resnici na ljubo je treba priznati, da zadnji dogodki v Jugoslaviji – predvsem pa »neizvolitev« Stipeta Mesića za poglavarja države – slovenskim oblastem olajšujejo argumentacijo za izstop, pot pa zaradi tega ne bo nič lažja in nič manj nevarna.

»Odklapljanje« Slovenije od Jugoslavije se je znašlo pred gordijskim vozlom, ki ga v Sloveniji zaenkrat nihče ne zna razrešiti. Splošno znano je, da v Jugoslaviji, na deklarativni ravni, Sloveniji nihče ne odreka pravice do izstopa iz federacije, pa tudi vse več tujih držav pristaja na takšno ali drugačno formulo slovenske samostojnosti, če je ta dosežena »sporazumno in po mirni poti«. Toda kako doseči mirno in sporazumno razdružitev, če samo ena od vpletenih strani takšni razdružitvi nesprotuje, ko pride do zahteve po konkretni operacionalizaciji takšnega postopka? Stališča federalnih organov in nekaterih republik lahko tolmačimo na naslednji ciničen način: seveda lahko sporazumno zapustite Jugoslavijo, toda storili bomo vse, da se to ne bo zgodilo. Vse to spominja na očeta, ki na sinov očitek, da ga nikoli ne pusti v kino, pravi: »Saj lahko greš v kino, ampak samo z mojim dovoljenjem«.

Za takšno stanje je soodgovorna tudi sama slovenska vlada. Preprosto zato, ker je Jugoslavijo podcenjevala, če je mislila resno z odcepitvijo. Z Jugoslavijo je ravnala kot s simptomom, ki ga je treba izriniti, naivno verujoč: če ni simptoma, tudi ni problema. V času do 26. junija takorekoč ni prav nobene resne možnosti, da bi z ostankom Jugoslavije dosegli kakršnikoli sporazum o razdružitvi, še celo o preoblikovanju Jugoslavije v kakšno konfederacijo ne. Tako je slovenska oblast ujetnik obljub in rokov, ki jih je postavila za njihovo uresničitev. Stori pa lahko samo dvoje: ali prizna svoj poraz in ugotovi, da odcepitev do predvidenega datuma ni možna, kakršnekoli enostranske slovenske poteze pa bi bile brez notranjega in mednarodnega sporazuma nevarne s povsem nepredvidljivimi posledicami, ki zadevajo tudi vprašanje zunanjih meja. Spomniti se moramo postopnih, pa vendarle nezadržnih zahtev posameznih političnih krogov v Italiji po »popravku mej«. Te zahteve so omejene na marginalne politične sile in dejansko nenevarne, vse dokler je Slovenijia zaščitena z jugoslovanskimi mejami. V primeru samostojne Slovenije pa se izhodiščna situacija spremeni, to, kar je bilo nekoč nerealno, postane politična opcija (vsaj toliko kot enostransko samostojna Slovenija), ki ni več omejena samo na marginalne politične stranke.

Druga možnost pa je, da Slovenija, oziroma njeno politično vodstvo, ki ne more več nazaj, preprosto proglasi suverenost in samostojnost republike in čaka, kaj se bo zgodilo. Politika enostranskega postopnega odklapljanja se je vse do sedaj izkazala za razmeroma uspešno. Federalni organi niso znali najti, ali pa niso hoteli uporabiti sredstev, s katerimi bi take korake preprečili. Slovenijo je predvsem ščitila demokracija, torej dejstvo, da bi poseg v Sloveniji mogli v mednarodni skupnosti interpretirati kot spor med boljševizmom in demokracijo. Toda če bo federalnim organom ob odcepitvi ta spor uspelo interpretirati kot zagotavljanje integritete države, ki ima eksplicitno ali implicitno podporo mednarodne skupnosti, bodo seveda lahko intervenirali, potencialno tudi z uporabo vojne sile. V tem primeru stoji Slovenija, ne glede na formalno razglasitev samostojnosti, pred nekajletnimi mučnimi dogodki, vojno živčev, v nekakšnem vmesnem stanju, ki mu je danes težko najti pravo rešitev. Zgodi se celo lahko, da bo poslabšala svoje pogajalske pozicije za rekonstrukcijo Jugoslavije, kaj šele, da bi dosegla neodvisnost.

Po mojem mnenju je Slovenija zašla v takšen položaj, ker vladajoča »odcepitvena razmišljanja« vprašanje samostojne Slovenije jemljejo v izrazito »romantičnih kategorijah«, ki spadajo v 19. stoletje, ne pa kot racionalen premislek o usodi in možnostih Slovenije v tem delu Evrope.

Sploh »odcepitvena razmišljanja« v Sloveniji izhajajo iz dveh radikalno različnih in celo nasprotnih predpostavk:

Pretežno intelektualna in z nacionalnim romantizmom neobremenjena manjšina jemlje izbiro med skupnim življenjem v Jugoslaviji in samostojno Slovenijo kot »neperfektno izbiro«. Torej, ne gre za to, da bi izbirali med dobrim in slabim, temveč izbiramo med dvema slabima možnostima. Med osamitvijo, ki nam jo prinaša življenje v Jugoslaviji, in osamitvijo, ki nam jo prinaša samostojna Slovenija. V tem primeru je seveda smiselno izbrati manj slabo možnost, se pravi samostojno Slovenijo, saj tu vsaj delno kontroliramo razmere osamitve, seveda ob pogoju, ki pa je zaenkrat neizpolnjen, da v procesu osamosvajanja ne izgubimo še tiste samostojnosti, ki jo imamo.

Vladajoča premišljanja o osamosvojitvi pa izbiro med Slovenijo in Jugoslavijo interpretirajo v kategorijah izbire med dobrim in zlim. Osamosvojitev je v teh razmišljanjih dojeta kot nekakšna čarobna palica, ima podoben status, kot ga je nekoč imelo samoupravljanje. Je univerzalni odgovor in univerzalno zdravilo: samo, da bomo samostojni, pa bo vse drugače! Pojavila se je torej nekakšna »osamosvojitvena retorika«, ki je navzoča v vsakršnem govoru o še tako vsakdanjih, bolj ali manj pomembnih problemih. Zadnjič je bilo slišati, da v času osamosvojitve niso zaželeni štrajki, ker slabijo enotnost ipd. Značilnosti te osamosvojitvene retorike so naslednje:

a) privrženost enemu skupnemu cilju, ki se mu morajo podrediti vsi ostali cilji in prizadevanja. Vsa javna dejanja se presoja s stališča, ali koristijo ali škodujejo »samosvojitvenim prizadevanjem«;

b) neke vrste sovražnost do tujine in tujcev. Presoja se jih samo glede na njihov odnos do odcepitve. Naj ilustriram: že dolgo nismo v slovenskih časopisih brali takšnih napadov na ZDA kot izpod peresa enega od uglednih slovenskih publicistov. Tako kot v starih dobrih časih socializma in neuvrščenosti se jim očita Vietnam, Irak in mednarodno žandarstvo, ne da bi se kakorkoli vprašali, zakaj ZDA reagirajo tako, kot reagirajo?

Foto Joco Žnidaršič

c) Sestavni del te retorike je tudi ideologija »odrekanja za danes, da bi bolje živeli jutri«. Toda ta »jutri« se v takšnih razmerah podaljšuje v daljno prihodnost.

V urah, ko pišem in zaključujem ta članek, je poseg vojske v Mariboru že naznanil mesece, v katerih bo prevladovala negotovost in vojna živcev. Ne kaže se slepiti, da gre samo za osamljeni incident, vrsta indicev namreč kaže, da so se v JLA tokrat dobro pripravili, etnično očistili enote, jih ideološko usposobili in pripravili scenarij, ki je sicer znan, pa je prav zaradi tega nanj težko reagirati, saj vsak korak obrambe samo stopnjuje vojasko angažiranje JLA. Sedaj nam pač ne kaže drugega kot sprejeti ta izziv ne glede na to, kaj je slovenska vlada v preteklosti storila in kaj ni. Poti nazaj ni več, zaključna odcepitvena dejanja Slovenije je potegnila JLA. Slovenija bi morala zahtevati takojšnjo internacionalizacijo incidenta in mednarodno arbitražo, ne glede na to, kako bo reagirala zvezna vlada.

VIKTOR BLAŽIČ

Razdruževanje od sebe

Pri vsem obilju dogodkov zadnjih let, pri vsej njihovi dramatičnosti in naglici, s katero so se vrstili, in pri vseh njihovih preizkušnjah nobena zadeva, o kateri smo se odločali, ni nevarneje razdelila Slovencev kakor izrekanje za proslavo petdesete obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte ali proti njej. Niti ob dveh tako prelomnih preizkusih narodovega razpoloženja, kakor sta spravna prireditev sredi kočevskih gozdov, na prizorišču množičnih pomorov ob koncu vojne, in plebiscit za samostojnost Slovenije ali proti (obenem tudi za Jugoslavijo ali proti), ni bilo čutiti kakšne globlje segajoče razdvojenosti med nami. Tudi s strani, ki je zakrivila te množične pomore, ni bilo zaznati odkritega nasprotovanja roški prireditvi, saj je predstavništvo borčevske organizacije priznalo, da doživlja tako vrsto početja kot sramoten madež in moralno breme na lastnem bojevniškem podvigu. In če se spomnimo na močno razširjeno jugoslovenarstvo med nami še pred nekaj leti, pa na nagnusno servilnost včerajšnje, kardeljanske politike, smo lahko izid plebiscita doživljali kot nadvse razveseljivo presenečenje. Razočaranja nad smerjo, v katero se je obrnila energija sproščene notranje napetosti v Jugoslaviji, a to je smer balkanske degradacije, zdrsnitev v stare razkole, v obračune, so privedla do travmatičnih razpoloženj, iz katerih ni več povratka nazaj, nič več odpuščanj.

Primer Osvobodilne fronte pa je med nami še vedno globoko sporna zadeva. Mislim pa, da se ne motim, če menim, da bi bilo še veliko spornejše od počastitve Osvobodilne fronte proslavljanje kakšnega domobranskega podviga ali kakšne ustanovne obletnice na njihovi strani. To pomeni, da je razkol, ki je med nami nastal v vojnem času, torej po razpadu predvojne Jugoslavije in v razmerah nacistično–fašističnega etnocida (razkosanja in odpravljanja Slovenije kot zemljepisnega pojma), še vedno delujoč in da je čutiti močne težnje, da se le-tega kot dediščino prenese tudi v mlajšo generacijo. Ena in druga stran hočeta imeti svoje potomstvo.

Ko se sprašujemo, odkod ta trdoživost razkolniških strasti, ko skušamo dotipati kakšno Ariadnino nit v zgodovinskem labirintu, ki ga na eni vojskujoči strani prestavlja neločljivo prepletanje narodno-osvobodilnih in revolucionarnih sestavin, na drugi pa spet prav tako neločljivo prepletanje upora proti terorju in kolaboracije, vendarle povsod, tako rekoč na vsakem koraku, tako na eni kot na drugi strani trčimo ob skupni imenovalec. Ne more nam biti namreč v ponos, da sta obe strani naše državljanske vojne bistveno, tako rekoč karakterno zaznamovani s totalitarizmom. Porazno je recimo zgodovinsko dejstvo, da začeto osvobodilno gibanje postane na svojem zmagovitem koncu nemočen plen totalitarne internacionalne sekte, kakršno je tedaj predstavljala stalinizirana komunistična organizacija, natančneje njena slovenska sekcija. Še bolj porazno je dejstvo, da si oboroženi slovenski protikomunistični upor vse do svojega bridkega konca ni bil sposoben pridobiti kakšne druge velike vojaške opore kot na strani fašistične Italije in nazadnje na strani

Foto: Janez Žmuc

osovražene, totalitarne in že od začetka leta 1943 premagane nacistične Nemčije.

Zaznamovan s totalitarizmom ene ali druge vrste je bil naš notranji obračun prav tako totalitarno, se pravi fanatično nezadržan, posegajoč po najbolj skrajnih, zločinskih sredstvih in prebujajoč najbolj nizkotne in krvoločne človeške nagone in strasti. Trdovratnost našega razkola izvira iz strašnih, še danes občutnih izgub, ki jih je pustil za seboj apokaliptični pohod »dovoljenega« in celo zapovedanega krvavega terorja na naših tleh v imenu lažno odrešilnih obljub – ter odgovor na ta pohod. Ranjene generacije, svojci pobitih žrtev, čutijo predvsem bolečine zaradi nenadomestljivih izgub in z vidika tega čustvovanja povsem zbledijo še tako prepričljivi in nedvomni dokazi o nesebičnih, patriotičnih nagibih večine udeležencev te krvave drame. Povsem človeško je, da vsi prizadeti vidijo in čutijo vir vse nesreče v storilcih oziroma na strani, ki so ji ti storilci njihovega primera pripadali, saj so v tem imenu – v imenu ene izmed bojujočih se strani – tudi nastopali. Prav táko čustvovanje pa je ravno zaradi njegove nepoteženosti in trajnosti najbolj izpostavljeno politični zlorabi. Iz političnih nagibov se skotijo tiste polresnice in legende, ki postanejo zli demoni s tem, ko premišljeno vzdržujejo sovraštvo ter ozračje sumničenja in revanšističnih strahov.

Ko se sprašujemo o tem, kako premagovati slepote nenehnih enostranskih obtožb druge strani ter nekritičnega opravičevanja in povzdigovanja lastne pripadnostne vrste, se ob resnično dobri volji nudijo tudi nekateri dokaj trdni odgovori in s tem tudi rešitve iz te ujetosti v reprudukcijo revanšizma.

Če torej vemo, da se njegovi zli demoni kotijo iz nepripravljenosti za odgovornost in s tem tudi iz nepripravljenosti na priznanje nelepih resnic o sebi samih, tedaj je treba to odgovornost doseči institucionalno. Zakaj gradivo naše vojne in povojne tragedije bo šele takrat postalo olajšujoče in odvezujoče, ko se bodo našim očem odprla vsa dejstva, vsa faktografija in ko nam ne bo ostala prikrita nobena, še tako kočljiva skrivnost – in kar nekaj jih je še. Naj za ponazoritev te misli bežno navedem samo nekaj primerov: ozadje, ki je narekovalo val komunističnega terorja spomladi 1942; Izdaja domobranske zarote proti Nemcem jeseni 1944; odločitve o povojnih pomorih ... Ko bo krivda porazdeljena tako kot to ustreza zgodovinskim dejstvom, bo upadlo tudi ogorčenje tistih najbolj pravičnih. Združenje žrtev jugoboljševizma je naslovilo na našo najvišjo zakonodajno oblast pobudo za podelitev posebnih pooblastil skupščinski komisiji, ki raziskuje množične pomore na naših tleh. Preiskovalna komisija naj bi dobila pravico poklicati na obvezno pričevanje pod prisego vsakogar, ki je bil bodisi vpleten v dejanja te vrste ali bil priča dogodkom, vendar ne zaradi kazenskega pregona, temveč le zaradi ugotavljanja dejstev in spoznavanja duhovnih in organizacijskih mehanizmov teh strašnih zarot. S tem v zvezi se predlaga kot nujno sestavino tega postopka tudi abolicijo ali opustitev pregona za vsa zla dejanja iz časa naše državljanske vojne in njenega povojnega nadaljevanja.

Drugi način izstopanja iz začaranega kroga naših medsebojnih obračunov pa se nudi v priložnosti, ki jo predstavlja ustanovitev inštitucije, imenovane Svetovni slovenski kongres.

Ne vidim nobenega bistvenega premika v kompleksu naše revanšistične zavesti, kolikor bi šlo samo za slavnostno zbiranje Slovencev z vsega sveta, oziroma če ustanova svetovnega slovenskega kongresa ne postane tudi duhovni prostor moralne zaveze. Pri tej zamisli ne gre za akt odpuščanja, ki je zadeva osebne vesti in verske (krščanske) zapovedi, temveč za sprejemanje slovenskega kongresa kot prostora narodnega miru in sprave. Kdor vstopa vanj, se pravi, kdor izkaže pripravljenost za delovanje v njem, mora za čas, ko je v njem – ko je kongresno delujoč, opustiti vsakršno sovražno ali nasprotniško videnje ali doživljanje svojih sonarodnjakov oziroma vseh tistih, ki se priznavajo za Slovence. V slovenskem kongresu, t. j. znotraj njegovega delovanja ni več »poklicnih« domobrancev, partizanov, komunistov, liberalcev, katolikov in nevernikov, temveč so to le še Slovenci, ki želijo izpolniti cilje, ki si jih je kongres zastavil v svojem programu in statutu. Kongresna misel seveda ne zahteva, da se kdorkoli odreče svojim posebnim življenjskih usmeritvam, temveč le zahteva, da se vzdržimo vztrajanja pri prvenstvu ali posebnem poudarjanju teh naših usmeritev v času in kraju naše posvetitve kongresnemu t. j. vseslovenskemu delovanju.

Vseslovensko razpoloženi oziroma v kongresu delujoči član naj vidi v svojem rojaku najprej in predvsem pripadnika lastnega rodu, tistega, ki govori isti jezik in je zavezan isti kulturni dediščini. Pripadati neki kulturni dediščini, oziroma biti njej zavezan, pa pomeni biti posvečen v posebno medsebojno razumevanje in čustvovanje: kdor je razumel Prešerna na tisti posebni način, ki je lasten samo Slovencem, ta je ne le pripadnik, temveč tudi nosilec stvaritve, ki jo navadno imenujemo slovenski kulturni prostor. Šele po tem, ko sprejmemo vsakega rojaka brez izjeme na opisani način, ko smo z njim zavezani isti skupni stvari, lahko pridejo na vrsto tudi druge zanimivosti, vendar, kot rečeno, sredi kongresne posvetitve le v drugem ali tretjem planu. Vsa druženja po nazoru, veri ali kakšnih drugih posebnih nagnjenjih so mogoča zunaj delujoče kongresne zaveze. Kolikor gre v kongresu samem za nasprotja, naj bi bila le-ta mogoča samo iz različnih gledanj na delo in sploh na zadeve kongresa; nasprotja zunanjega izvora v kongres ne spadajo. Kdor bi jih hotel uveljavljati, naj pri kongresu raje ne sodeluje.

Če je ta način gledanja težko sprejeti – pričakovati moramo tudi popolno zavračanje tega stališča – potem naj za ponazorilo in lažje razumevanje stvari prikličem podobo, o kateri menim, da ni zgolj prispodoba. Predstavljajmo si, da je naša država Slovenija na gosto okupirana po kakem množičnem vdoru vojske na slovensko ozemlje prav z namenom, da se ji s takim načinom zastraševanja odvzame tisto, za kar si zadnja leta prizadeva: njeno samostojnost ali celo kulturno avtonomijo. Vsi vemo, da taka črna podoba ni samo domišljijska predstava, temveč je zelo blizu čisto mogočemu uresničenju.

In zdaj se vprašajmo, ali bi bilo v takem primeru sploh mogoče kakšno drugačno gledanje na zadeve vesoljnega slovenstva od prej opisanega ali, natančneje, od tega, kar v sedanjih, še znosnih in kolikor toliko normalnih razmerah zahtevamo od kongresne zamisli.